Iceland Liechtenstein Norway grants

Ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych

Kazusy i instrukcje

Redakcja naukowa
Katarzyna Góralczyk, Marta Szuniewicz-Stępień

Ochrona dóbr kultury
w sytuacjach kryzysowych
i konfliktach zbrojnych

Kazusy i instrukcje

Międzysektorowe wyzwania:
specjalista ds. ochrony dóbr kultury na wypadek sytuacji kryzysowej i wojny – opracowanie programu studiów podyplomowych, dedykowanych pracownikom działającym na pograniczu dziedzin.

Projekt korzysta z dofinansowania o wartości 155 550 EUR otrzymanego od Islandii, Liechtensteinu i Norwegii w ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i 27 450 EUR otrzymanych ze środków budżetu Państwa Polskiego. Celem projektu jest opracowanie od podstaw nowego kierunku studiów podyplomowych, materiałów edukacyjnych oraz serii publikacji.

Projekt realizowany jest w ramach Programu Edukacja, którego operatorem jest Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji (FRSE).

Iceland Liechtenstein Norway grants

Operatorem programu jest: frse Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji

Projekt realizowany był w latach 2020–2022 w partnerstwie przez trzy instytucje: Stowarzyszenie Willa Decjusza (lider), Akademię Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni oraz Instytut Kultury Willa Decjusza.

25 LAT YEARS VILLA DECIUS

AMW

Instytut Kultury Willa Decjusza

Niniejsza publikacja jest częścią kolekcji, na którą składają się:

1.
Monografia zbiorowa pt.:
Ochrona dóbr kultury
w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych
tom I

2.
Monografia zbiorowa pt.:
Ochrona dóbr kultury
w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych
tom II

3.
Ochrona dóbr kultury
w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych.
Wybór źródeł krajowych

4.
Ochrona dóbr kultury
w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych.
Wybór źródeł międzynarodowych

5.
Ochrona dóbr kultury
w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych.
Kazusy i instrukcje

Autorzy:

Bożena Boba-Dyga
Dariusz R. Bugajski
Piotr Dobosz
Katarzyna Góralczyk
Witold Górny
Aleksandra Guss
Krzysztof T. Kociołek
Marek Lemiesz
Anna Mazur
Marcin Sabaciński
Krzysztof Sałaciński
Marta Szuniewicz-Stępień
Radosław Tyślewicz
Jacek Wajchert
Małgorzata Węgrzak
Robert Wojtas

Ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych

Kazusy i instrukcje

Redakcja naukowa

Katarzyna Góralczyk
Marta Szuniewicz-Stępień

Gdynia 2022

Recenzja naukowa:
dr hab. Marcin Marcinko
dr hab. inż. Dariusz Wróblewski

Redakcja naukowa:
Katarzyna Góralczyk
Marta Szuniewicz-Stępień

Redakcja merytoryczna:
Katarzyna Góralczyk

Redakcja techniczna:
Marta Szuniewicz-Stępień

Korekta:
Jolanta Mikołajczyk

Koordynacja procesu wydawniczego:
Aleksandra Szymańska-Niekłań

Projekt okładki i opracowanie graficzne:
Piotr Hrehorowicz

Skład i przygotowanie do druku:
Piotr Hrehorowicz, Małgorzata Punzet, Inter Line SC

@Copyright: Stowarzyszenie Willa Decjusza

Niniejsza publikacja należy do serii wydawniczej
Instytutu Kultury **Willa Decjusza**

ISBN kolekcji: 978-83-963739-9-1
ISBN tomu: 978-83-963739-3-9

Wydanie pierwsze

Wydawca:
Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

Współwydawcy:
Stowarzyszenie Willa Decjusza
Instytut Kultury Willa Decjusza

Druk i oprawa:
Wydawnictwo Akademickie AMW
wydawnictwo@amw.gdynia.pl

Nakład: 100 egz.
Wydrukowano w formacie B5, na papierze offsetowym kl. III, 80 g
Zam. nr 27/2022; AMW Wewn. 1211/2022.

Spis treści

Słowo wstępne **13**
Od redakcji **15**
Przedmowa **19**
Wykaz skrótów **23**

Część I. Kazusy

KAZUSY Z PODWODNEGO DZIEDZICTWA KULTURY
Dariusz R. Bugajski
KAZUS 1. RMS Titanic **29**
KAZUS 2. Francuski okręt La Belle **34**
KAZUS 3. ORP Kujawiak **37**

KAZUSY Z DZIEDZICTWA KULTURY KRAJÓW TRZECICH NA TERYTORIUM RP
Radosław Tyślewicz
KAZUS 4. Bezpowrotne zniszczenie zabytku historii militarnej innego państwa znajdującego się w wewnętrznym kryzysie politycznym (niszczyciel czołgów M 36 Slugger z Iraku) **41**
KAZUS 5. Centralny Magazyn Muzealny (na przykładzie planowanego magazynu w miejscowości Lesznowola) **45**
KAZUS 6. Dewastacja cmentarza wojennego obcego państwa na terytorium RP jako element zagrożeń hybrydowych (na przykładzie Cmentarza Żołnierzy Radzieckich w Kaliszu oraz domniemanej mogiły UPA w Monasterzu) **49**

KAZUSY Z PRZESTĘPSTW PRZECIWKO DOBROM KULTURY
Małgorzata Węgrzak, Aleksandra Guss
KAZUS 7. Kradzież dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury . . . **55**
KAZUS 8. Kradzież rzeczy o innych wartościach (wycieczka muzealna) **59**
KAZUS 9. Nielegalny handel zabytkami skradzionymi z muzeum w trakcie konfliktu zbrojnego **62**

KAZUS 10. Zniszczenie (bombardowanie) Dubrownika przez siły morskie Jugosławii **68**
KAZUS 11. Wysadzenie posągów Buddy przez Lazańczyków w Arafacie (Bonton) **73**
KAZUS 12. Baza Amarone, czyli „czołgiem po zabytkach" **79**
KAZUS 13. Zabytki Pestorii w plecaku. **83**
KAZUS 14. Niszczenie zabytków przez ISIS w Mali **88**
KAZUS 15. Nielegalne użycie znaku błękitnej tarczy (konflikt w Syrii) **95**

KAZUSY Z NIELEGALNEGO OBROTU DOBRAMI KULTURY
Marcin Sabaciński
KAZUS 16. „Skarb z Miastka" skradziony depozyt z V okresu epoki brązu **98**
KAZUS 17. Rzymska rzeźba przemycona z Syrii **104**
KAZUS 18. Kradzione detale architektoniczne **108**

KAZUSY ZE STRUKTURY ORGANIZACYJNEJ ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ I SPECYFIKI WIĘZI ADMINISTRACYJNYCH W OBSZARZE OCHRONY ZABYTKÓW
Piotr Dobosz, Witold Górny, Anna Mazur
KAZUS 19. Pojęcie organu administracji publicznej. **112**
KAZUS 20. Pojęcie organu administrującego **117**
KAZUS 21. Właściwość miejscowa organu – wojewódzki konserwator zabytków **121**
KAZUS 22. Znalezienie zabytku – procedura – właściwy organ . . **124**
KAZUS 23. Wpis do rejestru zabytków – wszczęcie postępowania z urzędu, wpływ na prowadzone prace. **127**
KAZUS 24. Gminna Ewidencja Zabytków – wykreślenie obiektu. . **132**
KAZUS 25. Koordynacja akcji ratowniczej – klęska żywiołowa . . . **136**
KAZUS 26. Powoływanie wojewódzkiego konserwatora zabytków – zespolenie **139**
KAZUS 27. Wywłaszczenie zabytku **143**

KAZUSY Z REALIZACJI ZADAŃ ADMINISTRACJI SAMORZĄDOWEJ Z ZAKRESU OCHRONY DZIEDZICTWA KULTURY
Robert Wojtas
KAZUS 28. Wymiana stolarki okiennej w zabytku nieruchomym, wpisanym do rejestru zabytków **146**

KAZUS 29. Uszkodzenie zabytku poprzez namalowanie napisów . **148**
KAZUS 30. Umieszczenie na zabytku znaku informującego, że podlega ochronie. **150**
KAZUS 31. Przypadkowe znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem archeologicznym **152**

KAZUSY Z BEZPIECZEŃSTWA OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH I INSTYTUCJI GROMADZĄCYCH DOBRA KULTURY
Krzysztof Sałaciński
KAZUS 32. Bezpieczeństwo zbiorów muzealnych **154**
KAZUS 33. Bezpieczeństwo zbiorów bibliotecznych. **157**
KAZUS 34. Bezpieczeństwo zbiorów archiwalnych **160**
KAZUS 35. Odpowiedzialność dyrektora **163**
KAZUS 36. Ostrzeganie i alarmowanie **165**
KAZUS 37. Obowiązkowa ochrona obiektów kultury **168**

KAZUSY Z OCHRONY PRZECIWPOŻAROWEJ OBIEKTÓW I ZBIORÓW
Krzysztof T. Kociołek
KAZUS 38. Pożar katedry Notre-Dame de Paris **171**
KAZUS 39. Pożar Zamku Książ w Wałbrzychu. **176**
KAZUS 40. Pożar katedry w Sosnowcu **181**
KAZUS 41. Pożar zabytkowego młyna – Starogard Gdański **186**
KAZUS 42. Pożar drewnianej cerkwi w Komańczy **191**
KAZUS 43. Katastrofa Budowlana na Zamku Książąt Pomorskich . **196**
Artur Zych
KAZUS 44. Dostosowanie Willi Decjusza do wymogów ochrony przeciwpożarowej **200**

KAZUSY Z KONSERWACJI RATUNKOWEJ
Bożena Boba-Dyga
KAZUS 45. Dewastacja rzeźby Romana Tarkowskiego pt. „Komedianci" – wandalizm w Parku Krakowskim **206**
KAZUS 46. Złamanie kasztanowca pod Wawelem przez huragan . **210**
KAZUS 47. Rozbicie przez huragan figury Matki Boskiej Łaskawej koło Collegium Novum UJ w Krakowie – klęska żywiołowa **212**
KAZUS 48. Zalanie piwnic Zamku w Łańcucie – katastrofa cywilizacyjna **214**

KAZUSY Z OCHRONY DÓBR KULTURY W MIĘDZYNARODOWYM PRAWIE HUMANITARNYM KONFLIKTÓW ZBROJNYCH
Marta Szuniewicz-Stępień

KAZUS 49. Znak ochronny dóbr kultury **216**
KAZUS 50. (Tymczasowa) ochrona wzmocniona dóbr kultury. . . . **222**
KAZUS 51. Ochrona specjalna dóbr kultury a prawo żołnierzy do samoobrony **226**
KAZUS 52. Naruszenie zasady niewykorzystywania dóbr kultury do celów wojskowych **228**
KAZUS 53. Ochrona dóbr kultury w czasie niemiędzynarodowego konfliktu zbrojnego. **230**

KAZUSY Z OCHRONY DZIEDZICTWA KULTURY W DZIAŁANIACH CIMIC PODCZAS OPERACJI STABILIZACYJNYCH I POKOJOWYCH
Radosław Tyślewicz

KAZUS 54. Cele CIMIC a umiejscowienie ochrony dziedzictwa narodowego w rejonie operacji (na przykładzie PKW Irak). **232**
KAZUS 55. Groty Hazarów – aktywna postawa podczas patrolu CIMIC (nie każdy obiekt okazuje się dobrem kultury). **236**
KAZUS 56. Kamienny, ofiarny stół Stolemów **239**

KAZUSY Z ZADAŃ SIŁ ZBROJNYCH I SŁUŻB MUNDUROWYCH W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTURY
Jacek Wajchert

KAZUS 57. Siedziba Centrum Operacji Morskich na terenie historycznego układu urbanistycznego miasta **243**
KAZUS 58. Budynki Komendy Portu Wojennego Gdynia – obiekt objęty wpisem do rejestru zabytków. **245**
KAZUS 59. Przemieszczenie kolumny wojskowej z Portu Wojennego Gdynia do zapasowego miejsca dowodzenia w miejscowości Łęczyce **247**

KAZUSY Z PRAKTYCZNEJ REALIZACJI ZADAŃ OCHRONY DÓBR KULTURY W WARUNKACH WOJENNYCH NA TERENIE KRAJU
Krzysztof Sałaciński

KAZUS 60. Ćwiczenie działowe **249**
KAZUS 61. Planowanie operacyjne **252**
KAZUS 62. Działania ratownicze **255**
KAZUS 63. Postępowanie na terenie okupowanym **258**
KAZUS 64. Nielegalny obrót dobrami kultury **262**

KAZUSY Z REALIZACJI ZADAŃ OCHRONY DÓBR KULTURY PODCZAS OPERACJI WOJSKOWYCH

Marek Lemiesz

KAZUS 65. Projekt z zakresu zabezpieczenia dziedzictwa kulturowego w Iraku (projekt mnd-54/DFI) z 2004 r. **265**
KAZUS 66. Etyczne aspekty współpracy środowisk cywilnych i wojskowych w zakresie ochrony dóbr kultury **270**
KAZUS 67. Lokalizacja bazy wojskowej z poszanowaniem dla dóbr kultury w regulacjach NATO oraz Sił Zbrojnych USA **276**
KAZUS 68. Okupacja Babilonu przez oddziały USMC (2003 r.) **282**

Część II. Instrukcje,plany i tabele

Katarzyna Góralczyk, Krzysztof T. Kociołek, Robert Wojtas

1. Plan ochrony obiektów ruchomych i nieruchomych **291**
2. Elementy planu ochrony muzeum **321**
3. Instrukcja bezpieczeństwa pożarowego **323**
4. Zasady wykonywania prac niebezpiecznych pod względem pożarowym **329**
5. Wzór dokumentacji ćwiczeń przeciwpożarowych – praktyczne sprawdzenie warunków i organizacji ewakuacji **337**
6. Czynności kontrolno-rozpoznawcze Państwowej Straży Pożarnej **347**
7. Wydanie pozwolenia na roboty budowlane w obiekcie zabytkowym **353**
8. Zasady odbioru obiektu budowlanego po przebudowie, rozbudowie, nadbudowie **355**
9. Wzór protokołu odbioru robót budowlanych przy zabytku . . . **359**
10. Procedury badań konserwatorskich przy zabytkach ruchomych i nieruchomych. **363**
11. Przesłanki do zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa **365**
12. Plan obrony cywilnej – elementy składowe **371**
13. Plan zarządzania kryzysowego – elementy **375**
14. Rodzaje alarmów, sygnały alarmowe i komunikaty ostrzegawcze **377**
15. Zagrożenia dla dóbr kultury **379**
16. Czyny zabronione przeciwko dobrom kultury **383**
17. Formy zabezpieczenia zabytków **385**

18. Wykaz państw, które ratyfikowały konwencję haską z 1954 r. i jej protokoły dodatkowe **387**
Marta Szuniewicz-Stępień
19. Wniosek o udzielenie wzmocnionej ochrony **395**
Marek Lemiesz
20. Projekty pomocowe, przygotowane i zrealizowane przez polskich specjalistów ds. dóbr kultury przy pkw Irak (2003–2008) **401**
21. Formularz karty inwentaryzacyjnej stosowanej w Afganistanie **407**

Spis tabel **415**
O autorach. **417**

Słowo wstępne

Szanowni Państwo,

Nie sposób mówić i myśleć o Krakowie w oderwaniu od jego historycznego dziedzictwa kulturowego. Na jego bogactwo składa się wiele elementów: budynki, nawarstwienia archeologiczne, dzieła sztuki oraz zwyczaje i tradycje. Naszym obowiązkiem jest dbałość o tę spuściznę, by móc przekazać ją w nienaruszonym stanie kolejnym pokoleniom.

Znaczące nakłady finansowe na utrzymanie i renowację zabytków, ale także tworzenie przyjaznego środowiska i wspieranie całego sektora kultury w Krakowie owocuje rozwojem naszej miejskiej społeczności, przynosząc bardzo dobre wyniki na polu edukacji kulturalnej i uczestnictwa obywateli w kulturze. Wymiana myśli i doświadczeń w obszarze ochrony dziedzictwa to temat niezwykle istotny dla wszystkich mieszkańców Krakowa – nie tylko profesjonalnie związanych z zabytkami. Świadomość wyzwań i znajomość możliwych scenariuszy pozwala na podejmowanie kroków wyprzedzających i zapobieganie potencjalnym zagrożeniom.

Projekt „Międzysektorowe wyzwania: specjalista ds. ochrony dóbr kultury na wypadek sytuacji kryzysowej i wojny – opracowanie programu studiów podyplomowych, dedykowanych pracownikom działającym na pograniczu dziedzin" wpisuje się w krakowski modus operandi: szeroko zakrojonej interdyscyplinarnej współpracy i wysiłku nastawionego na wprowadzenie zmian o dalekosiężnych skutkach. Partnerstwo miast i instytucji, w tym przypadku krakowskiej Willi Decjusza oraz Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni owocuje na wielu polach, dzięki czemu dziś w ręce czytelników trafiają publikacje podchodzące do tematu wielopoziomowo. W zbiorowej monografii znajdują się omówienia i opracowania teoretyczne zagadnień, zbiór kazusów prezentuje przegląd sytuacji problemowych wraz z propozycjami rozwiązania oraz dwa tomy będące kompendiami regulacji prawnych, decyzji oraz ekspertyz na gruncie prawodawstwa polskiego oraz orzecznictwa i praktyki międzynarodowej. Wierzę, że dotrą do wszystkich, którzy z pasji i zawodowo dbają o zachowanie materialnych dóbr kultury dla następnych generacji.

Jacek Majchrowski
Prezydent Miasta Krakowa

Szanowni Państwo,

Wieloaspektowość ochrony dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych wymaga interdyscyplinarnego podejścia. Powyższe założenie legło u podstaw wniosku projektowego, który zyskał akceptację i dofinansowanie ze środków EOG. Akademia Marynarki Wojennej z Gdyni z wielką satysfakcją przyjęła zaproszenie do partnerstwa w realizacji Projektu, gdyż ochrona dóbr kultury zajęła w ostatnich latach ważne miejsce w procesie kształcenia, szkolenia i przygotowania operacyjnego polskich żołnierzy. Na mocy traktatów międzynarodowych i krajowych ustaw na członkach sił zbrojnych spoczywa szereg obowiązków w zakresie ochrony dóbr kultury – nie tylko ich poszanowania w toku prowadzonych działań zbrojnych, ale i podejmowania działań pozytywnych, często o wymiarze ratunkowym tak na terytorium RP, jak i poza jego granicami. Zarówno w doktrynie Sojuszu Północnoatlantyckiego, jak i krajowych aktach prawa resortowego (MON) oraz decyzjach i wytycznych wojskowych (Dowództwa Generalnego i Dowództwa Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych) postępuje proces dookreślania zadań i obowiązków w odnośnym zakresie.

Ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych jest ważna zarówno dla środowisk cywilnych, jak i mundurowych, co w pełni potwierdza szerokie partnerstwo merytoryczne i zakres treści ujętych w ramach publikacji, stanowiących owoc dwuletniej pracy członków zespołu eksperckiego. Wielopłaszczyznowa analiza różnych aspektów ochrony dóbr kultury w obliczu szczególnych zagrożeń pozwoliła na opracowanie spektrum zagadnień tematycznych i stworzenie unikatowego produktu na polskim rynku wydawniczym. Z zadowoleniem odnotowuję fakt, że ukazała się ona nakładem naszego Wydawnictwa Akademickiego i to w 100. rocznicę utworzenia Akademii Marynarki Wojennej, pozwalając jej wypłynąć na nowe obszary naukowo-dydaktyczne.

Pragnę wyrazić nadzieję, że niniejsza publikacja spotka się z życzliwym przyjęciem Czytelników i stanie się cennym narzędziem kształcenia, doskonalenia zawodowego i profesjonalnego wsparcia w realizacji zadań ustawowych w przedmiotowym zakresie.

kontradm. prof. dr hab. Tomasz Szubrycht
Rektor-Komendant
Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni

Od redakcji

Świadomość potrzeby ochrony ruchomych i nieruchomych dóbr kultury nieustannie wzrasta. Bez wątpienia wpływ na to miały ostatnie konflikty zbrojne na terenie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, działania ugrupowań terrorystycznych, jak również szereg katastrof naturalnych wynikających ze zmian klimatycznych oraz zdarzeń losowych, na skutek których zniszczone lub uszkodzone zostały unikatowe elementy światowego dziedzictwa kulturowego. Wszystkie te wydarzenia, począwszy od wysadzenia pomników Buddy w Afganistanie, poprzez grabież i zniszczenie zabytków Syrii i Iraku oraz związany z tym przemyt artefaktów, po pożar katedry Notre Dame w Paryżu skupiły uwagę społeczności międzynarodowej na zagadnieniach związanych z ochroną i bezpieczeństwem dóbr kultury.

Dla zapewnienia bezpieczeństwa tym ostatnim kluczowe jest przygotowanie samych obiektów oraz zbiorów, jak i zajmującego się nimi personelu do sprostania zagrożeniom, a także wyzwaniom, jakie stawiają różnorodne w swym charakterze i trudne do przewidzenia sytuacje kryzysowe bądź konflikty zbrojne. Konieczne jest ugruntowywanie i systematyczne pogłębianie wiedzy i umiejętności w zakresie ochrony dziedzictwa kultury, w szczególności przez osoby odpowiedzialne za bezpieczeństwo obiektów zabytkowych i instytucji gromadzących dobra kultury. Podnoszeniu kompetencji zawodowych w tym zakresie służą ćwiczenia, polegające na analizie przypadków i możliwości przysłowiowego „uczenia się na cudzych błędach".

Zasady ochrony dziedzictwa kultury w międzynarodowym systemie prawnym oparte są przede wszystkim na postanowieniach Konwencji haskiej z 1954 roku wraz z jej protokołami dodatkowymi[1]. Traktaty te ustanawiają szereg obowiązków i zakazów, mających zapewnić ochronę dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych, a ponadto podjęcie odpowiednich środków zabezpieczających już w czasie pokoju. Powyższe normy adresowane są do członków sił zbrojnych i funkcjonariuszy służb mundurowych,

[1] Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212) oraz Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 248).

pracowników administracji publicznej oraz cywilnych specjalistów i innych osób biorących udział w międzynarodowych operacjach pokojowych i stabilizacyjnych. Doświadczenia z misji w Iraku i Afganistanie pozwoliły autorom na wskazanie kilku istotnych – z ich punktu widzenia – praktycznych aspektów realizacji ochrony dziedzictwa kultury w sytuacji działania polskiego personelu wojskowego i cywilnego poza granicami kraju.

Krajowy system prawny opiera się przede wszystkim na ustawie z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[2]. Jednak odniesienia do ochrony dziedzictwa kultury znaleźć można także w szeregu ustaw, poświęconych m.in. ochronie środowiska, ochronie przeciwpożarowej, zagadnieniom z zakresu prawa budowlanego, funkcjonowania muzeów, bibliotek, jak i w wydanych w celu ich wykonania rozporządzeniach. Na szczególne wyróżnienie zasługują te akty prawne, które regulują organizację i sposób ochrony zabytków na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego, zadania administracji odpowiedniego stopnia i jednostek organizacyjnych posiadających zabytki oraz sposoby prowadzenia prac zabezpieczających. Kluczowe w tym zakresie jest Rozporządzenie Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych[3], zgodnie z którym wskazane podmioty opracowują plany ochrony zabytków na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego. Instytucje specjalistyczne, jak muzea, archiwa i biblioteki są ponadto zobowiązane na mocy stosownych rozporządzeń do przygotowania dodatkowych dokumentów planistycznych w obszarze bezpieczeństwa obiektów i zbiorów. Postanowienia przedmiotowych aktów prawnych zobowiązują wszystkich właścicieli, zarządców i opiekunów dóbr kultury do przygotowania samych obiektów, zbiorów, jak i swoich pracowników na wypadek zaistnienia sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego. Osoby odpowiedzialne za opracowanie i uzgodnienie wymaganych dokumentów planistycznych, wielokrotnie mierzą się z szeregiem wątpliwości i trudności na poziomie analizy zagrożeń czy opracowania zasad bezpieczeństwa, instrukcji, a także właściwego przygotowania załączników[4].

Autorzy niniejszego zbioru poddali analizie wybrane problemy, z jakimi spotkać się mogą właściciele, zarządcy i posiadacze zabytków, osoby odpowiedzialne za bezpieczeństwo obiektów gromadzących dobra kultury, pracownicy administracji publicznej oraz funkcjonariusze służb mundurowych. Ponieważ nie sposób odnieść się do wszystkich możliwych sytuacji,

[2] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.

[3] Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153.

[4] Ustalenia poczynione na podstawie badań przeprowadzonych w 2020 roku przez dr Katarzynę Góralczyk w wojewódzkich urzędach ochrony zabytków.

tradycyjne *case studies* zostały uzupełnione przez szereg instrukcji, tabel, planów, formularzy i przykładowych pism, mających służyć pomocą nie tylko na etapie kształcenia, ale również wykonywania obowiązków zawodowych w obszarze ochrony dóbr kultury.

Zbiór kazusów i instrukcji został opracowany w pierwszej kolejności z myślą o przyszłych słuchaczach interdyscyplinarnych studiów podyplomowych, poświęconych ochronie dziedzictwa kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktów zbrojnych (w wymiarze krajowym i międzynarodowym). Stanowi on jedną z czterech publikacji opracowanych w ramach projektu pt. *Międzysektorowe wyzwania: specjalista ds. ochrony dóbr kultury na wypadek sytuacji kryzysowej i wojny – opracowanie programu studiów podyplomowych, dedykowanych pracownikom działającym na pograniczu dziedzin*, finansowanego w ramach Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2014–2021 (Program Edukacja), realizowanego w latach 2020–2022 przez Instytut Kultury Willa Decjusza i Stowarzyszenie Willa Decjusza w Krakowie oraz Akademię Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni. Pozostałymi pozycjami są: *Monografia zbiorowa*, *Wybór źródeł krajowych* oraz *Wybór źródeł międzynarodowych*. Celem projektu jest rozwój oferty edukacyjnej i uzupełnienie jej o nową pozycję, adresowaną do szerokiego grona odbiorców, nie tylko tych zawodowo związanych z tematyką bezpieczeństwa i ochrony dóbr kultury.

Niniejsza publikacja została podzielona na dwie części. Pierwszą stanowi zbiór kazusów prezentujących wybrane sytuacje, wraz z pytaniami i rozwiązaniami. W niektórych przypadkach, by nie przesądzać toku argumentacji kazusy nie są opatrzone rozwiązaniami, tylko szeregiem pytań szczegółowych mających skłonić czytelnika do samodzielnej, pogłębionej refleksji. Przedstawione w kazusach stany faktyczne są fikcyjne (chyba że wskazano inaczej), choć często osadzone w realiach prawdziwych zdarzeń lub w części nimi inspirowane. Autorzy pragną wyraźnie podkreślić, że nawet jeśli opisane w kazusach sytuacje odnoszą się do prawdziwych zdarzeń lub wykazują do nich podobieństwo, to są przedstawione skrótowo, często w sposób przerysowany czy wręcz tendencyjny, gdyż ich podstawowym celem jest wyłącznie służyć jako materiał dydaktyczny. Przyjęta „niedookreśloność" daje możliwość równoczesnego rozpatrywania różnych scenariuszy działania. Każdy kazus wzbogacony jest o wykaz uzupełniającej literatury przedmiotu.

Tematyka kazusów nawiązuje do rozdziałów *Monografii*. Jest to zabieg świadomy i zamierzony przez autorów, którzy uznali, iż takie narzędzie będzie służyło zarówno ugruntowaniu wiedzy czytelnika, jak i rozwijało ją w wybranych obszarach. Zaproponowana forma kazusu wydała się najlepsza z perspektywy swoistej konstrukcji metodologicznej, na którą składa się opis stanu

faktycznego, pytania kontrolne oraz przedstawione rozwiązanie (zazwyczaj w oparciu o przepisy prawne) wraz z zalecaną literaturą (obejmującą głównie publikacje naukowe, ale także akty prawne oraz wyroki sądowe)[5]. Umieszczone w prezentowanym zbiorze przykłady, mimo szerokiego zakresu przedmiotowego nie wyczerpują wszystkich zagadnień, problemów oraz trudności związanych z ochroną i bezpieczeństwem dóbr kultury. Stanowią one raczej próbę unaocznienia czytelnikowi zagadnień, które zdaniem autorów wydają się fundamentalne lub istotne ze względu na swój przebieg lub późniejsze implikacje. Dobór tematów jest konsekwencją subiektywnych decyzji, wynikających z osobistych ocen i doświadczeń zawodowych poszczególnych autorów, przy jednoczesnym uwzględnieniu potencjału dydaktycznego.

Druga część publikacji dopełnia zagadnienia związane z obszarem bezpieczeństwa obiektów zabytkowych i gromadzonych zbiorów o aspekt empiryczny. Stanowi ją zestaw instrukcji, formularzy, tabel i załączników, jakie mogą być pomocne przy realizacji obowiązku opracowania planów ochrony zabytków lub innych dokumentów planistycznych. Należy podkreślić, iż w dużej mierze są to propozycje lub przykładowe wzory dokumentów, z których mogą skorzystać kierownicy jednostek w trakcie przygotowywania wymaganej dokumentacji. Materiały te dowiodą swej przydatności także podczas prowadzonych ćwiczeń, warsztatów, szkoleń oraz zajęć dydaktycznych.

W niniejszym tomie przedstawione zostały przykłady dokumentów o charakterze bardzo ogólnym. Pominięto aspekty własności, odmienności obiektów zabytkowych oraz różnorodności ich przeznaczenia (biblioteki, archiwa, muzea, magazyny, prywatne kolekcje, obiekty sakralne)[6].

Autorzy wyrażają nadzieję, że przedstawione w zbiorze materiały spotkają się z życzliwym przyjęciem czytelników, zwłaszcza wobec braku podobnej publikacji na polskim rynku wydawniczym oraz że staną się użytecznym narzędziem dla osób, wykonujących w – ramach stosunku pracy lub służby – zadania związane z ochroną dóbr kultury na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Katarzyna Góralczyk
Marta Szuniewicz-Stępień

---

[5] W niniejszym tomie nie zamieszczono odrębnej bibliografii. Przedstawione zagadnienia korespondują z treściami zawartymi w *Monografii*, dlatego właśnie w nim ulokowano wykaz wszystkich pozycji bibliograficznych uwzględnionych w publikacjach wydanych w ramach projektu.

[6] Analiza stanu przygotowania obiektów zabytkowych – o różnym przeznaczeniu i odmiennym statusie własności – na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktów zbrojnych stanowi przedmiot obecnych badań dr K. Góralczyk i stanie się przedmiotem odrębnej publikacji.

Przedmowa

Podobnie jak obiekty zabytkowe mogą przybierać wiele form, tak też zróżnicowane są rodzaje oddziałujących na nie zagrożeń. Aby podjąć efektywne przeciwdziałania konieczna jest znajomość ich charakterystyki oraz źródeł powstawania. W praktyce jest to możliwe przede wszystkim poprzez analizę zdarzeń, jakie zaistniały w przeszłości. Nie zmienia tego nawet fakt, że obecnie w procesie oceny ryzyka można wykorzystywać bardzo rozwinięte modele cyfrowe i narzędzia informatyczne, służące do sporządzania symulacji i prognoz jego poziomu. Aby w oparciu o wspomniane modele móc uzyskać wiarygodne przewidywania co do rodzaju i skali niebezpieczeństw grożących danemu dobru kultury, należy zadbać o wprowadzenie do odpowiadającego mu modelu wiarygodnych danych wejściowych (w tym obszarze głównie statystycznych). Jednak warto przy tym pamiętać, że żadna analiza nie będzie pełna, jeśli owe prognozy i oceny oparte na rzeczonych danych statystycznych nie zostaną wsparte badaniami poszczególnych, indywidualnych przypadków, czyli kazusów.

Niewątpliwie, zestawienie działań prowadzonych przez jednostki krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego wskazujące, że każdego roku pożary powstają w kilkuset obiektach zabytkowych, stanowi cenną informację analityczną. Niemniej dopiero indywidualne zgłębienie każdego takiego przypadku stwarza możliwość poznania i oceny rzeczywistych przyczyn pojawienia się ognia, sposobu jego rozprzestrzeniania się w danym obiekcie, skuteczności zastosowanych systemów zabezpieczeń przeciwpożarowych oraz skali zniszczeń spowodowanych przez żywioł. Efekty dociekań powinny mobilizować administrujących podobnymi obiektami, przeprowadzających studium konkretnego zdarzenia, do postawienia pytania: czy taki wypadek może zdarzyć się w moim najbliższym otoczeniu? A jeśli tak, jakie pociągnie za sobą skutki? Jakie kroki należy podjąć, by do minimum ograniczyć ryzyko jego wystąpienia oraz ewentualne straty? Podobne ciągi zdarzeń można generować praktycznie w przypadku każdego rodzaju zagrożenia – kradzieży, destrukcji w wyniku działań militarnych, niszczycielskiego działania sił przyrody.

Z tego względu, z pełnym przekonaniem polecam czytelnikom lekturę niniejszego tomu, w którym omówiono kilkadziesiąt studiów przypadków

zdarzeń niebezpiecznych (o różnym charakterze), w szczególności dotyczących zniszczeń w wyniku działań militarnych, kradzieży i przemytu, dewastacji, pożarów oraz innych miejscowych zagrożeń. Dzięki temu osoba korzystająca z przedmiotowego opracowania otrzymuje możliwość zapoznania się ze szczegółowymi opisami zarówno zdarzeń losowych, spowodowanych przez żywioły jak i takich, za powstaniem których stoją intencjonalne działania człowieka – militarne, motywowane ideologią, chęcią nieuczciwego wzbogacenia się, mające związek z realizacją określonych pasji – działania, którym towarzyszy brak poszanowania zasad ochrony dóbr kultury. Interesujące dla siebie przykłady odnajdą tu zarówno właściciele i zarządcy obiektów zabytkowych, jak i osoby zajmujące się ich ochroną: przeciwpożarową, na wypadek konfliktu zbrojnego, kwestiami ochrony fizycznej, a nawet zwalczaniem przestępczości. Zbiór kazusów to także doskonały materiał dydaktyczny dla osób chcących uzyskać lub doskonalić kwalifikacje zawodowe.

Co istotne, publikacja nie ogranicza się tylko do omówienia specyfiki różnego rodzaju zagrożeń. Zamieszczone w kazusach informacje obejmują też wiele ważnych w procesie ochrony zabytków danych, odnoszących się do otoczenia prawnego i instytucjonalnego, w jakim przychodzi poruszać się osobom zajmującym się konkretnym zagadnieniem. Poszerzają one wiedzę wspomnianych wcześniej właścicieli, zarządców i użytkowników obiektów zabytkowych na temat działań krajowych organów administracji publicznej oraz o kwestie regulacji międzynarodowych, w tym konwencji i protokołów, w szczególności dotyczących ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych. W efekcie czytelnik ma również możliwość prześledzenia wielu rzeczywistych bądź hipotetycznych (ale opartych na realnych zdarzeniach) procedur administracyjnych, stosowanych w odniesieniu do obiektów zabytkowych. Jak się okazuje, nawet z pozoru prozaiczne czynności, takie jak uzyskanie zgody na wymianę nadszarpniętej zębem czasu stolarki okiennej w budynku wpisanym do rejestru zabytków, czy usunięcie z elewacji takiego budynku wulgarnych napisów wykonanych przez wandali, wymagają wystąpienia do właściwych organów o stosowne pozwolenia. Na podstawie konkretnych przykładów łatwiej jest przyswoić kwestie właściwości organów administracji, odpowiedzialnych za prowadzenie wspomnianego wcześniej rejestru zabytków, dokonywanie wpisów do tego rejestru i wykreśleń z niego, umieszczanie na zabytku znaku informującego oraz za koordynację akcji ratowniczych. Z kolei kazusy poświęcone staraniom o zapewnienie ochrony dziedzictwu kulturowemu ludzkości przed skutkami konfliktów zbrojnych o różnym podłożu, uświadamiają jak skomplikowaną materię stanowi stosowanie prawa międzynarodowego

w tym zakresie. Niestety, wielokrotnie prezentowane są sytuacje, w których starania właściwych instytucji i organizacji międzynarodowych przynoszą jedynie ograniczone efekty, co jeszcze silniej uzmysławia z jak wieloma przeciwnościami nadal przychodzi im się borykać.

W opracowaniu nie brak także kazusów charakteryzujących na konkretnych przykładach obowiązki, ciążące na podmiotach odpowiedzialnych za ochronę obiektów zabytkowych, w szczególności na właścicielach i zarządcach. Mowa tu o dokumentach planistycznych i instrukcjach, zawierających m.in. kwestie zabezpieczenia na wypadek pożaru lub innego miejscowego zagrożenia, kradzieży, działań militarnych, ostrzegania i alarmowania, przygotowania procedur ewakuacji itp. Osobne rozdziały poświęcono także praktycznym aspektom ochrony, takim jak organizacja ćwiczeń, prowadzenie działań ratowniczych, konserwacja ratunkowa, postępowanie na terenie okupowanym.

Co ciekawe w ostatnim z wymienionych aspektów, jak pokazują to kazusy dotyczące kwestii CIMIC, podczas operacji stabilizacyjnych i pokojowych, niejednokrotnie skala zagrożenia – szczególnie w odniesieniu do ruchomych dóbr kultury – wcale nie ulega zmniejszeniu wraz z zaprzestaniem bezpośrednich działań militarnych.

Z lektury rozpatrywanych kazusów wypływa jeszcze jeden wniosek: osoby zajmujące się kwestiami ochrony zabytków zobowiązane są do realizowania bardzo szerokiej gamy obowiązków, wynikających z różnych aktów prawnych. W wymiarze dokumentacyjnym, ich materializacja następuje w formie planów i instrukcji. Często są to dokumenty o pokrewnej tematyce, jednak różniące się co do pewnych szczegółów i kontekstów. Dość powiedzieć, że np. kwestie ochrony przed zagrożeniem pożarowym obiektu zabytkowego stanowiącego eksponat muzealny są ujęte równocześnie w normach wynikających z ustawy o ochronie przeciwpożarowej, ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jak i z ustawy o muzeach. Nawet w sytuacji zapewnienia pełnej spójności wspomnianych wymagań, co w omawianym przypadku sprowadza się do obowiązku opracowania jednego dokumentu w postaci instrukcji bezpieczeństwa pożarowego, konieczne jest posiłkowanie się licznymi tabelami, opisami procedur, schematami itp., zróżnicowanymi w zależności od specyfiki chronionego zabytku. Z tego względu, jako niezwykle użyteczną z praktycznego punktu widzenia należy postrzegać część drugą omawianego opracowania, w ramach której scharakteryzowano i przytoczono wzory instrukcji, planów, tabel, czy formularzy określonych wniosków. Nie ulega wątpliwości, iż przystępującym do prac nad przygotowaniem środków ochrony stosownych dla danego dobra kultury, umiejętne dysponowanie takim punktem odniesienia

znacząco ułatwi ich realizację. Niemniej, dostrzegając korzyści wynikające z posługiwania się opracowanymi wcześniej schematami oraz szablonami, pragnę jednocześnie przestrzec osoby korzystające w swojej pracy z przedmiotowych pomocy, przed pokusą stosowania podejścia polegającego jedynie na mechanicznej, bezkrytycznej ich aplikacji. W tym kontekście, jako przykład niech posłuży swoistego rodzaju kazus z zakresu procedur ewakuacji eksponatów muzealnych na wypadek pożaru. Analizując tę kwestię, np. w odniesieniu do „wielkogabarytowego" obrazu, nie wystarczy „rutynowe" zapisanie w instrukcji bezpieczeństwa pożarowego formuły: „Na wypadek pożaru należy ewakuować obraz z pomieszczenia w miejsce bezpieczne". Chcąc zapewnić praktyczną przydatność takiej procedury, prace należy rozpocząć od analizy sposobu bezpiecznego ściągnięcia obiektu z miejsca ekspozycji, sprawdzenia czy wymiary dostępnych wyjść pozwolą na jego ewakuację bez konieczności wyjęcia z ram, a jeśli nie – to w jaki sposób należy wspomnianego wyjęcia z ram dokonać, bez uszczerbku dla samego płótna. A muszę powiedzieć, że nie jest to problem wydumany. „Prowokacyjne" pytania autora niniejszej przedmowy o powyższe kwestie kierowane do uczestników niejednej konferencji poświęconej ochronie dóbr kultury, nierzadko wywoływały niemałe poruszenie na sali.

Zatem, polecając jeszcze raz uwadze czytelników przedmiotowe opracowanie, pragnę jednocześnie zaapelować, aby przy okazji podejmowania jakichkolwiek prac dotyczących ochrony zabytków, nie ograniczać ich zakresu jedynie do stosowania utartych schematów. Konieczne jest dążenie do osiągnięcia stanu, w którym wynikiem pracy nad każdym indywidualnym studium przypadku będzie nowe – w pewnym sensie niepowtarzalne – odzwierciedlenie (wysoce detaliczne) występujących w danej sytuacji uwarunkowań miejscowych. Naturalnie, może służyć tu pomocą wyselekcjonowany kazus, wykorzystujący w możliwie maksymalnym zakresie dotychczasowy dorobek ekspercki, prezentowany w fachowej literaturze przedmiotu, do której bez cienia wątpliwości należy zaliczyć niniejszy zbiór kazusów. Zbiór, w którym swoimi bogatymi doświadczeniami dzielą się z czytelnikiem wiodący w naszym kraju profesjonaliści wywodzący się z różnych środowisk, połączeni wspólną pasją działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, nie tylko w naszym kraju, ale także poza jego granicami. Dzięki temu czytelnik zyskuje sposobność przeanalizowania tak pokaźnego i szerokiego spektrum przykładów. Zachęcam do skorzystania z tej możliwości.

st. bryg. dr inż. Paweł Janik
Dyrektor Centrum Naukowo-Badawczego Ochrony Przeciwpożarowej
– Państwowego Instytutu Badawczego w Józefowie

Wykaz skrótów

AFISMA	*African-led International Support Mission to Mali* (Międzynarodowa Misja Wsparcia w Mali pod Dowództwem Sił Afrykańskich)
AHMP	*Afghan Heritage Mapping Partnership* (Partnerstwo na rzecz mapowania dziedzictwa kultury Afganistanu)
AL	archeologia lotnicza
ALS	*Airborne Laser Scanning* (powietrzne skanowanie laserowe)
AZP	Archeologiczne Zdjęcie Polski
BMKZ	Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
CAD	*Computer-aided design* (komputerowe wspomaganie projektowania)
CBOSA	Centralna Baza Orzeczeń Sądów Administracyjnych
CCHCAG	*The Central Command Historical-Cultural Advisory Group* (Historyczno-Kulturalna Grupa Doradcza Centralnego Dowództwa)
CEMML	*Center for Environmental Management of Military Lands* (Centrum zajmujące się zarządzaniem środowiskowym terenów wojskowych)
CERP	*Commander's Emergency Response Program* (Program reagowania kryzysowego dowódcy)
CIMIC	*Civil-Military Co-operation* (współpraca cywilno-wojskowa)
CPP	*Cultural Property Protection* (ochrona dóbr kultury)
CPR	Centrum Powiadamiania Ratunkowego
DEM	*Digital Elevation Model* (cyfrowy/numeryczny model terenu)
DFI	*Development Finance Institutions* (Instytucje finansowania rozwoju)
SfM	*structure from motion* (technika dokumentacji obiektu)
DP99	Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 248)
DSO	dźwiękowy system ostrzegawczy
EAMENA	*Endangered Archaeology in the Middle East and North Africa* – międzynarodowy projekt poświęcony zagrożonym stanowiskom archeologicznym na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej
GIS	*Geographic Information System* (System Informacji Geograficznej/Przestrzennej)

HTS	*Human Terrain System* (USA/NATO program angażowania personelu z dziedziny nauk społecznych ułatwiający zrozumienie lokalnej społeczności, tj. „środowiska ludzkiego")
IBP	Instrukcja Bezpieczeństwa Pożarowego
IFREMER	*Institut Français de Recherche pour l'Exploitation de la Mer* (Francuski Instytut Badawczy Eksploatacji Morza)
IMCuRWG	*International Military Cultural Resources Working Group* (międzynarodowa grupa doradcza ds. wojskowych zasobów kulturowych)
IPN	Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
JRG	Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza (Państwowej Straży Pożarnej)
KDR	Kierujący Działaniem Ratowniczym
KH54	Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji, podpisana w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212)
k.k.	ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.)
k.p.a.	ustawa z 14.06.1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 735 ze zm.)
k.p.k.	ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 534 ze zm.)
KSRG	Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy
MND	Multinational Division (Wielonarodowa Dywizja – Irak)
Monografia	*Ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych. Monografia*, red. K. Góralczyk, M. Szuniewicz-Stępień, Gdynia 2022
MPHKZ	Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych
MTKJ	Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii
MTK	Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze
MNLA	*National Movement for the Liberation of Azawad* (Narodowy Ruch Wyzwolenia Azawadu)
MKiDN	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MKDNiS	Ministerstwo Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu
MW	Marynarka Wojenna
NIMiOZ	Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów
NKWD	*Narodnyj komissariat wnutriennich dieł SSSR* (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych sowieckiej Rosji i ZSRR)
NMT	Numeryczny Model Terenu
NOAA	*National Oceanic and Atmospheric Administration of US* (amerykańska agencja rządowa zajmująca się prognozowaniem zmian pogodowych)
ORP	Okręt Rzeczypospolitej Polskiej

OSK	Orzecznictwo Sądów Krajowych
OSP	Ochotnicza Straż Pożarna
OUN	Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów
PMESII	*Political, military, economic, social, infrastructure, information* (stosowany przez CIMIC układ czynników, pozwalający ustalić kluczowe obszary ważne dla lokalnej społeczności)
PKW	Polski Kontyngent Wojskowy
PMP	prawo międzynarodowe publiczne
PSK	Powiatowe Stanowisko Kierowania
PSP	Państwowa Straż Pożarna
PWP	przeciwpożarowy wyłącznik prądu
RMS	*Royal Mail Ship* (statek przewożący pocztę)
SAR	*Synthetic Aperture Radar* (radar z syntetyczną aperturą)
SKKM	Stanowisko Kierowania Komendanta Miejskiego
SLS	*Satellite Laser Scanning* (satelitarny skaning laserowy)
SRS	*Satellite Remote Sensoring* (teledetekcja satelitarna)
SSP	system sygnalizacji pożaru
TLS	*Terrestrial Laser Scanning* (naziemne skanowanie laserowe)
TIGR	*Tactical Ground Reporting System* (aplikacja stosowana przez US Army do przekazywania i analizowania geoinformacji na najniższym szczeblu taktycznym)
TST	*Tactical Support Team* (Zespół wsparcia taktycznego CIMIC)
UNESCO	*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organiation* (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury)
UNIDROIT	*The International Institute for the Unification of Private Law* (Międzynarodowy Instytut Unifikacji Prawa Prywatnego)
u.s.g.	ustawa z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1372 ze zm.)
u.o.z.o.z.	ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.)
UPA	Ukraińska Powstańcza Armia
USMC	*United States Marine Corps* (Korpus Piechoty Morskiej Stanów Zjednoczonych)
u.z.k.	ustawa z 26.04.2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1856 ze zm.)
VHR	*very high resolution* (wysokorozdzielcze zobrazowanie satelitarne)
WOT	Wojska Obrony Terytorialnej (utworzone w 2017 r.)
WUOZ	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
WSKR	Wojewódzkie Stanowisko Koordynacji Ratownictwa

Część I

Kazusy

Dariusz R. Bugajski

Kazusy z podwodnego dziedzictwa kultury

KAZUS 1.

RMS Titanic

(41°43'32"N 49°56'49"W)

Stan faktyczny[1]:

Plany znalezienia i wydobycia wraku RMS Titanic zaczęły powstawać tuż po jego zatonięciu na Północnym Atlantyku (370 mil tj. 600 km na południowy wschód od Nowej Fundlandii) w nocy z 14 na 15.04.1912 r.[2] Jednym z poszukujących, którego wysiłki przyniosły częściowe efekty był teksański przedsiębiorca Jack Grimm. W latach 1980–83 poprowadził on prywatne ekspedycje, które przy użyciu sonaru przeskanowały dno identyfikując przy tym 14 obiektów podwodnych, ale nie znalazły wraku. Głównym osiągnięciem było stworzenie szczegółowej mapy dna rejonu, w którym spodziewano się znaleźć Titanica.

Kolejną próbę podjął Robert Ballard, emerytowany oficer MW i profesor oceanografii, którego działania finansowała Marynarka Wojenna Stanów Zjednoczonych. Wykorzystano nowy system naukowo-wojskowy składający się z holowanego statku podwodnego „Argo" wyposażonego w sonar i kamery oraz sterowanego robota „Jasona", który miał zdolność wędrowania po dnie morskim i zbierania artefaktów. Na zlecenie MW, przez cztery kolejne lata Ballard miał przeprowadzić każdego roku jednomiesięczne poszukiwania z użyciem systemu. W 1984 r. Ballard wykonał mapowanie zatopionych na Północnym Atlantyku okrętów podwodnych USS Thresher (220 mil morskich na wschód od Przylądka Cod na głębokości 2560 m) i USS

---

[1] Kazus przygotowany na podstawie źródeł *National Oceanic and Atmospheric Administration of USA, NOAA*. Skrótowiec RMS oznaczający statek przewożący pocztę (*Royal Mail Ship*) był używany od 1840 r. i powszechnie kojarzony z jakością w związku z obowiązkiem zachowania punktualności w dostarczaniu poczty.

[2] Jak się po odkryciu okazało, rzeczywista pozycja zatonięcia była różna od pozycji zgłoszonej, co utrudniło poszukiwania, a ponadto wrak rozpadł się jeszcze na powierzchni na dwie części, które leżą na dnie w odległości około 600 m na głębokości 3784 m.

Scorpion (400 mil na południowy zachód od Azorów na głębokości 3600 m). Ekspedycja odkryła, że wokół wraków powstało znacznie większe niż same wraki i ich główne części „pole szczątków", zorientowane zgodnie z przebiegiem prądów morskich na podobieństwo ogona komety. W 1985 r. po mapowaniu USS Scorpion do poszukiwań Titanica dołączył statek badawczy „Le Suroît" należący do Francuskiego Instytutu Badawczego *(Institut Français de Recherche pour l'Exploitation de la Mer, IFREMER)* z sonarem bocznym, który miał wstępnie przeszukać rejon, a zidentyfikowane obiekty miały być rozpoznane wizualnie przez „Argo". Pomimo że „Le Suroît" podczas jednego z halsów był kilkaset metrów od wraku to nie udało się Titanica odnaleźć. Sonar nie potrafił odróżnić obiektów naturalnych od tworów człowieka, w dodatku poszukiwany kadłub był stosunkowo małym celem. Biorąc pod uwagę doświadczenia z mapowania okrętów podwodnych Ballard postanowił użyć „Argo" z kamerą, która potrafi rozróżnić obiekt naturalny od stworzonego przez człowieka, a znalezienie znacznie większego od wraku „pola szczątków" miało być łatwiejszym celem. Po tygodniu pracy tą metodą, 1.09.1985 r. znaleziono pierwsze szczątki, a następnego dnia główną część wraku.

Znalezienie Titanica natychmiast otworzyło dyskusję na dwa tematy: własności i ochrony wraku. Robert Ballard i jego zespół nie wydobywali żadnych artefaktów uznając, że mają do czynienia z miejscem ostatniego spoczynku wielu ludzi, z grobem morskim, który wymaga ochrony i szacunku. Jednak wiele firm i osób prywatnych, w tym Jack Grimm z tytułu pierwszeństwa w odkryciu, zgłosiło swoje prawa do wraku i projekty jego wydobycia. Staraniem Roberta Ballarda Kongres Stanów Zjednoczonych uchwalił ustawę *RMS Titanic Maritime Memorial Act of 1986*, którą prezydent Ronald Reagan podpisał 21.10.1986 r. Dodatkowo w 2001 r. Narodowa Administracja Morska i Atmosferyczna *(National Oceanic and Atmospheric Administration, NOAA)* Stanów Zjednoczonych opracowała wytyczne *Guidelines for Research, Exploration and Salvage of RMS Titanic*. Ustawa z 1986 r. nałożyła na Departament Stanu obowiązek podjęcia negocjacji z innymi zainteresowanymi państwami w celu realizacji jej założeń. Na tej podstawie zawarto umowę w 2000 r. z Wielką Brytanią, Francją i Kanadą *(The Agreement Concerning the Shipwrecked Vessel RMS. Titanic)*[3]. Do umowy załączono – stanowiące jej integralną część – reguły (*Rules Concerning Activities Aimed at*

[3] Umowa została ratyfikowana przez Wielką Brytanię w 2003 r., a przez Stany Zjednoczone 18.11.2019 r. i w tym dniu weszła w życie. Pozostałe dwa państwa jeszcze umowy nie ratyfikowały. Departament Stanu zwracał się również o przystąpienie do umowy do tych państw, które w szczególności dysponują zaawansowaną technologią do badań podwodnych (Japonia, Rosja), ale nie spotkało się to z większym zainteresowaniem.

the RMS Titanic and/or its Artifacts), w których określono podstawowe zasady ochrony wraku i jego artefaktów:

- preferowaną polityką ochrony RMS Titanic i jego artefaktów jest konserwacja *in situ*;
- prowadzone działania powinny unikać naruszania ludzkich szczątków[4];
- prowadzone działania powinny wykorzystywać nieniszczące techniki oraz nieinwazyjne badania, a pobieranie próbek powinno być preferowane w stosunku do działań związanych z wydobyciem lub wykopaliskami ukierunkowanymi na RMS Titanic i jego artefakty;
- prowadzone działania powinny mieć minimalny negatywny wpływ na RMS Titanic i jego artefakty;
- prowadzone działania powinny zapewniać właściwe rejestrowanie i rozpowszechnianie wśród społeczeństwa informacji historycznych, kulturowych i archeologicznych.

Amerykańska firma Titanic Ventures, Inc. (obecnie RMST, Inc.) z pomocą IFREMER w 1987 r. wydobyła około 1800 artefaktów i uzyskała do nich tytuł prawny jako wynagrodzenie za ratownictwo przyznane przez francuski Trybunał Administracyjny pod pewnymi warunkami, które obejmowały zachowanie całości kolekcji. W 1994 r. sąd okręgowy w Wirginii uznał wyłączne prawa Titanic Ventures do ratowania wraku Titanica, chociaż firma nie stała się tym samym właścicielem wraku i wydobytych artefaktów. W 2011 r. RMST uzyskała uznanie przez sąd okręgowy w Wirginii swojego tytułu prawnego do artefaktów wydobytych podczas kolejnych wypraw ratowniczych w latach 1993, 1994, 1996, 1998, 2000 i 2004. Tytuł prawny do artefaktów może zostać przeniesiony (tzn. mogą być sprzedane) ale tylko w całości jako kolekcja. Na firmę RMST lub każdego potencjalnego nabywcę nałożono bezterminowo zobowiązania i warunki *(Covenants and Conditions)*, które poza utrzymaniem kolekcji w całości obejmują również obowiązek przechowywania i ochrony, zgodny z międzynarodowymi i amerykańskimi standardami. Prawo do reprezentowania interesu publicznego związanego z ochroną artefaktów, w tym legitymację procesową, przyznano NOAA. RMST była stroną kilku procesów – pozwana przez inne firmy, które domagały się praw do eksploracji wraku (wycieczki, pozyskiwanie artefaktów), albo z własnego powództwa, żądając wyłączenia dostępu do wraku innych podmiotów.

Administracja Stanów Zjednoczonych, przede wszystkim NOAA, prowadzi prace związane z rozszerzeniem ochrony wraku, które mają na celu

[4] Na „polu szczątków" nie zachowały się żadne szczątki ludzkie. Przypuszcza się jednak, że mogły one zostać zachowane w nienaruszonych częściach kadłuba.

przyjęcie krajowych przepisów wykonawczych do umowy z 2000 r. Środki te mają objąć zakaz szkodliwych działań w stosunku do wraku RMS Titanic (nienaukowe pozyskiwanie artefaktów), ustanowienie systemu pozwoleń (na badania, eksplorację i pozyskiwanie artefaktów zgodnie ze standardami naukowymi), zasady konserwacji i ochrony RMS Titanic dla przyszłych pokoleń, utworzenie rady doradczej, która przygotowałaby dla administracji Stanów Zjednoczonych (Sekretarz Handlu) zalecenia dotyczące ochrony, zarządzania, a także konserwacji wydobytych artefaktów.

Pytania:

1. *Na czym polega różnica pomiędzy ochroną wraku RMS Titanic przez prawo krajowe (RMS Titanic Maritime Memorial Act of 1986), umowę międzynarodową (the Agreement Concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic of 2000) i powszechną umowę międzynarodową (Konwencja UNESCO o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego z 2001 r.)?*
2. *Jakie znaczenie dla prawnej ochrony ma status prawny obszaru, na którym spoczywa wrak RMS Titanic?*
3. *Wobec powyższego, czy Konwencja UNESCO o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego z 2001 r. ma obecnie zastosowanie do wraku RMS Titanic, a jeśli tak to które przepisy konwencji?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Ustawa amerykańska z 1986 r., umowa międzynarodowa z 2000 r.[5], a ponadto Sąd Apelacyjny Stanów Zjednoczonych w 1999 r. potwierdziły politykę otwartego, nieinwazyjnego dostępu do wraku (pomimo prób RMST uniemożliwienia odwiedzania i fotografowania miejsca wraku).

Ad 2) Odpowiedź na pytanie wymaga uwzględnienia statusu prawnego wód morskich i dna. Wrak RMS Titanic znajduje się na wodach międzynarodowych i dlatego podlega ogólnym zasadom prawa międzynarodowego, a nie prawu poszczególnych państw. Nadrzędnym celem przyjętych przepisów regulujących sytuację Titanica jest zachowanie i ochrona wraku w interesie publicznym dla obecnych i przyszłych celów edukacyjnych, naukowych i kulturalnych. Wolności morza pełnego, panujące na wodach

[5] Dokumenty omówione w rozdziale 3 *Monografii*.

międzynarodowych zapewniają swobodę odwiedzania i dokumentowania miejsca wraku, o ile nie są to działania inwazyjne.

Należy zwrócić uwagę, że dno morskie w miejscu spoczynku wraku ma obecnie status Obszaru, ale potencjalnie jego sytuacja prawna może się zmienić jeśli Komisja Granic Szelfu Kontynentalnego zaakceptuje wniosek Kanady, złożony 6 grudnia 2013 r. zgodnie z art. 76 (8) Międzynarodowej konwencji o prawie morza z 10.12.1982 r., dotyczący wyznaczenia zewnętrznego szelfu kontynentalnego powyżej 200 mil morskich od linii podstawowych na Oceanie Atlantyckim.

Ad 3) RMS Titanic zwodowany w Belfaście w Irlandii Północnej w 1911 r. został zarejestrowany w Wielkiej Brytanii jako własność brytyjskiej spółki żeglugowej White Star Line, której głównym udziałowcem był Amerykanin (John Pierpont „JP" Morgan). Linowiec był przeznaczony do rejsów transatlantyckich między Southampton a Nowym Jorkiem. White Star Line została zlikwidowana w 1934 r. i żadna firma nie zgłaszała praw do Titanica. Po odkryciu wraku roszczenia zgłosiły brytyjskie towarzystwa ubezpieczeniowe, z którymi umowę zawarł RMST, nie zyskując własności a wyłączne prawo do ratownictwa wraku zgodnie z prawem morskim.

Literatura uzupełniająca:

- M.J. Aznar, O. Varmer, *The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to its Legal International Protection*, „Ocean Development and International Law" 2013, vol. 44(1), s. 96–112, DOI 10.1080/00908320.2013.750978;
- T.J. Maarleveld, U. Guerin, B. Egger (red.), *Manual for Activities directed at Underwater Cultural Heritage. Guidelines at the Annex of the UNESCO 2001 Convention*, Paris 2013;
- B. Juvelier, "*Salvaging" History: Underwater Cultural Heritage And Commercial Salvage*, „American University International Law Review" 2018, nr 32(5), Article 2, s. 1023–1045.

KAZUS 2.

Francuski okręt La Belle

(28°28'58.46"N 96°17'35.04"W)

Stan faktyczny[1]:

W 1684 r. król Francji wysłał flotę pod dowództwem René-Robert Cavelier de La Salle złożoną z czterech statków wraz z 300 ludźmi, w tym okrętu pomocniczego La Belle w celu założenia kolonii u ujścia Missisipi, ale na skutek silnego sztormu okręt zatonął na płytkiej wodzie, w odległości kilkuset metrów od brzegu, w teksańskiej Zatoce Matagorda (geograficznie podobnej do Zalewu Wiślanego) w 1686 r.

Poszukiwania wraku rozpoczęto kwerendą w archiwach francuskich (znaleziono mapy sporządzone przez ocalonych członków wyprawy La Salle), a następnie, w 1978 r. przeprowadzono poszukiwania na Zatoce za pomocą magnetometru. Brak funduszy przerwał poszukiwania na kilkanaście lat. W lipcu 1995 r. archeolodzy z *Texas Historical Commission* (Komisja) odnaleźli pozostałości wraku oraz około 1,6 miliona artefaktów. Jeszcze w tym samym roku notyfikowano rządowi francuskiemu odkrycie. Niektórzy amerykańscy historycy twierdzili, że La Belle była prywatną własnością La Salle, lecz w archiwach francuskich znaleziono dokumenty potwierdzające własność królewską. Rząd Stanów Zjednoczonych uznał prawa Francji do wraku w lipcu 1997 r., czyli po 311 latach od zatonięcia, a stan Teksas w 2001 r. Oba rządy zawarły 31.03.2003 r. porozumienie, w którym potwierdzono, że „Republika Francuska nie porzuciła ani nie przekazała tytułu prawnego do La Belle i zachowuje go nadal"[2]. Zgodzono się jednak, że wrak pozostanie w pieczy Komisji (znalazcy) przez następne 99 lat od daty wejścia w życie umowy z automatycznym odnowieniem, chyba że strony umówią się inaczej. W porozumieniu dwustronnym ustalono, że artefakty z wraku mogą być czasowo wypożyczone do publicznego wystawienia na warunkach

[1] Kazus przygotowany na podstawie informacji prasowych i umów wskazanych w tekście.

[2] *Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of the French republic Regarding the* Wreck of *La Belle*, Washington, D.C., 31.03.2003 r.

uzgodnionych przez strony porozumienia administracyjnego (wykonawczego) oraz wyłączono je z zajęcia. Określono także, że traktowanie i pochówek znalezionych szczątków ludzkich z ekspedycji La Salle będzie przedmiotem uzgodnień pomiędzy ambasadorem francuskim w Stanach Zjednoczonych a Komisją[3].

W tym samym dniu podpisano też porozumienie administracyjne pomiędzy Komisją a francuskim *Musée National de la Marine* dotyczące warunków przechowywania, badań, dokumentacji, publicznego udostępnienia, a nawet publikacji na temat wraku[4]. W oświadczeniu Departamentu Stanu stwierdzono, że porozumienie odzwierciedla „[…] zasadę prawa międzynarodowego, zgodnie z którą zidentyfikowany zatopiony statek państwowy pozostaje własnością państwa, jeśli nie został wyraźnie porzucony, i nie ma wpływu na prawo własności upływ czasu. Ta zasada ma ogromne znaczenie ponieważ zapewnia na całym świecie odpowiednie traktowanie i szacunek dla zatopionych okrętów i statków powietrznych, które zawierają szczątki mężczyzn i kobiet poległych i zmarłych w służbie własnemu państwu"[5].

Pytania:

1. *Czy Konwencja UNESCO o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego z 2001 r. ma obecnie zastosowanie do wraku La Belle, a jeśli tak, to które przepisy?*
2. *Jakie znaczenie dla prawnej ochrony i prawa własności ma status prawny akwenu, na którym znaleziono wrak?*
3. *Dlaczego nie zastosowano w przypadku La Belle ochrony in situ?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Niewątpliwie wrak La Belle jest szczególny w całej Ameryce ponieważ nie zawiera skarbów, srebra i złota, a wszystko to co potrzebne było

[3] We wraku znaleziono jeden kompletny szkielet ze ścięgnami (a nawet z częścią mózgu), zapewne dzięki szybkiemu pokryciu ciała osadami uniemożliwiającymi dostęp tlenu. Przeprowadzono badania DNA i zrekonstruowano wygląd osoby. Marynarz został pochowany z honorami na Teksaskim Cmentarzu Stanowym w Austin 3 lutego 2004 r. w obecności ambasadora Francji i 400 osób. Drugi szkielet był niekompletny i prawdopodobnie należał do Indianina, który odwiedził wrak już po katastrofie. www.texasbeyondhistory.net/belle/skeleton.html (dostęp: 10.03.2021).

[4] *Administrative Agreement*, Texas Historical Commission-Musée National de la Marine, 31.03.2003 r.

[5] *U.S. Department of State Press Release on US-France "La Belle" Agreement Signed* (1.04.2003), www.state.gov (dostęp: 10.03.2021).

do osadnictwa na niezagospodarowanym wybrzeżu. Żaden inny wrak nie ujawnił, co uważano za niezbędne w XVII wieku do zbudowania kolonii.

Ad 2) Należy zwrócić uwagę na różnicę między jurysdykcją terytorialną stanu Teksas sięgającą 3-mile od linii niskiego stanu wody, a jurysdykcją federalną Stanów Zjednoczonych obejmującą pozostałe wody i dno morskie *(the 1953 Submerged Lands Act, SLA)*. Wrak La Belle znajdował się na wodach podlegających jurysdykcji stanowej.

Ad 3) Pomimo małych rozmiarów okręt zawierał niezwykłą liczbę i różnorodność artefaktów, stając się wielką kapsułą czasu. Dodatkowo wrak był położony na płytkich wodach, co ułatwiło organizację niemal lądowego stanowiska archeologicznego poprzez zbudowanie koferdamu otaczającego znalezisko.

Literatura uzupełniająca:

- *Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of the French republic Regarding the* Wreck of *La Belle*, Washington, D.C., 31.03.2003 r.;
- T.J. Maarleveld, U. Guerin, B. Egger (red.), *Manual for Activities directed at Underwater Cultural Heritage. Guidelines at the Annex of the UNESCO 2001 Convention*, Paris 2013;
- B. Juvelier, *"Salvaging" History: Underwater Cultural Heritage And Commercial Salvage*, „American University International Law Review" 2018, nr 32(5), Article 2, s. 1023–1045.

KAZUS 3.

ORP Kujawiak

(35.8883°N 14.6434°E)

Stan faktyczny[1]:

Niszczyciel eskortowy projektu Hunt, budowany przez Brytyjczyków dla Royal Navy, został jeszcze przed ukończeniem 30 maja 1941 r. jako ORP[2] Kujawiak, przekazany Polskiej Marynarce Wojennej. Dowodzenie na okręcie o wyporności standardowej 1050 t. (długość 85 m i szerokość prawie 10 m) objął kmdr ppor. Ludwik Lichodziejewski. Okręt pełnił służbę patrolową i eskortową, uczestniczył z sukcesami w bojach z okrętami i skutecznie odpierał ataki powietrzne (w tym w rejonie norweskich Lofotów i wielkiej bitwie pod Pantallerią na Morzu Śródziemnym).

W nocy z 15 na 16 czerwca 1942 r. kilka mil na północny wschód od portu na Malcie, pełniący dyżur bojowy ORP Kujawiak podjął próbę udzielenia pomocy uszkodzonemu na minie okrętowi brytyjskiemu. O godz. 0.53 sam wszedł na minę[3]. Piętnaście minut później dowódca wydał rozkaz opuszczenia okrętu, a niespełna pół godziny od wybuchu okręt zatonął. Spośród 149-osobowej załogi siedmiu polskich marynarzy zostało rannych, a trzynastu zginęło wraz z okrętem[4].

Wrak ORP Kujawiak został odkryty 22 września 2014 r. przez prywatną polską ekspedycję nurkową (Stowarzyszenie Wyprawy Wrakowe, pod kierownictwem Romana Zajdera i Piotra Wytykowskiego). Wśród uczestników wyprawy byli członkowie rodzin załogi. Odkrywcy utrzymywali w tajemnicy położenie wraku, zabiegając jednocześnie o jego właściwą ochronę

[1] Kazus przygotowany na podstawie źródeł wskazanych w treści i przypisach.

[2] Okręt Rzeczypospolitej Polskiej.

[3] J. Pertek, *Wielkie dni małej floty*, Poznań 1987, s. 400–401.

[4] *Ibidem*, s. 506. W okresie drugiej wojny światowej Polska MW utraciła 25 okrętów, w tym 6 poza polskimi obszarami morskimi, poległo 450 marynarzy. Do tych strat należy doliczyć okręty flotylli rzecznych, w tym Flotylli Pińskiej (6 monitorów).

w polskim MSZ i MON[5] (m.in. 17.11.2014 r. Stowarzyszenie wystosowało pismo do sekretarza stanu w MON). Dobrze zachowany wrak ORP Kujawiak znajduje się 4 mile morskie (7,4 km) na wschód od najbliższego punktu wybrzeża na głębokości 97 m na morzu terytorialnym Malty. A zatem jest względnie łatwo dostępny do nurkowania z użyciem mieszanin gazowych i uchodzi za atrakcyjne miejsce nurkowe. Został otwarty do nurkowania 1 maja 2019 r. przez *Heritage Malta's Underwater Cultural Heritage Unit*, która zarządza ochroną i administruje dostępem do polskiego okrętu[6].

W kolejnych latach nurkowie kontynuowali eksplorację wraku. W 2016 r. odnaleźli, a w 2017 r. – za zgodą administracji maltańskiej – wydobyli ważący 40 kg dzwon okrętowy. Podczas jednej z wypraw umieścili na wraku biało-czerwoną banderę i nakręcili materiał filmowy, w tym jego trójwymiarowe zobrazowanie[7]. Dzwon okrętowy poddany został badaniom i konserwacji przez *Heritage Malta*, po czym stał się częścią zbiorów Maltańskiego Muzeum Morskiego w La Valletcie. Stowarzyszenie Wyprawy Wrakowe ufundowało tablicę upamiętniającą okręt i poległych marynarzy w La Valletcie w 2015 r. Ponadto podejmuje starania o to, by dzwon czasowo mógł odwiedzić Polskę[8].

Pytania:

1. *Czy Konwencja UNESCO o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego z 2001 r. ma zastosowanie do ORP Kujawiak, a jeśli tak to które przepisy?*
2. *Jaki wpływ na sytuację prawną ORP Kujawiak ma status prawny dna morskiego, na którym znajduje się okręt?*
3. *Czy przepisy prawa polskiego mają zastosowanie do ORP Kujawiak, a jeśli tak to które?*
4. *Jaki podmiot ma prawo własności do wraku i artefaktów, w tym wydobytego dzwonu okrętowego?*
5. *Biorąc pod uwagę kazus RMS Titanic i La Belle proszę wskazać sposoby zapewnienia jak najlepszej ochrony polskich praw w przypadku ORP Kujawiak.*

---

[5] M. Borowiak, *Podwodni tropiciele: tajemnica wraku niszczyciela eskortowego ORP Kujawiak*, Warszawa 2016, s. 5–269, passim.

[6] Autoryzowane przez *Heritage Malta* szkoły nurkowania sprzedają bilety i organizują nurkowania. www.heritagemalta.org/orp-kujawiak-l72/ (dostęp: 15.03.2021).

[7] M. Borowiak, *Niszczyciel eskortowy ORP Kujawiak*, Oświęcim 2018, s. 106.

[8] www.niezalezne.media/2019/11/10/orp-kujawiak-historia-z-glebin-jego-dzwon-mogl-byc-czasowo-w-polsce-nawet-w-kolobrzeskim-muzeum/ (dostęp: 15.03.2021).

Rozwiązanie:

Ad 1) Zatopione polskie okręty o znaczeniu historycznym znajdują się głównie na polskich wodach terytorialnych Zatoki Gdańskiej i podlegają pełnej polskiej jurysdykcji, w tym polskiemu prawu regulującemu ochronę zabytków oraz prawu dotyczącemu grobów wojennych i miejsc spoczynku. Dotychczas brakuje jednak systemowej i skutecznej ochrony prawnej dla podwodnego dziedzictwa kulturowego związanego z Polską, a znajdującego się poza polskimi obszarami morskimi. Niezależnie od wieku wraków, mogą one mieć znaczenie historyczne ze względu na liczbę ofiar, które zatonęły (ORP Piorun, Cap Arcona) lub status morskiego grobu, albo okoliczności utraty i legendę okrętu (ORP Orzeł), albo też ze względu na rolę przypadkowej kapsuły czasu będącej kolekcją artefaktów (MS Piłsudski). Nie ma znaczenia, że niektóre z nich nie zostały jeszcze odnalezione. Zresztą przykład odnalezienia ORP Kujawiak pokazuje, że jest to tylko kwestią czasu. Środki ochrony prawnej powinny być podjęte z wyprzedzeniem, by zapobiec ich dewastacji lub profanacji w momencie odkrycia.

Ad 2) ORP Kujawiak znajduje się na morzu terytorialnym Malty. Zgodnie z prawem maltańskim *(Cultural Heritage Act of 2002)* dziedzictwo kulturowe obejmuje w zasadzie obiekty starsze niż 50-letnie (wyjątkowo nawet współczesne, jeśli je warto zachować) znajdujące się na terytorium Malty, w tym na wodach terytorialnych. Ustawa jednoznacznie stanowi w art. 43 (6): „[k]ażdy ruchomy obiekt stanowiący część dziedzictwa kulturowego odkryty w dowolnym miejscu na Malcie, na jej wodach terytorialnych i w jej strefie przyległej, niezależnie od tego, czy został znaleziony w legalnych lub nielegalnych wykopaliskach lub eksploracjach, lub przypadkowo w trakcie jakiejkolwiek pracy lub w jakikolwiek inny sposób należy do państwa”[9]. W ustawie stosowane jest również cywilnoprawne pojęcie „właściciel” jakiegokolwiek dobra kultury, ale typowo dla tego rodzaju aktów prawnych pojęcie to obejmuje także użytkownika.

Ad 3) Podkreślić należy, że jeśli nawet obecnie wrak ORP Kujawiak jest chroniony prawem miejscowym, w tym jako grób wojenny – prawo to jednostronnie może zostać zmienione. Jak dotąd Polska nie zadbała o żadne

[9] *Every movable object forming part of the cultural heritage discovered in any location within Malta, its territorial waters, and its contiguous zone whether found in authorised or illegal excavations or exploration or accidentally in the course of any work or any other manner shall belong to the State.* Art. 43 (6), Cultural Heritage Act of 2002.

argumenty prawne (umowa dwustronna), by mieć wpływ na ochronę wraku i miejsca spoczynku poległych.

Literatura uzupełniająca:

- M. Borowiak, *Podwodni tropiciele: tajemnica wraku niszczyciela eskortowego ORP Kujawiak*, Warszawa 2016;
- T.J. Maarleveld, U. Guerin, B. Egger (red.), *Manual for Activities directed at Underwater Cultural Heritage. Guidelines at the Annex of the UNESCO 2001 Convention*, Paryż 2013;
- B. Juvelier, *"Salvaging" History: Underwater Cultural Heritage And Commercial Salvage*, „American University International Law Review" 2018, nr 32(5), Article 2, s. 1023–1045.

Radosław Tyślewicz

Kazusy z dziedzictwa kultury krajów trzecich na terytorium RP

KAZUS 4.

Bezpowrotne zniszczenie zabytku historii militarnej innego państwa znajdującego się w wewnętrznym kryzysie politycznym (niszczyciel czołgów M 36 Slugger z Iraku)

Stan faktyczny:

W Żaganiu, na Skwerze Czołgisty przy koszarach wojskowych, w roku 2006 stanął pojazd pancerny opisany jako czołg M 36 Sherman. Pojazd został odnaleziony w Iraku, w rejonie miasta Diwanija i następnie podarowany stronie polskiej. Przybył do kraju 28.10.2005 r. na pokładzie statku *Cape Trinity*. Obecnie stanowi część ekspozycji czołgów przy Centrum Tradycji Polskich Sił Pancernych w Żaganiu. Został wyremontowany i odmalowany w barwy dywizji dowodzonej przez gen. Maczka w okresie II wojny światowej. Zarówno podczas ceremonii odsłonięcia, jak i w treści umieszczonej na tabliczce informacyjnej użyto stwierdzenia, że na takich pojazdach walczyli żołnierze gen. Maczka. Prezentowany w Żaganiu pojazd nie jest jednak czołgiem Sherman, i w wozy tego typu nie była wyposażona żadna z polskich jednostek walczących na Zachodzie. Ponadto, przekazany stronie polskiej pojazd miał dużo ciekawszą i międzynarodową historię, związaną z Irakiem i Iranem w okresie po II wojnie światowej.

Pytania:

1. *Jaki faktycznie pojazd sprowadzono z Iraku do Żagania?*
2. *Na czym polega problem z obecnym malowaniem oznaczeniami i opisem pojazdu prezentowanego w Żaganiu jako M 36 Sherman?*
3. *Jakie sankcje prawne przewiduje prawo w Polsce za zniszczenie zabytku?*
4. *Które działanie wydaje się bardziej korzystne z punktu widzenia ciekawostki*

historycznej (wyjątkowości sprowadzonego pojazdu): zachowanie oryginalnego malowania pojazdu i poprawny opis jego szlaku bojowego, czy przemalowanie obiektu w sposób niezgodny z faktami historycznymi i pominięciem jego prawdziwej historii ?

Rozwiązanie:

Ad 1) Opisywany egzemplarz pojazdu, który stanął przy pomniku gen. Stanisława Maczka w Żaganiu to niszczyciel czołgów M 36 B1, w którym zastosowano podwozie czołgu M4. Właśnie dlatego w pierwszym momencie przeciętny człowiek identyfikuje pojazd jako czołg średni M4. Jest jednak kilka różniących go elementów. Pierwszym z nich jest wieża dużo bardziej obszerna niż w M4 – częściowo lana a częściowo spawana z magazynem na amunicję główną w tylnej części. Wieża była otwarta, nie posiadała pancerza ani włazów w górnej części. Na niej montowany był na stelażu brezentowy dach. Umieszczona na podwoziu M4 wieża wraz z działem kalibru 90 mm pochodziła z ciężkiego czołgu M 47 Patton. Ponadto historia tego pojazdu wiąże się ze współczesną historią Iraku i Iranu, zatem w takim kontekście powinna być prezentowana *[szerzej zob. rozwinięcie]*.

Ad 2) W przedstawionym przypadku, w związku z przemalowaniem oryginalnego malowania Irańskiego oraz likwidacją przestrzelin pancerza, doszło do nieodwracalnego zniszczenia obiektu będącego świadectwem historii wojny iracko-irańskiej. Ponadto naniesienie nań znaków sił polskich na Zachodzie i umieszczenie informacji, że na takich pojazdach walczyli żołnierze gen. Maczka jest fałszowaniem historii i wprowadza w błąd niezorientowanych odbiorców.

Ad 3) Zgodnie z polskim prawem (art. 108 ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[1]) zniszczenie zabytku podlega karze pozbawienia wolności do lat 5.

Rozwinięcie:

Niszczyciel czołgów M 36 został opracowany w 1943 roku i był produkowany od kwietnia 1944 do lipca 1945 roku. Powstał jako odpowiedź aliantów na zagrożenie generowane przez czołgi niemieckie w Europie, szczególnie tygrysy i pantery o znacznie grubszym pancerzu. W tamtym czasie w arsenale aliantów zachodnich jedynie armata kalibru 90 mm pozwalała na

[1] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.

skuteczną walkę z ww. pojazdami. Pocisk przeciwpancerny wystrzelony z M 36 był w stanie przebić pancerz o grubości od 120–195 mm z dystansu 1000 m. Niszczyciele czołgów M 36 pozostawały w służbie w armiach na całym świecie nawet do lat 90. XX w. M 36 znalazły się na wyposażeniu U. S. Army podczas II wojny światowej. Po wojnie trafiły do armii jugosłowiańskiej. Sprawne M 36 brały udział w wojnie domowej na Bałkanach w latach 90. XX wieku. Wozy te walczyły w czasie wojny w Korei i w późniejszym okresie trafiły na wyposażenie armii Korei Południowej. Trafiły również do Pakistanu. W latach 70. ubiegłego stulecia zostały przekazane do Iranu, gdzie wykorzystywano je podczas wojny Irak-Iran w latach 1980–88. W sumie wyprodukowano 2234 sztuk tego pojazdu w dwóch odmianach: M 36 B1 – zwany „Jacson" oraz i M 36 B2 – zwany „Slugger". Oba modele różniły się zastosowanym podwoziem. W przypadku pierwszej wersji zastosowano podwozie czołu M4 popularnie nazywanego Sherman. W późniejszej wersji wykorzystano podwozie czołgu M10A1.

Historia irackiego M 36 z finałem w Polsce

W trakcie operacji *Iraqi Freedom*, w strefie odpowiedzialności PKW[2] IRAK dużym zainteresowaniem cieszył się przypominający Shermana pojazd, znajdujący się w mieście Ad Diwanija. Stał przy wjeździe do centrum miasta, na betonowej podstawie w okolicy skrzyżowania, obok meczetu, vis-á-vis ruin budynku partii Baas. Był to pojazd irański, pozostałość po wojnie Irak-Iran toczonej w latach 1980–1988. Wojska irańskie dysponowały wówczas arsenałem uzbrojenia pozostałym po dostawach USA dla ostatniego szacha z dynastii Pahlawich, panującego w latach 60. XX wieku. Po przeniesieniu pojazdu do polskiej bazy *Camp Echo* i dokonaniu oględzin okazało się, że nie jest to Sherman, ale niszczyciel czołgów M 36. Potwierdziła się jego przynależność państwowa, na wieży wyraźnie widniały oznaczenia irańskie. Czołg trzykrotnie był trafiony pociskami przeciwpancernymi – pod różnymi kątami – w boczny pancerz z prawej i lewej strony. Jego stan był jednak zadziwiająco dobry. Na gąsienicach zachowały się gumowe elementy, a na gumowanych kołach nadal można odczytać nazwę producenta „Good-Year". Zachował się fotel kierowcy, część instalacji elektrycznej oraz elementy silnika (korbowód). Na całym pancerzu widoczne są napisy (cyrylica) wykonane sprayem, stanowiące prawdopodobnie efekt działalności żołnierzy bułgarskich lub ukraińskich. Na prawym boku widnieje słowo „Bagdad".

[2] Polskiego Kontyngentu Wojskowego.

Na podstawie działa 90 mm wybite były numery, umożliwiające zidentyfikowanie tego egzemplarza, w tym roku produkcji (1944) oraz roku wykonanej modyfikacji (1952). Dane były zgodne z listą z *War Department Technican Manuals* (www.militar-info.com).

Pojazd został zdobyty przez armię iracką i jako trofeum przywieziony i postawiony naprzeciwko wejścia do budynku partii Baas. Iracka armia zdobyła kilka sztuk tych maszyn. Co najmniej 3 z nich widziano w okolicy miasta Bashra, na południu kraju. W wyniku zmian politycznych w Iraku udało się uchronić ten cenny okaz od zniszczenia i dzięki działaniom gen. Waldemara Skrzypczaka został on sprowadzony do Polski. Ze względu na obowiązujące przepisy mógł on trafić w nasze ręce jako dar strony irackiej. W 2005 roku M 36 ruszył w swoją ostatnią drogę: na lawecie ciężarówki z miasta Ad Diwaniyah do Kuwejtu, stamtąd drogą morską do Szczecina, skąd przetransportowano go do Żagania. Tu M 36 przeszedł remont, by zająć swoje docelowe miejsce przy pomniku gen. S. Maczka.

Literatura uzupełniająca:

- ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.);
- R. Tyślewicz, *Pancerna pamiątka z Iraku*, „Polska Zbrojna" 2005, nr 45;
- R. Tyślewicz, *Zagadka pancernego pomnika w Żaganiu*, „Magazyn Odkrywca" 2005, nr 11.

KAZUS 5.

Centralny Magazyn Muzealny (na przykładzie planowanego magazynu w miejscowości Lesznowola)

Stan faktyczny:

W muzeach i galeriach w Polsce znajduje się obecnie około 22 mln obiektów, z których zaledwie kilka procent jest eksponowanych (podobna sytuacja dotyczy także innych państw). Cała reszta wypełnia magazyny. Z raportu sporządzonego w 2015 r. przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (NIMiOZ) wynika, że jednej trzeciej ankietowanych muzeów brakuje własnych magazynów, dwie trzecie placówek posiada magazyny o niewystarczającej powierzchni, a blisko połowa jest nieodpowiednio wyposażona. Niemal każde muzeum w kraju cierpi na niedostatek powierzchni magazynowej, łącznie z tymi, które swoje kolekcje budują od niedawna, jak Muzeum Polin czy Muzeum Sztuki Nowoczesnej. Muzeum Narodowe w Warszawie ma ponad milion eksponatów i część z nich przechowuje w willi pod Grójcem, mieszczącej kiedyś klinikę dentystyczną oraz w dawnej stajni przy pałacu w Otwocku Wielkim. Z kolei Muzeum Warszawy większość ze swoich przeszło 300 tys. obiektów magazynuje w Pruszkowie, a co cenniejsze – w wynajmowanych pomieszczeniach w Pałacu Kultury[1]. Według badań światowych, głównymi czynnikami mającymi wpływ na fizyczne przetrwanie obiektów muzealnych w czasie jest niska temperatura, niska wilgotność i ograniczenie oddziaływania światła. Dlatego stworzenie właściwych warunków do przechowywania zbiorów jest kluczowym i jednocześnie pierwszym wg ustawy zadaniem instytucji muzealnych. Centralizacja zasobów, szczególnie tak wrażliwych i ważnych dla dziedzictwa narodowego może powodować obawy o ich bezpieczeństwo. Kolejnym zagadnieniem jest kwestia przyjmowania do takich nowoczesnych magazynów obiektów z innych krajów, czy to do renowacji, czy na przechowanie, jak w przypadku obiektów we Francji.

[1] Tak sytuację przedstawił Mateusz Labuda, wicedyrektor Muzeum Warszawy.

Pytania:

1. *Na czym polega koncepcja centralnych magazynów muzealnych?*
2. *Jaki jest orientacyjny procentowy stosunek muzealiów prezentowanych do magazynowanych w muzeach w Polsce i na świecie?*
3. *Jaki czynnik w okresie po II wojnie światowej w większym stopniu negatywnie wpływa na zbiory muzealne istotne dla dziedzictwa narodowego: kradzieże i zniszczenia spowodowane przez żywioł lub działania zbrojne, czy brak warunków do właściwego przechowywania zbiorów?*
4. *Jakie inne instytucje wrażliwe dla kwestii bezpieczeństwa państwa w Polsce zdecydowały się na częściową centralizację swoich zasobów w ostatnich latach?*

Rozwiązanie:

Ad 1) W 2018 r. resort kultury powierzył Narodowemu Instytutowi Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów zadanie zbudowania Centralnego Magazynu Zbiorów Muzealnych. W NIMiOZ powołano pełnomocnika dyrektora ds. tej inwestycji. Muzeum to zbiory. Bezpieczne i odpowiednie ich przechowywanie zawsze było, jest i będzie podstawowym, statutowym działaniem każdego muzeum. W związku z tym, właśnie posiadanie odpowiedniej powierzchni magazynowej powinno być zawsze pierwszoplanowym celem każdego muzeum, jego zarządu i organizatora.

Centralny magazyn muzealny to pionierskie przedsięwzięcie. W roku 2020 przystąpiono do realizacji kolejnych kroków prowadzących do jego utworzenia. W zamierzeniach ma on pozwolić na wydłużenie czasu życia eksponatów muzealnych gromadzonych przez krajowe podmioty, jak również stworzyć, wzorem podobnych obiektów funkcjonujących w innych państwach, możliwość przechowywania obiektów także podmiotom zagranicznym, a obok tego – usprawnić prowadzenie prac związanych z ich konserwacją oraz inwentaryzacją, podnosząc rangę Polski na arenie międzynarodowej. W całej UE będzie to najdalej wysunięty na wschód obiekt tego typu o pow. ok 10 tys. m^2, z miejscem przeznaczonym do konserwacji zbiorów, ich opracowywania oraz prezentacji procesu zabezpieczania i magazynowania zbiorów muzealnych dla osób zwiedzających.

W Europie podobne obiekty powstają od dwóch dekad, czego przykładem jest Centrum Magazynowo-Konserwatorskie w Vejle w Danii, z którego korzysta 16 muzeów. W 2003 r. oddano do użytku pierwszą jego część, o powierzchni 3400 m^2 (plus 1200 m^2 centrum konserwatorskiego), zaś w 2013 r. drugą, o powierzchni 2300 m^2. Do tego typu obiektów należą też m.in. magazyn wiedeńskiego Muzeum Historii Sztuki w Himbergu w Austrii,

Centrum Zbiorów Sztuki Muzeum Narodowego Szwajcarii w Affoltern am Albis i Centrum Magazynowe Muzeów Narodowych w Edynburgu w Szkocji, czy Centrum Konserwacji Muzeum w Luwrze, zlokalizowane w Lièvin we Francji.

Większość tych obiektów powstała w okresie ostatnich sześciu lat, a wzrostowy trend tego typu inwestycji rozwija się od początku XXI wieku, przy czym należy zwrócić uwagę, że najnowsze realizacje są w większości inwestycjami typu *„green field"* o cechach magazynu centralnego, czyli obiektu posiadającego segment wielkopowierzchniowego magazynu oraz segmenty socjalno-administracyjne i specjalistyczne (w tym przeznaczone do badań i konserwacji zborów oraz częściowej ich ekspozycji). Analizując powierzchnie magazynowe takich obiektów i uwzględniając wielkości kraju oraz charakter obiektu (indywidualny lub zbiorowy), po wyłączeniu ekstremalnych przypadków z Federacji Rosyjskiej i Danii, otrzymujemy przedział mieszczący się pomiędzy 5–15 000 m^2.

Ad 2) Koncepcja centralizacji przechowywania zbiorów NIMOZ opiera się na potwierdzonym badaniami faktycznym, generalnym problemie muzeów z magazynowaniem gromadzonych zbiorów i z właściwym ich przechowywaniem, zapewniającym minimalizowanie negatywnego oddziaływania na nie upływu czasu. Ogólnie w muzeach ok. 90% zbiorów jest magazynowanych, a tylko nieznaczna ich część prezentowana jest okazjonalnie (np. Tate pokazuje ok. 20% swojej stałej kolekcji, Luwr – 8%, Guggenheim – niecałe 3%, Berlinische Galerie – 2%, a Muzeum Narodowe w Warszawie – niecałe 2%). Na podstawie przeprowadzonej w 2017 roku ankiety NIMOZ szacuje, że w polskich muzeach i galeriach znajdowało się ok. 22 mln obiektów, co przy ww. szacowanej średniej światowej stanowi liczbę ok. 20 mln obiektów przechowywanych w magazynach.

Ad 3) Należy uwzględnić coroczny przyrost liczby eksponatów, który tylko w 2016 r. wyniósł 4,3% w porównaniu do roku poprzedniego. W takim tempie, po ok. 20 latach zbiory polskich muzeów powiększą się o 100%. Uzasadnione jest zatem stwierdzenie, że aktualnie mamy do czynienia z poważnym, ogólnoświatowym problemem w obszarze magazynowania muzealnych zbiorów, który w wysokim stopniu dotyczy również Polski. Z punktu widzenia bezpieczeństwa, wzrost liczby zbiorów przy jednoczesnym braku dodatkowych przestrzeni magazynowych, może skutkować powstawaniem zagrożeń stanowiących efekt braku odpowiedniego monitoringu, związanego z niewłaściwym przechowywaniem czy brakiem odpowiedniego oznaczania i ewidencjonowania.

Ad 4) Idea centralnego magazynu wdrażana jest też w siłach zbrojnych, zarówno państw Europy zachodniej, jak i Polski. Już w 2014 roku MON rozpoczęło budowę pierwszego z sieci trzech magazynów wielkopowierzchniowych na potrzeby SZ RP (Kutno). Koszt budowy obiektu o powierzchni ponad 18 tys. m^2 oraz kubaturze 265 tys. m^3 wyniósł ok. 110 mln PLN. Obiekt jest podzielony na strefy w zależności od rodzaju przechowywanego asortymentu. Poza częścią główną – magazynową na jego terenie znajduje się infrastruktura towarzysząca, taka jak: laboratorium żywności, konserwatornia, place składowe, część biurowa oraz socjalna, w tym pokoje dla kierowców. Kolejny magazyn, dwukondygnacyjny, ulokowany w Pile, ma posiadać kubaturę ponad 264 tys. m^3 i powierzchnię całkowitą ok 20 tys. m^2. W budynkach pomocniczych zostaną zlokalizowane: punkt kontrolny, węzeł cieplny, pompownia przeciwpożarowa, stacja transformatorowa i wiaty – garażowa oraz na palety. Szacunkowa wartość całej inwestycji to ok. 120 mln PLN. Otwarcie trzeciego magazynu, w Jastrzębiu-Zdroju, planowane jest w 2022 roku. Rezygnacja z blisko 50 małych magazynów i składów przy jednostkach wojskowych, powstałych głównie w latach 60. ubiegłego wieku, jest świadectwem zmian w podejściu do kwestii logistycznych.

Literatura uzupełniająca:

- J. Czop, *Centralny magazyn zbiorów muzealnych – nowe zadanie Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów*, „Muzealnictwo" 2019, nr 60, s. 92–102;
- ustawa z 21.11.1996 r. o muzeach (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 902)

KAZUS 6.

Dewastacja cmentarza wojennego obcego państwa na terytorium RP jako element zagrożeń hybrydowych (na przykładzie Cmentarza Żołnierzy Radzieckich w Kaliszu oraz domniemanej mogiły UPA w Monasterzu)

Stan faktyczny:

I – cmentarze Armii Czerwonej

Na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej znajduje się łącznie około 700 obiektów – miejsc spoczynku żołnierzy Armii Czerwonej poległych i zmarłych w latach 1941–1945. Łączna liczba pochowanych to około 1,3 mln osób. Spośród nich około 800 tys. to jeńcy wojenni zmarli w niemieckich obozach, a ponad 500 tys. to żołnierze polegli podczas walk z Niemcami w latach 1944–1945 (w obecnych granicach Polski). Państwo polskie zajmuje się grobami i cmentarzami wojennymi Armii Czerwonej na mocy prawa międzynarodowego, m.in. konwencji genewskich z 1949 r. oraz polskiego prawa, w tym ustawy z 28.03.1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych[1], a także realizując postanowienia Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji, podpisanej 22.02.1994 r.[2]

W 2017 roku na Cmentarzu Żołnierzy Radzieckich w Kaliszu doszło do dewastacji obelisków. Pojawiły się następujące napisy: „17 IX 1939", „1939" oraz „PAMIĘTAMY 17 IX 1939". Nieznani sprawcy umieścili je na obelisku zwieńczonym gwiazdą oraz na otaczających go armatach. „PAMIĘTAMY…" umieszczono na uszkodzonym (w wyniku kradzieży liter z brązu) i nieodrestaurowanym pomniku znajdującym się z tyłu grobów. Napisy podające wrześniową datę wykonano za pomocą szablonu, pozostałe napisano

[1] T.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 2337.

[2] Dz.U. z 1994 r. Nr 112, poz. 543.

sprayem. Zamalowano także czarną farbą znajdujące się na postumentach armat daty: 1941. Zgłoszenie do kaliskiej policji, która wszczęła dochodzenie w sprawie zostało zakwalifikowane jako profanacja miejsca pamięci. Zgodnie z art. 262 §1 Kodeksu karnego[3] za czyn ten grozi kara do 5 lat więzienia.

II – mogiły UPA w Monasterzu

Podobne konsekwencje rodzi kwestia miejsc upamiętniających walki oddziałów UPA (Ukraińska Powstańcza Armia), jak np. mogiła w Monasterzu koło Werchraty. Nieznani sprawcy nielegalnie postawili tam granitową płytę z 62 nazwiskami członków oddziału UPA – ofiar obławy NKWD z początku marca 1945 roku. Płyta przy nazwiskach nie zawierała daty śmierci, natomiast umieszczono na niej daty urodzenia. W 2015 roku inni nieznani sprawcy dokonali zniszczenia płyty. O odnowienie pomnika apelował prezydent Ukrainy, Wołodymyr Zełenski. Władze polskie umieściły nową płytę, ale nie ma na niej nazwisk, ani liczby poległych. MKiDN zajmuje się ochroną ukraińskich miejsc pamięci w myśl postanowień dwustronnej Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych z 21.03.1994 r.[4] 26.04.2017 r. rozebrano pomnik ku czci UPA mieszczący się na cmentarzu we wsi Hruszowice, w gminie Stubno.

Pytania:

1. *Sprawdź w jakich miejscach najczęściej dochodzi do aktów dewastacji obiektów związanych z upamiętnieniem poległych żołnierzy Armii Czerwonej na terytorium RP.*
2. *Odnotuj daty aktów dewastacji obiektów związanych z upamiętnieniem poległych żołnierzy Armii Czerwonej na terytorium RP w latach 2013–2020.*
3. *Czy można szukać korelacji pomiędzy działaniami takimi, jak zaprezentowane, a innymi wydarzeniami w regionie – wpisującymi się w działania klasyfikowane jako zagrożenia hybrydowe – stanowiącymi efekt zachowań „nieznanych sprawców"? Czy sposób ich prezentacji na wybranych portalach internetowych może wskazywać na skoordynowane posunięcia o znamionach działań hybrydowych?*
4. *Czy sposób „upamiętniania" poległych członków UPA na terytorium Polski (samowole budowlane, brak zgody na płyty i pomniki, sposób prezentacji nazwisk i dat na płytach) oraz działania władz ukraińskich w zakresie relacji i współpracy z Polską na obszarach historycznych mogą stanowić przykład wykorzystywania mogił wojennych w bieżącej polityce?*

[3] Ustawa z 6.06.1997 r. – kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.); *dalej: k.k.*
[4] Dz.U. z 1994 r. Nr 112, poz. 545.

5. *Ile jest cmentarzy UPA w Polsce? Wymień przypadki legalnej rozbiórki tego typu budowli wzniesionych nielegalnie.*

Rozwiązanie:

Ad I) cmentarze Armii Czerwonej
Na koszt miasta Kalisza napisy zostały usunięte. Treść komentarza wskazuje jednak na wiedzę autora o żołnierzach pochowanych na tym cmentarzu i dokonaniach Armii Radzieckiej w Kaliszu – mieście w którym Rosjanie ponieśli klęskę na początku I wojny światowej. Cała sytuacja jest niejednoznaczna i wpisuje się w trwające, szczególnie po agresji Rosji na Ukrainę, tzw. zagrożenia hybrydowe. Nieprzypadkowe jest również umiejscowienie opisywanej sytuacji w Kaliszu, który był, i w mentalności Rosjan pozostaje, miastem wchodzącym w skład imperium rosyjskiego przed I wojną światową, stanowiąc do dziś dowód terytorialnego zasięgu Rosji na zachodzie[5]. Sam wpis, a szczególnie dokładne informacje (przedstawione w rozwinięciu kazusu) dotyczące żołnierzy na pochowanych kaliskim cmentarzu, wskazują nie na zatroskaną mieszkankę Kalisza, a na osobę biegłą w historii wojskowości tego epizodu, chcącą podkreślić zasługi żołnierzy ZSRR dla tego miasta i to z odniesieniem do innych narodowości. Cała sytuacja pokazuje jak medialne i jednocześnie łatwe do wykorzystania w charakterze prowokacji mogą być tego typu miejsca pamięci. Tego typu działania występują z różnym nasileniem od lat. Były one – i nadal są – nagłaśniane przez media rosyjskie.

Rozwinięcie:

Policyjne procedury w przypadku profanacji mają bardzo wysoki priorytet, a sprawa traktowana jest jako wysokiej wagi. O zajściu policja powiadomiła prokuraturę, ta jednak uznała, że w tym przypadku nie doszło do profanacji i znieważenia cmentarza i miejsca pamięci, gdyż napisy wymalowano na części mauzoleum, która według prokuratury nie jest cmentarzem, więc ściganie przestępców odbywać się będzie jedynie za przestępstwo dewastacji – art. 288 §1 k.k. – tu kara uzależniona jest od wysokości poniesionych strat.

To nie pierwszy raz, gdy na terenie cmentarza żołnierskiego w Kaliszu doszło do tego typu zachowań. Cmentarz ten systematycznie staje się obiektem wandalizmu. Miejsce to budzi wiele kontrowersji i dla wielu środowisk

[5] Stąd nawet w czasach ZSRR salwa armatnia na cześć zdobycia Kalisza w trakcie II wojny światowej, zważywszy że nie było takiego salutu przy okazji zdobycia np. Lęborka.

jest sprawą problematyczną. Przeszkadza fakt, że obcy żołnierze polegli podczas II wojny światowej, pochowani są w centrum Kalisza, jak i utrwalone przekonanie że to „Rosjanie", choć prawda jest taka, że spoczywają tu także Ukraińcy, Żydzi, Uzbecy i inni obywatele ZSRR. Podejmowano, niestety bezskutecznie, próby przeniesienia grobów na cmentarz wojskowy na Majkowie. W 2015 roku zgłoszono do Budżetu Obywatelskiego absurdalną propozycję, przewidująca zorganizowanie w tym miejscu wybiegu dla psów (projekt zablokowała rada osiedla).

W opinii części autorów tekstów zamieszczanych na lokalnych portalach internetowych cały teren jest cmentarzem, a pomniki i armaty na nim się znajdujące stanowią integralną jego część.

„Niesmak jednak pozostaje, a o Kaliszu znów na świecie będą mówić i nie łudźmy się, że będą to pozytywne opinie. Przy okazji zadaję ponownie pytanie: czy tak trudno pozostawić zmarłych w spokoju? Czy tak trudno szanować cmentarze, nawet jeśli nie odpowiada nam polityka kraju, z którego pochodziły pochowane tam osoby? My pozostańmy ludźmi, bo w tym wszystkim właśnie o to chodzi. Na Cmentarzu Żołnierzy *Radzieckich pochowano 317 żołnierzy, w tym 179 zidentyfikowanych. Spoczęli tu głównie żołnierze I Frontu Białoruskiego, polegli w styczniu 1945 r. oraz ci, którzy zginęli podczas wyzwalania miast i wiosek na szlaku bojowym biegnącym w kierunku Wrocławia. W większości leżą tu żołnierzy 16 Korpusu Piechoty dowodzonego przez generała Jerofiejewa Władymirowicza Dobrowolskijego oraz 708 Samodzielnego Batalionu Łączności kapitana Nikołaja Iwanowicza Sienki. Obie jednostki z okazji wyzwolenia Kalisza, rozkazem z 24 stycznia 1945 r., otrzymały przydomek „kaliski", a oswobodzenie naszego miasta uczczono w Moskwie 20. salwami z 224 armat. Pochowani są tu także żołnierze zmarli w kaliskim szpitalu polowym. Hila Marcinkowska"*[6].

Ad II) mogiła UPA w Monasterzu

Wątpliwości, ilu zabitych i kogo naprawdę kryje kurhan UPA na ruinach klasztoru ojców bazylianów w Monasterzu rozwiać może jedynie ekshumacja. Instytut Pamięci Narodowej nie wyklucza takiej możliwości. Opisana sytuacja jest jednak przykładem, jak miejsce istotne dla sąsiedniego państwa i jego historii najnowszej może przekształcać się w element prowokacji, służącej budzeniu obustronnej wrogości. Jak może stawać się punktem zapalnym, niweczącym budowanie pozytywnych relacji we wzajemnych stosunkach, szczególnie w dobie presji i agresji militarnej ze strony Rosji.

[6] Źródło: H. Marcinkowska, *Znieważono czy zniszczono?* (16.10.2017); https://kaliskainicjatywamiejska.pl/2017/10/16/zniewazono-czy-zniszczono/ (dostęp: 5.05.2021).

Rozwinięcie:

Kurhan w Monasterzu z krzyżem oraz tablicą z 62 nazwiskami i napisem w języku ukraińskim „Polegli za wolną Ukrainę", pojawił się kilkanaście lat temu, ok. roku 2000. Strona ukraińska domaga się wpisania pomnika na listę grobów wojennych, choć płyta i krzyż powstały z pominięciem procedur uzyskania wymaganych pozwoleń, jako działanie „nieznanych sprawców". Strona polska ma na uwadze istnienie szeregu wątpliwości co do liczby pochowanych tam osób. Według wypowiedzi Piotra Szopy z IPN Oddział Rzeszów, przytoczonej na stronie internetowej TVP Rzeszów, istnieje *„Propamiatna Kniha, która wskazuje na 62 zabitych, ale są też inne źródła, które różne wielkości podają. Jeszcze inaczej jest to podane w źródłach enkawudowskich. Tutaj całkowicie są inne liczby. Więc tych wątpliwości, pytań jest szereg. Samo miejsce pochowania też różnie bywa kwalifikowane, przedstawiane. Nawet w obrębie Monasterza, ale nie tylko. Bo przecież te w zasadzie dwie bitwy, dwie potyczki miały miejsce w dwóch różnych miejscach odległych od wzgórza Monastyr. I te wątpliwości do dziś są i trudno je jakby w sposób źródłowy rozwiać"*[7].

W faktyczny pochówek aż 62 członków OUN-UPA na terenie ruin poklasztornych wątpią także starsi mieszkańcy Monasterza[8]. Według ich relacji pomordowani Ukraińcy nie byli tam pochowani, tylko wywiezieni na cmentarz do m. Werchrata. Pomnik zaś nie wiadomo kto i kiedy postawił.

Literatura uzupełniająca:

- A. Jędrzejczyk, *Polska chroni te pomniki ukraińskie, które ma w rejestrze. MKiDN do RPO* (7.05.2020), https://www.rpo.gov.pl/pl/content/pomniki-ukrainskie-w-Polsce-mkidn-do-rpo (dostęp: 20.02.2021);
- Komunikat prasowy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie opieki nad cmentarzami wojennymi i miejscami spoczynku żołnierzy Armii Czerwonej w Polsce (13.04.2018); https://www.gov.pl/web/kulturaisport/komunikat-prasowy-ministerstwa-kultury-i-dziedzictwa-narodowego-w-sprawie-opieki-nad-cmentarzami-wojennymi-i-miejscami-spoczynku-zolnierzy-armii-czerwonej-w-polsce (dostęp: 10.02.2021);
- K. Krajewski, *Ukraińskie miejsca pamięci narodowej na terenie Polski*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej" 2010, nr 7–8, s. 118–137; https://www.

[7] Źródło: *Nowa tablica na kurhanie-mogile UPA w Monasterzu* (11.10.2020); https://rzeszow.tvp.pl/50286716/nowa-tablica-na-kurhaniemogile-upa-w-monasterzu (dostęp: 5.05.2021).

[8] Ibidem.

polska1918–89.pl/pdf/ukrainskie-miejsca-pamieci-narodowej-na-terenie-polski,3132.pdf;

- ustawa z 28.03.1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 2337).

Małgorzata Węgrzak, Aleksandra Guss

Kazusy z przestępstw przeciwko dobrom kultury

KAZUS 7.

Kradzież dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury

Stan faktyczny:

Obóz Auschwitz-Birkenau w 1979 r. został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Gustaw P. kolekcjoner pamiątek z czasów II wojny światowej wraz z kolegami Stefanem R. i Markiem Z. postanowili dokonać kradzieży historycznego napisu „Arbeit Macht Frei", znajdującego się nad bramą obozu w Oświęcimiu. Po miesiącach planowania kradzieży 18.12.2009 r. około godziny 21.00 Gustaw P., Stefan R. i Marek Z. przedostali się na teren obozu koncentracyjnego. Marek Z. odkręcił dwie z czterech śrub tablicy, która pod własnym ciężarem spadła na ziemię, ulegając uszkodzeniu (oderwała się litera „i" ze słowa „Frei"). Następnie tablica została przez mężczyzn wyniesiona poza teren muzeum i pocięta na 3 części.

Pytania:

1. *Z jakimi przestępstwami mamy do czynienia w opisanym stanie faktycznym?*
2. *Zgodnie z przedstawionymi faktami, wskaż kto i na jakiej podstawie prawnej będzie ponosił odpowiedzialność karną.*
3. *Podaj przesłanki przestępstwa kradzieży dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury.*
4. *Jakie są przesłanki i konsekwencje prawne wpisu zabytku na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Jednym z rodzajów przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu jest przestępczość przeciwko dziedzictwu martyrologicznemu,

w szczególności przestępstwa wymierzone w materialne dobra, będące pamiątkami związanymi z cierpieniem i męczeństwem oraz skierowane przeciwko dziedzictwu związanemu z Holokaustem i innymi zbrodniami hitlerowskimi. Czyny wymierzone w tę część dziedzictwa najczęściej są związane z naruszeniem norm społecznych, nakazujących szacunek dla ofiar męczeństwa i wymagają szczególnego podejścia ze względu na typ wartości naruszanych przez sprawców[1]. Wśród form działań sprawców można wyróżnić przede wszystkim kradzieże, przywłaszczenia i zniszczenia dóbr kultury.

Ad 3) Należy podkreślić, że kradzież dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury stanowi typ kwalifikowany kradzieży (art. 294 § 2 k.k.[2]). Zabór w celu przywłaszczenia cudzej rzeczy ruchomej stanowiącej dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury polega na wykraczającym poza ramy zwykłego użycia umyślnym, bezprawnym wykonywaniu przez sprawcę praw właściciela w stosunku do rzeczy, która nie jest jego własnością. Pojęcie dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury ma charakter ocenny i jest związane z jego kulturowym znaczeniem. Między innymi uznaje się, że szczególne znaczenie dobra dla kultury wiąże się z unikatowym i niepowtarzalnym charakterem tego dobra, jego wyjątkowym znaczeniem lub istotną wartością. Tworząc wykazy takich dóbr kultury w poszczególnych państwach, nie ustalono wspólnych kryteriów. Niemniej akcentowane jest kryterium narodowe, dla określenia którego znaczenie może mieć np. więź jaka istnieje pomiędzy dobrem kultury a państwem[3].

Zauważyć należy, że każdy zabytek stanowi dobro kultury, lecz nie w każdym przypadku dobro to posiada szczególne znaczenie dla kultury. W związku z tym nie wypełnia znamion tego typu kradzieży zabór w celu przywłaszczenia dobra o znaczeniu dla kultury, jeżeli nie jest to znaczenie szczególne. Kradzież dobra kultury, które nie posiada wartości szczególnej dla kultury należy kwalifikować w zależności od wartości materialnej[4]. Jednak precyzyjne określenie wartości majątkowej wielu rodzajów

---

1 Zob. M. Trzciński (red.), *Praktyczne aspekty zwalczania przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu*, Gdańsk 2019; O. Jakubowski, *Przestępczość przeciwko dziedzictwu martyrologicznemu związanemu z Holocaustem – zarys zagadnienia*, [w:] M. Trzciński, O. Jakubowski, *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu: diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, Wrocław 2016.

2 Ustawa z 6.06.1997 r. kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.); *dalej: k.k.*

3 A. Gerecka-Żołyńska, *W kwestii definicji dobra kultury i dzieła sztuki*, „Prokuratura i Prawo" 1999, nr 9, s. 107.

4 Z art. 126 § 1, 119 § 1 k.w. lub art. 278 § 1 k.k. albo art. 278 § 1 w zw. z art. 294 § 1 k.k.

zabytków (np. zabytków archeologicznych) nie jest proste. Nadto kwalifikowanie dobra kultury w oparciu o jego wartość majątkową często jest niekorzystne, gdyż pomijane są w takiej sytuacji wartości artystyczne, naukowe i historyczne zabytku. Poza tym uznaje się, że w ochronie dóbr kultury należących do dziedzictwa martyrologicznego, prócz powyższych wartości powinny być oceniane również naruszenia norm związanych z męczeństwem, cierpieniem narodu lub pewnej grupy społecznej[5].

Ad 4) W orzecznictwie sądowym podkreśla się, że wpis na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO dla interpretacji pojęcia *„dobro kultury o szczególnym znaczeniu"* może mieć znaczenie jedynie pomocnicze, lecz nigdy nie rozstrzygające[6]. Należy również zauważyć, że z *Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i materialnego* z 1972 r., na podstawie której prowadzona jest Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO, nie wynika nakaz objęcia odpowiedzialnością karną sprawców kradzieży dóbr wpisanych na tę listę, w szczególności w czasie pokoju. Nadto Konwencja w ogóle nie posługuje się pojęciem dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury[7].

Interpretacja pojęcia „dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury" musi być również dokonywana z uwzględnieniem kontekstu normatywnego, w tym w szczególności faktu, że w rozdziale XVI Kodeksu karnego „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne" występuje typ czynu zabronionego: uszkadzanie i zabieranie dóbr kultury. W przepisie art. 125 § 1 k.k. określony jest typ podstawowy przestępstwa znamieniem „dobro kultury", a w paragrafie drugim znamieniem „dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury". Uznaje się, że znaczenie nadane w drodze interpretacji wyrażeniu, użytemu w art. 125 § 2 k.k. oraz w art. 294 § 2 k.k. muszą być takie same. Odmienność ujęcia typu czynu zabronionego chroniącego dobra kultury w rozdziale XXXV k.k. „Przestępstwa przeciwko mieniu" powoduje, że zakres penalizacji jest tu węższy aniżeli we wskazanym powyżej rozdziale XVI k.k.; przestępstwem nie jest bowiem kradzież dobra kultury, jeżeli nie ma ono wartości równej co najmniej 1/4 minimalnego miesięcznego wynagrodzenia.

---

[5] M. Trzciński, *Przestępczość przeciwko zabytkom*, „Prokuratura i Prawo" 2011, nr 6, s. 47–48.

[6] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 27.06.2018 r., II Aka 90/18, niepubl.

[7] Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu 16.11.1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz.U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190).

Literatura uzupełniająca:

- W. Daszkiewicz, *Kradzież i przywłaszczenie zabytku*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny" 1987, z. 3–4;
- M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, *Komentarz do art. 294 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna, t. 3, Komentarz do art. 278- 363 k.k.*, red. A. Zoll, Kraków 2006;
- B. Gadecki, *Kontrowersje wokół odpowiedzialności za zniszczenie lub uszkodzenie dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury*, „Ius Novum" 2013, nr 4(7);
- M. Gąska, *Ochrona dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych i w sytuacjach kryzysowych*, [w:] *Prawna ochrona dóbr kultury*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2009;
- A. Gerecka-Żołyńska, *W kwestii definicji dobra kultury i dzieła sztuki*, „Prokuratura i Prawo" 1999, nr 9;
- M. Trzciński, O. Jakubowski, *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu: diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, Wrocław 2016;
- M. Trzciński (red.), *Praktyczne aspekty zwalczania przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu*, Gdańsk 2019;
- K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Warszawa 2007.

KAZUS 8.

Kradzież rzeczy o innych wartościach (wycieczka muzealna)

Stan faktyczny:

W 2015 r. dwóch kolegów John L. i Paul M. uczestniczyło z wycieczką w zwiedzaniu Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu. Podczas oglądania magazynów, w których gromadzono rzeczy należące do więźniów obozu, chłopcy dostrzegli leżące na ziemi przedmioty, wśród których był fragment łyżeczki oraz guziki. Podnieśli je i schowali do kieszeni, a następnie po zakończeniu zwiedzania, wraz z innymi uczestnikami wycieczki opuścili teren obozu, wynosząc powyższe rzeczy.

Pytania:

1. *Czy przedmioty zabrane z ziemi w muzeum przez uczestników wycieczki mogą być uznane za stanowiące dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury? Uzasadnij odpowiedź.*
2. *Podaj możliwości kwalifikacji prawnej czynu chłopców. Uzasadnij odpowiedź.*

Rozwiązanie:

Zgodnie z art. 278 § 1 k.k. sprawca kradzieży zabiera cudzą rzecz ruchomą w celu przywłaszczenia. Przez swoje działanie sprawca dąży zatem do uzyskania wszystkich atrybutów właściciela względem cudzego mienia. Kradzież dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury stanowi typ kwalifikowany kradzieży. Zabór w celu przywłaszczenia cudzej rzeczy ruchomej stanowiącej dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury polega na wykraczającym poza ramy zwykłego użycia umyślnym, bezprawnym wykonywaniu przez sprawcę praw właściciela w stosunku do rzeczy, która nie jest jego własnością.

Ad 1) Rozstrzygnięcie, czy dane zachowanie wyczerpuje znamiona art. 278 § 1 k.k. w zw. z art. 294 § 2 k.k. (dotyczącego dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury) wymaga w pierwszej kolejności ustalenia, czy przedmiot czynności wykonawczej czynu stanowi „dobro kultury", a w wypadku pozytywnej odpowiedzi na to pytanie: czy rzecz zabrana w celu przywłaszczenia odznaczała się szczególnym znaczeniem dla kultury? Przy ocenie kryterium dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury ocenia się w szczególności unikatowość tego dobra, a także jego wartość artystyczną oraz symboliczną, szczególną dla regionu, kraju, czy świata.

Określenie „dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury", którym ustawodawca posłużył się w art. 294 § 2 k.k. wskazuje, że istnieje pewna „hierarchia" dóbr kultury – jedynie nieliczne spośród nich mają szczególne znaczenie dla kultury. Z kolei inne – mimo ich niekwestionowanego znaczenia dla kultury – takiej cechy szczególnej nie posiadają.

Uznaje się jednocześnie, że w kategorii „dóbr o szczególnym znaczeniu dla kultury" mogą znaleźć się rzeczy o znikomej według kategorii ekonomicznych wartości, bądź rzeczy mające wartość niemajątkową, np. znalezione w trakcie prac wykopaliskowych wyroby lub ich fragmenty wykonane z kamienia, metalu, kości, rogu, drewna, fragmenty szkieletów itp. Warto w tym miejscu zwrócić również uwagę na art. 119 k.w.[1] (kradzież lub przywłaszczenie cudzej rzeczy ruchomej, jeżeli jej wartość nie przekracza 1/4 minimalnego miesięcznego wynagrodzenia) oraz art. 126 k.w. (kradzież, przywłaszczenie, niszczenie cudzej rzeczy o wartości niemajątkowej).

Literatura uzupełniająca:

- A. Gerecka-Żołyńska, *W kwestii definicji dobra kultury i dzieła sztuki*, „Prokuratura i Prawo" 1999, nr 9;
- O. Jakubowski, *Przestępczość przeciwko dziedzictwu martyrologicznemu związanemu z Holocaustem – zarys zagadnienia*, [w:] *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, red. M. Trzciński, O. Jakubowski, Wrocław 2016;
- M. Kulik, A. Szczekała, *Odpowiedzialność karna za przestępstwa zniszczenia lub uszkodzenia zabytku*, [w:] *Prawna ochrona zabytków*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2010;
- M. Trzciński (red.), *Praktyczne aspekty zwalczania przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu*, Gdańsk 2019;

[1] Ustawa z 20.05.1971 r. Kodeks wykroczeń (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 281 ze zm.); *dalej: k.w.*

• M. Trzciński, O. Jakubowski (red.), *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu: diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, Wrocław 2016;
• J. Wojciechowski, *Kodeks karny, Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2002;
• K. Zalasińska, K. Zeidler, *Wykład prawa ochrony zabytków*, Warszawa-Gdańsk 2015;
• K. Zeidler, J. Kaczmarek, *Karnoprawna ochrona zabytków* „Prokuratura i Prawo" 2004, nr 2;
• K. Zeidler, *Karnoprawna ochrona dóbr kultury*, „Gdańskie Studia Prawnicze" 2003, t. XI;
• K. Zeidler (red.), *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2010;
• K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Warszawa 2007;
• K. Zeidler (red.), *Prawo ochrony zabytków*, Warszawa-Gdańsk 2014;
• K. Zeidler, *Zabytki. Prawo i praktyka*, Gdańsk-Warszawa 2017.

KAZUS 9.

Nielegalny handel zabytkami skradzionymi z muzeum w trakcie konfliktu zbrojnego

Stan faktyczny:

20.03.2003 r. na terenie Pestorii rozpoczęła się tzw. II wojna w Zatoce Tybrylskiej, która była atakiem międzynarodowych sił koalicji na Pestorię. Pacyficzny Instytut Archeologii wydał ostrzeżenie o licznych cennych zbiorach dóbr kultury w Pestorii, mających charakter wspólnego dziedzictwa ludzkości o szczególnie istotnym znaczeniu dla światowego dziedzictwa kulturowego, które mogą ulec zniszczeniu lub grabieży podczas ataku. Z tego względu zalecono pilnowanie miejsc, w których zbiory się znajdowały. Dowództwo wojsk Państwa Pacyficznego zlekceważyło jednak te zalecenia, zaś w trakcie walk zostały uszkodzone główne drzwi Muzeum Narodowego w Ripasso. Sytuacja została wykorzystana przez grupę Pestoryjczyków, którzy włamali się do obiektu i dokonali kradzieży prawie 8 000 eksponatów. Skradzione zabytki zostały przez żołnierzy wojsk Pestorii przewiezione do jednego z magazynów broni i ukryte. Wiele lat później, w 2017 r. na aukcji dzieł sztuki w Internecie wystawiono rzeźbę, którą zidentyfikowano jako jeden z eksponatów skradzionych z muzeum.

Pytania:

1. *Wskaż regulacje prawne, które można zastosować w sprawie restytucji zrabowanych dóbr kultury w Pestorii.*
2. *Czy w przedstawionym stanie faktycznym można pociągnąć Państwo Pacyficzne do odpowiedzialności? Przyjmij, że dopiero w 2005 roku zostało ono stroną Konwencji haskiej z 1954 r. Uzasadnij odpowiedź.*
3. *Przedstaw 4 wybrane argumenty restytucyjne, które mogą zostać użyte w razie sporu o zwrot dóbr kultury.*

Rozwiązanie:

Ad 1) Ramy prawne restytucji dóbr kultury są wytyczane przez następujące regulacje prawa międzynarodowego:
1. Konwencję o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. *(dalej: Konwencja haska z 1954 r. lub KH54)*[1],
2. Konwencję UNESCO dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzoną w Paryżu 17.11.1970 r.[2],
3. Konwencję UNIDROIT o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury z 24.06.1995 r.[3]

Konwencja haska z 1954 r. zawiera zobowiązania państw-stron dotyczące postępowania z dobrami kultury podczas konfliktów zbrojnych. Wśród zobowiązań tych, w pierwszej kolejności należy wskazać poszanowanie dóbr kulturalnych położonych zarówno na własnym terytorium, jak na terytoriach innych państw-stron, przez powstrzymanie się od używania tych dóbr i ich bezpośredniego otoczenia oraz środków przeznaczonych do ich ochrony do celów, które mogłyby wystawić te dobra w razie konfliktu zbrojnego na zniszczenie lub uszkodzenie, oraz przez powstrzymanie się wobec nich od wszelkich aktów nieprzyjacielskich (art. 4 ust. 1 KH54). Oprócz tego strony są zobowiązane do zakazania wszelkich aktów kradzieży, rabunku lub bezprawnego przywłaszczenia dóbr kultury, jakąkolwiek przybrałyby one formę, jak również wszelkich aktów wandalizmu wymierzonych przeciw nim, do zapobiegania takim aktom, a w razie potrzeby powodowania ich zaprzestania (art. 4 ust. 3 KH54). Przepisy Konwencji nakładają zatem na wojska okupacyjne obowiązek zapewnienia porządku publicznego i zapobiegania grabieżom oraz wszelkim aktom wandalizmu przeciwko dobrom kultury. Mówi się więc o zobowiązaniach dwojakiego rodzaju – biernych (powstrzymanie się od) oraz czynnych (obowiązek podejmowania działań w celu ochrony).

Ad 2) W czasie II wojny w Zatoce Tybrylskiej, a także podczas przeprowadzania misji stabilizacyjnej Państwo Pacyficzne nie było stroną

[1] Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212.
[2] Dz.U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106.
[3] Tłumaczenie polskie Konwencji w: W. Kowalski, *Konwencja UNIDROIT o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury*, „Studia i Materiały" 1996, nr 102 oraz w *Wyborze krajowych źródeł*, wydanych wraz z *Monografią* i niniejszą publikacją.

Konwencji haskiej z 1954 r. (Państwo Pacyficzne ratyfikowało Konwencję w 2005 r.), niemniej było związane wieloma normami wynikającymi z postanowień konwencyjnych, z uwagi na posiadany przez nie charakter powszechnie wiążącego prawa zwyczajowego (zgodna i trwała praktyka uznana za prawo)[4]. Wobec powyższego, działania sił zbrojnych i jednostek znajdujących się pod kontrolą Państwa Pacyficznego można oceniać w oparciu o podstawowe postanowienia Konwencji haskiej z 1954 r. i jej Protokołów.

Ad 3) Konwencja UNESCO z 1970 r. i Konwencja UNIDROIT z 1995 r. odnoszą się do możliwości restytucji zagrabionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury (nie tylko podczas działań wojennych). W szczególności wprowadzają zasadę restytucji skradzionych dóbr kultury oraz zasadę zwrotu dóbr tego rodzaju, jeżeli zostały nielegalnie wywiezione za granicę. Często jednak odzyskanie takich obiektów nie jest proste i prowadzi do powstania sporu restytucyjnego. W sporze restytucyjnym używa się określonych argumentów do uzasadniania swoich racji przez strony sporu. Do podstawowych argumentów restytucyjnych należą[5]:

1. **argument ze sprawiedliwości** – jest to najbardziej kluczowy argument w sporze restytucyjnym, a jednocześnie najtrudniejszy do przedstawienia. Sprawiedliwość rozumiana jest tutaj jako pewien stan, istniejący wcześniej moralnie (poczucie, że coś powinno być, że jest to zasadne) i prawnie (normy prawne wskazujące powinne zachowanie i sankcje za brak powinnego zachowania), który w wyniku określonych, najczęściej bezprawnych działań został naruszony. Podniesienie tego argumentu jest więc związane z żądaniem przywrócenia owego stanu pożądanego;
2. **argument z prawa własności** – zasada ochrony własności jako najszerszego prawa podmiotowego jest jedną z podstawowych zasad konstytucyjnych, a także podstawowym prawem człowieka. Każdy człowiek ma prawo do własności i nie wolno nikomu samowolnie pozbawiać go tego prawa. Ograniczenia prawa własności mogą wystąpić tylko wtedy, gdy wymaga tego interes publiczny i tylko w warunkach przewidzianych ustawowo.
3. **argument z nabycia w dobrej wierze** – argument ten pozostaje w ścisłym związku z argumentem z prawa własności i polega na powoływaniu się przez nabywcę na działanie w dobrej wierze, czyli np. gdy osoba nabędzie dobro kultury od nieuprawnionego, nie wiedząc o tym. Jest to

[4] Szerzej zob. rozdział 12.5 *Monografii* i przytoczona tam literatura przedmiotu.

[5] K. Zeidler, *Restytucja dóbr kultury z punktu widzenia filozofii prawa. O trudnych przypadkach na granicy filozofii i prawa*, Gdańsk 2011, s. 159–227.

najczęściej argument podnoszony w celu obrony przed roszczeniem restytucyjnym;
4. **argument z miejsca powstania** – zgodnie z tym argumentem dane dobro kultury powinno zostać zwrócone do miejsca, w którym zostało stworzone lub wytworzone;
5. **argument z miejsca przeznaczenia** – argument ten dotyczy sytuacji, gdy dane dobro kultury zostało stworzone z intencją jego sprzedaży lub przetransportowania do innego miejsca; automatycznie wyłącza on argument z miejsca powstania;
6. **argument z prawa łupu** – argument ten ma charakter historyczny, oparty na zwyczaju międzynarodowym oraz na zasadach prawa międzynarodowego; wiąże się z jednym z centralnych aspektów prowadzenia wojen, czyli zyskami i stratami, jakie wojna może przynieść. Odnosi się to do sytuacji, w której własność nieprzyjaciela staje się łupem przeciwnika, jeśli dostanie się w jego ręce. Prawo międzynarodowe obecnie wyłącza ważność prawa łupu, jednak zdarza się, że powołuje się na nie zwycięska strona konfliktu;
7. **argument z nielegalnego wywiezienia** – argument ten odwołuje się do faktu, jakim jest wywiezienie dobra kultury z naruszeniem prawa, najczęściej tego państwa, z którego nastąpiło wywiezienie;
8. **argument z przynależności narodowej** – z uwagi na to, że dobra kultury są dziedzictwem poszczególnych narodów już sam fakt bycia dziedzictwem danego narodu, a nie dowód własności, powinien być decydujący podczas sporu restytucyjnego;
9. **argument z przynależności kulturowej** – argument ten poniekąd pokrywa się z argumentem z przynależności narodowej, ale nawiązuje do koncepcji narodu jako społeczności kulturowej;
10. **argument z przynależności historycznej** – argument ten nawiązuje do funkcji dobra kultury i jego wartości historycznej. Ma zastosowanie w sytuacjach, kiedy dane dzieło kultury zostało stworzone ze specyficznych powodów i posiada specyficzne funkcje. Argument ten jest połączony z podstawowymi zasadami konserwacji wskazującymi, że o ile to możliwe i nie naraża reliktu, to należy go konserwować i zachowywać oraz wystawiać w miejscu, z którego pochodzi;
11. **argument z przynależności terytorialnej** – jest to argument z miejsca pochodzenia i oznacza, że dobro kultury powinno być zlokalizowane w miejscu, z którego pochodzi lub w miejscu, z którego zostało nielegalnie zabrane. W tym wypadku kwestia własności jest poza zakresem zainteresowania;
12. **argument z przynależności osobowej** – ten argument najczęściej pojawia się razem z argumentem z prawa własności, jednak jego koncepcja jest inna. Nawiązuje on do specjalnej więzi danej osoby lub grupy osób

z określonym dobrem kultury, w szczególności kiedy jest to ważna pamiątka, np. rodzinna;

13**. argument z użyteczności społecznej** – aby móc posługiwać się w tym argumentem, należy wpierw zaakceptować hipotezę, że dziedzictwo kultury jest własnością publiczną. Kwestia przynależności dziedzictwa kultury wpisuje się w spór liberalizmu z komunitaryzmem (jednostka vs. wspólnota). Przy uznaniu, że dane dobro stanowi własność ogółu, dobro publiczne, argument ten będzie odnosił się do ograniczenia prawa własności jednostki, a nawet pozbawienia jej tego prawa, jeżeli dobro kultury reprezentuje ważne wartości dla społeczeństwa, które powinno mieć możliwość dostępu do tego dobra;

14**. argument z najbardziej bezpiecznego miejsca** – obiekty dziedzictwa kultury są mogą być chronione na różne sposoby, a priorytetem jest ich należyte zabezpieczenie. Argument ten w szczególności nawiązuje do roli muzeów, które zajmują się zachowaniem obiektów w należytym stanie oraz edukacją na ich temat. Jest to jeden z najważniejszych argumentów podczas sporów restytucyjnych, gdyż bezpieczeństwo i zachowanie danego dobra kultury stanowi kwestię pierwszorzędną. Najistotniejsze w nim jest to, że muzea są najbardziej bezpiecznym miejscem dla przechowywania dziedzictwa kultury;

15**. argument z losów dziejowych** – argument oparty na fakcie, że w miarę upływu lat, w zależności od przeobrażeń dokonujących się za sprawą ważnych wydarzeń historycznych, pojawiają się różnorakie zmiany dotyczące okoliczności faktycznych i prawnych, w tym odnoszące się także do dziedzictwa kultury. Wydarzenia historyczne determinują bowiem los indywidualnych części składowych dziedzictwa kultury;

16**. argument z upływu czasu** – ze względu na fakt, że od momentu zmiany lokalizacji danego dobra kultury minęło wiele czasu, można uznać, że restytucja jest bezcelowa. Blisko związana z tym argumentem jest kwestia przedawnienia roszczenia (opisana poniżej). Jednak w tym wypadku nie powołujemy się na regulacje prawne czy konkretne instytucje prawne, lecz na okoliczności związane z upływem czasu;

17**. argument z zasiedzenia** – jest to argument natury cywilnoprawnej i instytucji zasiedzenia. Nabycie własności rzeczy ruchomej następuje z tytułu zasiedzenia, gdy posiadacz rzeczy ruchomej, niebędący jej nabywcą, nabywa własność, jeżeli posiada tę rzecz jako jej niezależny posiadacz, nieprzerwanie przez czas określony w przepisach prawa;

18**. argument z przedawnienia** – to również argument natury cywilnoprawnej, który opiera się na upływie określonego prawem czasu, umożliwiającego sądowe dochodzenie roszczenia, przez co roszczenie wygasa;

19. **argument ze znalezienia** – argument ten odnosi się do możliwości znalezienia skarbu, a w szczególności dotyczy odkryć archeologicznych. Traktuje się je jako znaleziska, które nie należą do nikogo. Chodzi więc o nabycie własności w drodze zawłaszczenia;
20. **argument z poczynionych nakładów** – argument ten wiąże się z cywilnoprawnym poczynieniem nakładów i łączy się z kosztami, które posiadacz danego obiektu poniósł by zachować określone dobra kultury. Bierze się tu jednak pod uwagę również utracone korzyści, spowodowane faktem, że osoba uprawniona do posiadania rzeczy nie mogła ich czerpać;
21. **argument z posiadania** – argument ten odnosi się nie do prawa, lecz do okoliczności faktycznych. Tak długo jak sprawa restytucyjna nie może być dochodzona (bo np. brak jest ram prawnych dla dochodzenia), tak długo posiadacz dobra kultury ma przewagę i może cieszyć się z używania danej rzeczy;
22. **argument z zobowiązania** – ten argument pojawia się w dwóch formach: jako pozytywny, odnoszący się do złożonej w przeszłości deklaracji, że dane dobro kultury zostanie zwrócone, oraz jako negatywny – odnoszący się do takiego zobowiązania, w którym jego strona nie wniesie w przyszłości roszczenia restytucyjnego;
23. **argument ze wzajemności** – jest to najczęściej spotykany argument w sporach restytucyjnych. Możliwość powoływania się na ten argument jest wynikiem współpracy, w szczególności współpracy dyplomatycznej. Jego istota sprowadza się do sytuacji, w której obie strony w sporze restytucyjnym są wspólnie właścicielami danego obiektu, który należy do drugiej strony. W takich warunkach, możemy mieć do czynienia z pozytywnym podejściem, czyli „dam Ci to co mam, w zamian za to, co Ty masz" (wymienność dóbr) lub z negatywnym podejściem, czyli „nie dam Ci tego co mam, dopóki Ty nie będziesz chciał oddać mi tego co masz" (powstrzymanie się od wymiany dóbr).

Literatura uzupełniająca:

- M. Bogdanos, P. Williams, *Złodzieje z Bagdadu*, Poznań 2006;
- E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński (red.), *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji haskiej i 15 lat jej protokołu II*, Warszawa 2015;
- J. Zajadło, K. Zeidler, *Prawna ochrona zabytków na wypadek wojny*, „Ochrona Zabytków" 2003, nr 1–2;
- K. Zeidler, *Restytucja dóbr kultury z punktu widzenia filozofii prawa, O trudnych przypadkach na granicy filozofii i prawa*, Gdańsk 2011.

KAZUS 10.

Zniszczenie (bombardowanie) Dubrownika przez siły morskie Jugosławii

Stan faktyczny:

Proces rozpadu Socjalistycznej Federacji Republiki Jugosławii rozpoczął się w 1991 r. i polegał na stopniowym powstawaniu niepodległych państw, któremu towarzyszyły liczne konflikty zbrojne na tle etnicznym i narodowościowym. Jednym z nich była wojna domowa na terenie obecnej Chorwacji, toczona w latach 1991–1995 przez armię chorwacką i serbską, wspieraną przez Jugosłowiańską Armię Ludową. Przyczynę konfliktu stanowił wynik referendum, w którym ponad 90% Chorwatów opowiedziało się za odłączeniem od Jugosławii i utworzeniem niepodległego państwa chorwackiego. Spotkało się to ze sprzeciwem ze strony Serbów (stanowiących większość ludności żyjących na tych terenach), którzy nie uznali wyniku referendum i podjęli się odłączenia od Chorwacji oraz proklamowania Niepodległej Republiki Serbskiej Krajiny. W wyniku tych działań doszło do wojny domowej[1]. 6.12.1991 r. doszło do gwałtownego ostrzału z morza oraz bombardowania z powietrza przez siły serbskie, wspierane przez Jugosłowiańską Armię Ludową, chorwackiego Starego Miasta w Dubrowniku, wpisanego w 1979 r. na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. W wyniku ataku została zniszczona ponad połowa zabytkowych budynków tego miasta[2]. W 1993 r., na podstawie Rezolucji 827 przyjętej przez Radę Bezpieczeństwa ONZ, został powołany Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej

[1] Zob. A. Ljubojević, M. Jerman, K. Bovan, *Cultural Trauma Set in Stone? The Case of Shelling of Dubrovik*, „Croatian Political Science Review" 2017, vol. 54, nr 1–2, s. 197–219.

[2] Zob. *Final report of the United Nations Commission of Experts established pursuant to Security Council Resolution 780 (1992)*, https://web.archive.org/web/20131029204025/http://www.ess.uwe.ac.uk/comexpert/XI-A.html (dostęp: 13.03.2021); http://www.icty.org/en/press/full-contents-dubrovnik-indictment-made-public (dostęp: 13.03.2021).

Jugosławii (MTKJ)[3]. MTKJ działał na postawie Statutu, a jego jurysdykcją objęte były następujące przestępstwa popełnione na terytorium byłej Jugosławii od 1991 roku: ciężkie naruszenia konwencji genewskich z 1949 r. o ochronie ofiar wojny[4], naruszenia praw i zwyczajów wojennych, ludobójstwo oraz zbrodnie przeciwko ludzkości.

Pytania:

1. *Czy zniszczenie Starego Miasta w Dubrowniku było podyktowane koniecznością wojskową?*
2. *Omów kwestię odpowiedzialności karnej w powyższym stanie faktycznym. Od czego zależy rodzaj i wysokość sankcji?*
3. *Czy dowódca wojsk serbskich powinien ponosić indywidualną odpowiedzialność karną, a jeśli tak to jak zostanie zakwalifikowane zniszczenie Dubrownika w świetle przepisów prawa?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Zasada konieczności wojskowej jest jedną z podstawowych zasad prawa konfliktów zbrojnych. Celem zasady konieczności wojskowej jest „określenie realistycznego standardu postępowania, poprzez zezwolenie na takie metody i środki walki, których zastosowanie jest uzasadnione i wymagane do skutecznego prowadzenia działań zbrojnych i jednocześnie zakazanie powodowania niepotrzebnego cierpienia oraz nadmiernych zniszczeń"[5].

Obowiązujące Konwencje międzynarodowe w zakresie ochrony dóbr kultury nie zawierają prawnej definicji konieczności wojskowej. Stosownie do postanowień traktatowych i norm zwyczajowych, praktyki państw oraz orzecznictwa międzynarodowego, można określić warunki dopuszczalności powoływania się na konieczność wojskową podczas prowadzenia działań zbrojnych.

Zgodnie z art. 4 ust. 2 Konwencji haskiej z 1954 r. „[z]obowiązania, określone w ust.1 niniejszego artykułu mogą być uchylone w takim jedynie wypadku, gdy uchylenia wymaga w sposób kategoryczny konieczność wojskowa". Pojęcie konieczności wojskowej występuje również w art. 11 ust. 2 ww. Konwencji, według którego „[p]oza wypadkami przewidzianymi w ust. 1

[3] S/RES/827(1993): *Tribunal (Former Yugoslavia)* (25.05.1993); http://unscr.com/en/resolutions/doc/827 (dostęp: 15.03.2021).
[4] Dz.U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171.
[5] Z. Falkowski, M. Marcinko (red.) *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014, s. 23–24.

niniejszego artykułu przywilej nietykalności dobra kulturalnego objętego ochroną specjalną może być cofnięty jedynie w wyjątkowych wypadkach niedającej się uniknąć konieczności wojskowej jedynie na czas jej trwania". W przepisach Konwencji występują zatem niejako dwa rodzaje konieczności wojskowej: „kategoryczna" i „niedająca się uniknąć". „Kategoryczna konieczność wojskowa" upoważnia stronę konfliktu do używania chronionych dóbr kultury oraz ich otoczenia wraz ze środkami przeznaczonymi do ich ochrony, do celów mogących wystawić te dobra na zniszczenie lub uszkodzenie. Zwalnia również z obowiązku powstrzymania się wobec nich od wszelkich nieprzyjacielskich ataków. Z kolei „niedająca się uniknąć konieczność wojskowa" dotyczy cofnięcia nietykalności dóbr kultury, która może mieć miejsce jedynie w wyjątkowych przypadkach i tylko na czas ich trwania. Może ona zostać stwierdzona tylko przez (co najmniej) dowódcę dywizji i wymaga uzasadnienia. Obowiązkowe jest również wcześniejsze zakomunikowanie takiej decyzji stronie przeciwnej[6].

Walczące strony w konflikcie zbrojnym powinny wobec tego podejmować działania, w których:
a) musi zachodzić ścisły, rzeczywisty i bezpośredni związek pomiędzy działaniami zbrojnymi, a celem wojny oraz przeświadczenie, że nie ma innej możliwości pokonania przeciwnika, jak np. stosując metody walki zbrojnej, które spowodują mniejsze straty wśród żołnierzy strony przeciwnej;
b) dążą do takiego doboru i zastosowania środków walki aby, powstałe wskutek ich użycia zniszczenia nie były nadmierne (ponad rzeczywistą potrzebę) i bez związku z toczącymi się działaniami bojowymi;
c) nie można usprawiedliwić żadną koniecznością wojskową zastosowania metod i środków walki zbrojnej, których stosowanie jest zabronione normami MPHKZ.

Analizując powyższe przesłanki można uznać, że konieczność wojskowa to dopuszczalność podejmowania w czasie wojny działań rzeczywiście i bezpośrednio niezbędnych do militarnego obezwładnienia przeciwnika, polegających na zastosowaniu środków, które pozostają we właściwej proporcji do tego celu i nie są zabronione prawem międzynarodowym[7]. Każde przekroczenie tych granic stanowi zbrodnię wojenną.

---

[6] K. Sałaciński, *Dziedzictwo kultury w konfliktach zbrojnych – prawo, praktyka, nowe wyzwania*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa krajowego i międzynarodowego. 60 lat Konwencji haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, red. E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Warszawa 2015, s. 29–30.

[7] Zob. Z. Falkowski, M. Marcinko (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014.

Ad 2) Z treści art. 28 Konwencji haskiej z 1954 r. wynika przyjęcie przez umawiające się strony zobowiązania do uwzględnienia w systemach poszczególnych państw środków, za pomocą których możliwe byłoby wymierzenie sankcji karnych lub dyscyplinarnych wobec osób, które dopuściły się naruszenia postanowień Konwencji lub nakazały ich naruszenie, a podjęcie ścigania powinno nastąpić bez względu na obywatelstwo sprawcy. Należy zauważyć, że w Konwencji haskiej z 1954 r. nie sformułowano katalogu czynów skutkujących odpowiedzialnością karną lub dyscyplinarną, a zatem naruszenia Konwencji określane są zgodnie z jej poszczególnymi postanowieniami. Konstrukcja omawianego przepisu zbieżna jest z regulacjami zawartymi w konwencjach genewskich, a zwłaszcza z art. 146 IV Konwencji genewskiej. Rodzaj i wysokość sankcji grożących z tytułu popełnienia czynów skierowanych przeciwko dobrom kultury w okresie konfliktu zbrojnego uzależnione są więc od rozwiązań krajowych, co utrudnia formułowanie w tym przedmiocie ogólnych wniosków[8]. Dopiero w art. 15 Drugiego Protokołu do KH54 z 1999 r. sformułowano katalog umyślnych przestępstw przeciwko dobrom kultury, naruszających postanowienia Konwencji lub Protokołu[9].

Ad 3) W przypadku, gdy zniszczeń obiektów dokonywano celowo, bez żadnego uzasadnienia militarnego, to taki czyn stanowi naruszenie międzynarodowego prawa humanitarnego. Zgodnie z art. 3 d Statutu MTKJ jest uprawniony do ścigania osób naruszających prawa lub zwyczaje wojenne, w szczególności w przypadkach zagrabiania, niszczenia lub umyślnego dewastowania obiektów służących do celów religijnych, charytatywnych, oświatowych, artystycznych i naukowych, zabytków, dzieł sztuki i nauki. Osoba, która planowała, podżegała, poleciła, popełniła lub udzieliła pomocy w planowaniu, przygotowaniu lub dokonaniu takiego przestępstwa, ponosi indywidualną odpowiedzialność karną, według art. 7 Statutu MTKJ.

Literatura uzupełniająca:

• Z. Falkowski, M. Marcinko (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnyc*h, Warszawa 2014.

---

[8] A. Gerecka-Żołyńska, *Karnoprawna odpowiedzialność sprawców przestępstw przeciwko dobrom kulturalnym popełnionych w okresie konfliktu zbrojnego jako element międzynarodowej ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" 2018, z. 1.

[9] Drugi protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r., wszedł w życie 24.03.2004 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 24).

• A. Gerecka-Żołyńska, *Karnoprawna odpowiedzialność sprawców przestępstw przeciwko dobrom kulturalnym popełnionych w okresie konfliktu zbrojnego jako element międzynarodowej ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" 2018, z. 1, DOI 10.14746/rpeis.2018.80.1.20
• A. Ljubojević, M. Jerman, K. Bovan, *Cultural Trauma Set in Stone? The Case of Shelling of Dubrovik*, „Croatian Political Science Review" 2017, vol. 54, nr 1–2.
• M. Marcinko, *Stare Miasto jako cel ataku podczas oblężenia Dubrownika w latach 1991–1992 w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego: 60 lat Konwencji Haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, red. E. Mikos Skuza, K. Sałaciński, Warszawa 2015.
• K. Sałaciński, *Dziedzictwo kultury w konfliktach zbrojnych – prawo, praktyka, nowe wyzwania*, [w:] *Ochrona dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60-lecie konwencji haskiej i 15-lecie jej Protokołu* II, red. E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Warszawa 2015.
• M. Szuniewicz-Stępień, *Ochrona dóbr kultury w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych*, [w:] *Monografia*, rozdział 12.

KAZUS 11.

Wysadzenie posągów Buddy przez Lazańczyków w Arafacie (Bonton)

Stan faktyczny[1]:

W Arafacie, jednym z największych państw muzułmańskich od 2004 r. trwał konflikt między reżimem Lazańczyków a siłami rządu arafańskiego uznanego na arenie międzynarodowej. Rządzący w Arafacie Lazańczycy rozpoczęli akcję niszczenia wszystkich znajdujących się w państwie niemuzułmańskich symboli religijnych, powołując się na pobudki ideologiczne i religijne. Odrzucili także wszystkie, licznie wystosowane przez zagraniczne muzea, propozycje uratowania nieislamskich zabytków. W marcu 2004 roku, spośród ośmiu posągów Buddy umieszczonych w kompleksie świątynnym, cztery największe – pochodzące z VIII w. – zostały ostrzelane przez artylerię Lazańczyków, a następnie wysadzone w powietrze zgodnie z wcześniej ustalonym i zakomunikowanym społeczności międzynarodowej planem. Zniszczone obiekty miały ogromne znaczenie dla lokalnej ludności i stanowiły świadectwo kultury ludu żyjącego na tych terenach przed ponad tysiącem lat.

Pytania:

1. *Biorąc pod uwagę fakt, że w czasie zniszczenia posągów Buddy trwał konflikt zbrojny między reżimem Lazańczyków a siłami uznanego przez społeczność międzynarodową rządu (walki te nie były przyczyną zniszczenia zabytków), czy mają zastosowanie normy międzynarodowego prawa humanitarnego?*
2. *Omów podstawowe zasady międzynarodowego prawa humanitarnego w zakresie ochrony dóbr kultury.*

[1] Opracowane na podstawie: K. Matsuura, *Les crimes contre la culture ne doivent pas rester impunis*, „Le Monde" z 16.03.2001 r.; *Afghanistan, Destruction of the Bamiyan Buddhas*, https://casebook.icrc.org/case-study/afghanistan-destruction-bamiyan-buddhas (dostęp: 13.03.2021).

3. *Czy zniszczenie posągów Buddy może być uznane za zbrodnię wojenną? Czy w tym przypadku spełnione są przesłanki dla tego rodzaju przestępstwa?*
4. *Jakiej dodatkowej ochronie prawnej podlegałyby posągi Buddy z Bonton, gdyby były wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa ustanowioną na mocy Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r.?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Do najważniejszych aktów prawnych w systemie ochrony dóbr kultury w prawie konfliktów zbrojnych należy zaliczyć w szczególności:
1. Konwencję o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego *(dalej: Konwencja haska z 1954 r. lub KH54)* wraz z Regulaminem wykonawczym oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego[2],
2. Protokół Drugi do Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, sporządzony w Hadze 26.03.1999 r.[3] *(dalej: DP 99)*,
3. Konwencję dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzoną w Paryżu 17.11.1970 r.[4],
4. Konwencję w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętą w Paryżu 16.11.1972 r.[5],
5. Protokoły dodatkowe do konwencji genewskich z 12.08.1949 r. dotyczące ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych, sporządzone w Genewie 8.06.1977 r.[6].

Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych (MPHKZ) to jedna z dziedzin prawa międzynarodowego publicznego (PMP), która reguluje postępowanie stron walczących w konfliktach międzynarodowych i niemiędzynarodowych w zakresie metod i środków walki, zapewniając

[2] Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212).

[3] Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 248).

[4] Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu 17.11.1970 r. (Dz.U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106).

[5] Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta w Paryżu 16.11.1972 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190).

[6] Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich z 12.08.1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II), sporządzone w Genewie 8.06.1977 r. (Dz.U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175 ze zm.).

ochronę m.in. dobrom i obiektom, które nie stanowią celu wojskowego. Normy MPHKZ zawarte są zarówno w umowach międzynarodowych (tzw. prawie traktatowym), jak i międzynarodowym prawie zwyczajowym[7].

Termin „międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych" oznacza normy międzynarodowe ustanowione przez umowy międzynarodowe lub zwyczaj międzynarodowy, których szczególnym zadaniem jest rozwiązywanie problemów humanitarnych, jakie wynikają bezpośrednio z międzynarodowych lub niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych i które z przyczyn humanitarnych ograniczają prawo stron konfliktu zbrojnego do swobodnego wyboru metod i środków prowadzenia działań zbrojnych lub chronią osoby i dobra, które są lub mogą być dotknięte skutkami konfliktu zbrojnego[8].

Do podstawowych zasad MPHKZ należą zasada humanitaryzmu, zasada konieczności wojskowej oraz zasada proporcjonalności. Normy MPHKZ rozróżniają status „Wysokich Umawiających się Stron" oraz „stron konfliktu zbrojnego". Wysokimi Umawiającymi się Stronami są te państwa, które ratyfikowały konwencje, więc postanowienia konwencji są dla nich wiążące i muszą być przestrzegane, niezależnie czy są one zaangażowane bezpośrednio w konflikt zbrojny, a także niezależnie czy strona przeciwna jest stroną konwencji lub czy jej przestrzega. Stronami konfliktu zbrojnego z kolei są te państwa, które biorą udział w działaniach zbrojnych i można je podzielić na te, które są sygnatariuszami konwencji oraz te, które nimi nie są, a także strony niepaństwowe, które są zaangażowane w konflikt.

W celu zapewnienia realizacji zasad MPHKZ, przede wszystkim IV Konwencji genewskiej o ochronie osób cywilnych podczas wojny z 1949 r.[9], zapewniono uzupełniający mechanizm umowny, który opiera się na tym, że wszystkie strony konfliktu powinny dążyć do poszanowania i wcielania w życie całości lub części postanowień konwencji za pomocą specjalnych porozumień. Mechanizm ten jest również otwarty dla podmiotów lub państw

---

7 R. Falkowski, M. Marcinko (red.), *Międzynarodowe Prawo Humanitarne Konfliktów Zbrojnych*, Warszawa 2014.

8 Komentarz do Protokołów Dodatkowych z 8.06.1977 roku do Konwencji Genewskich z 1949 roku, opublikowany w 1987 roku przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża. Zob. Załącznik nr 1 do decyzji Nr 184/MON Ministra Obrony Narodowej z 13.06.2012 r. w sprawie organizacji systemu kształcenia i szkolenia z „Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych" w resorcie obrony narodowej (Dz.Urz. MON z 20212 r., poz. 221); por. też J. Henckaerts, L. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*, https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf (dostęp: 14.06.2021).

9 Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny (IV konwencja genewska), Genewa, 12.08.1949 r. (Dz.U z 1956 r. Nr 38, poz. 171); *dalej: IV KG*.

będących stronami konfliktu, które nie ratyfikowały lub nie mogą ratyfikować konwencji (art. 2 IV KG).

Ad 2) Podkreślić należy, że według art. 4 Konwencji haskiej z 1954 r. strony Konwencji zobowiązały się m. in. szanować dobra kultury położone zarówno na ich własnym terytorium, jak na terytoriach innych stron, przez powstrzymanie się od używania tych dóbr i ich bezpośredniego otoczenia oraz środków przeznaczonych do ich ochrony do celów, które mogłyby wystawić te dobra w razie konfliktu zbrojnego na zniszczenie lub uszkodzenie, a nadto przez powstrzymanie się wobec nich od wszelkich aktów nieprzyjacielskich i środków odwetu wymierzonych przeciw dobrom kultury. Ochrona przewidziana przepisami Konwencji haskiej z 1954 r. została wzmocniona postanowieniami Drugiego Protokołu do KH54 z 1999 r. i przejawia się w szczególności na przyznaniu przywileju bezwzględnej nietykalności dobrom kultury o największym znaczeniu dla ludzkości, niezależnie od względów konieczności wojskowej i odległości w jakiej dobra te położone są od celów wojskowych.

W art. 9 KH54 zobowiązano strony Konwencji do zapewnienia specjalnej ochrony dóbr kultury poprzez powstrzymywanie się od wszelkich aktów wrogości skierowanych przeciwko takiemu dobru, a także od jakiegokolwiek wykorzystywania takiego obiektu lub jego otoczenia do celów wojskowych.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 KH54 „[w] razie konfliktu zbrojnego nieposiadającego charakteru międzynarodowego, a powstałego na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, każda ze stron konfliktu będzie obowiązana stosować co najmniej postanowienia niniejszej Konwencji, które dotyczą poszanowania dóbr kulturalnych". W myśl natomiast art. 16 I Protokołu do konwencji genewskich z 1977 r. „[b]ez uszczerbku dla postanowień Konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z dnia 14 maja 1954 r., zabronione jest dokonywanie jakichkolwiek aktów wrogości skierowanych przeciwko zabytkom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu, stanowiącym kulturalne lub duchowe dziedzictwo narodów, oraz wykorzystywanie ich dla wsparcia działań wojennych".

Nadto zauważyć należy, że zgodnie z art. 19 ust. 1 KH54 „[w] razie konfliktu zbrojnego nieposiadającego charakteru międzynarodowego, a powstałego na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, każda ze stron konfliktu będzie obowiązana stosować co najmniej postanowienia niniejszej Konwencji, które dotyczą poszanowania dóbr kulturalnych".

Stosownie do art. 53 Protokołu I do konwencji genewskich dotyczącego ochrony dóbr kultury i miejsc kultu religijnego, „[z] zachowaniem

postanowień Konwencji haskiej z dnia 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego oraz innych odpowiednich aktów prawa międzynarodowego, zabronione jest:
a) dokonywanie jakichkolwiek wrogich ataków skierowanych przeciwko budowlom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów;
b) używanie takich dóbr do wsparcia wysiłku wojskowego;
c) czynienie z takich dóbr przedmiotu represaliów".

Ad 3) Sankcje związane z naruszeniem obowiązku ochrony dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego zostały uregulowane w art. 28 KH54, nakładającym na państwa-strony zobowiązania do powzięcia w ramach swoich systemów prawa karnego wszelkich koniecznych środków, aby osoby dopuszczające się naruszenia Konwencji lub nakazujące jej naruszenie były, bez względu na swoje obywatelstwo, ścigane i poniosły sankcje bądź karne, bądź dyscyplinarne. Zauważyć należy, że w Konwencji nie sformułowano katalogu czynów skutkujących wspomnianą wyżej odpowiedzialnością karną lub dyscyplinarną, a zatem naruszenia Konwencji określane są w odniesieniu do jej poszczególnych postanowień. Dopiero przepisy art. 15 ust. 1 Protokołu Drugiego do KH54 wskazują katalog umyślnych przestępstw przeciwko dobrom kultury, naruszających postanowienia Konwencji lub jej Protokołu. Wymieniono pięć kategorii czynów, jakich może dopuścić się sprawca, przy czym dwa z nich dotyczą dóbr kultury objętych ochroną wzmocnioną, tj.: atak na dobro kulturalne oraz wykorzystanie dobra kultury lub jego najbliższego otoczenia do wsparcia działań wojskowych (art. 15 ust. 1 lit. a-b DP99). Kolejne trzy kategorie czynów odnoszą się do pozostałych dóbr kultury i polegają na: spowodowaniu rozległych zniszczeń lub zawłaszczeniu dobra kultury, objęciu go atakiem, dokonaniu kradzieży, rabunku lub przywłaszczenia bądź popełnieniu przeciw niemu aktu wandalizmu (art. 15 ust. 1 lit. d-e DP99)[10].

Z kolei w art. 8 ust. 2 Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzonego w Rzymie 17.07.1998 r.[11], określono zbrodnie wojenne jako inne poważne naruszenia praw i zwyczajów mających zastosowanie w międzynarodowych konfliktach zbrojnych, w tym umyślne kierowanie ataków na budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne,

[10] A. Gerecka-Żołyńska, *Karnoprawna odpowiedzialność sprawców przestępstw przeciwko dobrom kulturalnym popełnionych w okresie konfliktu zbrojnego jako element międzynarodowej ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" 2018, z. 1.

[11] Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzony w Rzymie 17.07.1998 r (Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708).

naukowe lub charytatywne, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, w których zbiera się chorych i rannych, pod warunkiem, że nie są one celami wojskowymi[12].

Ad 4) Warto podkreślić, że umieszczenie obiektów na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO przesądza o ich wartości, ponieważ – jak wynika z art. 11 ust. 2 Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa z 1972 r. – mogą na nią zostać wpisane obiekty posiadające jedynie wyjątkową wartość powszechną, która jest określana na podstawie kryteriów ustalonych przez Komitet Światowego Dziedzictwa[13].

Literatura uzupełniająca:

- R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2019;
- Z. Falkowski, M. Marcinko (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014;
- M. Frulli, *The Criminalization of Offences against Cultural Heritage in Times of Armed Conflict: The Quest for Consistency*, „The European Journal of International Law" 2011, vol. 22(1), DOI 10.1093/ejil/chr002;
- A. Gerecka-Żołyńska, *Karnoprawna odpowiedzialność sprawców przestępstw przeciwko dobrom kulturalnym popełnionych w okresie konfliktu zbrojnego jako element międzynarodowej ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" 2018, z. 1, DOI 10.14746/rpeis.2018.80.1.20;
- J. Henckaerts, L. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*, Cambridge 2005, DOI 10.1017/CBO9780511804700
- P.K. Marszałek, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Dokumenty*, Warszawa 2019;
- E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński (red.), *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji haskiej i 15 lat jej protokołu II*, Warszawa 2015;
- M. Szuniewicz-Stępień, *Ochrona dóbr kultury w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych*, [w:] *Monografia*, rozdział 12.

[12] Szerzej nt. sankcji karnych na gruncie Drugiego Protokołu oraz jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Karnego w zakresie zbrodni wojennych przeciwko dziedzictwu kulturalnemu zob. M. Frulli, *The Criminalization of Offences against Cultural Heritage in Times of Armed Conflict: The Quest for Consistency*, „The European Journal of International Law" 2011, vol. 22(1).

[13] Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu 16.11.1972 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190).

KAZUS 12.

Baza Amarone, czyli „czołgiem po zabytkach"

Stan faktyczny:

Tereny Amarone, starożytnego miasta Dalacji i stolicy Amaro, znajdują się na obszarze obecnej Pestorii, od początku XXI wieku regularnie obejmowanym działaniami wojennymi. W 2003 roku rozpoczęła się III wojna w Zatoce Tybryjskiej, będąca atakiem koalicji sił międzynarodowych, przede wszystkim sił Stanów Pacyficznych i Wielkiego Królestwa Południowego na Pestorię, wywołanej m.in. atakiem terrorystycznym na Centrum Dowodzenia Stanów Pacyficznych w styczniu 2002 roku oraz kryzysem wokół realizacji rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ, która nakazywała pozbycie się przez Pestorię broni masowego rażenia. Na ruinach starożytnego Amarone została wówczas założona baza wojsk pacyficznych *Beta*, w której stacjonowali żołnierze koalicji, w tym również państwa Deskobar. W rezolucji z marca 2003 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ, dekretując początek okupacji Pestorii, określiła status Stanów Pacyficznych i Wielkiego Królestwa Południowego jako mocarstw okupacyjnych pod zjednoczonym dowództwem. Podkreśliła też konieczność przestrzegania przez wszystkich uczestników konfliktu prawa międzynarodowego, ze szczególnym uwzględnieniem konwencji genewskich i haskich.

Jak wskazała organizacja UNESCO w swoim raporcie, obecność wojsk koalicji międzynarodowej poważnie przyczyniła się do drastycznego pogorszenia stanu pozostałości starożytnego Amarone w Pestorii. Wskutek prawie rocznego stacjonowania tam ok. 4 000 żołnierzy zostały uszkodzone m.in. Brama Kielichowa, Pałac Królewski, Świątynia Kobiet, miejskie łaźnie oraz droga procesyjna. Ponadto uszkodzono ceramikę, gliniane figurki i zabytkowe tabliczki zapisane pismem klinowym. Co więcej, kopanie rowów, sypanie wałów, betonowe umocnienia, a także rozjeżdżanie powierzchni przez czołgi oraz wozy bojowe, spowodowało przemieszczenie się warstw archeologicznych i uszkodzenie fundamentów świątyni Nimf. Oprócz tego, podczas działań wojennych doszło do licznych grabieży dóbr kultury: okradziono i zdewastowano m.in. Muzeum Narodowe, gdzie w pożarze zniszczono

ponad 25 000 manuskryptów, sięgających czasów rzymskich, 8 000 starodruków oraz 13 500 średniowiecznych map (X–XIII w.). Stacjonujące wojska pacyficzne nie próbowały chronić muzeum i jego zawartości, jak również nie podjęły się ugaszenia pożaru wywołanego na pierwszym piętrze budynku. Wszystkie państwa są stronami traktatów z zakresu międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych.

Pytania:

1. *Wskaż akty prawa międzynarodowego dotyczące ochrony dóbr kultury podczas konfliktów zbrojnych.*
2. *Jakie są prawa i obowiązki w zakresie ochrony dóbr kultury mocarstw okupacyjnych?*
3. *Co mieści się w zakresie „konieczności wojskowej" i czy Deskobar przestrzegał postanowień Konwencji haskiej z 1954 r.?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Do najważniejszych aktów prawa międzynarodowego z zakresu ochrony dóbr kultury podczas konfliktów zbrojnych należy zaliczyć:
1. Konwencję haską o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954 r. (*dalej: Konwencja haska z 1954 r. lub KH 54)* wraz z Regulaminem wykonawczym oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego[1],
2. Protokół Drugi do Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, sporządzony w Hadze 26.03.1999 r.[2] *(dalej: DP99)*,
3. Konwencję dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzoną w Paryżu 17.11.1970 r.[3],
4. Konwencję w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętą w Paryżu 16.11.1972 r.[4],

---

[1] Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212).

[2] Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 248).

[3] Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu 17.11.1970 r. (Dz.U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106).

[4] Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu 16.11.1972 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190).

5. Protokoły dodatkowe do konwencji genewskich z 12.08.1949 r. dotyczące ochrony ofiar międzynarodowych i ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych, sporządzone w Genewie 8.06.1977 r.[5].

Ad 2) Bierność sił koalicyjnych w trakcie wojny w Pestorii powinna być rozważana z punktu widzenia naruszeń podstawowych reguł Konwencji haskiej z 1954 r. Należy pamiętać, że przepisy Konwencji nakładają na wojska okupacyjne obowiązek zapewnienia porządku publicznego i zapobiegania grabieżom oraz wszelkim aktom wandalizmu przeciwko dobrom kultury. Poszanowanie dóbr kulturalnych zastało zdefiniowane w art. 4 Konwencji haskiej z 1954 r. jako powstrzymanie się od używania tych dóbr i ich bezpośredniego otoczenia oraz środków przeznaczonych do ich ochrony do celów, które mogłyby wystawić te dobra w razie konfliktu zbrojnego na zniszczenie lub uszkodzenie, oraz przez powstrzymanie się wobec nich od wszelkich aktów nieprzyjacielskich.

Definicja ta została uzupełniona w ust. 3 o zakaz wszelkich kradzieży, rabunku lub bezprawnego przywłaszczania dóbr kultury w jakiejkolwiek formie, jak również wszelkich aktów wandalizmu wymierzonych przeciw nim, zapobieganie takim aktom, a w razie potrzeby powodowanie ich zaprzestania. Strony zobowiązane są powstrzymać się od stosowania rekwizycji wobec ruchomych dóbr kultury położonych na terytorium którejkolwiek innej Wysokiej Umawiającej się Strony.

Warto przypomnieć, że w czasie III wojny w Zatoce, a także w czasie przeprowadzania misji stabilizacyjnej Stany Pacyficzne i Wielkie Królestwo Południowe nie były stroną Konwencji haskiej z 1954 r., niemniej były związane jej normami jako normami prawa zwyczajowego[6]. Siły zbrojne i jednostki znajdujące się pod kontrolą innych państw-stron Konwencji uczestniczących w działaniach wojsk koalicyjnych (w tym państwa Deskobar) podlegały przepisom Konwencji haskiej z 1954 r. i jej Protokołom.

Ad 3) Lokalizacja bazy w Amarone na terenie stanowiska archeologicznego powinna być rozpatrywana w świetle postanowień KH54 (w szczególności art. 4 ust. 1), nakazujących powstrzymanie się od wykorzystania bezpośredniego otoczenia dóbr kultury do celów, które mogłyby narazić je na zniszczenie lub uszkodzenie w przypadku ataku. Potencjalną dopuszczalność

[5] Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich z 12.08.1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II), sporządzone w Genewie 8.06.1977 r. (Dz.U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175).

[6] Szerzej: M. Szuniewicz-Stępień w rozdziale 12.5 *Monografii*.

„uchylenia się" od ochrony dóbr kultury mogłaby stanowić jedynie zasada konieczności wojskowej. Uznaje się, że konieczność wojskowa to dopuszczalność podejmowania w czasie wojny działań rzeczywiście i bezpośrednio niezbędnych do militarnego obezwładnienia przeciwnika, polegających na zastosowaniu środków, które pozostają we właściwej proporcji do tego celu i nie są zabronione prawem międzynarodowym[7].

Literatura uzupełniająca:

- R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2019;
- Z. Falkowski, M. Marcinko (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014;
- E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński (red.), *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji haskiej i 15 lat jej protokołu II*, Warszawa 2015;
- H. Schreiber, *Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego*, [w:] *Konwencje UNESCO w dziedzinie kultury. Komentarz*, red. K. Zalasińska, Warszawa 2014;
- M. Szuniewicz-Stępień, *Ochrona dóbr kultury w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych*, [w:] *Monografia*, rozdział 12;
- K. Zeidler, *Zabytki. Prawo i praktyka*, Gdańsk 2017.

[7] Szerzej w rozdziale 14 *Monografii*.

KAZUS 13.

Zabytki Pestorii w plecaku

Stan faktyczny:

Podczas powrotu jednej ze zmian wojsk państwa Descobar z Pestorii w 2004 r. żołnierze deskobarskiego kontyngentu wojskowego zostali zapoznani z podstawowymi normami prawnymi, regulującymi organizację wywozu zabytków, a także kategoriami ruchomych obiektów zabytkowych (monety, ceramika, elementy dekoracji architektonicznej), które potencjalnie mogłyby się stać przedmiotem nielegalnego wywozu z Pestorii. Zgodnie z rozkazem Dowódcy nr 19, z 7.01.2004 r., zorganizowano akcję kontroli bagażu i rzeczy osobistych powracającego do kraju descobarskiego personelu, przez specjalnie utworzoną grupę operacyjną Żandarmerii Wojskowej. Działaniami kontrolnymi objęto wszystkich żołnierzy i cywilnych pracowników pierwszej zmiany kontyngentu wojskowego. W razie stwierdzenia posiadania w bagażu przedmiotów objętych zakazem, każdorazowo miał być sporządzony odrębny protokół, a skontrolowany bagaż zamknięty w zaplombowanym kontenerze i dostarczony bezpośrednio na lotnisko. Dodatkowo, personel korzystając z pomocy specjalistów, mógł upewnić się czy posiadane przedmioty stanowią przedmioty zabronione do wywozu i dobrowolnie je oddać bez żadnych konsekwencji, jeśli stanowiły zabytek.

10.01.2004 r. skontrolowano pierwszą partię bagaży, należących do powracających z Pestorii żołnierzy. W jednym z plecaków znaleziono glinianą tabliczkę pokrytą pismem klinowym, sklejoną taśmą klejącą. Znaki klinowe układały się w przypadkowe słowa (co często zdarzało się przy oferowanych w sprzedaży w Pestorii falsyfikatach), jednak glina sprawiała wrażenie starej. Żołnierz oświadczył, że jest to pamiątka kupiona od przygodnego sprzedawcy. Osoba dokonująca przeszukania pozwoliła pozostawić tabliczkę w plecaku. W Descobarze żołnierz udał się do znajomego archeologa, który ocenił, że przywieziona tabliczka pochodziła z okresu chaldejskiego (VI w p.n.e.) i zawierała proste zapisy o charakterze administracyjnym.

Pytania:

1. *Czy żołnierz powinien ponieść odpowiedzialność za wywóz tabliczki? Uzasadnij. Przyjmij, że w państwie Descobar stosowane jest prawo polskie.*
2. *Podaj podstawowe regulacje prawne w zakresie zaboru lub zniszczeń dóbr kultury na obszarze okupowanym, zajętym lub na którym toczą się działania zbrojne.*

Rozwiązanie:

Ochrona dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych jest częścią międzynarodowej ochrony światowego dziedzictwa kulturowego. W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na przepisy Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 14.05.1954 r. *(dalej: Konwencja haska z 1954 r. lub KH54)* wraz z regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz jej dwoma Protokołami[1], które kompleksowo regulują problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego wobec zagrożeń wojennych.

Podmiotem Konwencji są przede wszystkim państwa-strony uczestniczące w konflikcie zbrojnym. Niektóre z przepisów odnoszą się bezpośrednio do sposobu realizacji zadań, bądź ich zaniechania przez żołnierzy sił zbrojnych biorących udział w konflikcie, jeśli celem tych zadań mogłyby stać się dobra kultury chronione Konwencją. Celem powyższych uregulowań jest zapobieganie niebezpieczeństwom, zagrażającym ruchomemu dziedzictwu kulturowemu, do których w szczególności zalicza się nielegalny przywóz i wywóz dóbr kultury.

Należy zwrócić uwagę na przepisy Konwencji UNESCO dotyczącej środków zmierzających do zakazu i przeciwdziałania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury z 17.11.1970 r.[2], Konwencji UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16.11.1972 r.[3] oraz czterech Konwencji genewskich z 1949 r. wraz z dwoma Protokołami Dodatkowymi z 1977 r.

---

[1] Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212); Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 248).

[2] Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu 17.11.1970 r. (Dz.U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106).

[3] Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta w Paryżu 16.11.1972 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190).

Zgodnie z przepisami Konwencji haskiej z 1954 r. w czasie walk należy powstrzymać się od wykorzystywania miejsc o takim charakterze do działalności wojskowej. Zakazane są kradzież, rabunek, akty wandalizmu, a także stosowanie rekwizycji i aktów odwetu wobec dóbr kultury. W kraju okupowanym, państwa okupujące mają zapewniać im ochronę przed zniszczeniem, zapobiegać dewastacji, nielegalnemu wywozowi i nieuzasadnionym wykopaliskom archeologicznym oraz współpracować z odpowiednimi służbami państwa-gospodarza. Zasady te mogą być uchylone jedynie w wypadku zaistnienia konieczności wojskowej. W szczególnych okolicznościach o charakterze militarnym, w drodze wyjątku, stronie walczącej wolno uchylić się od przestrzegania ogólnie obowiązującego przepisu. Uznaje się, że konieczność wojskowa to dopuszczalność podejmowania w czasie wojny działań rzeczywiście i bezpośrednio niezbędnych do militarnego obezwładnienia przeciwnika, polegających na zastosowaniu środków, które pozostają we właściwej proporcji do tego celu i nie są zabronione prawem międzynarodowym. Zgodnie z art. 4 ust. 2 Konwencji haskiej z 1954 r. „[z]obowiązania, określone w ust.1 niniejszego artykułu mogą być uchylone w takim jedynie wypadku, gdy uchylenia wymaga w sposób kategoryczny konieczność wojskowa". Pojęcie konieczności wojskowej występuje również w art. 11 ust. 2 ww. Konwencji, według którego „[p]oza wypadkami przewidzianymi w ust. 1 niniejszego artykułu przywilej nietykalności dobra kulturalnego objętego ochroną specjalną może być cofnięty jedynie w wyjątkowych wypadkach nie dającej się uniknąć konieczności wojskowej jedynie na czas jej trwania".

Zgodnie z art. 317 §1 kodeksu karnego[4] przepisy części ogólnej i szczególnej tego kodeksu stosuje się do żołnierzy, jeżeli część wojskowa nie zawiera przepisów odmiennych. Natomiast zgodnie z art. 318 k.k. nie popełnia przestępstwa żołnierz, który dopuszcza się czynu zabronionego będącego wykonaniem rozkazu, chyba że wykonując rozkaz, umyślnie popełnia przestępstwo.

Na podstawie Kodeksu karnego kryminalizowane są w szczególności rozległe niszczenia i przywłaszczenia mienia, nieuzasadnione koniecznością wojskową i dokonane bezprawnie i rozmyślnie. Według przepisu art. 125 § 1 kk ,,[k]to, na obszarze okupowanym, zajętym lub na którym toczą się działania zbrojne, naruszając prawo międzynarodowe, niszczy, uszkadza, zabiera lub przywłaszcza mienie albo dobro kultury, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10". Zgodnie natomiast

[4] Ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.); *dalej: k.k.*

z § 2 art. 125 k.k. jeżeli czyn dotyczy mienia znacznej wartości albo dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Określone w Kodeksie karnym przestępstwa wojenne są przestępstwami powszechnymi, co oznacza, że mogą być popełnione przez każdą osobę fizyczną. Jeśli chodzi o możliwość popełnienia przestępstw wojennych również przez zaniechanie, do przestępstw wojennych stosuje się w tym zakresie ogólne zasady obowiązujące w stosunku do pozostałych przestępstw. Oznacza to, że zastosowanie do nich będzie miał art. 2 k.k. oraz – w zależności od okoliczności popełnienia danego czynu – również art. 18 § 3 k.k. (pomocnictwo przez zaniechanie). Według art. 2 k.k. „[o]dpowiedzialności karnej za przestępstwo skutkowe popełnione przez zaniechanie podlega ten tylko, na kim ciążył prawny, szczególny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi". Natomiast zgodnie z art. 18 § 3 k.k. „[o]dpowiada za pomocnictwo, kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, w szczególności dostarczając narzędzie, środek przewozu, udzielając rady lub informacji; odpowiada za pomocnictwo także ten, kto wbrew prawnemu, szczególnemu obowiązkowi niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego swoim zaniechaniem ułatwia innej osobie jego popełnienie"[5].

Należy również zwrócić uwagę na Statut Rzymski Międzynarodowego Trybunału Karnego[6], który w art. 28 przewiduje odpowiedzialność dowódców wojskowych i innych przełożonych za przestępstwa objęte Statutem, popełnione przez podwładnych pozostających pod ich faktyczną władzą i kontrolą. Co więcej ww. przepis zakłada również odpowiedzialność dowódcy lub przełożonego również wtedy, gdy po jego stronie zachodzi nieumyślność co do działań podejmowanych przez podwładnych. Odpowiedzialność ograniczona jest do sytuacji, gdy przełożony, pomimo tego że wiedział albo powinien był wiedzieć o tym, że podwładni popełniali bądź zmierzali do popełnienia tych przestępstw, nie podjął wszystkich niezbędnych środków w celu zapobieżenia przestępstwom. W nawiązaniu do powyższych regulacji w Kodeksie karnym występuje przepis szczególny (art. 126b), według którego dowódca lub przełożony dopuszczający do popełnienia czynu zabronionego przez podwładnych, jest traktowany jako sprawca tych zbrodni (a nie jak pomocnik z art. 18 k.k.). Przepis ten przewiduje

[5] Red. Zespół Departamentu Prawno-Traktatowego Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP, *IV Raport z implementacji i upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2015–2018*, s. 53.

[6] Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzony w Rzymie 17.07.1998 r. (Dz.U. z 2003 r. nr 78, poz. 708), dalej: *Statut MTK*.

ich odpowiedzialność również za przestępstwa nieumyślne. Zgodnie bowiem z art. 126b § 1 „[k]to, nie dopełniając obowiązku należytej kontroli, dopuszcza do popełnienia czynu określonego w art. 117 § 3, art. 118, 118a, 119 § 1, art. 120–126a przez osobę pozostającą pod jego faktyczną władzą lub kontrolą, podlega karze określonej w tych przepisach". Natomiast zgodnie z § 2 „jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5".

Literatura uzupełniająca:

- M. Budyn-Kulik, *Komentarz do art. 125*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2019;
- E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński (red.), *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji haskiej i 15 lat jej protokołu II*, Warszawa 2015;
- M. Trzciński (red.), *Praktyczne aspekty zwalczania przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu*, Gdańsk 2019;
- M. Trzciński, *Przestępczość przeciwko zabytkom archeologicznym. Problematyka prawno-karnistyczna*, Warszawa 2010;
- M. Trzciński M., O. Jakubowski, *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu: diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, Wrocław 2016;
- K. Zalasińska, K. Zeidler, *Wykład prawa ochrony zabytków*, Gdańsk 2015;
- *IV Raport z implementacji i upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2015–2018*, Zespół Departamentu Prawno-Traktatowego Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP, Warszawa 2019.

KAZUS 14.

Niszczenie zabytków przez ISIS w Mali

Stan faktyczny[1]:

Republika Mali od momentu ogłoszenia niepodległości w 1960 r., stała się areną konfliktów wewnętrznych, spowodowanych przede wszystkim walką plemienia Tuaregów o utworzenie własnego państwa (Azawadu), obejmującego północną część terytorium Mali[2]. W 2011 r. tuarescy rebelianci zjednoczyli się w Narodowy Ruch Wyzwolenia Azawadu (MNLA), rozpoczynając tym samym powstanie zbrojne przeciwko rządowi w Bamako. Wsparły ich ugrupowania islamistyczne, które rozpoczęły działania zbrojne, mające na celu przejęcie północnych terenów Mali. Konflikt zbrojny w Mali można podzielić na dwie fazy. Pierwsza rozpoczęła się 17.01.2012 r. atakiem MNLA na bazę wojskową sił malijskich w Menaka (region Gao). Faza ta zakończyła się 1.04.2012 r., kiedy malijskie siły zbrojne wycofały się z północy kraju. Druga faza rozpoczęła się natychmiast, gdy niepaństwowe grupy zbrojne przejęły kontrolę nad północną częścią kraju. W trakcie walk została utworzona nowa organizacja o nazwie Ansar ad-Din, której celem nie było uniezależnienie Azawadu od rządu w Bamaku, lecz wprowadzenie radykalnej interpretacji szariatu na terenie całego kraju. Organizacja ta zajęła miasto Timbuktu, które wraz z trzema dużymi meczetami oraz szesnastoma cmentarzami i mauzoleami w 1988 r. zostało wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa przez Komitet Dziedzictwa UNESCO. Powyższe obiekty odzwierciedlają znaczenie, jakie przypisuje się muzułmańskim świętym – uważane są za ich „ostatni dom", a samo Timbuktu zwane jest

[1] Opracowane na podstawie: K. Wierczyńska, A. Jakubowski, *Zbrodnie przeciwko dziedzictwu kulturowemu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym – analiza krytyczna*, „Studia Prawnicze" 2016, nr 1, s. 39–63; K. Prażmowska, *Sprawa Al Mahdiego przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym: przełomowy wyrok czy stracona szansa?*, „Studia Prawnicze KUL" 2019, nr 2, s. 299–326.

[2] Zob. K. Kubiak, *Konflikt w Mali. Rebelia Tuaregów, islamiści i międzynarodowa interwencja*, „Przegląd Politologiczny" 2014, nr 1, s. 351–368.

miastem 333 Świętych[3]. Nadto konflikt w Mali jako całości, a w Timbuktu w szczególności, doprowadził do tego, że UNESCO na wniosek władz malijskich wpisało 28.06.2012 r. całe miasto na Listę światowego dziedzictwa w niebezpieczeństwie.

Przywódca organizacji Ansar ad-Din powołał specjalną brygadę moralności Hesbah w celu przeciwdziałania wszelkim zachowaniom, które mogły być rozumiane jako „moralny występek", w szczególności w celu tłumienia rytuałów i ceremonii mieszkańców Timbuktu. Początkowo Hesbah ograniczało się do kontroli świątyń (meczetów, cmentarzy, mauzoleów) oraz uświadamiania ludności, że ich praktyki religijne są zakazane. Następnie przywódca organizacji podjął decyzję o zniszczeniu świątyń. Ataków, podczas których zniszczono m.in. dziesięć mauzoleów, z których dziewięć wpisanych było na Listę Światowego Dziedzictwa, dokonano w okresie 30.06. – 11.07.2012 r. Przywódca Ansar ad-Din obecny był przy wszystkich atakach. Bezpośrednio (czynnie) uczestniczył w zniszczeniu pięciu obiektów, a do destrukcji pozostałych przyczynił się nie tylko poprzez nakłanianie do ich zniszczenia, ale także poprzez dostarczanie narzędzi, nagłaśnianie wydarzenia w prasie, szerzenie propagandy ideologicznej. Rząd Mali przystąpił do Drugiego Protokołu do Konwencji haskiej z 1954 r. w listopadzie 2012 r., kilka miesięcy po zniszczeniu przez islamistów mauzoleów w Timbuktu.

Na zniszczenie zabytków w Mali oraz trwającą wojnę domową, podczas której islamiści atakowali francuskie ambasady w Mali oraz Mauretanii, zareagowała społeczność międzynarodowa. Rada Bezpieczeństwa ONZ powołała do życia Międzynarodową Misję Wsparcia w Mali pod Dowództwem Sił Afrykańskich (AFISMA). Działania Ansar ad-Din oraz Al-Kaidy z Islamskiego Maghrebu zostały uznane za atak przeciwko ludności Mali i jego dziedzictwu kulturowemu. Władze Mali nie podjęły żadnych kroków prawnych zmierzających do wymierzenia sankcji wobec sprawców zniszczeń. Mali ratyfikowało Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego w 2000 r.[4], a Trybunał objął państwo swoją jurysdykcją 1.07.2002 r.

---

[3] Zob. International Criminal Court, *Prosecutor v. Ahmad al Faqi al Mahdi*, ICC-01/12–01/15; K. Wierczyńska, A. Jakubowski, *Individual Responsibility for Deliberate Destruction of Cultural Heritage : Contextualizing the ICC Judgment in the Al Mahdi Case*, „Chinese Journal of International Law" 2017, nr 16(4); K. Puchalska, *Niszczenie kulturowego dziedzictwa ludzkości jako zbrodnia wojenna na przykładzie sprawy Ahmada Al Faqi Al Mahdiego przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, „Międzynarodowego Prawo Humanitarne" 2019/2020, t. X/XI, s. 147 i n.

[4] Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzony w Rzymie 17.07.1998 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708), dalej: *Statut Rzymski* lub *Statut MTK*

Pytania:

1. *Czy zniszczenie dóbr kultury w Mali stanowi zbrodnię wojenną?*
2. *Czy sprawcy zniszczeń zabytków w Mali mogą być sądzeni przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym? Uzasadnij odpowiedź.*
3. *Kto powinien zostać pociągnięty do odpowiedzialności za zniszczenia dóbr kultury w Mali w opisanej sprawie? Jakie przepisy prawa międzynarodowego zostały naruszone?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Konwencja haska z 1954 r.[5] zobowiązuje inne państwa do ochrony dóbr kultury, niemniej nie zawiera zapisów dotyczących indywidualnej odpowiedzialności karnej (konwencja jest tylko wiążąca wobec państw, nie „zwykłych ludzi"). Jednakże art. 28 tej Konwencji zawiera postanowienia, które upoważniają państwa-strony Konwencji do przypisania takiej odpowiedzialności, zobowiązując je do powzięcia w ramach swoich systemów prawa karnego wszelkich koniecznych środków, aby osoby, które dopuściły się naruszenia lub nakazały jej naruszenie, bez względu na swoje obywatelstwo, były ścigane i dosięgnięte sankcjami bądź karnymi, bądź dyscyplinarnymi.

Z kolei w Drugim Protokole do Konwencji haskiej z 1954 r.[6] ustanowiono „ochronę wzmocnioną" w stosunku do dóbr kultury stanowiących dziedzictwo kulturowe „o największym znaczeniu dla ludzkości" (art. 10 DP99), o ile są one odpowiednio chronione przez prawo krajowe i nie są wykorzystywane do celów wojskowych lub osłony obiektów militarnych. Wykorzystanie obiektu do celu wojskowego oznacza bieżące, rzeczywiste użytkowanie przedmiotu w taki sposób, że wnosi on znaczący wkład do wojskowej działalności[7]. Przepisy Protokołu Drugiego mają zastosowanie zarówno w konfliktach międzynarodowych, jak i w konfliktach nieposiadających takiego charakteru. W art. 15 ust. 1 DP99 wskazano pięć przestępstw, których

[5] Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212); *dalej: KH54*.

[6] Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 248); *dalej: DP99*.

[7] M. Marcinko, *Cele wojskowe a obiekty cywilne oraz dobra i obiekty poddane szczególnej ochronie* [w:] *Międzynarodowe prawo humanitarnych konfliktów zbrojnych*, red. Z. Falkowski, M. Marcinko, Warszawa 2014, s. 131–141.

sprawcy mogą podlegać międzynarodowej odpowiedzialności karnej: 1) czynienie celem ataku dóbr kultury objętych ochroną wzmocnioną; 2) wykorzystywanie dóbr kultury objętych taką ochroną lub ich najbliższego otoczenia do wsparcia działań militarnych; 3) powodowanie rozległych zniszczeń dóbr kultury lub zawłaszczania takich dóbr kultury objętych ochroną na mocy KH54 i DP99; 4) czynienie celem ataku dóbr kultury objętych ochroną na mocy KH54 i DP99; 5) kradzież, rabunek, przywłaszczenie oraz akty wandalizmu skierowane przeciwko dobrom kultury objętym ochroną na mocy tej konwencji[8]. Na mocy art. 16 ust. 1 lit (c) DP99 państwa-strony są zobowiązane do wykonywania jurysdykcji uniwersalnej w stosunku do sprawców pierwszych trzech z pięciu poważnych naruszeń zobowiązań haskich.

Ad 2) Podkreślić należy, że Mali ratyfikowało Statut Rzymski z 17.07.1998 r., który jest podstawą funkcjonowania Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTK). MTK władny jest rozstrzygać zbrodnie popełnione po wejściu w życie Statutu Rzymskiego (tj. od 2.07.2002 r.), zatem od tego momentu może on prowadzić postępowanie i pociągnąć do odpowiedzialności karnej sprawcę zbrodni popełnionych na terytorium państw-stron Statutu Rzymskiego, lub gdy państwo niebędące stroną uzna jurysdykcję MTK w odniesieniu do danej zbrodni. MTK wykonuje jurysdykcję wobec osób, które dopuściły się najpoważniejszych zbrodni rangi międzynarodowej, w tym przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych. Należy zauważyć, że MTK jest instytucją stałą i ma charakter komplementarny w stosunku do krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Zgodnie z zasadą komplementarności, pierwszeństwo w wykonywaniu jurysdykcji karnej ma państwo, na terenie którego doszło do zbrodni. W sytuacji, gdy państwo nie podejmie działań, jak miało to miejsce w Mali, uaktywnia się jurysdykcja Trybunału.

Podczas ataków w Mali zniszczono dziesięć mauzoleów, z których dziewięć wpisanych było na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Fakt wpisania na Listę przesądza o ich wartościach, ponieważ – jak wynika z art. 11 ust. 2 Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej w Paryżu 16.11.1972 r.[9] – na Listę Światowego Dziedzictwa mogą zostać wpisane obiekty posiadające jedynie wyjątkową

[8] A. Gerecka-Żołyńska, *Karnoprawna odpowiedzialność sprawców przestępstw przeciwko dobrom kulturalnym popełnionych w okresie konfliktu zbrojnego jako element międzynarodowej ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" 2018, z. 1.

[9] Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu 16.11.1972 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190).

wartość powszechną, która jest określana na podstawie kryteriów ustalonych przez Komitet Światowego Dziedzictwa. W Deklaracji UNESCO dotyczącej celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego z 2003 r.[10], wskazano na międzynarodowe zobowiązania członków tej organizacji do ścigania i karania sprawców wszelkich aktów celowego niszczenia obiektów dziedzictwa kulturowego o wielkim znaczeniu dla całej ludzkości, niezależnie od faktu zamieszczenia ich na Liście UNESCO, czy ujęcia w odpowiednim rejestrze innej organizacji międzynarodowej. Niezastosowanie się do tych obowiązków pociąga za sobą odpowiedzialność międzynarodową państwa sprawcy w zakresie przewidzianym przez prawo międzynarodowe.

Ataki przeciwko chronionym obiektom dziedzictwa kulturowego popełnione zarówno w czasie pokoju, jak i podczas konfliktu zbrojnego, przeprowadzone z zamiarem zniszczenia takiego dziedzictwa powinny być ścigane i karane z mocy norm powszechnego prawa międzynarodowego. Opisana akcja niszczenia mauzoleów miała charakter planowany i celowy, była centralnie zarządzana oraz w przekonaniu jej organizatorów miała przynieść wymierne korzyści. Zniszczenia nie były przypadkowe i nie stanowiły ubocznego skutku zbrojnych starć, a związane były z ideologią.

Zbrodnia wojenna polegająca na atakowaniu obiektów chronionych na mocy art. 8 ust. 2 lit. b) ppkt (ix) oraz art. 8 ust 2 lit e) ppkt (iv) Statutu Rzymskiego obejmuje atak na budynki przeznaczone do celów religijnych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych lub charytatywnych lub na zabytki historyczne.

Zgodnie z art. 8 ust. 2 lit. b ppkt (ix) Statutu MTK:

„Dla celów niniejszego statutu „zbrodnie wojenne" oznaczają:

[…]

(b) inne poważne naruszenia praw i zwyczajów prawa międzynarodowego mających zastosowanie do konfliktów zbrojnych o międzynarodowym charakterze, mianowicie:

[…]

(ix) zamierzone kierowanie ataków na budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie gromadzeni są ranni i chorzy, pod warunkiem że nie są one celami wojskowymi".

---

[10] *UNESCO Declaration Concerning the Intentional Destruction of Cultural Heritage*, 17.10.2003 [Records of General Conference, 32nd Session, Paris 2003], http://portal. unesco.org/en/ev.php URL_ID=17718&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (dostęp: 10.06.2021).

Natomiast zgodnie z art. 8 ust. 2 lit. e) ppkt (iv):

„Dla celów niniejszego statutu „zbrodnie wojenne" oznaczają:

[…]

(e) inne poważne naruszenia praw i zwyczajów w obrębie ustalonych ram prawa międzynarodowego mających zastosowanie do konfliktów zbrojnych, które nie mają charakteru międzynarodowego, mianowicie:

[…]

(iv) zamierzone kierowanie ataków na budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie gromadzeni są ranni i chorzy, pod warunkiem że nie są one celami wojskowymi".

Oba przepisy – art. 8 ust. 2 lit. e) ppkt (iv) i art. 8 ust. 2 lit. b) ppkt (ix) – regulują kierowanie ataków na szczególne rodzaje obiektów cywilnych, podkreślając szczególne znaczenie międzynarodowego dziedzictwa kulturowego. Przy tym, art. 8 ust. 2 lit. e) ma zastosowanie do konfliktów zbrojnych niemających charakteru międzynarodowego i występujących na terytorium państwa, na którym trwa przedłużający się konflikt zbrojny między organami rządowymi, a zorganizowanymi grupami zbrojnymi[11].

Co więcej, ataki w Mali powinno traktować się nie tylko jako zniszczenia świątyń w ich materialnym wyrazie, lecz przede wszystkim ataki na tożsamość kulturową ludności Timbuktu i przejaw agresji na jej wiarę. Społeczność Timbuktu była zaangażowana w utrzymanie tych obiektów i wykorzystywała je do swoich praktyk religijnych. Zniszczone świątynie stanowiły zabytki historyczne ze względu na swoje pochodzenie i znaczenie, a żadna z nich nie stanowiła celu wojskowego. Zostały one z rozmysłem zidentyfikowane i obrane przez sprawców za cel ataku, który motywowany był ich religijnym i historycznym charakterem.

Ad 3) Przywódca organizacji był bezpośrednio i osobiście zaangażowany we wszystkie etapy niszczenia budynków. Brał udział w fazie planowania – jako przywódca religijny, jak również w fazie przygotowawczej i realizacji – jako szef Hisbah. Zniszczeń dokonano w kontekście niemiędzynarodowego konfliktu zbrojnego, a dokładniej w kontekście i w związku z konkretną częścią tego konfliktu – zajęciem miasta Timbuktu przez AQIM i Ansar Dine. Obiektywne kontekstowe i szczególne elementy zbrodni wojennej,

[11] J. Praz, *Mali, Accountability for the Destruction of Cultural Heritage. How does law protect in war?*, Online casebook: icrc.org (dostęp 4.05.2021); zob. K. Hausler, *Culture under Attack: The Destruction of Cultural Heritage by Non-State Armed Groups*, „Santander Art and Culture Law Review" 2016, nr 2, s. 117–146.

polegającej na atakowaniu obiektów chronionych z artykułu 8 ust. (2) lit. (e) ppkt (iv) Statutu zostały spełnione.

Literatura uzupełniająca:

• D. Fincham, *Intentional Destruction and Spoliation of Cultural Heritage Under International Criminal Law*, „U.C. Davis Journal Of International Law & Policy" 2017, nr 23, DOI 10.2139/ssrn.2929065;
• M. Frulli, *International Criminal Law and Protection of Cultural Heritage*, [w:] *The Oxford Handbook of International Cultural Heritage Law*, red. F. Francioni, A.F. Vrdoljak, Oxford 2020.
• A. Gerecka-Żołyńska, *Karnoprawna odpowiedzialność sprawców przestępstw przeciwko dobrom kulturalnym popełnionych w okresie konfliktu zbrojnego jako element międzynarodowej ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" 2018, z 1, DOI 10.14746/rpeis.2018.80.1.20.
• K. Hausler, *Culture under Attack: The Destruction of Cultural Heritage by Non-State Armed Groups*, „Santander Art and Culture Law Review" 2016, nr 2.
• M. Henckaerts, *New Rules for the Protection of Cultural Property in Armed Conflict*, „International Review of the Red Cross" 1999, nr 8.
• K. Kubiak, *Konflikt w Mali. Rebelia Tuaregów, islamiści i międzynarodowa interwencja*, „Przegląd Politologiczny" 2014, nr 1, DOI 10.14746/pp.2014.19.1.22.
• K. Prażmowska, *Sprawa Al Mahdiego przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym: przełomowy wyrok czy stracona szansa?*, „Studia Prawnicze KUL" 2019, nr 2, DOI 10.31743/sp.5858.
• K. Sałaciński, *Dziedzictwo kultury w konfliktach zbrojnych – prawo, praktyka, nowe wyzwania*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w czasie konfliktów zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60-lecie konwencji haskiej i 15-lecie jej Protokołu II*, red. E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Warszawa 2015.
• H. Schreiber, *Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego*, [w:] *Konwencje UNESCO w dziedzinie kultury. Komentarz*, red. K. Zalasińska, Warszawa 2014.
• K. Wierczyńska, A. Jakubowski, *Zbrodnie przeciwko dziedzictwu kulturowemu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym – analiza krytyczna*, „Studia Prawnicze" 2016, nr 1.
• K. Wierczyńska, A. Jakubowski, *Individual Responsibility for Deliberate Destruction of Cultural Heritage: Contextualizing the ICC Judgment in the Al- Mahdi Case*, „Chinese Journal of International Law" 2017, nr 16(4).

KAZUS 15.

Nielegalne użycie znaku błękitnej tarczy (konflikt w Syrii)

Stan faktyczny:

Podczas działań wojennych w Syrii uczestniczyli żołnierze Polskiego Kontyngentu Wojskowego. Zarówno Syria, jak Rzeczpospolita Polska są stronami Konwencji Haskiej z 1954 roku. Zgodnie z poleceniem dowódcy, żołnierze Kontyngentu mieli dokonać ataku na Mauzoleum Sulejmana Szacha, na terenie którego miał przebywać poszukiwany przez nich przywódca wojsk przeciwnych. Mauzoleum w wyniku walk zostało uszkodzone, a szczególnie jego fasada, która rozsypała się na skutek ostrzału. Po zakończonej operacji żołnierze znaleźli na ziemi kilka tarcz skierowanych ostrzem w dół, podzielonych wzdłuż przekątnych na cztery pola – dwa błękitne i dwa białe. Aby bezpiecznie wydostać się z terenu walk podjęli decyzję, by wykorzystać znalezione tarcze. Wóz został oznakowany trzema tarczami w układzie trójkątnym (znak Błękitnej Tarczy). Podczas przejazdu, bez rozkazu dowódcy z wozu zostało wyrzuconych pięć granatów, a w wyniku ich eksplozji kilkunastu syryjskich żołnierzy zostało rannych.

Pytania:

1. *Omów genezę powstania i cele znaku Błękitnej Tarczy.*
2. *Wskaż jakich przestępstw dopuścili się polscy żołnierze w opisanym stanie faktycznym.*

Rozwiązanie:

Ad 1) Tarcza (*Blue Shield*) jest symbolem ochrony określonym w Konwencji haskiej z 1954 r.[1] Zgodnie z jej postanowieniami, w razie konfliktu zbrojnego ma zapewnić oznakowanym nim obiektom kultury ochronę przed

[1] Konwencja z 14.05.1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212); *dalej: Konwencja haska z 1954 r.* lub *KH54*.

atakiem[2]. Autorem znaku jest Polak, profesor Jan Zachwatowicz, w latach 1945–1957 Generalny Konserwator Zabytków, uczestnik Konferencji międzyrządowej w sprawie ochrony dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego, podczas której została uchwalona wspomniana Konwencja. Ponadto Błękitna Tarcza jest nazwą organizacji tworzącej sieć współpracy pomiędzy muzeami, archiwami, bibliotekami, a także instytucjami związanymi z obiektami zabytkowymi i miejscami dziedzictwa kulturowego. Komitet Błękitnej Tarczy funkcjonuje zgodnie z postanowieniami Protokołu Drugiego do Konwencji haskiej z 1954 r.[3] i jest organizacją analogiczną do Czerwonego Krzyża w zakresie ochrony dóbr kultury zagrożonych podczas konfliktów zbrojnych. Polski Komitet Błękitnej Tarczy powstał w 2002 r., a jego Prezesem jest płk Krzysztof Sałaciński.

Znak Błękitnej Tarczy najczęściej można dostrzec na obiektach o charakterze zabytkowym. W postanowieniach Konwencji haskiej z 1954 r. nie ma obowiązku oznaczania nim dóbr kultury w czasie pokoju. Należy też zauważyć, że według postanowień jej Regulaminu Wykonawczego „[u]mieszczenie znaku rozpoznawczego i stopień jego widoczności pozostawia się uznaniu właściwych władz każdej z Wysokich Umawiających się Stron. Znak może być umieszczony na flagach lub na opaskach; może również być wymalowany na samym obiekcie lub uwidoczniony na nim w jakikolwiek inny odpowiedni sposób. […] W razie konfliktu zbrojnego, niezależnie od możliwości przyjęcia systemu jeszcze dokładniejszego znakowania, należy umieszczać znak w sposób dobrze widoczny"[4].

Przepisy dotyczące znaku ochronnego nie ograniczają jego użycia jedynie do oznaczania dóbr kultury. Stosują się one również do personelu opiekującego się nimi w czasie konfliktu zbrojnego[5]. W takim przypadku, osoby zajmujące się ochroną dóbr kultury powinny posiadać specjalne karty tożsamości, zaopatrzone w znak rozpoznawczy. W granicach, w jakich daje się to pogodzić z wymogami bezpieczeństwa, osoby te powinny być także szanowane, a jeśli dostaną się wraz z powierzonymi sobie dobrami kultury w ręce strony przeciwnej, powinny mieć możliwość dalszego wykonywania

---

[2] K. Sałaciński, *Dziedzictwo kultury w konfliktach zbrojnych – prawo, praktyka nowe wyzwania*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat konwencji haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, red. E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Warszawa 2014. Por. też rozdział 14 *Monografii*.

[3] Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 248); *dalej: DP99*.

[4] Art. 20 ust. 1 i 2 Regulaminu Wykonawczego do Konwencji haskiej z 1954 r.

[5] Zob. M. Szuniewicz-Stępień, *Ochrona dóbr kultury w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych* – rozdział 12 *Monografii*.

przypisanych im zadań.

Ad 2) Zgodnie z art. 126 § 2 Kodeksu karnego, kto w czasie działań zbrojnych używa niezgodnie z prawem międzynarodowym znaku ochronnego dla dóbr kultury lub innego znaku chronionego przez prawo międzynarodowe, albo posługuje się flagą państwową lub odznaką wojskową nieprzyjaciela, państwa neutralnego albo organizacji lub komisji międzynarodowej – podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. W opisanej sytuacji polscy żołnierze umieścili znak na pojeździe niebędącym obiektem o charakterze zabytkowym, ani nie służącym do przewożenia takich obiektów. Ich działanie było podyktowane potrzebą bezpiecznego wydostania się z pola walki, a dodatkowo – bez zgody dowódcy – wykorzystali oznakowanie do akcji zbrojnej, co stanowi niezgodne z prawem używanie znaku ochronnego, czyli akt wiarołomstwa.

Literatura uzupełniająca:

- R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2019;
- Z. Falkowski, M. Marcinko (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014;
- E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński (red.), *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji haskiej i 15 lat jej protokołu II*, Warszawa 2015;
- M. Szuniewicz-Stępień, *Ochrona dóbr kultury w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych*, [w:] *Monografia*, rozdział 12;
- M. Trzciński, *Przestępczość przeciwko zabytkom*, „Prokuratura i Prawo" 2011, nr 6;
- M. Trzciński, O. Jakubowski, *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu: diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, Wrocław 2016;
- M. Trzciński (red.), *Praktyczne aspekty zwalczania przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu*, Gdańsk 2019.

Marcin Sabaciński

KAZUS 16.

„Skarb z Miastka" skradziony depozyt z V okresu epoki brązu

Stan faktyczny[1]:

W maju 2017 roku pomorska policja została powiadomiona o możliwości przywłaszczenia skarbu – ozdób z epoki brązu – przez nielegalnych poszukiwaczy zabytków. Informacja pochodziła z Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków (WUOZ) w Słupsku. Zgodnie z przekazanym informacjami poszukiwacze skarbów z miejscowości Miastko w woj. pomorskim, przy pomocy wykrywaczy metalu natrafili na depozyt ozdób z V okresu epoki brązu (900–750 p.n.e). Depozyt składał się z dużego naczynia z brązu i kilkuset innych przedmiotów. Nawiązali kontakt z Muzeum w Lęborku, a następnie z Delegaturą WUOZ z Słupsku. Negocjowali warunki przekazania znaleziska, a informacje, które publikowały lokalne media sugerowały, że powyższe instytucje proponowały im gratyfikację pieniężną (w wysokości 10 000 bądź 15 000 złotych). Policję włączono do sprawy dopiero, gdy negocjacje zostały przerwane i ze znalazcami utracono kontakt. Już w czerwcu policja ustaliła dane jednej z osób zamieszanych w sprawę. W miejscu jej zamieszkania zabezpieczono 11 elementów znaleziska. Działania w celu odzyskania reszty depozytu trwały, prasa lokalna publikowała apele o zwrot znaleziska, a sprawa skarbu budziła sensację wśród społeczności Miastka i okolic. Działania policji nie ograniczyły się do województwa pomorskiego, obejmując także sąsiednie województwo zachodniopomorskie (jego granica przebiega kilka kilometrów od Miastka), gdzie o poszukiwaniu

[1] Kazus został przygotowany w oparciu o treść wyroków sądowych, doniesienia prasowe, informacje z konferencji naukowej (Zwalczanie przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu, Wrocław 6–7.09.2018), a także dzięki informacjom pozyskanym od specjalistów ochrony zabytków oraz poprzez analizę dokumentacji wniosków o dofinansowanie publikacji, stanowiącej szczegółowe opracowanie odzyskanych zabytków.

skradzionego depozytu zostały powiadomione wszystkie muzea. Po pewnym czasie od otrzymania informacji pisemnej dyrektorzy placówek zostali w tej sprawie przepytani przez funkcjonariuszy telefonicznie. W trakcie takiej rozmowy jeden z dyrektorów przyznał, że przyjął poszukiwane przedmioty do zbiorów zarządzanej przez siebie instytucji[2]. Depozyt, przy zachowaniu pełnej dyskrecji został przejęty 12.07.2017 r., natomiast policja pozyskawszy telefoniczną informację interweniowała 15.07.2017 r., w trakcie podpisywania dokumentów depozytowych z prawnikiem reprezentującym znalazców. Skarb został zabezpieczony. Łącznie z wcześniej zabezpieczonymi ozdobami składał się ze 144 zabytków (w tym 15 fragmentów skóry i 8 fragmentów drewna). Były to naczynia z brązu, elementy uprzęży końskiej, fibule (ozdobne zapinki), bransolety, naszyjniki, napierśniki, klamry do odzieży oraz diadem. Uznano ten zestaw za najbogatszy skarb z epoki brązu znaleziony na Pomorzu, dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury i wyceniono jego wartość na 800 000 złotych.

W procesie karnym sprawcy zeznali, że skarb odkryli w trakcie poszukiwania poroży zrzucanych przez jeleniowate, w okolicach miejscowości Biały Bór w woj. zachodniopomorskim. Wskazali też miejsce jego wydobycia. Przy eksploracji uszkodzili stopkę największego naczynia. W uzasadnieniu wyroku odnotowano, że 11 zabytków zabezpieczonych przez policję jako pierwsze, miało zostać sprzedane w Niemczech.

W pierwszej instancji znalazcy zostali skazani na kary grzywny w wysokości 300 stawek dziennych po 10 złotych. Wskazana kwalifikacja prawna to przestępstwo z art. 284 § 3 kodeksu karnego[3] (przywłaszczenie rzeczy znalezionej), art. 108 ust. 2 ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[4] (nieumyślne uszkodzenie zabytku), przy zastosowaniu art. 11 § 2 k.k. (zbiegu przestępstw).

Osoba, która przyjęła 11 zabytków została skazana na karę roku pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem na okres 1 roku i grzywnę w wysokości 100 stawek dziennych po 10 złotych. Wskazana kwalifikacja prawna to przestępstwo z art. 291 § 1 k.k. (paserstwo umyślne) w zw. z art. 294 § 2 k.k. (przestępstwo paserstwa w stosunku do dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury) i art. 33 § 2 k.k. (dodatkowa kara grzywny za działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej).

---

[2] Kierownictwo wspomnianej placówki już się zmieniło, zatem opis kazusu nie powinien być odnoszony do obecnej dyrekcji muzeum.

[3] Ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.); *dalej: k.k.*

[4] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.

Pytania:

1. *Czy muzeum może proponować nielegalnym poszukiwaczom skarbów gratyfikację pieniężną za przekazanie znalezionego zabytku archeologicznego?*
2. *Czy muzeum może przyjąć zabytek, wiedząc że jest on poszukiwany przez policję?*
3. *Jaka możliwa kwalifikacja czynu została pominięta przez sąd w stosunku do znalazców, w świetle uznania skarbu za dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury ?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Muzeum nie może proponować gratyfikacji pieniężnej osobom, które naruszyły prawo przez przywłaszczenie lub kradzież własności Skarbu Państwa. Byłaby to forma wykupu kradzionej rzeczy, co stanowi przestępstwo paserstwa. Dodatkowo Muzeum w Lęborku miało wiedzę o tym, że zabytki zostały pozyskane w trakcie prowadzonych nielegalnych poszukiwań (co nie zostało jednak udowodnione w sądzie, który uznał za prawdopodobne poszukiwanie poroża). Paserstwo dotyczy nabycia rzeczy z każdego czynu zabronionego, nie tylko kradzieży bądź przywłaszczenia.

Ustawowa nagroda za odkrycie zabytku archeologicznego przyznawana przez Ministra Kultury Dziedzictwa Narodowego i Sportu, uzależniona jest od przypadkowości dokonanego odkrycia. Wnioskuje o nią Wojewódzki Konserwator Zabytków po przejęciu zabytku i ustaleniu okoliczności jego pozyskania. Przedmiotowe kwestie reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z 1.04.2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych[5].

Ad 2) Przyjęcie obiektu do zbiorów muzealnych ze świadomością, że jest poszukiwany przez policję jako kradziony stanowi przestępstwo paserstwa umyślnego. Niepowiadomienie właściwych służb przez dyrektora muzeum samorządowego o ofercie przyjęcia przedmiotów pochodzących z czynu zabronionego jest niedopełnieniem obowiązków przez funkcjonariusza publicznego (co stanowi przestępstwo z art. 231 k.k.). Instytucja samorządowa musi niezwłocznie powiadamiać o każdym przestępstwie ściganym z urzędu, o którym dowie się w związku ze swoją działalnością (art. 304 kodeksu postępowania karnego[6]).

[5] Dz.U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650.
[6] Ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 534).

Ad 3) Uznając skarb za dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury w rozumieniu art. 294 § 2 k.k., sąd użył tej kwalifikacji jedynie odnośnie paserstwa, nie biorąc pod uwagę, że nastąpiło również uszkodzenie cudzej rzeczy będącej dobrem o szczególnym znaczeniu dla kultury (przestępstwo z art. 288 k.k. jest ścigane na wniosek pokrzywdzonego). W tym przypadku na miejscu pokrzywdzonego był wojewódzki konserwator zabytków, który pełnił rolę oskarżyciela posiłkowego i składał wspomniany wniosek. Spowodowało to rażącą różnicę pomiędzy wysokością kary za przyjęcie 11 losowych zabytków, a karą za przywłaszczenie i próbę sprzedaży 133 pozostałych, wśród których znajdowały się te najwartościowsze.

Rozwinięcie:

Sąd ma obowiązek dostosowania wymiaru kary finansowej do sytuacji materialnej podsądnych, jednak w sprawie nieuczciwych znalazców (czy może poszukiwaczy) zastosowano najniższą możliwą wysokość stawki dziennej, a suma zasądzonej grzywny i brak kwalifikacji czynu, która umożliwiłaby skazanie ich na karę pozbawienia wolności, może budzić wątpliwości. W przypadku gdyby sprawa dotyczyła kradzieży samochodu, biżuterii, czy nawet współczesnego dzieła sztuki o wartości 800 000 złotych, zasądzona grzywna wysokości 3 000 złotych jako jedyna kara dla rabusiów bez wątpienia byłaby postrzegana jako rażąco niska. Przy kwalifikacji czynu ani w uzasadnieniu wyroku nie wzięto pod uwagę, że oprócz dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury jest to mienie o znacznej wartości w rozumieniu kodeksu karnego. Wysokość kar została zaskarżona do sądu drugiej instancji przez dyrektor Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków. 13.06.2019 roku znalazcy zostali skazani na rok pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata i podniesiono im wymiary grzywny do 10 000 złotych. W przypadku pasera wyrok utrzymano i podniesiono wymiar grzywny do 20 000 złotych.
W roku 2018, w miejscowości Kaliska, gmina Biały Bór w woj. zachodniopomorskim, policja zabezpieczyła inny skarb z V okresu epoki brązu o szczególnym znaczeniu dla dziedzictwa, składający się ze 104 elementów (w tym 4 fragmentów skórzanych pasków i 1 fragmentu okładziny drewnianej). Obiekty metalowe to m. in. naczynia, miecze z brązu, okucia pochwy mieczy, groty włóczni, elementy uprzęży końskiej, sprzączki płytkowate. Wartość materialną skarbu określono na „nie mniej niż 25 000 €". Został odkryty wiosną 2017 roku, w trakcie usuwania z pola dużego kamienia, a następnie przywłaszczony przez dzierżawcę pola. Miejsce odkrycia jest

tą samą działką, którą wskazali znalazcy „skarbu z Miastka", jednak organy ścigania nie połączyły obu spraw ani osób w nie zamieszanych. Dzierżawca pola został skazany na karę roku pozbawienia wolności w zawieszeniu na 1 rok i grzywnę w wysokości 40 stawek dziennych po 10 złotych. Kwalifikacją czynu był art. 284 § 1 k.k. (przywłaszczenie cudzej rzeczy) w zw. z art. 294 § 2 k.k. (przywłaszczenie dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury). Tym razem nic nie stało na przeszkodzie, żeby kwalifikacja czynu umożliwiła skazanie sprawcy takiego samego przestępstwa na karę pozbawienia wolności.

Wszystkie dostępne dane wskazują, że oba zestawy są częścią jednego wyjątkowo bogatego depozytu o charakterze kultowym. Jednakże nie podjęto żadnych działań w celu ustalenia zależności pomiędzy sprawcami oraz rzeczywistych okoliczności obu czynów. Jest to typowe dla spraw prowadzonych przez organy ścigania w sprawach dotyczących dziedzictwa archeologicznego, gdy zupełnie nie bierze się pod uwagę możliwości specjalizacji sprawców, ich rozbudowanych kontaktów, ani ustalonej motywacji. Wyraźnie widoczna jest tendencja do traktowania każdej sprawy jako jednostkowego przypadku, gdy w konsekwencji szczęśliwego trafu znalazca dokonuje odkrycia.

W rozprawie w Miastku brał udział znajomy jednego ze sprawców, który zeznał, że „skarb z Miastka" nie był pierwszym cennym znaleziskiem w posiadaniu rzeczonego sprawcy. Wcześniej miał on pozyskać srebrną, wykładaną szlachetnymi kamieniami misę z czasów rzymskich, w której miała znajdować się złota i srebrna biżuteria. Zabytki miały zostać sprzedane kupcowi z Dubaju przez pośrednika z Gdańska, za sumę 2 000 000 dolarów. Oprócz informacji ujawnionych na rozprawie, dodatkowe ustalenia opublikował „Dziennik Bałtycki" w artykule D. Abramowicz i D. Radeckiego[7]. Prokuratura Rejonowa w Miastku umorzyła jednak postępowania w powyższym zakresie wobec braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia czynu.

Literatura uzupełniająca:

- D. Abramowicz, D. Radecki, *Miastko skarbów. Mityczna micha i dubajski łącznik* „Dziennik Bałtycki" z 16.11.2018 r.;
- Z. Dorawa, *Sądowy finał sprawy poszukiwaczy skarbów*, „Gazeta Miastecka" z 13.11.2018 r.;

[7] D. Abramowicz, D. Radecki, *Miastko skarbów. Mityczna micha i dubajski łącznik* „Dziennik Bałtycki" z 16.11.2018 r.

• E. Lubiak, *Poszukiwacze skarbów z wyższymi wyrokami* (13.06.2019), https://prk24.pl/43066024/poszukiwacze-skarbow-z-miastka-z-wyzszymi-wyrokami (dostęp: 30.04.2021);
• wyrok Sądu Rejonowego w Miastku II Wydział Karny z 15.11.2018 r., sygn. akt II K112/18 (niepubl.);
• wyrok Sądu Okręgowego w Koszalinie II Wydział Karny z 30.09.2019 r., sygn. akt II K 70/19 (niepubl.).

KAZUS 17.

Rzymska rzeźba przemycona z Syrii

Stan faktyczny[1]:

W marcu 2009 roku na jednym z krajowych portali aukcyjnych pojawiła się oferta sprzedaży zatytułowana „Antyk Antyczna rzeźba głowa STAROŻYTNA, RZYM !!!"[2]. Fotografie załączone do aukcji przedstawiały fragment rzeźby z jasnego kamienia w postaci ludzkiej głowy w stylizowanym wieńcu na włosach, ewidentnie odłączonej od korpusu , z widocznymi drobnymi uszkodzeniami. Opis aukcji brzmiał: „WITAM SERDECZNIE NA AUKCJI ANTYCZNEJ RZYMSKIEJ GŁOWY LICZĄCEJ CO NAJMNIEJ 2000LAT!!! Ta widziana przez Was statuetka to prawdziwa starożytna, wyryta w marmurze głowa datowana na okres rzymskiego panowania w Syrii. Zdobyłem ją na wakacjach w trakcie prowadzonych przez miejscową ludność w mieście Afamia w Syrii (chyba nielegalnych) wykopalisk archeologicznych. Informacja co do jej autentyczności była potwierdzona podwójnie: (1) widziałem na własne oczy jak została wykopana z ziemi (2) pytałem się specjalisty od archeologii". W dalszej części następował opis dotyczący oczekiwanego sposobu płatności i szczegółów przesyłki.

Narodowy Instytut Dziedzictwa (wówczas jeszcze jako Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków) złożył do Komendy Głównej Policji doniesienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Poszukiwanie właściwej podstawy do interwencji wykazało, że Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu 17.11.1970 r.[3] nie ma w krajowym prawie przepisów wykonawczych, które pozwalają na dokonanie przeszukania i zabezpieczenia przedmiotu. Nawiązano roboczy kontakt z Ambasadą Syrii i sięgnięto do Umowy między Polską

[1] Treść kazusu została oparta o faktyczne zdarzenia.

[2] Zachowano oryginalną pisownię tytułu i opisu aukcji.

[3] Dz.U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106.

Rzeczpospolitą Ludową i Arabską Republiką Syryjską o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i karnych, podpisanej w Damaszku 16.02.1985 r.[4]. Postanowienia tego aktu prawnego pozwalają – na żądanie stron – na zajęcie i wydanie przedmiotów mogących służyć jako dowody w sprawie karnej, a także przedmiotów, które w oczywisty sposób pochodzą z przestępstwa[5]. Rzeźba została zabezpieczona i przekazana do ekspertyzy profesorowi archeologii, niekwestionowanemu autorytetowi w zakresie starożytności syryjskich. Bezpośredni jej ogląd wykazał, że jest to współczesne naśladownictwo. Najprawdopodobniej na użytek turysty zainscenizowano wykopaliska mające go zachęcić do zakupu „antyku": Archeolodzy potwierdzają, że taka forma oszustwa jest popularna w krajach arabskich. Zdjęcia do aukcji wykonane były bez skali, a opis sugerował głowę naturalnej wielkość. W rzeczywistości była niewielka (mieściła się w dłoni), co tłumaczyło brak problemów przewożącego podczas przekraczania granic. Nie postawiono zarzutów karnych, a rzeźba wróciła do posiadacza.

Pytania:

1. *Na podstawie jakich przepisów można zatrzymać zabytek archeologiczny, który przywieziono w 2021 roku spoza Unii Europejskiej bez zgłoszenia go na granicy RP?*
2. *Jakie obecnie obowiązujące przepisy Unii Europejskiej pozwalają na interwencję w sprawach nielegalnego obrotu zabytkami archeologicznymi z Syrii?*
3. *Jaki przepis karny dotyczący przywozu dóbr kultury został w 2021 roku uchwalony przez Sejm RP?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Zgodnie z art. 54 kodeksu karnego skarbowego[6]:
„§ 1. Podatnik, który uchylając się od opodatkowania, nie ujawnia właściwemu organowi przedmiotu lub podstawy opodatkowania lub nie składa deklaracji, przez co naraża podatek na uszczuplenie, podlega karze grzywny do 720 stawek dziennych albo karze pozbawienia wolności, albo obu tym karom łącznie.
§ 2. Jeżeli kwota podatku narażonego na uszczuplenie jest małej wartości, sprawca czynu zabronionego określonego w § 1 podlega karze grzywny do 720 stawek dziennych.

[4] Dz.U. z 1985 r. Nr 2, poz. 16.
[5] *Ibidem*, art. 43 ust. 1.
[6] Ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 19).

§ 3. Jeżeli kwota podatku narażonego na uszczuplenie nie przekracza ustawowego progu, sprawca czynu zabronionego określonego w § 1 podlega karze grzywny za wykroczenie skarbowe".

W przypadku dóbr kultury przywożonych spoza Unii Europejskiej chodzi o podatek VAT w wysokości 8%, który dotyczy obiektów kolekcjonerskich (zgodnie z art. 120 ustawy o podatku od towarów i usług[7]). Taki obiekt należy zgłosić na granicy pod groźbą konfiskaty. Przedmioty z bagażu osobistego, których liczba i rodzaj wskazują na przywóz o charakterze niehandlowym, a wartość nie przekracza kwoty 430 euro w transporcie lotniczym i morskim i kwoty 300 euro w transporcie lądowym, są zwolnione z należności celnych przywozowych.

Ad 2) Rozporządzenie Rady (UE) nr 1332/2013 z 13.12.2013 r. zmieniające rozporządzenie (UE) nr 36/2012 w sprawie środków ograniczających w związku z sytuacją w Syrii[8] zakazuje przywozu, wywozu i przenoszenia dóbr kultury Syrii, gdy istnieją podstawy, żeby sądzić, że zostały wywiezione bez zgody właścicieli lub z naruszeniem prawa, chyba że wyjechały przed 9.05.2011 r. Na podstawie art. 31 ustawy Prawo celne[9] organ celny może zająć taki towar i wystąpić o jego przepadek na rzecz Skarbu Państwa.

Ad 3) Realizując postanowienia Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/880 z 17.04.2019 roku w sprawie wprowadzania i przywozu dóbr kultury[10], w kwietniu 2021 r. wprowadzono nowy przepis karny[11] w ustawie z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[12] o następującym brzmieniu:
„Art. 108a
1. Kto wprowadza na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej dobro kultury określone w części *A załącznika do rozporządzenia Pa*rlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/880 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie wprowadzania i przywozu dóbr kultury (Dz.Urz. UE L 151 z 07.06.2019, s. 1), wyprowadzone z terytorium państwa niebędącego państwem członkowskim Unii Europejskiej, w którym dobro kultury powstało lub zostało odkryte, z naruszeniem przepisów ustawowych lub wykonawczych tego państwa, jeżeli

---

7 Ustawa z 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 685 ze zm.).
8 Dz.Urz. UE L 335 z 14.12.2013 r.
9 Ustawa z 19.03.2004 r. Prawo celne (t.j. Dz.U z 2020 r. poz. 1382 ze zm.).
10 Dz.Urz. UE L 151 z 7.06.2019 r.
11 Art. 1 ustawy z 15.04.2021 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. z 2021 r. poz. 954).
12 T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.

naruszenie to stanowiło w tym państwie przestępstwo podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.
2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie.
3. Sąd może orzec przepadek dobra kultury, chociażby nie stanowiło ono własności sprawcy".

Literatura uzupełniająca:

- Ł. Osmólski, *Działania podlaskiej Służby Celno-Skarbowej w zakresie zwalczania przestępczości przeciwko zabytkom archeologicznym*, [w:] *Meandry ochrony dziedzictwa kultury*, red. M. Sabaciński, M. Trzciński, Warszawa 2019, s. 117–135;
- Umowa między Polską Rzecząpospolitą Ludową i Arabską Republiką Syryjską o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Damaszku 18.02.1985 r. (Dz.U. z 1986 r. Nr 37, poz. 181);
- Rozporządzenie Rady (UE) nr 1332/2013 z 13.12.2013 r. zmieniające rozporządzenie (UE) nr 36/2012 w sprawie środków ograniczających w związku z sytuacją w Syrii (Dz.Urz. UE L 335 z 14.12.2013 r., s. 3 i n.);
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/880 z 17.04.2019 r. w sprawie wprowadzania i przywozu dóbr kultury (Dz.Urz. UE L 151 z 7.06.2019 r., s. 1 i n.).

KAZUS 18.

Kradzione detale architektoniczne

Stan faktyczny[1]:

Na grupie facebookowej poświęconej sztuce dawnej pojawił się post jednego z użytkowników, zawierający zdjęcia dwóch kamiennych krzyży wysokości ok. 1,5 metra wraz z pytaniem zachęcającym do dyskusji („Co o tym sądzicie?"). Członkowie grupy zaczęli identyfikować zdobienia wyryte na krzyżach. Następnego dnia ten sam użytkownik umieścił na forum zdjęcie płaskorzeźby przedstawiającej dziewczynkę w historycznych szatach. Na wysokości ramion postaci wyrzeźbiono dwa herby, a całość otaczał słabo czytelny na zdjęciu napis. Wszystkie fotografie wykonano w przydomowym ogródku, na tle współczesnego płotu. Jeden z obserwatorów grupy, historyk sztuki działający w jednej z fundacji zajmujących się ochroną zabytków, złożył na policji doniesienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Zeznał, że płaskorzeźba to pochodzące z XVII wieku epitafium poświęcone osobie z rodu von Zeidlitz, który od średniowiecza miał bogate włości na całym Dolnym Śląsku. Uznał, że płaskorzeźba była detalem architektonicznym kościoła, kaplicy, bądź bezpośrednio grobowca, jednak nie jest w stanie powiedzieć w jakiej miejscowości.

Policja zwróciła się do wojewódzkiego konserwatora zabytków, który odpowiedział, że zgadza się z interpretacją historyka sztuki. Przedmiotowa płyta nie figuruje jednak ani w wojewódzkiej ewidencji zabytków ruchomych, ani w rejestrze zabytków ruchomych, trudno więc wskazać skąd pochodzi. Jednocześnie stwierdził, że kamienne krzyże, przedstawione na zdjęciach we wcześniejszych postach użytkownika facebooka, to krzyże pokutne wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków, które pierwotnie ustawione były w konkretnych miejscach, na rozstajach dróg leśnych. Policja ustaliła autora postów i zabezpieczyła u niego na posesji płytę nagrobną. Krzyże pokutne zostały już przesłane do jednego z członków grupy facebookowej, który po publikacji postu złożył ofertę zakupu. Płyta nagrobna

[1] Treść kazusu jest kompilacją kilku prawdziwych zdarzeń.

okazała się poważnie uszkodzona, a pęknięcie było świeże. Posiadacz płyty zeznał, że kupił ją na targu staroci dwa lata wcześniej. Krzyże miał otrzymać od znajomego, który już nie żyje. Po odczytaniu widniejącej na płycie inskrypcji ustalono, że została skradziona z kościoła w jednej z miejscowości województwa dolnośląskiego. Była ona zarejestrowana w Krajowym wykazie zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Prokuratura postawiła posiadaczowi płyty zarzut paserstwa i uszkodzenia zabytku. Jego adwokat nie zgodził się z zarzutami twierdząc, że płyta została kupiona w dobrej wierze, w miejscu gdzie dokonuje się obrotu starociami, a ponieważ nie była wpisana do ewidencji ani rejestru zabytków – zabytkiem nie jest, więc nie może być mowy o przestępstwie uszkodzenia zabytku.

Policja dotarła do kupca krzyży pokutnych, który na posesji miał urządzone lapidarium, składające się z płyt nagrobnych wielu wyznań oraz innych okazałych elementów wyposażenia cmentarzy. Policja ustaliła, że skupował je oraz pozyskiwał osobiście z nieużytkowanych cmentarzy i innych miejsc związanych z upamiętnieniami pochówków. Postawiono mu zarzut kradzieży i paserstwa.

Pytania:

1. *Czy zakup obiektu od osoby trudniącej się obrotem starociami na „pchlim targu" może być traktowany „a priori" jako zakup dobrej wiary?*
2. *Czy słuszne jest twierdzenie, że obiekt nie wpisany do rejestru zabytków ani do ewidencji zabytków nie jest zabytkiem ?*
3. *Jaki zarzut karny oprócz kradzieży można postawić osobie, która nielegalnie pozyskuje wyposażenie zabytkowych cmentarzy ?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Zgodnie z literaturą przedmiotu[2], aby skutecznie powoływać się na dobrą wiarę w obrocie dobrami kultury, powinno się wykazać choć podstawową aktywność w zakresie ustalenia proweniencji przedmiotu, m.in. sprawdzenia czy obiekt nie został ujęty w bazach danych skradzionych zabytków. Szczególnie ważne jest to w przypadku ofert zakupu obiektów sakralnych i funeralnych, zabytków archeologicznych i obiektów oznaczonych

[2] Najważniejszą pozycją jest W. Kowalski, *Nabycie własności dzieła sztuki od nieuprawnionego*, Zakamycze 2014.

sygnaturami muzealnymi, które powinny z założenia podlegać szczególnym sprawdzeniom, ze względu na wysokie prawdopodobieństwo pochodzenia z nielegalnego źródła. Zakupy na pchlim targu są transakcją o dużym stopniu niepewności, osoby oferujące towar mogą być całkowicie przypadkowe, najczęściej nie wystawiają faktur ani rachunków i można ich już więcej nie spotkać. Zazwyczaj porównuje się takie transakcje do zakupu samochodu, gdzie niezbędnym minimum jest aktywność kupującego polegająca na sprawdzeniu numeru VIN i historii pojazdu. Obecnie podstawową bazą danych dotyczących dóbr kultury jest Krajowy wykaz zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, prowadzony przez Generalnego Konserwatora Zabytków. W przygotowaniu jest Krajowy rejestr utraconych dóbr kultury, w którym zamieszczone zostaną straty, co do których – na mocy przepisów – już nikt nie będzie mógł powoływać się na brak wiedzy o wpisie (art. 24 d ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[3]).

Ad 2) Stwierdzenie, że tylko obiekt wpisany do ewidencji zabytków lub do rejestru zabytków może być zabytkiem jest niezgodne z przepisami. Ustawowa definicja zabytku nie zawiera w sobie takich przesłanek, ani w żaden sposób nie wspomina o rejestrze i ewidencji zabytków. Zabytkami są wszystkie obiekty spełniające warunki opisane w art. 3 ust. 1 ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Błędna interpretacja może stanowić mentalną zaszłość związaną z normami poprzedzającej ją ustawy o ochronie dóbr kultury, które rzeczywiście chroniły przede wszystkim zabytki ujęte w rejestrach i ewidencjach.

Ad 3) Osoby kradnące płyty nagrobne oraz zabierające przedmioty będące elementami wystroju miejsc pochówku naruszają przepis art. 262 kodeksu karnego[4], zgodnie z którym:
„§ 1. Kto znieważa zwłoki, prochy ludzkie lub miejsce spoczynku zmarłego, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.
§ 2. Kto ograbia zwłoki, grób lub inne miejsce spoczynku zmarłego, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8".

[3] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.
[4] Ustawa z 6.06.1997 r. – kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.).

Rozwinięcie:

Obecnie nieustalona liczba transakcji dotyczących zabytków i innych dóbr kultury jest skutkiem aktywności kupujących i sprzedających na portalach społecznościowych, głównie na Facebooku (ale nie wyłącznie). W wielu grupach tematycznych samo wstawienie fotografii przedmiotu stanowi zachętę do składania przez obserwujących propozycji zakupu za pośrednictwem komentarzy, bądź (dużo częściej) w wiadomościach prywatnych. Wiele grup jest założonych specjalnie w celu wymiany handlowej, a informowanie przez Facebook o przedmiotach na sprzedaż stało się alternatywą dla ofert na portalach aukcyjnych.

Literatura uzupełniająca:

• W. Kowalski, *Nabycie własności dzieła sztuki od nieuprawnionego*, Zakamycze 2014.

Piotr Dobosz, Witold Górny, Anna Mazur

Kazusy ze struktury organizacyjnej administracji publicznej i specyfiki więzi administracyjnych w obszarze ochrony zabytków

KAZUS 19.

Pojęcie organu administracji publicznej

Stan faktyczny:

Jan Szlachetny w 2005 roku kupił XIX-wieczny dwór Anielin, który w okresie PRL-u był siedzibą Państwowego Gospodarstwa Rolnego. Anielin został wpisany do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków na mocy decyzji z 10.12.1995 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w K. pod numerem A/4567. Początkowo Jan Szlachetny nie rozpoczynał prowadzenia prac remontowych, ponieważ oczekiwał na pozyskanie środków z Unii Europejskiej. W pałacu planował utworzyć ośrodek terapeutyczny dla osób niewidomych. Przez lata wykonywał jedynie konieczne prace zachowawcze.

24.12.2019 r. Jan Szlachetny, poszukując informacji na stronie Urzędu Wojewódzkiego w K., znalazł informację, że na koniec roku pozostały środki finansowe i możliwe będzie otrzymanie dofinansowania na przeprowadzenie remontu i adaptacji Anielina.

W ogłoszeniu wskazano, że ze względu na konieczność szybkiego rozstrzygnięcia konkursu, złożenie wniosku o dofinansowanie będzie możliwe jedynie do 10.01.2020 r. Wśród wymaganych załączników wskazano m.in. pozwolenie na przeprowadzenie prac konserwatorskich i robót budowlanych. Jan Szlachetny był przygotowany na taką okoliczności i od roku miał przygotowane projekty budowlane oraz szkice decyzji administracyjnych.

Od razu po świętach, 27.12.2019 r. pan Jan udał się do Prezydenta Miasta K. – Władysława Radosnego z prośbą o wydanie zgody na przeprowadzenie planowanych prac. Prezydent przebywał w tym czasie na nartach w Aspen, a jego sekretarka w zawierusze poświątecznej nie wysłuchała uważnie pana Jana i skierowała go do Wydziału Budownictwa. W pokoju zastał tylko jedną osobę – Leona Nieprofesjonalnego, który realizował

praktyki studenckie i dyżurował tego dnia w Wydziale odbierając telefony. Jan Szlachetny był tak zaaferowany projektem Anielina, że nie słuchał tłumaczenia studenta i podłożył mu do podpisu przygotowaną wcześniej już decyzję. Leon podpisał ją, ponieważ stwierdził, że woli mieć święty spokój, a doskonale wiedział, że podpisanie tej kartki papieru, nie będzie skutkowało wydaniem decyzji administracyjnej. Leon wiedział, że tym samym nie popełni żadnego przestępstwa, a na decyzji złożył podpis – „Leoś Nieprofesjonalny z własnego upoważnienia".

Tego samego dnia Jan Szlachetny złożył wniosek o dofinansowanie.

8.01.2020 r. do Jana Szlachetnego zadzwoniła pracownica Urzędu Wojewódzkiego – Jadwiga Cudna, informując go, że przedłożona przez niego dokumentacja musi być uzupełniona o pozwolenie na przeprowadzenie prac konserwatorskich i robót budowlanych. Jan nie rozumiał z czego wynika brak, skoro przedłożył konieczne dokumenty.

Pytania:

1. *Czy Leon Nieprofesjonalny może być potraktowany jako organ administracji publicznej?*
2. *Czy Leon Nieprofesjonalny mógł wydać decyzję administracyjną?*
3. *Czy Prezydent Miasta K., mógł wydać decyzję w przedmiotowej sprawie? Jeśli nie, to jaki organ administracji publicznej byłby właściwy?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Rozważania należy rozpocząć od wyjaśnienia czym jest organ administracji publicznej oraz kto może być piastunem organu administracji publicznej. Organ administracji publicznej nie jest definiowany ustawowo, dlatego należy posłużyć się definicjami doktrynalnymi. Wskazuje się, że o organie administracji publicznej można mówić, gdy podmiot ten jest wyodrębniony organizacyjnie, co zostało dokonane na podstawie prawa (warunkiem istnienia organu jest jego powołanie na mocy ustawy zwykłej lub zasadniczej). Dodatkowo organ musi być wyposażony w przynajmniej jedną kompetencję, czyli uprawnienie i obowiązek do realizowania danego zadania. W przypadku organu, jakim jest prezydent miasta, jego kompetencje są określane co do zasady w ustawie z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym[1] oraz innych szczególnych ustawach. Należy pamiętać o konieczności oddzielenia organu administracji publicznej, który jest bytem

[1] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1372 ze zm.

abstrakcyjnym, od jego piastuna, czyli osoby, która realizuje obowiązki danego organu. Jest to istotne aby zapewnić ciągłość działania organu, ponieważ przy przyjęciu, że organ administracji publicznej i piastun tego organu to tożsame pojęcia, w przypadku śmierci osoby pełniącej funkcję organu, dochodziłoby do czasowego wygaszenia działania organu. Dla przykładu, we wskazanym kazusie organem administracji publicznej będzie prezydent miasta, natomiast jego piastunem Władysław Radosny.

Gdy organ posiada bardzo rozległe kompetencje, konieczne jest upoważnienie innych osób do działania w jego imieniu. Takie rozwiązanie przewiduje art. 268a k.p.a., który stanowi, że organ administracji publicznej może upoważniać, w formie pisemnej, pracowników obsługujących ten organ do załatwiania spraw w jego imieniu w ustalonym zakresie, a w szczególności do wydawania decyzji administracyjnych, postanowień, zaświadczeń, a także do poświadczania za zgodność z oryginałem odpisów dokumentów przedstawionych przez stronę na potrzeby prowadzonych postępowań. Rozwiązanie to jest bardzo często stosowane i otrzymywane decyzje administracyjne często są wydawane przez upoważnionych pracowników (np. Kierownika Wydziału Komunikacji z upoważnienia Prezydenta Miasta X.).

Zatem należy zbadać kim w kazusie był Leon Nieprofesjonalny. Leon odbywał w Urzędzie Miasta jedynie obowiązkowe praktyki studenckie. Zatem nie można traktować go jak pracownika. Nie mamy także informacji o tym czy Leon otrzymał jakiekolwiek upoważnienie od Prezydenta, jednakże nawet zakładając, że takie upoważnienie zostałoby wydane, to byłoby ono nieważne ze względu na to, że Leon nie jest pracownikiem.

Tym samym należy wskazać, że Leon nie może być piastunem organu, a dodatkowo nie może otrzymać upoważnienia o którym mowa w art. 268a k.p.a.

Ad 2) Nie, Leon Nieprofesjonalny nie mógł wydać decyzji administracyjnej, ponieważ nie jest piastunem organu, ani nie posiada upoważnienia do wydawania decyzji. W tym zakresie warto odnieść się do teorii nieaktu, która określa, że w przypadku, gdy decyzja została wydana przez osobę niebędącą organem – a z taką sytuacją mamy do czynienia w przedstawionych okolicznościach – to uznajemy, że decyzja ta nie istnieje i nie wywołuje żadnych skutków w sferze prawnej. W tym zakresie można wyobrazić sobie sytuację, gdy dzieci bawiąc się napiszą decyzję jako prezydent miasta, podpiszą ją i będą żądały jej wykonania. To, że w kazusie decyzja została podpisana przez osobę znajdującą się w siedzibie organu, nie zmienia oceny tej sytuacji.

Ad 3) W tym zakresie należy wskazać jaki organ byłby właściwy do wydania pozwolenia na przeprowadzenie prac konserwatorskich i robót budowlanych. Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[2] pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni. Tym samym organem właściwym w przedmiotowej sprawie jest właśnie wojewódzki konserwator zabytków. Kwestia dokładnej procedury określona jest w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2.08.2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków[3].

Zatem gdyby do Prezydenta Miasta K. wpłynął wniosek o wydanie pozwolenia na przeprowadzenie prac konserwatorskich i robót budowlanych, powinien on zgodnie z art. 65 § 1 k.p.a. przekazać sprawę do organu właściwego, czyli do właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, zawiadamiając jednocześnie o tym wnoszącego podanie.
W przypadku, gdyby Prezydent Miasta K. wydał decyzję w przedmiotowej sprawie, zachodziłaby przesłanka do stwierdzenia jej nieważności (art. 156 § 1 pkt 1 k.p.a. organ administracji publicznej stwierdza nieważność decyzji, która wydana została z naruszeniem przepisów o właściwości).

Literatura uzupełniająca:

- *Podmioty administrujące. System prawa administracyjnego. Tom 6*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, Warszawa 2011;
- ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 710) – art. 36 ust. 1 pkt 1;
- ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 735) – art. 268a;
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2.08.2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań

[2] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.
[3] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 81.

konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 81).

KAZUS 20.

Pojęcie organu administrującego

Stan faktyczny:

W Gminie Lanckorona postanowiono rozpocząć szerzenie wiedzy o zabytkach drewnianych wśród turystów. Początkowo realizowanie tego zadania Burmistrz Miasta powierzył Kierownikowi Wydziału Promocji. W Wydziale długo dyskutowano nad możliwym do zrealizowania projektem, ale stwierdzono, że zadanie to przerasta możliwości urzędników. Zrealizowanie projektu przekazano fundacji „Nasza Lanckorona".

Pracownicy fundacji przygotowali program promocyjny, ale wskazali, że ze względu na stan niektórych nieruchomości niedługo Lanckorona może przestać być atrakcyjna turystycznie. Dodatkowo stworzyli projekt ujednolicenia wizualnego nieruchomości. Burmistrz po wysłuchaniu stanowiska Fundacji poinformował, że jest w stanie wygospodarować środki na dofinansowanie remontów i ujednolicenie wizualne nieruchomości. Wskazał, że przez nawał pracy związany z koniecznością wystawienia nakazów podatkowych, urzędnicy nie będą w stanie zrealizować tego zadania i w związku z tym zwrócił się o pomoc do Fundacji.

Następnego dnia Burmistrz zaprosił do Urzędu przedstawicieli uprawnionych do reprezentacji Fundacji i podpisał umowę o powierzenie zadania w zakresie rozpoznawania spraw dotyczących wniosków o dofinansowanie oraz wydawania decyzji administracyjnych. Należy założyć, że powierzenie zadania było wykonane w pełni prawidłowo.

Fundacja przystąpiła do rozpisania konkursu. Wśród warunków dofinansowania wskazała położenie nieruchomości do 1 km od Rynku oraz istnienie drewnianej zabudowy. Łącznie wydała 30 decyzji.

Bernadetta Kowalska także starała się o otrzymanie dofinansowania swojej nieruchomości, znajdującej się 1,5 km od Rynku, ale argumentowała, że drewniana zabudowa jej domu jest wyjątkowa i charakterystyczna dla typowej zabudowy lanckorońskiej. Bernadetta otrzymała decyzję odmowną wydaną przez Fundację, w której wskazano, że nie spełniła warunku

jakim jest zlokalizowanie nieruchomości. Bernadetta wniosła odwołanie zarzucając, że decyzja została wydana przez nieuprawniony organ.

Pytanie:

Czy organ administracji publicznej może powierzyć realizowanie zadań innym podmiotom?

Rozwiązanie:

Jednym z zadań własnych gminy, zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym jest rozwój kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zadanie to może być realizowane przez organ wykonawczy (wójta, burmistrza, prezydenta), bezpośrednio na podstawie ustawy albo na podstawie aktów prawa miejscowego przyjętych przez organ stanowiąco-kontrolny (radę gminy/miasta).

W ramach realizowania zadań organ właściwy może zarówno upoważnić pracowników do wydawania decyzji administracyjnych w przedmiotowej sprawie (art. 268a k.p.a.[1]), ale także zlecić wykonanie tego zadania podmiotowi zewnętrznemu. Takie rozwiązanie jest korzystne dla zapewnienia sprawnego wykonywania zadań publicznych.

Należy w tym miejscu wskazać, że zadania mogą być wykonywane przez organy administracji publicznej, którymi będą wyłącznie podmioty utworzone na mocy ustawy albo przez podmioty administrujące, w zakres których wchodzi szerszy katalog podmiotów, w tym także podmioty prawa prywatnego (stowarzyszenia, fundacje, spółki prawa handlowego), które realizują określone zadania na mocy zlecenia zadania przez właściwy organ administracji publicznej.

Podstawą działania jest upoważnienie do zlecenia zadania, które musi być zawarte w ustawie. Samo zlecenie może być zrealizowane drogą ustawową, na podstawie decyzji albo umowy lub porozumienia (w takim przypadku wskazuje się, że jest to powierzenie zadania). Organ przekazujący zadanie do wykonania nie może wykraczać poza własne kompetencje (nie może przekazać więcej niż sam posiada).

[1] Ustawa z 14.06.1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 735); *dalej: k.p.a.*

Zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy z 24.04.2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie[2] organy administracji publicznej prowadzą działalność w sferze zadań publicznych, o której mowa w art. 4 (np. kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego), we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3, prowadzącymi – odpowiednio do terytorialnego zakresu działania organów administracji publicznej – działalność pożytku publicznego w zakresie odpowiadającym zadaniom tych organów. Zgodnie z art. 5 ust. 2 pkt 1 ww. ustawy, współpraca, o której mowa w ust. 1, odbywa się w szczególności w formach zlecania organizacjom pozarządowym oraz podmiotom wymienionym w art. 3 ust. 3 realizacji zadań publicznych na zasadach określonych w ustawie.

Należy wskazać, że zgodnie z art. 3 ust. 1 ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie do organizacji prowadzących działalność pożytku publicznego zaliczono fundacje. Tym samym Fundacja „Nasza Lanckorona", mogła być podmiotem, któremu Burmistrz przekazał zadania do zrealizowania i stać się podmiotem administrującym w zakresie przeprowadzenia konkursu na dofinansowanie.

W konsekwencji, należy rozważyć czy przekazanie zadania organizacji pożytku publicznego upoważnia Fundację „Nasza Lanckorona" do wydawania decyzji administracyjnej. Skoro doszło do prawidłowego przekazania zadania Fundacji, należy stwierdzić, że w żadnym zakresie nie doszło do wyłączenia możliwości wydawania przez Fundację decyzji administracyjnych. Należy pamiętać, że w przypadku przekazania zadania albo funkcji pozostają one nadal zadaniami lub funkcjami publicznymi, zatem w tym zakresie organizacja pozarządowa będzie działać niejako w zastępstwie organu administracji publicznej, otrzymując upoważnienie do korzystania w zakresie danego zadania z władztwa (w uproszczeniu możliwości jednostronnego przesądzenia o treści decyzji).

Zatem należy wskazać, że Fundacja „Nasza Lanckorona" była uprawniona do wydawania decyzji administracyjnych na podstawie powierzenia zadania przez Burmistrza.

Literatura uzupełniająca:

- J. Boć, *Prawo administracyjne*, Wrocław 2002;
- *Prawo administracyjne*, red. M. Wierzbowski, Warszawa 2016;

[2] T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1057 ze zm.

- ustawa z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1372 ze zm.) – art. 7;
- ustawa z 24.04.2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1057 ze zm.) – art. 5;
- ustawa z 14.06.1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 735).

KAZUS 21.

Właściwość miejscowa organu – wojewódzki konserwator zabytków

Stan faktyczny:

Inwestor Mieszkaj Luksusowo S.A. z siedzibą w Warszawie postanowił rozpocząć inwestycję budowlaną w Zamościu. Planował stworzenie kompleksu apartamentów z widokiem na Wieżę Ratuszową. Przygotował projekt nowoczesnej zabudowy, opartej o istniejące kamienice, nie uwzględniając w ogóle uwarunkowań historycznych i architektonicznych sąsiednich budynków. Wniosek o wydanie zgody na budowę został złożony do Prezydenta Miasta Zamościa. Prezydent wezwał Inwestora do przedłożenia pozwolenia wydanego przez właściwego konserwatora zabytków.

13.05.2020 r. Inwestor złożył wniosek do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie o wydanie pozwolenia na zrealizowanie planowanego założenia. Konserwator stwierdził brak właściwości i 14.05.2020 r. przekazał wniosek Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w Lublinie. W trakcie prowadzonego postępowania, Konserwator zobowiązywał Inwestora kilkakrotnie do zmiany projektu. Ten jednak każdorazowo odmawiał, wskazując, że zmiana projektu spowoduje brak rentowności inwestycji. Po upływie terminu do przedłożenia zmienionego projektu, ostatecznie Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał decyzję odmowną 13.08.2020 r.

24.09.2020 r. Inwestor ponownie złożył wniosek o wydanie pozwolenia, zmieniając projekt zgodnie z wcześniejszymi zaleceniami Konserwatora.

Pytania:

1. *Czy Wojewódzki Konserwator Zabytków w Warszawie prawidłowo przekazał sprawę Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w Lublinie?*
2. *Czy Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać decyzję zezwalającą na zrealizowanie inwestycji budowlanej?*

Rozwiązanie

Ad 1) Na wstępie należy rozważyć czy wojewódzki konserwator zabytków jest organem właściwym rzeczowo (czyli do załatwienia danej sprawy ze względu na jej przedmiot). Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni. Zatem wojewódzki konserwator zabytków będzie organem właściwym rzeczowo.

Kolejno należy rozważyć kwestię właściwości miejscowej. Wojewódzki Konserwator Zabytków w Warszawie prawidłowo postąpił, przekazując sprawę do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie. Zgodnie z art. 21 § 1 pkt 1 k.p.a. właściwość miejscową organu administracji publicznej ustala się w sprawach dotyczących nieruchomości – według miejsca jej położenia; jeżeli nieruchomość położona jest na obszarze właściwości dwóch lub więcej organów, orzekanie należy do organu, na którego obszarze znajduje się większa część nieruchomości. Obowiązkiem organu, zgodnie z art. 19 k.p.a jest przestrzeganie z urzędu właściwości rzeczowej i miejscowej. W przypadku, gdy organ administracji publicznej, do którego podanie wniesiono, jest niewłaściwy w sprawie, niezwłocznie przekazuje je do organu właściwego, zawiadamiając jednocześnie o tym wnoszącego podanie. Zawiadomienie o przekazaniu powinno zawierać uzasadnienie (art. 65 § 1 k.p.a.). Zatem Wojewódzki Konserwator Zabytków w Warszawie postąpił prawidłowo.

Ad 2) Należy wskazać, że w omawianym stanie faktycznym prowadzono dwa postępowania administracyjne:

- zakończone decyzją odmowną z 13.08.2020 r. – w stanie faktycznym nie mamy informacji o złożeniu odwołania od decyzji, zatem uwzględniając czas na doręczenie decyzji oraz 14 dni na złożenie odwołania (art. 129 § 2 k.p.a.), należy założyć, że decyzja ta stała się prawomocna i ostateczna;
- postępowanie wszczęte na mocy wniosku z 24.09.2020 r.

W tym zakresie należy zastanowić się czy możliwe jest wydanie ponownie decyzji w tym samym przedmiocie. Zgodnie z art. 156 § 1 pkt 3 k.p.a. organ administracji publicznej stwierdzi nieważność decyzji, gdy dotyczy sprawy już poprzednio rozstrzygniętej inną decyzją ostateczną albo sprawy, którą załatwiono milcząco.

W przypadku wskazywania czy mamy do czynienia ze „sprawą już poprzednio rozstrzygniętą", należy zbadać dwie kwestie – podmiotową i przedmiotową. W przypadku kwestii podmiotowej chodzi o przypadek, gdy zachodzi tożsamość stron, czyli że decyzja miałaby być adresowana ponownie do tej samej osoby. Kwestia ta jednak nie przesądza jeszcze o braku możliwości wydania decyzji administracyjnej. Kolejno należy skupić się na przedmiocie – czyli na kwestii czego dotyczy dana decyzja administracyjna. W przedmiotowym kazusie należy zwrócić uwagę na to, że pierwsze postępowania administracyjne dotyczyło kwestii wydania pozwolenia zgodnie z pierwotnym planem inwestora. Tym samym wydając decyzję odmowną, Konserwator badał czy możliwe jest wydanie pozwolenia na zrealizowanie zamierzenia w postaci budowy nowoczesnego budynku na terenie Starego Miasta. Składając po raz drugi wniosek o wszczęcie postępowania, wnioskodawca domagał się zbadania czy możliwe jest wybudowanie inwestycji zgodnie z wytycznymi Konserwatora – czyli tym samym zmienił przedmiot toczącego się postępowania, ponieważ decyzja wydana w tej sprawie będzie już dotyczyła innej inwestycji (choć zlokalizowanej w tym samym miejscu).

W konsekwencji nie ma żadnych przeszkód, aby Wojewódzki Konserwator Zabytków zbadał ponownie tę sprawę i wydał decyzję pozytywną lub negatywną.

Literatura uzupełniająca:

- A. Ginter, A. Michalak, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2016;
- P. Przybysz, *Kodeks prawa administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2021.
- K. Zalasińska, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2020;
- ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 735) – art. 19, 21 § 1 pkt 1 oraz 65 § 1, 156 § 1 pkt 3);
- ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 710 ze zm.) – art. 36 ust. 1 pkt 1.

KAZUS 22.

Znalezienie zabytku – procedura – właściwy organ

Stan faktyczny:

Podczas budowy domu jednorodzinnego w Gnieźnie, w trakcie wykonywania wykopów pod fundamenty, odnaleziono monety, które wyglądały na bardzo stare. Robotnicy od razu zgłosili to znalezisko kierownikowi budowy, który nakazał wstrzymanie prac. Kierownik spotkał się z taką sytuacją po raz pierwszy i był zagubiony w gąszczu działań, które powinien podjąć. Zadzwonił do Straży Miejskiej, informując o znalezisku. Tego dnia w Straży Miejskiej służbę pełnił zafascynowany numizmatami funkcjonariusz – Jan Denar. Postanowił, że sam pojedzie na budowę i zdecyduje co należy zrobić ze znaleziskiem.

Pan Denar okazał się być specjalistą wysokiej klasy i wskazał, że są to arabskie monety z IX wieku. Zaproponował, że odkupi je od Kierownika i nie będą kłopotać nikogo innego, bo powiadomienie Konserwatora spowoduje same problemy. Kierownik nie zgodził się i postanowił zadzwonić do zaprzyjaźnionego prawnika, ponieważ czytał kiedyś artykuł w gazecie, gdzie napisano o tym, że zabytki wykopane z ziemi stanowią własność Skarbu Państwa.

Pytanie:

Jakiej porady udzieli mu prawnik?

Rozwiązanie

Prawnik powinien poinformować Kierownika Budowy, że popełnił błąd, informując Straż Miejską i zezwalając Janowi Denarowi na rozpoczęcie badania znaleziska. Powinien rozpocząć od przytoczenia art. 32 ust. 1 u.o.z.o.z., wskazując, że kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych,

odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:
1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Tym samym Kierownik Budowy prawidłowo jedynie wstrzymał prowadzenie prac w trakcie budowy, nie realizując obowiązku powiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie było to możliwe – właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Kwestia ta jest niezwykle istotna ze względu na treść art. 35 ust. 1 u.o.z.o.z., który stanowi, że przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych stanowią własność Skarbu Państwa. Zatem należy przyjąć, że dokonując takiego odkrycia Kierownik Budowy powinien domniemywać, że stanowią one zabytek archeologiczny, a zatem stały się własnością Skarbu Państwa. Z tego powodu propozycja złożona przez Jana Denara była niezgodna z prawem.

Należy jednak pamiętać, że samo domniemanie, że odnaleziony przedmiot jest zabytkiem archeologicznym, nie przesądza o tym, że tak jest w istocie. Z tego powodu niezwykle istotne jest powiadomienie o znalezisku właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta). W przypadku powiadomienia o nim właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta), jest on zobowiązany na mocy art. 35 ust. 2 u.o.z.o.z. do przekazania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia. Obowiązkiem wojewódzkiego konserwatora zabytków jest natomiast w terminie 5 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, dokonanie oględzin odkrytego przedmiotu (art. 35 ust. 3 u.o.z.o.z.).

Po dokonaniu oględzin, wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:
1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;
3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

W przedmiotowym kazusie wydaje się, że konserwator mógłby wydać decyzję pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, ponieważ odkryte monety są zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia, ponieważ przedmiot został już odkryty. Można by się jedynie zastanawiać czy nie zachodzi możliwość, że na terenie budowy zostaną odkryte jeszcze inne zabytki. W takim przypadku kontynuowanie badań archeologicznych byłoby nadal konieczne.
Po dokonaniu oględzin przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które potwierdziłyby opis monet dokonany przez Jana Denara, byłby on zobowiązany do wydania decyzji określającej miejsce przechowywania zabytków archeologicznych odkrytych, przypadkowo znalezionych albo pozyskanych w wyniku badań archeologicznych bądź poszukiwań, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 12, przez przekazanie ich w depozyt muzeum lub innej jednostce organizacyjnej, za jej zgodą (art. 35 ust. 3 u.o.z.o.z.).

Literatura uzupełniająca:

- A. Ginter, A. Michalak, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2016;
- K. Zalasińska, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2020;
- ustawa z 23.07. 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 710 ze zm.) – art. 32–35.

KAZUS 23.

Wpis do rejestru zabytków – wszczęcie postępowania z urzędu, wpływ na prowadzone prace

Stan faktyczny:

W Warszawie doszło do sprzedaży modernistycznego budynku zlokalizowanego przy ul. Modernistycznej 3, który został zaprojektowany przez wybitny Zespół Architektów i jest ostatnim śladem ich działalności w Polsce. Znajduje się on w bardzo atrakcyjnym miejscu, gdzie zgodnie z istniejącym planem zagospodarowania przestrzennego, możliwe jest wybudowanie 3 kondygnacyjnego budynku mieszkalnego. Inwestor rozpoczął akcję promocyjną nowej inwestycji, tworząc stronę internetową oraz wykupując przestrzeń reklamową w centrum miasta.

Pasjonatka architektury modernistycznej Emilia Nowak, gdy zobaczyła w jakiej lokalizacji znajdzie się planowana inwestycja, przeraziła się i postanowiła zrobić wszystko co w jej mocy, aby powstrzymać rozpoczynającą się budowę. Emilia niezwłocznie przygotowała wniosek do Stołecznego Konserwatora Zabytków[1] o dokonanie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości przy ul. Modernistycznej 3 jako przykładu wybitnej architektury modernistycznej. 10.05.2020 r. nadała przesyłkę w urzędzie pocztowym.

15.05.2020 r. korespondencja wpłynęła do Stołecznego Konserwatora Zabytków, któremu zabytki modernistyczne były bliskie. Stołeczny Konserwator Zabytków działał na podstawie porozumienia zawartego między Wojewodą Mazowieckim a Miastem Stołecznym Warszawa, na mocy którego zostały mu przekazane zadania z zakresu prowadzenia gminnej ewidencji zabytków.

[1] W przypadku Warszawy miejski konserwator zabytków nazywany jest Stołecznym Konserwatorem Zabytków ze względu na specjalną pozycję miasta Warszawy, określoną przez ustawę z 15.03.2002 r. o ustroju miasta stołecznego Warszawy (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1817).

Tego samego dnia Stołeczny Konserwator Zabytków wpisał obiekt do gminnej ewidencji zabytków i przekazał pismo Emilii Mazowieckiemu Konserwatorowi Zabytków. Mazowiecki Konserwator Zabytków wszczął postępowanie 20 maja 2020 roku. Inwestor otrzymał tę decyzję 27.05.2020 r. Gdy ją przeczytał stwierdził, że trzeba niezwłocznie dokonać rozbiórki obiektu, ponieważ dopóki nie został on wpisany do rejestru zabytków jest to dozwolone. Postanowił się jednak poradzić prawnika, który wskazał mu, że niestety prace muszą być wstrzymane do czasu wydania decyzji w przedmiocie wpisu do rejestru zabytków.

Inwestor wniósł zażalenie na postanowienie o wszczęciu postępowania, domagając się jego umorzenia lub ewentualnie zezwolenia mu na prowadzenie prac.

Generalny Konserwator Zabytków stwierdził niedopuszczalność odwołania. Natomiast Mazowiecki Konserwator Zabytków odmówił wydania zezwolenia na prowadzenie prac, wskazując że wniosek ten będzie mógł rozpoznać po zakończeniu postępowania administracyjnego.

Pytania:

1. *Czy zawiadomienie złożone przez Emilię Nowak mogło doprowadzić do wszczęcia postępowania? A co stałoby się, gdyby zawiadomienie zostało złożone przez organizację społeczną (np. fundację)?*
2. *Czy Stołeczny Konserwator Zabytków słusznie przekazał pismo Emilii do Mazowieckiego Konserwatora Zabytków? Proszę omówić tryb powoływania i kompetencje gminnego (miejskiego) konserwatora zabytków.*
3. *Czy wszczęcie postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru ma wpływ na możliwość prowadzenia prac? Czy Konserwator może zezwolić na kontynuowanie inwestycji?*
4. *Kto powinien rozpoznać zażalenie inwestora – Generalny Konserwator Zabytków czy Minister Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu?*

Rozwiązanie

Ad 1) Zgodnie z art. 9 ust. 1 u.o.z.o.z. do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu, bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Zatem wojewódzki konserwator zabytków może podjąć działanie zarówno na wniosek albo z urzędu.

W przedmiotowej sprawie informacja został przedłożona przez osobę fizyczną – Emilię Nowak, która zdecydowanie nie była właścicielką zabytku. Tym samym organ mógł wszcząć postępowanie tylko z urzędu.

Należy pamiętać, że organ może wszcząć postępowanie także na wniosek organizacji społecznej, jeżeli jest to uzasadnione celami statutowymi tej organizacji i gdy przemawia za tym interes społeczny (art. 31 § 1 k.p.a.). W takiej sytuacji, zgodnie z art. 31 § 2 i 3 k.p.a. postępowanie wszczynane jest z urzędu, a organizacja społeczna uczestniczy w nim na prawach strony. Tym samym, informacja przedłożona przez Emilię mogła doprowadzić do wszczęcia postępowania. Możliwe byłoby także złożenie żądania wszczęcia postępowania przez organizację społeczną, jednak i w takim przypadku doszłoby do wszczęcia postępowania z urzędu.

Ad 2) Zgodnie z art. 96 ust. 2 u.o.z.o.z. wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych – gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie województwa. Natomiast na mocy art. 96 ust. 2a u.o.z.o.z. do prowadzenia spraw, o których mowa w ust. 2 gmina, powiat, związek gmin, związek powiatów, związek powiatowo-gminny albo związek metropolitalny ustanawia wyodrębnione stanowisko, odpowiednio: gminnego (miejskiego) konserwatora zabytków, powiatowego konserwatora zabytków, powiatowo-gminnego konserwatora zabytków albo metropolitalnego konserwatora zabytków. Tym samym powołanie miejskiego konserwatora zabytków wymaga złożenia wniosku przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do wojewody, który zawiera odpowiednie porozumienia m.in. z gminami, powiatami. Ustawa w art. 96 ust. 4 u.o.z.o.z. zawiera wyłączenie, zgodnie z którym nie jest możliwe zawarcie porozumienia przekazującego prowadzenie rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wydawanie w tym zakresie decyzji administracyjnych.

Tym samym nie jest możliwe orzekanie przez miejskiego konserwatora zabytków o dokonaniu wpisu nieruchomości do rejestru zabytków, zatem Stołeczny Konserwator Zabytków postąpił właściwie, przekazując sprawę dotyczącą wpisu do rejestru zabytków Mazowieckiemu Konserwatorowi Zabytków jako organowi właściwemu.

Stołeczny Konserwator Zabytków mógł jednak, zgodnie z treścią porozumienia, dokonać wpisu obiektu do gminnej ewidencji zabytków.

Ad 3) Kwestię wpływu wszczęcia postępowania w sprawie wpisu do rejestru zabytków reguluje art. 10a ust. 1 u.o.z.o.z., który stanowi, że od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. W kazusie wszelkie prace wymagałyby zdecydowanie naruszenia substancji zabytku, ponieważ wymagałyby wyburzenia budynku. Należy wskazać, że ustawodawca w przywołanym przepisie posługuje się domniemaniem, że przedmiot, którego dotyczy postępowanie, na pewno jest zabytkiem.

Ustawodawca nie przewiduje żadnej możliwości uchylenia tego zakazu – ma on charakter bezwzględny. Dopiero po wydaniu ostatecznej decyzji w sprawie wpisu nieruchomości do rejestru zabytków będzie możliwe wystąpienie o wydanie pozwolenia z art. 36 ust. 1 u.o.z.o.z.

Należy także pamiętać, że decyzja będzie ostateczna, gdy nie zostało wniesione odwołanie, strona zrzekła się odwołania (127a k.p.a.), albo gdy decyzja została utrzymana w mocy przez organ II instancji.

Ad 4) Zgodnie z art. 93 ust. 1 u.o.z.o.z. w sprawach określonych w ustawie i w odrębnych przepisach organem pierwszej instancji jest wojewódzki konserwator zabytków, a organem wyższego stopnia minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Natomiast zgodnie z art. 89 pkt 1 u.o.z.o.z. jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków. Tym samym należy stwierdzić, że organem wyższego stopnia wobec wojewódzkiego konserwatora zabytków będzie co do zasady Generalny Konserwator Zabytków, chyba że w pewnej kategorii spraw pozostanie właściwym minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, ponieważ nie jest on zobowiązany do przekazania wszelkich kompetencji Generalnemu Konserwatorowi Zabytków.

Literatura uzupełniająca:

- A. Ginter, A. Michalak, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2016;
- P. Przybysz, *Kodeks prawa administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2021;
- K. Zalasińska, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2020;

- ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 710 ze zm.) – art. 9, 10a, 89, 90, 96;
- ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 735) – art. 31, 127, 134, 141–144.

KAZUS 24.

Gminna Ewidencja Zabytków – wykreślenie obiektu

Stan faktyczny:

Po utworzeniu Gminnej Ewidencji Zabytków w M., Prezydent Miasta wpisał do niej liczne obiekty zabytkowe oraz niezabytkowe, które miały szczególną wartość historyczną, architektoniczną i znajdowały się na terenie historycznego układu urbanistycznego, który został wpisany do rejestru zabytków pod numerem A 12345 decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z 10.01.2006 r. W 2020 roku pojawił się inwestor, który w zamian za wydanie pozwolenia na remont kwartału kamienic na Starym Mieście, zobowiązał się do wybudowania nowoczesnego boiska do gry w piłkę nożną, którego od lat brakowało w mieście.

Jednym z warunków zrealizowania inwestycji była konieczność wykreślenia z Gminnej Ewidencji Zabytków kamienic zlokalizowanych przy ul. Ładnej 3 i 5. Prezydent oceniając ich stan stwierdził, że nie widzi żadnych podstaw do utrzymywania wpisu wspomnianych nieruchomości. Były one w dość złym stanie, ale nie groziło im zawalenie. Jednak z przedłożonej przez inwestora opinii biegłego wynikało, że istnieje ryzyko zawalenia się budynków w ciągu 7 lat. Prezydent wydał zarządzenie, działając na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 30 ust. 1 ustawy z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym[1] (*dalej: u.s.g.)*, art. 22 ust. 4 i 5 ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[2] (*dalej: u.o.z.o.z.)* w związku z rozporządzeniem MKDiN z 26.05.2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem[3] (*dalej: rozporządzenie)*, w którym orzekł o wyłączeniu z Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta M. obiektów:

[1] T.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 506 ze zm.

[2] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.

[3] Dz.U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661.

- budynków mieszkalnych, położonych w M., pod adresem ul. Ładna 3;
- budynków mieszkalnych, położonych w M., pod adresem ul. Ładna 5.

Wydane zarządzenie zostało przekazane Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, ze względu na konieczność wykreślenia wskazanych nieruchomości także z Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. O treści zarządzenia dowiedział się Wielkopolski Konserwator Zabytków. Postanowił on zaskarżyć decyzję do sądu.

Pytania:

1. *Czy Prezydent Miasta M. posiadał kompetencję do wydania zarządzenia o wykreśleniu obiektów z gminnej ewidencji zabytków?*
2. *Jakie są konsekwencje umieszczenia nieruchomości w gminnej ewidencji zabytków?*
3. *Czy decyzja wydana bez uzgodnienia jej treści z odpowiednim organem jest ważna?*

Rozwiązanie

Ad 1) Nie. Jak zostało to określone w orzecznictwie, art. 22 ust. 5 pkt 3 u.o.z.o.z. pozwala na ujęcie w gminnej ewidencji zabytków – w porozumieniu w wojewódzkim konserwatorem zabytków – także innych zabytków nieruchomych, które nie były wpisane do rejestru zabytków. Zarazem wszelkie zmiany w gminnej ewidencji zabytków dotyczące takich zabytków nieruchomych, w tym polegające na ich wykreśleniu, wymagają uzgodnień z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Oczywiste jest bowiem, że to organ konserwatorski, a nie prezydent miasta jako organ prowadzący gminną ewidencję zabytków, jest ustawowo powołany do rozstrzygania o utracie wartości historycznych, artystycznych lub naukowych zabytku. Stąd właśnie nawet niewielka ingerencja w granice zabytku nieruchomego, podjęta przez organ prowadzący gminną ewidencję zabytków, bez uzgodnienia z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków, powoduje, że podjęte w tym zakresie zarządzenie jest wydane z istotnym naruszeniem prawa, skutkującym stwierdzeniem nieważności tego aktu (bądź stwierdzeniem wydania z naruszeniem prawa)[4].

Tym samym Prezydent nie mógł wydać zarządzenia o wykreśleniu i w toku kontroli sądowej zostanie stwierdzona nieważność takiego zarządzenia.

[4] Wyrok NSA z 20.12.2018 r., sygn. II OSK 149/17.

Ad 2) Konsekwencją umieszczenia obiektu w gminnej ewidencji zabytków jest, po pierwsze, zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt 2 u.o.z.o.z. uwzględnianie kategorii innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Kolejno, na mocy art. 19 ust. 1a u.o.z.o.z. również przy wydawaniu decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się ochronę nieruchomości umieszczonych w gminnej ewidencji zabytków. Dodatkowo, zgodnie z art. 19 ust. 1b u.o.z.o.z., nieruchomości te uwzględnia się również w uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń. Uprawnieniem wynikającym z umieszczenia nieruchomości w gminnej ewidencji zabytków jest na mocy art. 81 ust. 1 u.o.z.o.z. możliwość udzielenia przez organ stanowiący gminy dotacji na prace konserwatorskie lub roboty budowlane.

Należy także pamiętać o unormowaniach zawartych w art. 39 ust. 3 Prawa budowlanego, zgodnie z którym w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Uzgodnienie jest obligatoryjne i jego brak spowoduje nieważność decyzji.

Co istotne, należy pamiętać o tym, że w przypadku umieszczenia obiektu w gminnej ewidencji zabytków nie jest wydawana decyzja administracyjna, a właściciel nie jest informowany o dokonanym wpisie. Przed rozpoczęciem planowanej budowy musi on zatem zbadać kwestię umieszczenia obiektu w ewidencji.

Ad 3) W tym zakresie należy wskazać, że w przypadku decyzji wydawanych w procedurze administracyjnej, zgodnie z art. 106 k.p.a., który stanowi, że jeżeli przepis prawa uzależnia wydanie decyzji od zajęcia stanowiska przez inny organ (wyrażenia opinii lub zgody albo wyrażenia stanowiska w innej formie), decyzję wydaje się po zajęciu stanowiska przez ten organ. W przypadku wydania decyzji bez obligatoryjnego uzgodnienia w sprawie zakończonej decyzją ostateczną wznawia się postępowanie[5].

[5] Zob. art. 145 § 1 pkt 6 k.p.a.

Natomiast w przypadku sytuacji opisanej w kazusie, czyli wydania aktu przez organ jednostki samorządu terytorialnego, który nie jest decyzją ani aktem prawa miejscowego podejmowanego w sprawie z zakresu administracji publicznej, sąd uwzględniając skargę na uchwałę lub akt, stwierdza nieważność tej uchwały lub aktu w całości lub w części albo stwierdza, że zostały wydane z naruszeniem prawa, jeżeli przepis szczególny wyłącza stwierdzenie ich nieważności[6].

W przypadku braku uzgodnienia treści zarządzenia o wykreśleniu obiektu z gminnej ewidencji zastosowanie znajdzie wskazany przepis i sąd stwierdzi nieważność takiego zarządzenia.

Literatura uzupełniająca:

- ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 710 ze zm.) – art. 19, 22, 81;
- ustawa z 7.07.1994 r. – Prawo budowlane (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1333 ze zm.) – art. 39;
- ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 2325 ze zm.) – art. 106, 145, 147;
- wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 5.11.2014 r., sygn. akt II OSK 2329/14, CBOSA;
- postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego z 14.09.2012 r., sygn. akt II OSK 1950/12, LEX 1413428.

[6] Zgodnie z art. 147 ustawy z 30.09.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 2325 ze zm.).

KAZUS 25.

Koordynacja akcji ratowniczej – klęska żywiołowa

Stan faktyczny:

Po kilku dniach ulewnych deszczy, burmistrz gminy S. został poinformowany o godzinie 10:00, że w przypadku, gdy opady nie ustaną do rana, okoliczna rzeka wydostanie się z koryta i dojdzie do zalania zabytkowych: skansenu, szpitala oraz szkoły. Burmistrz postanowił od razu podjąć działania. Każdy z obiektów miał przygotowany Plan Ochrony, dlatego niezwłocznie przystąpiono do rozpoczęcia akcji. Burmistrz poinformował o tym Gminny Zespół Zarządzania Kryzysowego.

Burmistrz polecił Straży Miejskiej rozpoczęcie patrolowania zagrożonych miejsc i informowania o zagrożeniach. Wezwano także ochotników, którzy wcześniej zgłosili się do prac związanych z zabezpieczeniem zagrożonych miejsc. Na miejscu pojawił się zastęp Straży Pożarnej oraz jednostka 9. Batalionu Piechoty. W pewnym momencie dowódcy każdej ze służb zaczęli wydawać własne rozkazy, co doprowadziło do ogromnego chaosu. Po 10 minutach wszyscy znaleźli się pod szkołą i budowali wały zabezpieczające, opuszczając całkowicie stanowiska przy skansenie i szkole.

Widząc, że akcja zabezpieczania zmierza w złym kierunku, Burmistrz zaczął przez megafon nawoływać jednostki do podzielenia się i zajęcia różnych stanowisk. Dowódca jednostki wojskowej poinformował Burmistrza, że nie może on wydawać żadnych rozkazów, a służby doskonale wiedzą, że mają chronić szkołę.

Pytania:

1. *Czy dowódca jednostki wojskowej miał rację?*
2. *Jak wygląda kwestia koordynowania akcji realizowanej w ramach zarządzania kryzysowego? Proszę wskazać jakie organy posiadają kompetencje w zakresie zarządzania kryzysowego.*

Rozwiązanie

Ad 1) Dowódca nie miał racji. W przypadku akcji ratunkowej, która została rozpoczęta ze względu m.in. na stan klęski żywiołowej, koordynacja działaniami wszystkich służb i podmiotów biorących udział w akcji ratowniczej jest zadaniem, w zależności od obszaru występowania zagrożeń, odpowiednio organów – wojewody (województwo), starosty (powiat), wójta/burmistrza/prezydenta (gmina) – art. 25 ust. 6 u.z.k. Koordynacja obejmuje przedsięwzięcia mające na celu sprawne włączenie oddziałów Sił Zbrojnych do realizacji zadań, z uwzględnieniem czasu i miejsca ich użycia oraz sposobu współdziałania z innymi podmiotami. Takie rozwiązanie jest konieczne ze względu na cel, jaki ma być zrealizowany przez akcję ratowniczą, czyli zapobieżeniu zniszczeń, ochrony życia i zdrowia ludzkiego, itp. Tym samym konieczne jest, aby to jeden podmiot decydował o zadaniach poszczególnych jednostek, tak aby zapewnić prawidłowe zabezpieczenie akcji.

Dlatego też dowódca powinien wysłuchać polecenia burmistrza. Burmistrz nie może jednak rozkazywać poszczególnym żołnierzom – zgodnie z art. 25 ust. 7 u.z.k. zadania dla oddziałów Sił Zbrojnych organy przekazują wyłącznie ich dowódcom. Natomiast samo dowodzenie Siłami Zbrojnymi odbywa się na zasadach określonych w regulaminach wojskowych i według procedur obowiązujących w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (art. 25 ust. 8 u.z.k.).

Ad 2) Koordynowanie akcji ratowniczej jest określone przez ustawę z 26.04.2007 r. o zarządzaniu kryzysowym. Jej najważniejszym założeniem jest wskazanie organów właściwych do spraw zarządzania kryzysowego, którymi są;

- na szczeblu krajowym – Rada Ministrów (art. 7 ust. 1 u.z.k.);
- w przypadkach niecierpiących zwłoki zarządzanie kryzysowe sprawuje minister właściwy do spraw wewnętrznych (art. 7 ust. 2 u.z.k.);
- organem opiniodawczo-doradczym jest Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego;
- na szczeblu województwa – wojewoda (art. 14 ust. 1 u.z.k.);
- wojewódzkie centra zarządzania kryzysowego (art. 16 ust. 1 u.z.k.);
- na szczeblu powiatu – starosta (art. 17 ust. 1 u.z.k.);
- powiatowe centra zarządzania kryzysowego (art. 18 ust. 1 u.z.k.);
- na szczeblu gminy – burmistrz/wójt/prezydent (art. 19 ust. 1 u.o.z.k.);
- gminne centra zarządzania kryzysowego (art. 19 ust. 4 u.z.k.).

Obowiązek podjęcia działań w zakresie zarządzania kryzysowego spoczywa na tym organie właściwym w sprawach zarządzania kryzysowego, który pierwszy otrzymał informację o wystąpieniu zagrożenia. Organ ten o zaistniałym zdarzeniu niezwłocznie informuje organy odpowiednio: wyższego i niższego szczebla, przedstawiając jednocześnie swoją ocenę sytuacji oraz informację o zamierzonych działaniach – art. 21 u.z.k.

W przypadku, gdy akcja ratownicza prowadzona jest na terenie więcej niż jednej gminy w ramach jednego powiatu, biorą w niej udział starosta oraz burmistrzowie/wójtowie/prezydenci z poszczególnych gmin. W takiej sytuacji głównym koordynującym akcję będzie starosta, natomiast każdy z burmistrzów (wójtów/prezydentów), będzie koordynował tę akcję na terenie swojej właściwości, czyli terenie swojej gminy. W przypadku gdy akcja prowadzona będzie na terenie co najmniej dwóch powiatów, sytuacja będzie tożsama, a głównym koordynującym będzie wojewoda.

W trakcie prowadzenia akcji ratowniczej, dowódcy służb, inspekcji i straży muszą wykonywać polecenia wydawane przez organ koordynujący akcję. Nie jest możliwe powierzenie dowolnego zadania, a jedynie enumeratywnie wymienionego przez ustawę (w przypadku Służby Wojskowej w art. 25 ust. 3 u.z.k.). W przypadku otrzymania innego polecenia, spoza wspomnianego katalogu, dowódca może odmówić jego wykonania.

Co do Straży Miejskiej, zgodnie z art. 7 ust. 2 u.s.g., przełożonym Komendanta Straży jest wójt, burmistrz (prezydent miasta), który może wydawać polecenia Komendantowi w trakcie akcji ratowniczej.

Literatura uzupełniająca:

- ustawa z 26.04.2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1856 ze zm.) – art. 19 ust. 1 i art. 25;
- ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 710 ze zm.) – art. 87;
- wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gdańsku z 28.11.2012 r., sygn. akt I SA/Gd 1171/12, Lex nr 1247413.

KAZUS 26.

Powoływanie wojewódzkiego konserwatora zabytków – zespolenie

Stan faktyczny:

Wojewódzki Konserwator Zabytków – Janina Niezawodna złożyła rezygnację ze swojego urzędu Wojewodzie. Wojewoda od razu ją odwołał i postanowił powołać na jej miejsce swojego przyjaciela – Mariana Kulturalnego. Marian był ogromnym fanem malarstwa barokowego i dzieł Szymona Czechowicza. Nie skończył co prawda studiów z zakresu jednej z dziedzin związanych z ochroną zabytków, ani nie posiadał wiedzy w przedmiocie funkcjonowania administracji, jednak jego wiedza z zakresu historii sztuki była oszałamiająca. Wojewoda był pewny, że brak fachowego wykształcenia nie przeszkodzi mu w wykonywaniu stanowiska.

Akt powołania został wręczony Marianowi Kulturalnemu 1.06.2020 r. W ciągu pierwszych dni pracy pan Kulturalny wydał kilka decyzji o wpisie do wojewódzkiego rejestru zabytków. Zatrudnił także trzech nowych urzędników w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków. Postanowił także wystąpić o zwiększenie budżetu, wskazując, że zadania w jego województwie są niezwykle skomplikowane i wymagają dużych dofinansowań. Pan Kulturalny zaplanował odbudowę barokowego pałacu, marząc o tym, by stworzyć tam muzeum Czechowicza.

Niezadowolona strona postępowania w sprawie, w której pan Kulturalny wydał decyzję, wniosła odwołanie do Generalnego Konserwatora Zabytków. Gdy ten zauważył, kto podpisał się pod decyzją, bardzo się zdziwił i od razu zadzwonił do Urzędu z prośbą o wyjaśnienie kim jest pan Kulturalny. W Urzędzie dowiedział się, że jest to nowy Wojewódzki Konserwator Zabytków. Generalny Konserwator Zabytków niezwłocznie wykonał telefon do Wojewody, aby dowiedzieć się co się wydarzyło.

Pytania:

1. *Czy Marian Kulturalny jest piastunem organu – Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków? Jaka jest procedura powoływania wojewódzkiego konserwatora zabytków i jakie wymaganie powinien spełnić kandydat?*
2. *Czy czynności podjęte przez Mariana Kulturalnego są wiążące?*
3. *Omów czym jest zespolenie i wskaż jego rodzaje? Omów te kwestie, odnosząc je do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.*

Rozwiązanie

Ad 1) Marian Kulturalny nie może być traktowany jako piastun organu. Został powołany w wadliwy sposób. Zgodnie z art. 91 ust. 1 u.o.z.o.z. wojewódzkiego konserwatora zabytków powołuje wojewoda na wniosek Generalnego Konserwatora Zabytków, który wskazuje kandydata na to stanowisko. Wojewoda popełnił błąd, powołując samodzielnie Mariana Kulturalnego. Dodatkowo błędem było też samodzielne odwołanie poprzedniego konserwatora. Zgodnie z art. 91 ust. 1a u.o.z.o.z. wojewódzkiego konserwatora zabytków odwołuje wojewoda na wniosek Generalnego Konserwatora Zabytków albo za jego zgodą. Tym samym powierzenie stanowiska było nieważne.

Co do wymagań, jakie musi spełniać kandydat, zgodnie z art. 91 ust. 2 u.o.z.o.z. wojewódzkim konserwatorem zabytków może zostać osoba, która:
1) jest obywatelem polskim;
2) posiada przynajmniej tytuł zawodowy magistra w jednej z dziedzin związanych z ochroną zabytków oraz co najmniej 5-letni staż pracy w tym zakresie;
3) posiada wiedzę w zakresie funkcjonowania administracji publicznej oraz przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
4) nie była skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe.

Tym samym Marian Kulturalny nie posiadał kompetencji i doświadczenia wymaganego wobec kandydata na wojewódzkiego konserwatora zabytków, a dodatkowo został powołany w sposób wadliwy.

Ad 2) Nie, Marian Kulturalny podejmując wszystkie decyzje, nie mógł być traktowany jak organ. Jego powołanie było nieskuteczne i nie wywołało żadnych skutków. Podejmowane przez niego decyzje nie mogą być traktowane jako decyzje w rozumieniu kodeksu postępowania administracyjnego.

Będzie to nieakt, który istnieje w przypadku, gdy decyzja została wydana przez osobę niebędącą organem – a z taką sytuacją mamy do czynienia w opisanym przypadku. Uznajemy zatem, że decyzja ta nie istnieje i nie wywołuje żadnych skutków w sferze prawnej.

Ad 3) Zespolenie w administracji publicznej stanowi jedną z zasad ustrojowych w konstruowaniu struktury administracji publicznej w terenie. W Polsce, w aktualnym stanie prawnym, jest urzeczywistniana w obrębie administracji rządowej poziomu (szczebla) wojewódzkiego (niemającego wymiaru regionu) i powiatowego, gdy dla określonych kategorii spraw, które na szczeblu/-ach wyższym/-ych zostały przypisane organom wyższym, zespalamy zadania na niższym szczeblu administracji publicznej w ramach zakresu działania jednego organu w określonej jednostce terytorialnej, jednego urzędu i pod jednym zwierzchnictwem.
Wyróżniamy zespolenie:
1) organizacyjne,
2) kompetencyjne,
3) osobowe,
4) finansowe.

Zespolenie organizacyjne charakteryzuje się włączeniem aparatu administracyjnego organów administracji zespolonej w obręb jednego urzędu organu sprawującego zwierzchnictwo w administracji zespolonej.

Zespolenie kompetencyjne oznacza, że organy rządowej administracji zespolonej działają w układzie kompetencyjnym w imieniu i na odpowiedzialność organu sprawującego zwierzchnictwo w administracji zespolonej np. wojewody.

Zespolenie osobowe – wiąże się z zapewnieniem organowi sprawującemu zwierzchnictwo w administracji zespolonej np. wojewodzie, wpływu na obsadę priorytetowych stanowisk w aparacie administracji zespolonej. Jak wyżej wskazano, w przypadku administracji rządowej w województwie –wojewódzki konserwator zabytków jest powoływany przez wojewodę na wniosek Generalnego Konserwatora Zabytków, który wskazuje kandydata (art. 91 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Zespolenie finansowe – oznacza włączenie budżetu organów administracji zespolonej do budżetu organu sprawującego zwierzchnictwo w administracji zespolonej np. do budżetu wojewody. Tym samym budżet wojewódzkiego konserwatora zabytków i jego urzędu stanowi część budżetu wojewody. Wojewódzki Konserwator Zabytków jest dysponentem części budżetu wojewody.

Literatura uzupełniająca:

- J. Boć, *Prawo administracyjne*, Wrocław 2002;
- A. Ginter, A. Michalak, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2016;
- *Prawo administracyjne*, red. M. Wierzbowski, Warszawa 2016;
- K. Zalasińska, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2020;
- ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 710 ze zm.) – art. 91;
- ustawa z 23.01.2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1464 ze zm.) – art. 51–53.

KAZUS 27.

Wywłaszczenie zabytku

Stan faktyczny:

Modesta Piątek była właścicielką zabytkowej kamienicy na krakowskim Kazimierzu. Prowadziła w niej działalność gospodarczą, polegającą na krótkoterminowych najmach lokali dla turystów. Budynek wymagał remontu, konieczna była wymiana stolarki, wymiana więźby dachowej, a także wzmocnienie stropów. Podczas ostatniej wizyty Inspektora Nadzoru Budowlanego wraz z Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, wskazano, że brak zrealizowania tych prac może spowodować katastrofę budowlaną, a także skutkować wykreśleniem kamienicy z Rejestru. Modeście Piątek zakreślono termin 2 miesięcy na dokonanie koniecznych prac, wskazując, że w innym wypadku zostanie wydana decyzja o zakazie użytkowania obiektu, a ponadto może zostać także wydana decyzja wywłaszczająca Modestę.

Kamienica Modesty Piątek została wpisana do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków na mocy decyzji z 4.01.1984 r. wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pod numerem A/945634. Kamienica została wybudowana na początku XX wieku, jej wykończenie było unikatowe. Ówczesnym inwestorom zależało na stworzeniu ekskluzywnej przestrzeni mieszkalnej, dla stworzenia której korzystali m.in. z unikatowych płytek stworzonych na ich polecenie w fabryce Villeroy&Boch. Byli zafascynowani secesją, dlatego właśnie zamówili projekt w tym stylu architektonicznym. Powstała kamienica stała się ozdobą miasta. Po wojnie przez kilka lat niszczała, ale jej stan był nadal zadawalający. Niestety na początku XXI wieku jej stan zaczął się gwałtownie pogarszać. W konsekwencji doprowadziło to w 2021 roku do stanu opisanego w kazusie. Modesta Piątek nie wykonała zaleceń inspektora budowlanego i Konserwatora Zabytków.

W kamienicy nadal zachowały się wyjątkowe elementy wyposażenia oraz secesyjny front kamienicy. W związku z tym, ze względu na szczególną wartość artystyczną i historyczną kamienicy, Wojewódzki Konserwator

Zabytków wydał decyzję w sprawie czasowego zajęcia obiektu, jednakże Modesta nie umożliwiła wykonania jakichkolwiek prac, organizując ciągłe protesty przed kamienicą.

Pytania:

1. *Czy Modesta mogła zostać zobowiązana do wykonania wskazanych prac zarówno przez konserwatora zabytków oraz inspektora nadzoru budowlanego?*
2. *Czy mogło dojść do wywłaszczenia kamienicy?*

Przy rozwiązywaniu proszę przyjąć, że w wydanej decyzji wszelkie kwestie związane z prawem budowlanym, to jest kontrolą inspektora nadzoru budowlanego, *są prawidłowe*.

Rozwiązanie:

Ad 1) Tak, mogła. Każdy z organów ma własny zakres kompetencji – wojewódzki konserwator zabytków czuwa nad zachowaniem substancji zabytkowej w odpowiednim stanie i podejmuje działania, które mają zapobiec zagrożeniu zniszczenia lub istotnego uszkodzenia zabytku. Natomiast inspektor nadzoru budowlanego dba o bezpieczeństwo i musi podejmować działania, które zapobiegną zagrożeniu dla życia i zdrowia, a także katastrofie budowlanej. W pewnym zakresie kompetencje te mogą się krzyżować, dlatego współdziałanie obu organów jest bardzo mile widziane ze względu na zapewnienie odpowiedniego poziomu ochrony. Dodatkowo, decyzja wydana przez konserwatora w trybie art. 49 ust. 1 u.o.z.o.z. wskazuje sposób, w jaki prace te mają być wykonane, tak by nie naruszyć przepisów ustawy.

Co więcej, zgodnie z art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Identycznie regulowana jest kwestia w Prawie budowlanym – nakaz wykonania prac nie zwalnia z konieczności otrzymania decyzji administracyjnej lub zgłoszenia prac.

Modesta powinna zatem wykonać oba zalecenia.

Ad 2) Wywłaszczenie zabytku regulowane jest w art. 50 ust. 4 pkt. 2 u.o.z.o.z. Przepis ten znajduje zastosowanie jedynie w przypadku zabytków wpisanych do odpowiedniego rejestru lub umieszczonych na Liście Skarbów

Dziedzictwa. Jest ono poprzedzone wydaniem decyzji o zabezpieczeniu zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Zgodnie z art. 50 ust. 3 u.o.z.o.z. zabezpieczenia zabytku można dokonać w przypadku ryzyka zniszczenia lub uszkodzenia. Decyzja w sprawie wydawana jest przez starostę (art. 50 ust. 3 u.o.z.o.z.). Do wszczęcia postępowania dochodzi na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków. Wywłaszczenie jest realizowane na rzecz gminy lub Skarbu Państwa, zgodnie z procedurą uregulowaną w ustawie o gospodarce nieruchomościami. Właściciel jest uprawniony do otrzymania odszkodowania. Wywłaszczenie stosowane jest jako instrument ostateczny, gdy nie uda się usunąć zagrożeń w trybie zabezpieczenia obiektów. Procedura wywłaszczenia zależy od rodzaju zabytku.

Wywłaszczenie zabytku zawsze miało charakter instrumentu, z którego władza konserwatorska powinna korzystać w ostateczności, gdy żaden z innych instrumentów nie poskutkował. Wojewódzki Sąd Administracyjny w wyroku z 15.06.2011 r. w uzasadnieniu zauważył, że trafnie wskazuje się że normy zawarte w artykule 50 u.o.z.o.z. „kreują instrumenty reglamentacyjne o szczególnym stopniu ingerencyjności, posuwającym się aż do całkowitego pozbawienia praw do zabytku wpisanego do rejestru. Znajdą one zatem zastosowanie wyłącznie w sytuacjach, w których realizacja zadań z zakresu ochrony konserwatorskiej absolutnie nie jest możliwa do przeprowadzenia w innym trybie".

Karne wywłaszczenie zabytku jest instrumentem wykorzystywanym niezwykle rzadko przez konserwatorów, ze względu na brak proporcjonalności między kosztami postępowania a uzyskanym wynikiem.

Literatura uzupełniająca:

- A. Ginter, A. Michalak, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2016;
- K. Zalasińska, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2020;
- ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 710 ze zm.) – art. 38 ust. 1, art. 40 ust. 1, art. 49, art. 50;
- ustawa z 7.07. 1994 r. – Prawo budowlane (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1333 ze zm.) – art. 66.

Robert Wojtas

Kazusy z realizacji zadań administracji samorządowej z zakresu ochrony dziedzictwa kultury

KAZUS 28.

Wymiana stolarki okiennej w zabytku nieruchomym, wpisanym do rejestru zabytków

Stan faktyczny:

Pan Tomasz Klimczak – właściciel murowanej kamienicy w centrum Krakowa, mając na uwadze konieczność utrzymania zabytku w należytym stanie technicznym, postanowił wymienić stolarkę okienną od frontu budynku.

Kamienica jest wpisana do rejestru zabytków pod nr 23/3/ABC, prowadzonego przez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Właściciel postanowił wymienić okna z uwagi na fakt, że te obecnie zamontowane zostały zaatakowane przez kołatka domowego (*Anobium punctatum*) i były w bardzo złym stanie technicznym.

Pytania:

1. *Czy pan Tomasz Klimczak może samodzielnie wymienić okna, bez konsultowania wymiany z konserwatorem zabytków?*
2. *Co powinien zrobić, aby zgodnie z prawem wymienić uszkodzone okna na nowe?*

Rozwiązanie:

Ad 1) W myśl obowiązujących przepisów dotyczących opieki nad zabytkami, właściciel zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków nie może dokonać samodzielnie wymiany stolarki okiennej.

Ad 2) Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie prawnej określonej w art. 7 ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków

i opiece nad zabytkami[1]. Prowadzenie wszelkich prac przy zabytku wpisanym do rejestru wymaga uzyskania pozwolenia konserwatorskiego (art. 36 ww. ustawy).

Aby nie narazić się na odpowiedzialność za uszkodzenie zabytku, pan Tomasz powinien wystąpić o wydanie pozwolenia konserwatorskiego na wymianę stolarki okiennej do Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Po wpłynięciu wniosku pana Tomasza, Wojewódzki Konserwator Zabytków po rozpoznaniu sprawy w trybie administracyjnym, wyda stosowne pozwolenie – decyzję administracyjną zawierającą zakres możliwych do wykonania prac przy zabytku.

Literatura uzupełniająca:

- J. Dominik, P. Starzyk, *Ochrona drewna, Owady niszczące drewno*, PWRiL, Warszawa 1983;
- ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.);
- ustawa z 14.06.1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 735 ze zm.).

[1] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.

KAZUS 29.

Uszkodzenie zabytku poprzez namalowanie napisów

Stan faktyczny:

Pani Edyta Klimczak, właścicielka zabytku nieruchomego – kamienicy w centrum Krakowa, po powrocie z tygodniowego wypoczynku zauważyła na jednej ze ścian budynku, od strony południowej namalowany sprayem napis o wymiarach 1,4 m × 2 m.

Z uwagi na wulgarną treść, postanowiła zamalować napis inną farbą, albo zmyć dostępnym rozcieńczalnikiem.

Kamienica, której jest właścicielką wpisana jest decyzją Nr A-123/34C do rejestru zabytków, prowadzonego przez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Pytania:

1. *Czy pani Edyta może zamalować lub zmyć samodzielnie napis?*
2. *Jakie kroki powinna podjąć właścicielka, aby zgodnie z prawem przywrócić ścianę zabytku do poprzedniego stanu?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Właścicielka zabytku – pani Edyta – nie może samodzielnie, tzn. bez uzgodnienia z konserwatorem zabytków, przywrócić ściany do poprzedniego stanu (zamalować napisu lub zmyć go rozcieńczalnikiem). Co więcej, właścicielka zabytku zobowiązana jest na podstawie art. 28 ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[1] do powiadomienia o tym fakcie (zdarzeniu) konserwatora zabytków. Wymieniony

[1] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.; *dalej: u.o.z.o.z.*

obowiązek powinna zrealizować w terminie nie dłuższym niż 14 dni od dnia powzięcia informacji o wystąpieniu zdarzenia.

Ad 2) W celu naprawy szkody pani Edyta powinna skontaktować się z Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i uzyskać stosowne pozwolenie konserwatorskie. Prowadzenie wszelkich prac przy zabytku wpisanym do rejestru wymaga bowiem uzyskania pozwolenia konserwatorskiego (art. 36 u.o.z.o.z.). Pani Edyta powinna wystąpić o wydanie stosownego pozwolenia konserwatorskiego, by nie narazić się na odpowiedzialność karną z tytułu uszkodzenia zabytku.

Po wpłynięciu wniosku pani Edyty, Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków po rozpoznaniu sprawy w trybie administracyjnym, wyda pozwolenie – decyzję administracyjną określającą sposób naprawy zabytku.

Literatura uzupełniająca:

- P. Opałka, *Naprawa tynków. Aspekty budowlane i konserwatorskie*, Warszawa 2016;
- ustawa 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.);
- ustawa z 14.06.1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. 2021 poz. 735).

KAZUS 30.

Umieszczenie na zabytku znaku informującego, że podlega ochronie

Stan faktyczny:

Do Urzędu Miasta Krakowa (powiat grodzki) wpłynął pisemny wniosek pana Sławomira Nowaka, który jest właścicielem kamienicy zabytkowej przy ul. Grodzkiej w Krakowie. Kamienica wpisana jest decyzją nr AB-234/349 do rejestru zabytków, prowadzonego przez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zabytek zagospodarowany jest na cele użytkowe – usługi hotelarskie. Właściciel zapragnął podnieść prestiż hotelu, umieszczając na jednej ze ścian zewnętrznych znak graficzny z napisem: „ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM".

Pytania:

1. *Czy pan Sławomir Nowak złożył wniosek do właściwego organu?*
2. *Czy starosta może samodzielnie wydać pozwolenie (decyzję) o umieszczeniu znaku na zabytku?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Zgodnie art. 12 ust. 1 ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, pan Sławomir Nowak wystąpił do właściwego organu o wydanie pozwolenia na umieszczenie na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków znaku informacyjnego, że podlega on ochronie konserwatorskiej (zabytek chroniony prawem).

Ad 2) Starosta (w tym przypadku prezydent miasta) wyda pozwolenie na umieszczanie znaku informacyjnego na zabytku po wcześniejszym uzgodnieniu z Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jednoznacznie określa obowiązek starosty, który polega na uzgodnieniu z właściwym miejscowo Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków miejsca lokalizacji znaku informującego na zabytku. Konserwator zabytków wydaje uzgodnienie na podstawie art. 106 Kodeksu postępowania administracyjnego[1] w formie postanowienia, na które przysługuje stronie – panu Nowakowi – zażalenie. Organ, do którego zwrócono się o zajęcie stanowiska, obowiązany jest przedstawić je niezwłocznie, jednak nie później niż w terminie dwóch tygodni od dnia doręczenia mu żądania.

Organ obowiązany do zajęcia stanowiska może w razie potrzeby przeprowadzić postępowanie wyjaśniające.

Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z 9.02.2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków[2]. Znak powinien być wykonany z blachy w kształcie pięciokątnej tarczy, skierowanej ostrzem w dół, o wymiarach 185×100 mm, z napisem w górnej części „ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM".

Literatura uzupełniająca:

- ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.);
- ustawa z 14.06.1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 735 ze zm.);
- rozporządzenie Ministra Kultury z 9.02.2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259).

[1] Ustawa z 14.06.1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 735 ze zm.).

[2] Dz.U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259.

KAZUS 31.

Przypadkowe znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem archeologicznym

Stan faktyczny:

Do urzędu miasta w Krakowie zgłosił się pan Krzysztof Kowalski, który podczas wycieczki po okolicznych lasach przypadkowo znalazł wystający z ziemi przedmiot, który według niego przypominał bagnet wojskowy. Przy użyciu połamanych gałęzi oznakował to miejsce, zaś sam przedmiot przysypał ziemią tak, aby nie był widoczny. Opierając się na swojej wiedzy i doświadczeniu życiowym domniemywał, że znaleziony przedmiot może być zabytkiem, więc niezwłocznie o tym fakcie telefonicznie powiadomił Prezydenta Miasta Krakowa.

Pytania:

1. *Czy pan Kowalski zwrócił się do właściwego organu?*
2. *Jakie czynności powinien podjąć Prezydent Miasta Krakowa?*

Rozwiązanie:

Ad 1) O przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, znalazca powinien powiadomić właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[1] wójt (burmistrz, prezydent miasta) zobowiązany jest do przyjęcia zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem archeologicznym. Tym samym

[1] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.; *dalej: u.o.z.o.z.*

pan Krzysztof postąpił prawidłowo i zwrócił się w przedmiotowej sprawie do właściwego organu.

Ad 2) Prezydent Miasta zobowiązany był przyjąć zawiadomienie od pana Kowalskiego i podjąć dalsze czynności w celu powiadomienia Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Obowiązek przyjęcia zawiadomienia przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) i podjęcia dalszych czynności wynika wprost z art. 33 u.o.z.o.z. Nie ma on zatem możliwości odmówić przyjęcia zgłoszenia, jeżeli do niego trafiło zawiadomienie. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.

W terminie 3 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia od Prezydenta Miasta Krakowa wojewódzki konserwator zabytków zobowiązany jest dokonać oględzin znalezionego przedmiotu i miejsca jego znalezienia oraz, w razie potrzeby, zorganizować badania archeologiczne.

Literatura uzupełniająca:

- A. Malinowska-Sypek, R. Syperek, D. Sukniewicz, *Przewodnik archeologiczny po Polsce*, Warszawa 2010;
- ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.).

Krzysztof Sałaciński

Kazusy z bezpieczeństwa obiektów zabytkowych i instytucji gromadzących dobra kultury

KAZUS 32.

Bezpieczeństwo zbiorów muzealnych

Stan faktyczny:

Sejmik Województwa Mazowieckiego, uchwałą nr 25 z 15.07.2021 r. powołał Muzeum Historii Mazowsza. Muzeum powstało w Płocku w obiekcie, w którym znajdowała się hurtownia materiałów piśmiennych. Obiekt ten wpisany jest do rejestru zabytków pod nr 43/WKZ/1999. Obiekt ten posiada dwie kondygnacje, na których przewiduje się zorganizowanie wystawy stałej oraz wystaw czasowych. Na parterze budynku będą pomieszczenia administracyjne dla pracowników. Zbiory, które już zostały zgromadzone nie znajdują się w budynku muzeum. Planuje się je przemieścić do końca grudnia 2021 roku. Powołany został dyrektor muzeum oraz kierownicy działów. Od 1.08.2021 r. muzeum rozpoczęło swoją działalność. Docelowo zatrudnionych będzie 25 pracowników muzeum oraz 4 pomoce muzealne i 4 pracowników ochrony. W budynku muzeum instalowane są gabloty wystawowe, a pomieszczenia administracyjne wyposażane w sprzęt biurowy. Brak jest środków finansowych na zakup nowoczesnych systemów bezpieczeństwa. Systemy te muzeum zamierza zakupić w 2023 roku. Dyrektor muzeum powołał swojego zastępcę, odpowiedzialnego za administrowanie oraz zapewnienie warunków bezpieczeństwa pracownikom i zgromadzonym zbiorom. W ramach tych działań zastępca dyrektora podjął prace nad przygotowaniem odpowiedniej dokumentacji w obszarze bezpieczeństwa pracowników, osób odwiedzających muzeum oraz zbiorów. Ma jednak wątpliwości jakie dokumenty w pierwszej kolejności powinny być sporządzone w niedawno powstałym muzeum.

Pytania:

1. *Wskaż podstawę prawną realizacji zadań w obszarze bezpieczeństwa instytucji muzealnej.*

2. *Jaką w pierwszej kolejności dokumentację planistyczno-organizacyjną powinien przygotować zastępca dyrektora Muzeum Historii Mazowsza?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Podstawę prawną realizacji zadań w obszarze bezpieczeństwa instytucji muzealnej stanowią:
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2.09.2014 r. w sprawie zabezpieczenia zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym ich zniszczeniem lub utratą[1],
- rozporządzenie Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych[2].

Ad 2) W pierwszej kolejności zastępca dyrektora muzeum powinien sporządzić
- instrukcję bezpieczeństwa pożarowego (IBP) zgodnie z wymogami określonymi w § 6 rozporządzenia MKiDN z 2.09.2014 r. w sprawie zabezpieczenia zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym ich zniszczeniem lub utratą, oraz
- plan ochrony muzeum zgodnie z wymogami określonymi w § 27 ww. rozporządzenia.

Z chwilą wyposażenia muzeum w zbiory powinna być sporządzona instrukcja przygotowania zbiorów do ewakuacji, zgodnie z § 28 rozporządzenia Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Literatura uzupełniająca:

- H. Jędras P. Jaskanis (red.), *Muzeum bezpieczne*, Kraków 2018;
- S. Kocewiak, P. Ogrodzki, J. Rulewicz, *Vademecum zabezpieczenia muzeów*, Warszawa 2002;
- K. Sałaciński (red.), *Bezpieczeństwo dóbr kultury. Nowe idee i technologie*, Warszawa 2001;
- *Wybrane zagadnienia z zakresu ochrony muzeów i zbiorów przed pożarem*, Biblioteka Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2014;

[1] Dz.U. z 2014 r. poz. 1240.
[2] Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153.

• *Zarządzanie bezpieczeństwem muzeum*, Biblioteka Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2018.

KAZUS 33.

Bezpieczeństwo zbiorów bibliotecznych

Stan faktyczny:

Do narodowego zasobu bibliotecznego zaliczane są zbiory biblioteki mające wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego, które są unikatowe i spełniają co najmniej jedno z następujących kryteriów: posiadają wartość historyczną, posiadają wartość dla nauki, posiadają wartość dla kultury, posiadają wartość artystyczną. W przypadku gdy zbiory biblioteki tylko w części są zaliczane do narodowego zasobu, część tę wyodrębnia się ze zbiorów biblioteki. Wykaz bibliotek, które posiadają zbiory zaliczane do narodowego zasobu bibliotecznego określa w drodze rozporządzenia Minister Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu.

11.04.2020 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26.03.2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie narodowego zasobu bibliotecznego[1]. Rozporządzeniem tym, do narodowego zasobu bibliotecznego zaliczone zostały zbiory znajdujące się w kolejnych czterech bibliotekach. W ich gronie znalazła się Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu. Obecnie wykaz bibliotek, które posiadają zbiory zaliczone do narodowego zasobu bibliotecznego liczy 13 pozycji. Zaliczenie zbioru do narodowego zasobu wiąże się jednak z wieloma obowiązkami.

Jeżeli zbiory biblioteki tylko w części zaliczone są do narodowego zasobu, to cześć tę wyodrębnia się ze zbiorów biblioteki. Narodowy zasób dzieli się na określone kategorie i zbiór zaliczany do narodowego zasobu jest ujęty w ewidencji elektronicznej. Mając na względzie wymagania określone w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 4.07.2012 r. w sprawie narodowego zasobu bibliotecznego[2], Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu podjęła działania w celu zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom, w szczególności zaś zbiorom, które stanowią narodowy zasób biblioteczny.

[1] Dz.U. z 2020 r. poz. 240.

[2] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1308.

Pytania:

1. *Jaki dokument planistyczny ma obowiązek sporządzić Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu z uwagi na fakt, że posiada zbiory zaliczone do narodowego zasobu bibliotecznego?*
2. *W jakim terminie Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu ma obowiązek sporządzić plan ochrony zbiorów zaliczonych do narodowego zasobu bibliotecznego?*
3. *Jak rozumiesz stwierdzenie: „narodowy zasób biblioteczny podlega szczególnej ochronie"?*
4. *Jaki akt prawny reguluje narodowy zasób biblioteczny i jego szczególną ochronę?*

Rozwiązania:

Ad 1) Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu ma obowiązek sporządzić plan ochrony zbiorów zaliczanych do narodowego zasobu.

Ad 2) 30.07.2021 r. weszło w życie rozporządzenie zaliczające bibliotekę do narodowego zasobu bibliotecznego[3]. Zgodnie z jego § 3 plan ochrony ww. zbiorów należy sporządzić w terminie roku od wejścia w życie rozporządzenia. Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu ma zatem obowiązek sporządzić plan ochrony zbiorów zaliczanych do narodowego zasobu w terminie roku od wejścia w życie Rozporządzenia zaliczającego zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu do narodowego zasobu bibliotecznego, tj. do 30.07.2022 r.

Ad 3) „Narodowy zasób biblioteczny podlega szczególnej ochronie" oznacza zapewnienie warunków bezpieczeństwa dla wyodrębnionych zbiorów bibliotecznych zaliczonych do narodowego zasobu w zakresie: przechowywania, kopiowania i utrwalania na informatycznych nośnikach danych, udostępniania w celach naukowych lub ekspozycyjnych pod warunkiem, że nie spowodują one pogorszenia stanu ich zachowania lub uniemożliwią ich zniszczenie lub kradzież.

Ad 4) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 4.07.2012 r. w sprawie narodowego zasobu bibliotecznego (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1308).

[3] Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26.03.2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie narodowego zasobu bibliotecznego (Dz.U. z 2020 r. poz. 540).

Literatura uzupełniająca:

- *Chrońmy oryginały, Notes Konserwatorski nr 4*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2000;
- L. Paluszkiewicz-Horubała (red.),*Ochrona zbiorów bibliotecznych. Praktyczne realizacje prac konserwatorskich w bibliotekach polskich: III Targi Konserwacji i Restauracji Zabytków oraz Ochrony, Wyposażenia Archiwów, Muzeów, Bibliotek Dziedzictwo 7–9 października 2015*, Warszawa 2015;
- K. Sałaciński (red.), *Bezpieczeństwo dóbr kultury. Nowe idee i technologie*, Warszawa 2001;
- *Zachowajmy przeszłość dla przyszłości…, Notes Konserwatorski nr 6*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2002;
- B. Zyska, *Ochrona zbiorów bibliotecznych przed zniszczeniem*, Tom 4: *Katastrofy w bibliotekach – przyczyny, zapobieganie, akcje ratunkowe*, Katowice 1998;
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 4.07.2012 r. w sprawie narodowego zasobu bibliotecznego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1308).

KAZUS 34.

Bezpieczeństwo zbiorów archiwalnych

Stan faktyczny:

Archiwa państwowe podległe Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych działają na podstawie ustawy z 14.07.1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach[1]. Sieć archiwów państwowych tworzą placówki o charakterze centralnym oraz regionalnym. Zasób archiwalny zgromadzony w archiwach państwowych ma wyjątkową wartość historyczną, stanowi o naszej tożsamości i dziedzictwie narodowym. Dlatego też powinien być objęty szczególną ochroną. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje Minister Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu poprzez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych. Materiały archiwalne to wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, mapy i plany, nagrania dźwiękowe i video, filmy i mikrofilmy oraz inna dokumentacja bez względu na sposób jej wytworzenia stanowiąca materiał o wartości historycznej – powstała w przeszłości jak i współcześnie. Jednym z zadań archiwów państwowych jest zabezpieczenie i konserwacja archiwaliów, również tych w postaci elektronicznej. Aby móc gromadzić, przechowywać jak i upowszechniać zbiory, archiwa powinny mieć odpowiednią infrastrukturę informatyczną oraz budowlaną. Pozwoli to zapewnić im warunki bezpiecznego przechowywania materiałów archiwalnych oraz właściwych działań konserwatorskich z uwzględnieniem uwarunkowań klimatycznych i środowiskowych.

W 2020 roku oddany został do użytku nowy gmach Archiwum Narodowego w Krakowie, spełniający najwyższe standardy klimatyczne i środowiskowe oraz posiadający odpowiednią infrastrukturę zapewniającą bezpieczeństwo zgromadzonym zbiorom. Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych podejmuje szereg działań mających na celu zabezpieczenie i ochronę zasobu archiwalnego archiwów państwowych. Jednym z nich było wydanie aktu prawnego regulującą tę problematykę w archiwach państwowych. Podejmowane są także działania szkoleniowe, jak również organizowane

[1] Tj. Dz.U. z 2020 r. poz. 164.

są ćwiczenia dotyczące zasad postępowania w przypadku zdarzeń kryzysowych w archiwach.

Pytania:

1. *Jaki przepis prawa wewnętrznego (wydany przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych) reguluje zasady zabezpieczenia i ochrony zasobu archiwalnego archiwów państwowych?*
2. *Jakie obowiązki mają dyrektorzy archiwów państwowych w celu zabezpieczenia i ochrony zasobu archiwalnego przed uszkodzeniem lub zniszczeniem?*

Rozwiązania:

Ad 1) Chodzi o zarządzenie nr 24 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 14.11.2016 r. w sprawie zabezpieczenia i ochrony zasobu archiwalnego Archiwów Państwowych[2]

Ad 2) Zgodnie z zarządzeniem nr 24 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 14.11.2016 r. w sprawie zabezpieczenia i ochrony zasobu archiwalnego Archiwów Państwowych dyrektorzy archiwów państwowych mają obowiązek:
- opracowania analizy stanu budynków archiwów i zasobu archiwalnego,
- programu działania w celu poprawy warunków ochrony na terenie archiwów,
- zabezpieczenia przechowywanego zasobu archiwalnego,
- opracowania programu poprawy warunków i metod przechowywania materiałów archiwalnych,
- opracowania planu działania na wypadek nadzwyczajnych zagrożeń i sytuacji kryzysowych,
- opracowania zasad przechowywania oraz ochrony i zabezpieczenia zasobu archiwalnego, z uwzględnieniem wymogów postępowania z materiałami archiwalnymi znajdującymi się w magazynach,
- przeprowadzania szkoleń pracowników, zwłaszcza nowo zatrudnionych oraz pracowników zajmujących się nadzorem archiwalnym – w zakresie przechowywania oraz prawidłowej ochrony i zabezpieczenia zasobu archiwalnego.

[2] Zob. Zarządzenie nr 24 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 14.11.2016 r w sprawie zabezpieczenia i ochrony zasobu archiwalnego Archiwów Państwowych, tekst w: K. Góralczyk, K. Sałaciński, M. Szuniewicz-Stępień, *Ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych. Wybór źródeł krajowych*, Gdynia-Kraków 2022.

Literatura uzupełniająca:

- M. Bochenek, A. Czajka, *Przeprowadzka zasobu archiwalnego. Zalecenia i dobre praktyki*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2020;
- K. Sałaciński (red.), *Bezpieczeństwo dóbr kultury. Nowe idee i technologie*, Warszawa 2001;
- R. Wojtkowski, A. Czajka, M. Boruszkowska, *Budynek archiwum. Wskazówki dla uczestników budowlanego procesu inwestycyjnego*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2019;
- *Zasady postępowania z materiałami archiwalnymi. Ochrona zasobu archiwalnego*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2011.

KAZUS 35.

Odpowiedzialność dyrektora

Stan faktyczny:

Burmistrz miasta Sulejówka na posiedzeniu Rady Miasta 10.10.2018 r., zgłosił propozycję powstania Muzeum Ekologii na terenie parku Glinianki. Inicjatywa uzyskała akceptację Rady Miasta w 2019 roku. W budżecie zabezpieczone zostały środki finansowe na budowę muzeum. Inwestycja została ukończona w grudniu 2020 roku. Muzeum rozpoczęło działalność 1.01.2021 r. jako samorządowa instytucja kultury. Ponadto Muzeum Ekologii wpisane zostało do państwowego rejestru muzeów. Burmistrz powołał na stanowisko dyrektora muzeum pana Jacka Zawadzkiego z dniem 1.02.2021 r. Dyrektor muzeum dokonał przeglądu obowiązującego statutu i regulaminu organizacyjnego muzeum i przygotował nowe propozycje odnoszące się w szczególności do działalności merytorycznej, a następnie przekazał dokumenty do konsultacji pracownikom muzeum. Zgłosili oni szereg uwag, które dotyczyły zarówno spraw merytorycznych jak i bezpieczeństwa muzeum. Wśród zgłoszonych przez pracowników uwag do regulaminu organizacyjnego, dwie odnosiły się do odpowiedzialności dyrektora muzeum za sprawy bezpieczeństwa pracowników oraz zbiorów. Jedna z uwag dotyczyła zasadności powierzenia przez dyrektora muzeum odpowiedzialności za koordynowanie działań muzeum na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych kierownikowi działu administracyjnego. Druga odnosiła się do braku zapisów w regulaminie organizacyjnym co do dokonywania przeglądu stanu zabezpieczeń budowlanych i mechanicznych oraz roli dyrektora w tych czynnościach. Ostateczne regulamin organizacyjny został zaakceptowany zgodnie z propozycjami zgłoszonymi przez dyrektora. Uwagi odnoszące się do spraw bezpieczeństwa muzeum, w szczególności te wskazane powyżej, nie zostały uwzględnione w nowym regulaminie organizacyjnym.

Pytania:

1. *Czy uwagi zgłoszone do projektu regulaminu organizacyjnego były zasadne?*
2. *Czy dokonywanie przeglądu stanu zabezpieczeń budowlanych i mechanicznych w muzeum ma swoje umocowanie prawne? Czy dyrektor muzeum ma w ramach tych czynności wykonywać określone obowiązki?*
3. *Czy prawdą jest, że w sytuacjach kryzysowych i na wypadek konfliktu zbrojnego dyrektor muzeum może podejmować decyzje bez udziału organów kolegialnych i doradczych?*

Literatura uzupełniająca:

- H. Jędras P. Jaskanis (red.), *Muzeum bezpieczne*, Kraków 2018;
- S. Kocewiak, P. Ogrodzki, J. Rulewicz, *Vademecum zabezpieczenia muzeów*, Warszawa 2002;
- *Nowoczesne zarządzanie muzeum, współpraca polsko-holenderska w ramach projektu MATRA 1999–2007*, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, Warszawa 2007.
- J. Piwowarski, P. Pajorski, *Ochrona obiektów. Zarys wybranych zagadnień*, Kraków 2015;
- K. Sałaciński (red.), *Bezpieczeństwo dóbr kultury. Nowe idee i technologie*, Warszawa 2001;
- *Zarządzanie bezpieczeństwem muzeum*, Biblioteka Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2018.

KAZUS 36.

Ostrzeganie i alarmowanie

Stan faktyczny:

Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie jest samorządową instytucją kultury, wpisaną do rejestru instytucji kultury prowadzonego przez Samorząd Województwa Mazowieckiego pod numerem RIK/23/99. Celem działalności muzeum jest gromadzenie, opracowanie, konserwacja oraz udostępnianie zbiorów oraz prowadzenie działalności edukacyjnej, naukowej, wydawniczej, promowanie i upowszechnianie kultury. Muzeum działa w oparciu o ustawę z 21.11.1996 r. o muzeach[1] oraz ustawę z 25.10.1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej[2].

Zbiory muzeum to jedna z największych i najciekawszych kolekcji etnograficznych w Polsce. Kolekcję polską tworzą zespoły zabytków obrazujące najważniejsze dziedziny tradycyjnej kultury ludowej oraz dokumentacja współczesnej twórczości ludowej. Zbiory Państwowego Muzeum Etnograficznego posiadają wymaganą przepisami dokumentację szczegółową w formie kart ewidencyjnych.

Muzeum z uwagi na położenia w centralnym punkcie Dzielnicy Warszawa Śródmieście jest podatne na różnorakie zagrożenia, które wymagają odpowiedniego systemu alarmowania i ostrzegania. Wśród potencjalnych zagrożeń do najistotniejszych należą zagrożenie pożarowe, awarie techniczne, katastrofy komunikacyjne, zagrożenia chemiczne, demonstracje i rozruchy uliczne oraz inne zagrożenia kryzysowe, które wymagają działań wyprzedzających, w tym odpowiednich instrukcji oraz szkolenia pracowników muzeum. Muzeum posiada plan ochrony, w którym zawarte są odpowiednie procedury postępowania na wypadek zaistnienia różnych rodzajów zagrożeń. Najważniejsze instrukcje odnoszą się do postępowania na wypadek pożaru, postępowania na wypadek napadu, postępowania na wypadek włamania, postępowania w razie wtargnięcia do obiektu osób

[1] T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 902 ze zm.

[2] T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 194.

zachowujących się agresywnie, postępowania w przypadku zgłoszenia podłożenia lub znalezienia ładunku wybuchowego, postępowania w przypadku awarii systemów i urządzeń w muzeum.

Pytania:

1. *Wymień pięć podstawowych czynności ostrzegania i alarmowania na wypadek pożaru.*
2. *Jak należy się zachować po otrzymaniu informacji o podłożeniu ładunku wybuchowego?*
3. *Co jaki czas powinny odbywać się ćwiczenia ewakuacyjne w muzeum?*

Rozwiązania:

Ad 1) Podstawowe czynności ostrzegania i alarmowania na wypadek pożaru to:
1. zawiadomić jednostkę ratowniczo-gaśniczą PSP, Pogotowie Ratunkowe i Policję,
2. zawiadomić osoby znajdujące się w obrębie pożaru narażone na jego skutki,
3. zawiadomić kierownictwo muzeum,
4. przeciwdziałać w toku ewakuacji objawom paniki wśród osób ewakuowanych,
5. podporządkować się poleceniom kierującego akcją ratowniczą.

Ad 2) Po otrzymaniu informacji o podłożeniu ładunku wybuchowego należy zachować spokój i zorientować się jak bezpiecznie opuścić teren obiektu. Jeżeli jest to możliwe, należy powiadomić Policję lub inne służby ratunkowe. Pracownicy odpowiedzialni za ochronę obiektu powinni ponadto powiadomić dyrekcję i pracowników muzeum. Bezwzględnie należy zastosować się do poleceń Policji lub osoby, która dowodzi akcją ewakuacyjną.

Ad 3) Ćwiczenia ewakuacyjne powinny się odbywać w instytucji muzealnej raz na dwa lata. Obowiązek taki wynika z § 17 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. Nr 109, poz.719).

Literatura uzupełniająca:

- H. Jędras P. Jaskanis (red.), *Muzeum bezpieczne*, Kraków 2018;
- S. Kocewiak, P. Ogrodzki, J. Rulewicz, *Vademecum zabezpieczenia muzeów*, Warszawa 2002;
- *Nowoczesne zarządzanie muzeum, współpraca polsko-holenderska w ramach projektu MATRA 1999–2007*, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, Warszawa 2007;
- J. Piwowarski, P. Pajorski, *Ochrona obiektów. Zarys wybranych zagadnień*, Kraków 2015;
- K. Sałaciński (red.), *Bezpieczeństwo dóbr kultury. Nowe idee i technologie*, Warszawa 2001;
- *Wybrane zagadnienia z zakresu ochrony muzeów i zbiorów przed pożarem*, Biblioteka Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2014;
- *Zarządzanie bezpieczeństwem muzeum*, Biblioteka Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2018;
- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. Nr 109, poz.719).

KAZUS 37.

Obowiązkowa ochrona obiektów kultury

Stan faktyczny:

Muzeum Narodowe w Warszawie jest jedną z najstarszych i największych instytucji muzealnych w kraju. Posiada bardzo cenne zbiory. Realizuje zadania wystawiennicze, edukacyjne, naukowe, promocyjne, wydawnicze, konserwatorskie. W czasie II wojny światowej znaczna część zbiorów uległa zniszczeniu lub grabieży. Budynek muzeum w 1939 roku uległ częściowemu zniszczeniu. Po zakończeniu II wojny światowej, w maju 1945 roku została zorganizowana wystawa „Warszawa oskarża", ukazująca ogrom zniszczeń zbiorów muzeum oraz strat w dziedzictwie kultury Polski.

Mając na względzie doświadczenia wojenne oraz aktualne zagrożenia, w muzeum wdrożone zostały przepisy prawne oraz procedury w obszarze bezpieczeństwa muzeum, w tym odnoszące się ochrony. Minister Kultury i Sztuki, w drodze decyzji administracyjnej, objął muzeum obowiązkową ochroną. Utworzona została wewnętrzna służba ochrony, która zapewnia bezpieczeństwo zgromadzonym zbiorom, jak i pracownikom muzeum oraz osobom odwiedzającym galerie. Pracownicy ochrony są systematycznie szkoleni, posiadają pozwolenia na broń oraz stosowanie innych środków przymusu bezpośredniego. W muzeum sporządzony został plan ochrony oraz uzgodniony z właściwym terytorialnie komendantem wojewódzkim Policji. Właściwe organy Policji systematycznie prowadzą kontrole stanu bezpieczeństwa muzeum. Realizowane są także inne działania w obszarze bezpieczeństwa pracowników, zbiorów oraz osób odwiedzających galerie.

Pytania:

1. *Wskaż podstawę prawną objęcia Muzeum Narodowego w Warszawie obowiązkową ochroną przez specjalistyczne uzbrojone formacje ochronne lub odpowiednie zabezpieczenie techniczne.*
2. *Z jakich elementów składa się plan ochrony Muzeum Narodowego w Warszawie?*
3. *Kto prowadzi ewidencję obiektów podlegających obowiązkowej ochronie?*

Rozwiązania:

Ad 1) Podstawę prawną objęcia Muzeum Narodowego w Warszawie obowiązkową ochroną stanowi art. 5 ust. 2 pkt 4 lit. c ustawy z 22.08.1997 r. o ochronie osób i mienia[1]. Zgodnie z ww. przepisem do obiektów ważnych z punktu widzenia interesów państwa podlegających obowiązkowej ochronie przez specjalistyczne uzbrojone formacje ochronne lub odpowiednie zabezpieczenie techniczne „należą […] w zakresie ochrony innych ważnych interesów państwa […] muzea i inne obiekty, w których zgromadzone są dobra kultury narodowej".

Ad 2) Plan ochrony Muzeum Narodowego w Warszawie składa się z następujących elementów:
- analiza stanu potencjalnych zagrożeń i aktualnego stanu bezpieczeństwa muzeum,
- ocenę aktualnego stanu ochrony muzeum,
- dane dotyczące wewnętrznej służby ochrony:
  - stan etatowy,
  - rodzaj i ilość uzbrojenia i wyposażenia,
  - sposób zabezpieczenia broni i amunicji,
- dane dotyczące rodzaju zabezpieczeń technicznych,
- zasady organizacji i wykonywania ochrony muzeum.

Ad 3) Na podstawie art. 5 ust. 5 ustawy z 22.08.1997 r. o ochronie osób i mienia, ewidencję obiektów podlegających obowiązkowej ochronie znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewoda. Ewidencja ma charakter poufny.

Literatura uzupełniająca:

- H. Jędras P. Jaskanis (red.), *Muzeum bezpieczne*, Kraków 2018;
- S. Kocewiak, P. Ogrodzki, J. Rulewicz, *Vademecum zabezpieczenia muzeów*, Warszawa 2002;
- J. Piwowarski, P. Pajorski, *Ochrona obiektów. Zarys wybranych zagadnień*, Kraków 2015;
- K. Sałaciński (red.), *Bezpieczeństwo dóbr kultury. Nowe idee i technologie*, Warszawa 2001;

[1] T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 838 ze zm.

• *Wybrane zagadnienia z zakresu ochrony muzeów i zbiorów przed pożarem*, Biblioteka Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2014;
• *Zarządzanie bezpieczeństwem muzeum*, Biblioteka Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2018;
• ustawa z 22.08.1997 r. o ochronie osób i mienia (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 838 ze zm.).

Krzysztof T. Kociołek

Kazusy z ochrony przeciwpożarowej obiektów i zbiorów

KAZUS 38.

Pożar katedry Notre-Dame de Paris

Stan faktyczny:

Pożar gotyckiej, wpisanej na listę światowego dziedzictwa UNESCO katedry Notre-Dame w Paryżu wybuchł 15.04.2019 roku.

W związku z mszą świętą o godzinie 18.00, w tym dniu katedra została zamknięta dla zwiedzających wcześniej. Także robotnicy pracujący na rusztowaniach na dachu katedry opuścili budowę, zamknięto wejścia na dach i wyłączono zasilanie wind[1].

Według dostępnych w Internecie[2] informacji detekcja pożaru nastąpiła i pierwszy alarm pożarowy rozległ się w trakcie mszy świętej o godzinie 18.20. Natychmiast przerwano mszę świętą i ewakuowano wszystkie osoby przebywające w katedrze – trwało to kilka minut. W tym czasie jeden ze strażaków (pełniących stały dyżur w katedrze, ewentualnie agent ochrony[3] – różne źródła podają różne informacje) udał się na górę i wspiął się na dach w celu rozpoznania zagrożenia, jednak nie zauważył żadnych oznak pożaru. W związku z tym zaproszono wszystkich wiernych do wnętrza katedry i kontynuowano mszę świętą.

Ponowny alarm pożarowy rozległ się o godzinie 18.43. O godzinie 18.49 podczas ponownego rozpoznania strażak (agent ochrony) zlokalizował ogień na poddaszu u podnóża wieżyczki (iglicy). Ponownie przerwano mszę świętą i ewakuowano wszystkie osoby przebywające w katedrze. Pierwsza smuga dymu pojawiła się nad dachem katedry o godzinie 18.50.

---

1 D. Mączyński, *Pożar katedry Notre Dame w Paryżu*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie" 2019 (Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – nowoczesne technologie w ochronie dziedzictwa).

2 *Pożar katedry Notre-Dame w Paryżu*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Pożar_katedry_Notre-Dame_w_Paryżu (dostęp 5.01.2021).

3 D. Mączyński, *op. cit.*

Straż Pożarna została zawiadomiona o zdarzeniu o godzinie 18.51. Pierwsze zastępy przybyły na miejsce pożaru po 7 lub 10 minutach od zgłoszenia – różne źródła podają różne informacje.

Płomienie objęły dach świątyni i znajdującą się na nim sygnaturkę. Następnie płomienie rozprzestrzeniły się na jedną z wież katedry. Pierwsze relacje „na żywo" w telewizjach dostępnych w Polsce pojawiły się tuż po godzinie 19. Na całym świecie przerwano programy telewizyjne i radiowe. Ogromne płomienie na dachu katedry relacjonowane „online", dymy nad Paryżem, mnóstwo obserwujących te wydarzenia turystów i paryżan wydawały się czymś nierealnym, sprawiały wrażenie katastroficznego filmu.

Przybywający na miejsce pożaru strażacy stwierdzili gwałtowny rozwój pożaru trawiącego kilkusetletnią, wysuszoną więźbę dachową i wezwali dodatkowe siły i środki. Policja zabezpieczyła miejsce pożaru usuwając z zagrożonych rejonów osoby postronne.

Około godziny 19.12 rozpoczęła się ewakuacja skarbca, relikwii i dzieł sztuki z wnętrza katedry.

Pierwszy etap działań ratowniczo-gaśniczych to głównie próby podania skutecznych prądów gaśniczych na zagrożone, lecz nie objęte jeszcze pożarem części katedry oraz bezpośrednio na pożar. Podejmowano także intensywne starania w celu zabezpieczenia nieprzerwanego podawania wody do pożaru. Punkt czerpania wody został zbudowany na Sekwanie, skąd wężowymi magistralami wodnymi woda podawana była do samochodów pożarniczych prowadzących działania gaśnicze. W miarę przybywania sił i środków stawiano kolejne drabiny mechaniczne i podnośniki hydrauliczne, z których podawano kolejne prądy wody. Nierówna walka z pożarem trwała kilka godzin. Z powodu dużej ilości drewna wykorzystanego do wykonania więźby dachowej, przez niektórych specjalistów komentujących w mediach akcję gaśniczą, sytuacja przyrównywana była do pożaru lasu [warto zapoznać się z dostępnymi w Internecie relacjami i komentarzami, sugerującymi rozmaitość przyczyn powstania pożaru oraz wieszczącymi całkowite zniszczenie katedry].

Z powodu skrajnie niebezpiecznych warunków i wysokiej temperatury strażacy nie byli w stanie wejść na poddasze, dlatego działania gaśnicze prowadzone były głównie z zewnątrz. Ratującym sprzyjał fakt, że ołowiana blacha stanowiąca pokrycie dachu, topiła się i odparowywała, dzięki czemu prądy wody mogły dotrzeć do płonącej więźby dachowej i nie spływały po dachu. Działania gaśnicze skupiały się także na ochronie prądami wody, podawanymi z drabin i podnośników, dwóch wież ze znajdującymi

się w nich dzwonami. Ponadto podejmowano starania, by ochronić przed zniszczeniem konstrukcję katedry, poprzez nieustanne polewanie wodą ścian, zdobień i witraży. Dzięki nieograniczonemu dostępowi do wody z Sekwany działania te okazały się skuteczne.

Około godziny 19.50 zawaliła się wieżyczka, która przebiła sklepienie i wpadła do wnętrza katedry, zwiększając zniszczenia. Strażacy natychmiast zostali wycofani z wnętrza katedry, a na ich miejsce wprowadzony został zdalnie sterowany gąsienicowy robot gaśniczy „Colossus". Wkrótce zawaliła się konstrukcja dachu nad nawą główną, prezbiterium i transeptem.

O godzinie 21.07 pożar obejmował już część drewnianych elementów w północnej wieży, których nie można ugasić prądami wody z drabin i podnośników hydraulicznych. Płomienie ugasili skierowani w to miejsce strażacy.

Pożar ugaszono 16 kwietnia około godziny 4.00, a dogaszanie trwało do godziny 10.00. Ocalały główna konstrukcja budowli oraz dwie wieże, a także trzy rozety z XII i XIII wieku. Dach świątyni i więźba dachowa doszczętnie spłonęły, zaś zbudowana w XIX wieku według projektu Eugène'a Viollet-le-Duca sygnaturka uległa zawaleniu. Zniszczone zostały również fragmenty kamiennego sklepienia w nawie głównej, na jej skrzyżowaniu z transeptem oraz w północnej części transeptu, a także XIX-wieczne górne witraże w szczytach transeptu. Całkowitemu zniszczeniu uległy średniowieczne konstrukcje dachu nad nawą główną, prezbiterium i transeptem oraz wieżyczka nad transeptem. Generał Jean-Claude Gallet, dowódca paryskiej straży pożarnej poinformował, że najcenniejsze zabytki zostały w porę wyniesione. Z płonącej katedry udało się uratować koronę cierniową, jedną z najważniejszych relikwii chrześcijańskich, a także niektóre kielichy i XIII-wieczną tunikę króla Ludwika IX Świętego[4].

Zgodnie z komunikatem Paryskiej Straży Pożarnej w akcji gaszenia katedry Notre-Dame brało udział blisko 400 strażaków. W kulminacyjnej fazie gaszenia podawano 24 000 litrów wody na minutę. W działaniach brało udział 68 zastępów gaśniczych, 18 działek wodno-pianowych, 8 drabin i podnośników hydraulicznych, jeden robot gaśniczy oraz dwa drony (w celach rozpoznawczych). W trakcie pożaru lekko rannych zostało dwóch policjantów i jeden strażak.

Pożar katedry spowodował uwolnienie do atmosfery 460 ton ołowiu. Skażenie ołowiem okolic katedry przekracza normę nawet do 1300 razy.

[4] *Pożar katedry Notre-Dame w Paryżu*, *op. cit.*

Śledztwo, które rozpoczęto dzień po pożarze, wykazało, że przyczyną pojawienia się ognia było spięcie w instalacji elektrycznej. Prezydent Emmanuel Macron już w dniu pożaru podczas przemówienia zapowiedział odbudowę katedry w 2024 r[5].

Pytania:

1. *Jakie zabezpieczenia techniczne i organizacyjne można zastosować, aby do podobnego zdarzenia nie doszło w przyszłości?*
2. *Do jakiej kategorii zagrożenia ludzi oraz do jakiej grupy wysokości – według polskich przepisów – zakwalifikowana jest katedra Notre Dame?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Teoretycznie – z powodu dużej odległości od miejsca stałego posterunku ochrony do miejsca wybuchu pożaru – można było dodatkowo zastosować system telewizji dozorowej – kamery umieszczone na poddaszu, w miejscach prowadzenia prac remontowych.

Na pewno do ograniczenia rozmiarów pożaru przyczyniłoby się zabezpieczenie ogniochronne palnych elementów konstrukcji dachu.

Ponadto można było opracować dodatkowe procedury w zakresie odłączania prądu i innych mediów na zakończenie każdego dnia pracy (spięcie w instalacji elektrycznej zostało podane jako przyczyna pożaru). Zastosowanie procedury prowadzenia prac niebezpiecznych pod względem pożarowym na pewno zminimalizowałoby możliwość wybuchu pożaru. Istotnym elementem systemu bezpieczeństwa są także odpowiednie praktyczne i teoretyczne szkolenia pracowników ochrony/nadzoru w zakresie ochrony przeciwpożarowej. Poza tym celowym było wprowadzenie okresowych kontroli miejsca remontu przez pracownika ochrony, po opuszczeniu go przez ekipę remontową.

Ad 2) Katedra Notre Dame zakwalifikowana jest (wg polskich przepisów) do kategorii zagrożenia ludzi ZL I oraz do grupy wysokości „wysokie" – W.

[5] K. Stańko, *Druga rocznica pożaru w katedrze Notre Dame w Paryżu* (15.04.2021); https://podroze.onet.pl/aktualnosci/15-kwietnia-2019-r-splonela-katedra-notre-dame-w-paryzu-przyczyny-pozaru-odbudowa/3q259qn (dostęp: 15.04.2021).

Literatura uzupełniająca:

- D. Mączyński, *Pożar katedry Notre Dame w Paryżu*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie" 2019 (Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – nowoczesne technologie w ochronie dziedzictwa);
- K. Stańko, *Druga rocznica pożaru w katedrze Notre Dame w Paryżu* (15.04.2021); https://podroze.onet.pl/aktualnosci/15-kwietnia-2019-r-splonela-katedra-notre-dame-w-paryzu-przyczyny-pozaru-odbudowa/3q259qn (dostęp: 15.04.2021);
- S. Wilczkowski, *Środki ogniochronne*, Szkoła Aspirantów PSP, Kraków 2000;
- ustawa z 24.08.1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 869);
- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.);
- rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 12.04.2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1065 ze zm.).

KAZUS 39.

Pożar Zamku Książ w Wałbrzychu

Stan faktyczny:

Informację o pożarze w zamku Książ strażacy uzyskali 10.12.2014 r. o godz. 13.48[1], bezpośrednio z zainstalowanego w zabytku systemu sygnalizacji pożarowej, połączonego w ramach monitoringu pożarowego ze stanowiskiem kierowania PSP. Natychmiast na miejsce wysłano dwa zastępy.

Na terenie obiektu przebywało około 20 turystów i pracownicy, którzy natychmiast – po włączeniu się alarmu pożarowego – zostali ewakuowani. Ewakuacja odbywała się tylko schodami, gdyż zgodnie z przyjętym scenariuszem pożarowym windy zjechały na parter i zostały unieruchomione. Pracujący na dachu i poddaszu robotnicy znajdowali się w tym czasie na przerwie obiadowej, poza miejscem budowy.

Pierwsze zastępy przybywające na miejsce zdarzenia informowały Miejskie Stanowisko Kierowania PSP, że pożar zajął dach zabytkowego wałbrzyskiego Zamku Książ. Ogień pojawił się także na przylegającym poddaszu. Sytuacja wydawała się dramatyczna, ponieważ z pierwszych informacji wynikało, że mógł tam pozostać uwięziony człowiek (jak się wkrótce okazało – sam się stamtąd wydostał). Akcję gaśniczą utrudniała lokalizacja zabytkowego zamku: znajduje się on na wzgórzu, otoczony jest lasem i fosą. Dojazd na dziedziniec jest wąski, ograniczona przestrzeń utrudnia dojazd pod sam budynek, ponadto ciężkie samochody bojowe muszą parkować na nieutwardzonej powierzchni terenu zielonego. Sprzyjającą okolicznością był fakt znajomości obiektu przez wałbrzyskich strażaków, którzy w trakcie przeprowadzonych kilkanaście miesięcy wcześniej ćwiczeń doskonale poznali ten obiekt, co znacznie przyczyniło się do szybkiej lokalizacji pożaru[2] i skuteczności działań gaśniczych, pomimo skomplikowanej topografii wewnętrznej budynku.

---

[1] A. Szałkowski, *Pożar zamku Książ w Wałbrzychu. Potężne straty. Zawinili robotnicy?* (10.12.2014); https://gazetawroclawska.pl/pozar-zamku-ksiaz-w-walbrzychu-potezne-straty-zawinili-robotnicy-filmy-i-zdjecia/ar/3679026 (dostęp 25.02.2021).

[2] Lokalizacja pożaru – powstrzymanie rozprzestrzeniania się pożaru i ograniczenie intensywności procesu spalania (dostęp: 25.02.2021).

Działania gaśnicze prowadzone były wewnątrz budynku oraz od zewnątrz, z wykorzystaniem drabiny mechanicznej. Po dwóch godzinach walki z ogniem strażakom udało się opanować sytuację. Dogaszanie trwało jeszcze kilka godzin. Spłonęło około 500 m^2 dachu. Na miejscu pracowało 30 zastępów straży pożarnej, a w działaniach ratowniczo-gaśniczych brało udział 120 strażaków[3] z Wałbrzycha, Wrocławia, Jeleniej Góry, Ząbkowic, Dzierżoniowa i powiatu świdnickiego.

Analiza zdarzenia

Dzięki temu, że 15.07.1993 r.[4] Zamek Książ w Wałbrzychu został wpisany na listę obiektów zabytkowych województwa dolnośląskiego i w wyniku porozumienia między Generalnym Konserwatorem Zabytków i Komendantem Głównym PSP objęty wymogiem posiadania systemu sygnalizacji pożarowej podłączonego do monitoringu pożarowego, możliwa była szybka detekcja pożaru, zawiadomienie osób znajdujących się w strefie zagrożenia oraz powiadomienie jednostek ochrony przeciwpożarowej.

Także wieloletnia współpraca właścicieli Zamku Książ z Państwową Strażą Pożarną nie pozostała bez wpływu na skuteczność działań gaśniczych. Prowadzone w poprzednich latach, przez Komendanta Miejskiego PSP w Wałbrzychu, czynności kontrolno-rozpoznawcze ujawniały zaniedbania w dziedzinie bezpieczeństwa pożarowego, które sukcesywnie usuwano, także w wyniku stosowania rozwiązań zamiennych. Każdy element wpływający na bezpieczeństwo pożarowe w Zamku Książ był istotny, jednak na podkreślenie zasługują nałożone i zrealizowane wysokim kosztem rozwiązania, które zadecydowały o powodzeniu działań ratowniczo-gaśniczych 10.12.2014 r.[5]:

– system sygnalizacji pożaru (SSP) zainstalowany we wszystkich pomieszczeniach na wszystkich kondygnacjach Zamku Książ,
– dźwiękowy system ostrzegawczy (DSO) wykonany we wszystkich pomieszczeniach na kondygnacjach użytkowych Zamku,
– awaryjne oświetlenie ewakuacyjne wykonane na wszystkich drogach ewakuacyjnych na kondygnacjach. W trakcie montażu powstał problem z uzyskaniem odpowiedniego natężenia oświetlenia w kilku miejscach

[3] AD, *Sprawa pożaru Zamku Książ trafi do sądu. Prokurator oskarża firmę remontową* (1.06.2016), https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,35771,20166076,sprawa-pozaru-zamku-ksiaz-trafi-do-sadu-prokurator-oskarza.html?disableRedirects=true (dostęp 21.02.2021).

[4] D. Buła, *Zamek Książ inaczej*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie" 2015 (Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – bezpieczeństwo użytkowania obiektów zabytkowych)

[5] *Ibidem*.

wysokich i szerokich dróg ewakuacyjnych. Problem jednak rozwiązano bez szkody dla zabytkowych detali obiektu,
– instalacja zapobiegająca zadymieniu klatek schodowych – reprezentacyjnej (cesarskiej) i bocznej,
– przeciwpożarowy wyłącznik prądu (PWP) umieszczony przy wejściu głównym do Zamku,
– hydranty wewnętrzne z wężem półsztywnym DN 25 oraz zawory hydrantowe DN 52,
– zewnętrzne zaopatrzenie w wodę do celów przeciwpożarowych (hydranty zewnętrzne),
– dojazd pożarowy oraz warunki dostępu do obiektu.
– instrukcja bezpieczeństwa pożarowego, z którą byli zapoznani pracownicy Zamku (wyciąg z instrukcji znajduje się na Stanowisku Kierowania Komendanta Miejskiego PSP w Wałbrzychu).

Wszystkie powyższe elementy przyczyniły się do powodzenia działań ratowniczo-gaśniczych. Należy jednak podkreślić, że Zamek Książ, stadnina i budynki towarzyszące były często wizytowane przez Jednostki Ratowniczo-Gaśnicze PSP. W celu rozpoznania operacyjnego obiektu, na terenie zamku regularnie prowadzone były ćwiczenia jednostek ochrony przeciwpożarowej, podczas których strażacy zapoznawali się z obiektem, zamontowanymi w nim urządzeniami przeciwpożarowymi i układem komunikacyjnym. Dla zobrazowania poziomu skomplikowania układu budynku podam, że na podstawie posiadanej dokumentacji graficznej, w Zamku Książ występuje 26 biegów schodowych łączących różne poziomy budynku, antresole, pomieszczenia gospodarcze i tarasy lub poszczególne poziomy o określonym przeznaczeniu[6].

Przypuszczalną przyczyną pożaru było prowadzenie prac budowlanych, polegających między innymi na układaniu papy termozgrzewalnej[7].

Pytania:

1. *Co rozumiesz pod pojęciem „prac niebezpiecznych pożarowo" i kto jest odpowiedzialny za ich prawidłowe i bezpieczne prowadzenie?*
2. *Jakie działania powinna podjąć osoba odpowiedzialna za organizację i przeprowadzenie prac niebezpiecznych pod względem pożarowym?*
3. *Czy teoretycznie można było uniknąć pożaru, a jeśli tak – to w jaki sposób?*

---

[6] Ibidem.

[7] AD, *Sprawa pożaru Zamku Książ trafi do sądu. Prokurator oskarża firmę remontową* (1.06.2016); https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,35771,20166076,sprawa-pozaru-zamku-ksiaz-trafi-do-sadu-prokurator-oskarza.html?disableRedirects=true (dostęp 21.02.2021).

Rozwiązanie:

Ad 1) Prace niebezpieczne pod względem pożarowym są to prace remontowo-budowlane związane z użyciem otwartego ognia, cięciem z wytwarzaniem iskier mechanicznych i spawaniem, prowadzone wewnątrz lub na dachach obiektów, na przyległych do nich terenach oraz placach składowych, a także prace remontowo-budowlane wykonywane w strefach zagrożonych wybuchem. Za prawidłowe i bezpiecznie prowadzenie odpowiedzialny jest właściciel, zarządca lub użytkownik obiektu, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.).

Ad 2) Przed rozpoczęciem prac niebezpiecznych pod względem pożarowym, mogących powodować bezpośrednie niebezpieczeństwo powstania pożaru lub wybuchu należy:
1) ocenić zagrożenie pożarowe w miejscu, w którym prace będą wykonywane;
2) ustalić rodzaj przedsięwzięć mających na celu niedopuszczenie do powstania i rozprzestrzeniania się pożaru lub wybuchu;
3) wskazać osoby odpowiedzialne za odpowiednie przygotowanie miejsca pracy, za przebieg oraz zabezpieczenie miejsca po zakończeniu pracy;
4) zapewnić wykonywanie prac wyłącznie przez osoby do tego upoważnione, posiadające odpowiednie kwalifikacje;
5) zaznajomić osoby wykonujące prace z zagrożeniami pożarowymi występującymi w rejonie wykonywania prac oraz z przedsięwzięciami mającymi na celu niedopuszczenie do powstania pożaru lub wybuchu.

Przy wykonywaniu prac niebezpiecznych pod względem pożarowym należy:
1) zabezpieczyć przed zapaleniem materiały palne występujące w miejscu wykonywania prac oraz w rejonach przyległych, w tym również elementy konstrukcji budynku i znajdujące się w nim instalacje techniczne,
2) prowadzić prace niebezpieczne pod względem pożarowym w pomieszczeniach lub przy urządzeniach zagrożonych wybuchem lub w pomieszczeniach, w których wcześniej wykonywano inne prace związane z użyciem łatwo palnych cieczy lub palnych gazów, jedynie wtedy, gdy stężenie par cieczy lub gazów w mieszaninie z powietrzem w miejscu wykonywania prac nie przekracza 10 % ich dolnej granicy wybuchowości,
3) mieć w miejscu wykonywania prac sprzęt umożliwiający likwidację wszelkich źródeł pożaru,

4) po zakończeniu prac poddać kontroli miejsce, w którym prace były wykonywane, oraz rejony przyległe,
5) używać do wykonywania prac wyłącznie sprzętu sprawnego technicznie i zabezpieczonego przed możliwością wywołania pożaru.

Podstawa prawna: wspomniane Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów.

Ad 3) Z opisu sytuacji przypuszczać można, że przyczyna pożaru mogła być związana z prowadzeniem prac niebezpiecznych pod względem pożarowym – układania papy termozgrzewalnej z użyciem palników propan-butan. Teoretycznie można założyć, że gdyby w trakcie przerwy obiadowej kierownik budowy lub inna osoba odpowiedzialna pozostawiła w miejscu wykonywania prac niebezpiecznych pod względem pożarowym pracownika dozorującego miejsce, mógłby on zauważyć pożar przed jego detekcją przez system sygnalizacji pożaru (SSP) i podjąć próbę ugaszenia przy wykorzystaniu gaśnic lub innych urządzeń przeciwpożarowych, które zabezpieczały miejsce prowadzenia prac niebezpiecznych pod względem pożarowym.

Literatura uzupełniająca:

- AD, *Sprawa pożaru Zamku Książ trafi do sądu. Prokurator oskarża firmę remontową* (1.06.2016), https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,35771,20166076,sprawa-pozaru-zamku-ksiaz-trafi-do-sadu-prokurator-oskarza.html?disableRedirects=true (dostęp: 21.02.2021);
- D. Buła, *Zamek Książ inaczej*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie" 2015 (Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – bezpieczeństwo użytkowania obiektów zabytkowych);
- A. Szałkowski, *Pożar zamku Książ w Wałbrzychu. Potężne straty. Zawinili robotnicy?* (10.12.2014); https://gazetawroclawska.pl/pozar-zamku-ksiaz-w-walbrzychu-potezne-straty-zawinili-robotnicy-filmy-i-zdjecia/ar/3679026 (dostęp 25.02.2021);
- ustawa z 24.08.1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 869);
- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.);
- rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 12.04.2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1065 ze zm.).

KAZUS 40.

Pożar katedry w Sosnowcu

Stan faktyczny:

Pożar w Bazylice Katedralnej pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Sosnowcu – jednym z najcenniejszych zabytków miasta – wybuchł 29.10.2014 r. W chwili przybycia na miejsce pierwszych jednostek PSP, na podstawie wielkości oraz stopnia jego rozwoju oszacowano, iż powstał między godziną 00.00 a 00.30. Natomiast zgłoszenie do Stanowiska Kierowania Komendanta Miejskiego (SKKM) nastąpiło o godzinie 00.31. Z analizy przeprowadzonej przez PSP, późna godzina zauważenia pożaru i zgłoszenia go mogła wynikać z następujących przyczyn[1]:
– późne godziny nocne powstania pożaru,
– gęsta mgła, która w połączeniu z iluminacją katedry sprawiała wrażenie pomarańczowej łuny,
– brak systemu sygnalizacji pożaru.

Powyższe czynniki spowodowały, iż wydobywający się dym oraz rozwijający się pożar nie był widoczny, a płomienie dodatkowo rozjaśniały iluminację, co prawdopodobnie spowodowało mylną ocenę mieszkańców w pierwszej fazie pożaru i ich późną reakcję.

Bazylika zlokalizowana jest w ścisłym centrum miasta z wąskimi uliczkami, a po obu jej stronach parkują samochody, które uniemożliwiają szybkie dotarcie samochodów ratowniczo-gaśniczych. Na domiar złego, w dniu zdarzenia wokół katedry trwały prace związane z wymianą chodników i stojące na nich palety z kostką brukową dodatkowo blokowały dotarcie do obiektu.

Podobno pożar jako pierwszy zauważył mieszkający tuż przy katedrze ks. dr Mariusz Trąba. Ks. Trąba wezwał straż i poinformował natychmiast o zdarzeniu bp. Grzegorza Kaszaka, proboszcza katedry ks. kan. Jana Gaika

[1] P. Fudała, *Bazylika katedralna pw WNMP w Sosnowcu – tragiczny pożar czy może przestroga?*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie" 2015 (Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – bezpieczeństwo użytkowania obiektów zabytkowych).

i pozostałych księży posługujących w parafii katedralnej. Duchowni najszybciej jak to było możliwe weszli do wnętrza palącego się kościoła i przenieśli w bezpieczne miejsce Najświętszy Sakrament. Na miejsce przyjechał też kanclerz diecezji ks. dr Mariusz Karaś[2].

Pierwsze zastępy straży pożarnej przekazały do SKKM informację, że pożar objął ok. 40% powierzchni dachu katedry, którego poszycie uległo przepaleniu nad prezbiterium oraz w centralnej części transeptu, a konstrukcja nośna uległa zawaleniu. Sygnaturka (mała wieża) stanowiąca zwieńczenie nad transeptem przewróciła się i spadła, wbijając się w dach zakrystii, co spowodowało przeniesienie pożaru, który zaczął trawić także jego konstrukcję.

W pierwszej fazie działań ratowniczo-gaśniczych podano prąd gaśniczy wody na dach od strony zakrystii. W tym czasie na miejsce pożaru przybywały kolejne zastępy, w tym dwie drabiny mechaniczne. O godz. 01.00 podano trzy prądy gaśnicze wody z drabin mechanicznych. Zlokalizowano także wyłącznik prądu opisany jako „Główny wyłącznik prądu", jednak jego uruchomienie nie spowodował zgaszenia iluminacji Katedry. Zachodziło więc ryzyko porażenia prądem elektrycznym strażaków prowadzących działania gaśnicze. Równocześnie prowadzono ewakuację cennych (zdaniem strażaków) zabytków ruchomych, wykorzystując do tego jedyne w tej fazie działań wejście przez zakrystię.

Poszukiwano także osoby dysponującej wiedzą na temat warunków dotarcia na poddasze z wnętrza katedry, jednak nikt nie potrafił udzielić takiej informacji. Udało się dotrzeć do osoby posiadającej klucze do katedry, co umożliwiło wejście do jej wnętrza i przystąpienie do rozpoznania możliwości dostania się na poziom poddasza.

Na poddasze udało się dotrzeć dopiero około godziny 01.30, w momencie gdy przepaleniu uległy drewniane drzwi łączące dużą wieżę z poddaszem. Dzięki szybkiej interwencji strażaków, przy wykorzystaniu gaśnicy udało się przygasić ogień do czasu wprowadzenia skutecznego prądu gaśniczego i zatrzymać rozprzestrzenianie się pożaru w stronę dużej wieży.

Pożar opanowano o godzinie 02.04. Pozwoliło to ograniczyć ilość podawanych środków gaśniczych i tym samym zminimalizować straty w obiekcie, a w szczególności ograniczyć oddziaływanie wody na tynki wewnętrzne, pokryte polichromią. Dalsze działania polegały na dogaszaniu pogorzeliska i rozbiórce elementów konstrukcji dachu zagrażających zawaleniem się.

---

[2] Por. Diecezja Kielecka, *Pożar katedry w Sosnowcu*, https://www.diecezja.kielce.pl/pozar-katedry-w-sosnowcu (dostęp 2.02.2021) oraz A. Zielonka, K. Kapusta, *Pożar katedry w Sosnowcu: Spłonęła katedra Wniebowzięcia NMP* (29.10.2014); https://polskatimes.pl/pozar-katedry-w-sosnowcu-splonela-katedra-wniebowziecia-nmp-zdjecia-wideo-katedra-sosnowiec/ar/3626128 (dostęp 2.02.2021).

Działania ratowniczo-gaśnicze zakończono 30.10.2014 r. o godzinie 18.11. W kolejnych dniach strażacy w miarę posiadanych możliwości pomagali w rozbiórce i zabezpieczeniu dachu katedry przed opadami atmosferycznymi. W działaniach ratowniczo-gaśniczych uczestniczyło 62 strażaków, 13 samochodów gaśniczych, 4 drabiny mechaniczne oraz 5 samochodów specjalnych.

Analiza zdarzenia

Przeprowadzona analiza akcji ratowniczo-gaśniczej oraz kontrola obiektu dotycząca spełnienia przez zarządcę obiektu wymagań, określonych przepisami o ochronie przeciwpożarowej wykazały[3]:

1. W zakresie działań operacyjnych:
   a) w pierwszej fazie działań ratowniczo-gaśniczych na miejscu akcji – brak osoby kompetentnej ze strony zarządcy obiektu, która wskazałaby możliwe drogi dostania się do wnętrza obiektu, na poziom poddasza, a także mienie, które należy w pierwszej kolejności ewakuować,
   b) dojazd do Katedry blokowały samochody zaparkowane wzdłuż dróg dojazdowych,
   c) konieczność systematycznego zapoznawania się funkcjonariuszy PSP z obiektami zabytkowymi o dużym znaczeniu kulturowym, w ramach doskonalenia zawodowego i praktycznych ćwiczeń.
2. Nieprawidłowości w zakresie realizacji przepisów przeciwpożarowych:
   a) brak instalacji wodociągowej przeciwpożarowej (hydranty wewnętrzne),
   b) brak przeciwpożarowego wyłącznika prądu,
   c) brak przeglądów instalacji systemu detekcji wycieku gazu,
   d) brak prawidłowego oznakowania znakami ewakuacyjnymi dróg i wyjść ewakuacyjnych,
   e) brak prawidłowego oznakowania znakami przeciwpożarowymi miejsc usytuowania gaśnic,
   f) brak Instrukcji Bezpieczeństwa Pożarowego,
   g) brak dokumentów potwierdzających zapoznanie stałych użytkowników obiektu z przepisami przeciwpożarowymi.

Straty po pożarze oszacowano na 7 mln złotych. Pomoc zaoferował urząd marszałkowski, ruszyły zbiórki pieniędzy na odbudowę katedry w poszczególnych parafiach. W ciągu kilku miesięcy odbudowano więźbę dachową

[3] P. Fudała, *op. cit.*

i dach. Konserwatorzy przystąpili również do ratowania cennych fresków na sklepieniu zabytkowej katedry[4].

Po trwającym ponad rok śledztwie prokuratorzy, biorąc pod uwagę opinie biegłych z zakresu pożarnictwa, nie doszukali się niczyjej winy za to zdarzenie. Kościół nie został podpalony. W 2015 roku śledztwo umorzono[5].

Pytania:

1. *Czy Bazylika katedralna w Sosnowcu wymaga zainstalowania systemu sygnalizacji pożaru (SSP)?*
2. *Czy katedra powinna być wyposażona w instalacje wodociągową przeciwpożarową i w gaśnice? Jakie wymagania w tym zakresie powinny być spełnione?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Tak – jest to budynek ZL I, zakwalifikowany do grupy wysokości „wysoki" W, wielokondygnacyjny o powierzchni strefy pożarowej powyżej 2500 m^2 (zob. § 28 Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów[6]).

Ad 2) Tak – powinna być wyposażona w hydranty wewnętrzne i gaśnice. Z uwagi na fakt, że jest to obiekt ZL I, katedra powinna być wyposażona w hydranty 25 z wężem półsztywnym. Hydranty wewnętrzne muszą spełniać wymagania Polskich Norm dotyczących tych urządzeń. Zasilanie hydrantów wewnętrznych musi być zapewnione co najmniej przez 1 godzinę. Hydranty wewnętrzne powinny być umieszczane przy drogach komunikacji ogólnej, w szczególności przy wejściach do budynku i klatek schodowych na każdej kondygnacji budynku, przy czym w budynkach wysokich i wysokościowych zaleca się lokalizację zaworów 52 w przedsionkach przeciwpożarowych, a dopuszcza na klatkach schodowych. Zasięg hydrantów wewnętrznych w poziomie obejmuje całą powierzchnię chronionego budynku, strefy pożarowej lub pomieszczenia, z uwzględnieniem długości odcinka węża hydrantu wewnętrznego i efektywnego zasięgu rzutu prądów gaśniczych 3 m w strefach pożarowych zakwalifikowanych do kategorii zagrożenia ludzi ZL,

---

[4] *Mija pięć lat od tragicznego pożaru katedry w Sosnowcu. Jak dziś wygląda ten kościół?* (18.10.2019), https://sosnowiec.naszemiasto.pl/mija-piec-lat-od-tragicznego-pozaru-katedry-w-sosnowcu-jak/ar/c1–7388424 (dostęp 2.02.2021).

[5] *Ibidem*.

[6] Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.

znajdujących się w budynkach o więcej niż jednej kondygnacji nadziemnej – przyjmowanego dla prądów rozproszonych stożkowych. Ciśnienie na zaworze odcinającym hydrantu wewnętrznego powinno zapewniać wydajność 1,0 dm^3/s i być nie mniejsze niż 0,2 MPa. Maksymalne ciśnienie robocze w instalacji wodociągowej przeciwpożarowej na zaworze odcinającym nie powinno przekraczać 1,2 MPa. Przed hydrantem wewnętrznym zapewnia się dostateczną przestrzeń do rozwinięcia linii gaśniczej.

Gaśnice w katedrze muszą spełniać wymagania Polskich Norm dotyczących gaśnic. Rodzaj gaśnic powinien być dostosowany do gaszenia tych grup pożarów, które mogą wystąpić w obiekcie:

1) A – materiałów stałych, zwykle pochodzenia organicznego, których normalne spalanie zachodzi z tworzeniem żarzących się węgli,
2) B – cieczy i materiałów stałych topiących się,
3) C – gazów,
4) D – metali,
5) F – tłuszczów i olejów w urządzeniach kuchennych.

Jedna jednostka masy środka gaśniczego 2 kg (lub 3 dm^3) zawartego w gaśnicach przypadać powinna na każde 100 m^2 powierzchni strefy pożarowej w budynku [zob. § 19 oraz § 32 i § 33 ww. rozporządzenia].

Literatura uzupełniająca:

- Diecezja Kielecka, *Pożar katedry w Sosnowcu*, https://www.diecezja.kielce.pl/pozar-katedry-w-sosnowcu (dostęp 2.02.2021) oraz A. Zielonka,
- P. Fudała, *Bazylika katedralna pw WNMP w Sosnowcu – tragiczny pożar* czy może przestroga?, „Zeszyty Naukowe Szkoły Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie" 2015 (Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – bezpieczeństwo użytkowania obiektów zabytkowych);
- K. Kapusta, *Pożar katedry w Sosnowcu: Spłonęła katedra Wniebowzięcia NMP* (29.10.2014); https://polskatimes.pl/pozar-katedry-w-sosnowcu-splonela-katedra-wniebowziecia-nmp-zdjecia-wideo-katedra-sosnowiec/ar/3626128 (dostęp 2.02.2021);
- *Mija pięć lat od tragicznego pożaru katedry w Sosnowcu. Jak dziś wygląda ten kościół?* (18.10.2019), https://sosnowiec.naszemiasto.pl/mija-piec-lat-od-tragicznego-pozaru-katedry-w-sosnowcu-jak/ar/c1–7388424 (dostęp 2.02.2021);
- ustawa z 24.08.1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 869);
- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.).

KAZUS 41.

Pożar zabytkowego młyna – Starogard Gdański

Stan faktyczny:

Budynki byłych Młynów Starogardzkich nie były użytkowane od 2000 r. Jednym z nich był budynek główny, wchodzący w skład kompleksu powstałego w latach 1883–1961, z którego usunięto wszystkie maszyny i urządzenia oraz inne materiały, a część magazynowa została opróżniona. Był to obiekt przemysłowy, złożony z wielu brył, spełniających różne funkcje przemysłowe. Najwyższa część miała 7 kondygnacji (ok. 20 m wysokości), najniższa – dwie. Konstrukcja była zróżnicowana: część starsza na fundamentach kamiennych, częściowo palowana, ściany murowane z cegły pełnej, fragmentami jako mur pruski, stropy drewniane. W części budynku do usztywnienia konstrukcji były zastosowane ściągi stalowe. Nowsze budynki wchodzące w skład kompleksu były wykonane na fundamencie żelbetowym, ściany murowane, stropy żelbetowe. Budynek młyna znajdował się w strefie ochrony konserwatorskiej.

Niezabezpieczony przed dostępem osób postronnych, budynek główny kompleksu młynów był w bardzo złym stanie technicznym. Niektóre drewniane elementy konstrukcyjne jeszcze nie groziły zawaleniem, ale ciągła dewastacja mogła doprowadzić do takiego stanu. W najgorszym stanie były elementy narażone na zaciekanie i zawilgocenie, w szczególności górne kondygnacje i drewniane poszycie dachu. Elementy budynku nie spełniały żadnych wymogów w zakresie bezpieczeństwa pożarowego dla budynków produkcyjno-magazynowych PM[1].

Służby kontrolno-rozpoznawcze Komendy Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Starogardzie Gdańskim ostatnie czynności kontrolno-

[1] Z. Kamiński, *Pożar nieużytkowanego budynku młyna w Starogardzie Gdańskim w dniu 26 maja 2013 r.*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie" 2013 (Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – zagrożenia pożarowe i inne miejscowe).

-rozpoznawcze przeprowadziły w roku 2000. Dotyczyły one zgodności wykonania obiektu budowlanego z projektem budowlanym – kotłowni olejowej i magazynu oleju opałowego. W 2000 r. ogłoszono upadłość spółki, która była właścicielem obiektów młyna. Od tego momentu obiekty nie były użytkowane, a sekcja kontrolno-rozpoznawcza nie prowadziła żadnych czynności z uwagi na brak możliwości skontaktowania się z właścicielami obiektów[2].

26.05.2013 r. około godz. 12.25 Stanowisko Kierowania Komendanta Powiatowego Państwowej Straży Pożarnej w Starogardzie Gdańskim otrzymało zgłoszenie o palącym się kompleksie budynków nieużytkowanego młyna. Do zdarzenia zadysponowano kilkadziesiąt jednostek Państwowej Straży Pożarnej i Ochotniczej Straży Pożarnej. Pożar szybko się rozprzestrzeniał między innymi z uwagi na drewnianą konstrukcję, silny wiatr i wybuch pyłów.

Po przybyciu pierwszych zastępów cały budynek był już objęty ogniem, a wiatr rozprzestrzeniał płomienie na sąsiednie budynki mieszkalne. W związku z tym strażacy w pierwszej fazie skupili się na obronie budynków sąsiednich. W wyniku braku wystarczającej ilości wody do gaszenia pożaru spaleniu uległ kolejny budynek[3].

W trakcie prowadzenia działań ratowniczo-gaśniczych ewakuowano 28 osób nie licząc mieszkańców, którzy sami wcześniej podjęli ewakuację. Część młyna uległa zawaleniu, spalił się również dach budynku mieszkalnego i zabytkowy mostek, na który runęła jedna ze ścian. Dodatkowo do działań zadysponowano zastęp z zestawem pompowym o dużej wydajności wodnej z JRG 2 Gdynia Chylonia i zastęp SD-37 (drabina 37-metrowa) z Tczewa.

W wyniku pożaru doszło do utraty nośności elementów budynku: stropy drewniane w budynku głównym oraz konstrukcja dachowa uległy przepaleniu, co spowodowało ich zawalenie się do wnętrza obiektu. W wyniku zawalenia stropów i dachu zniszczeniu uległa część ściany północnej. Do zdarzenia doszło po około 43 minutach działań gaśniczych, prowadzonych przez jednostki ochrony przeciwpożarowej. Drewniane stropy oraz występujące w nich otwory po maszynach i urządzeniach oraz duża ilość zalegającego pyłu powstającego przy przetwórstwie zboża, doprowadziły do szybkiego rozprzestrzenienia się pożaru.

Dużym utrudnieniem podczas prowadzonych działań ratowniczo-gaśniczych był zły stan techniczny budynków, brak podziału na strefy pożarowe

[2] *Ibidem*.

[3] A. Jakubiak, *Potężny pożar młyna w Starogardzie Gdańskim*; https://strazacki.pl/artykuł/archiwum-potęż-poż-mł-w-starogardzie-gdańskim (dostęp: 30.03.2021).

i dróg wewnętrznych oraz stopień rozwoju pożaru. W pierwszej fazie działań, na zbyt małą intensywność i zasięg podawania środka gaśniczego w natarciu znacząco wpłynęła niewystarczająca ilość wody.

Na wysoką skuteczność działań gaśniczych złożyła się liczba przybyłych w krótkim czasie drabin i podnośników hydraulicznych oraz sprzętu gaśniczego o wysokich parametrach technicznych, zdolnych podać skuteczne prądy wody do wnętrza obiektu z dużej odległości. Wysoce pomocna była także duża liczba stanowisk wodnych, złożona z pomp pływających, pomp szlamowych, wspierająca główny system zasilania, zbudowany z dwóch samochodów ciężkich GCBA 9,5/50[4] i GCBA 8/50[5]. Na sukces złożyło się położenie nacisku na zasilanie wodne i wyzyskanie maksymalnych możliwości technicznych sprzętu wodno-pianowego, przy zachowaniu odpowiedniej intensywności podawania środków gaśniczych.

Podział terenu na odcinki bojowe pozwolił na sprawniejsze kierowanie działaniami. Policja zadysponowała także pluton interwencyjny, w celu zabezpieczenia prowadzonych działań ratowniczo-gaśniczych. Powiatowy Inspektor Nadzoru Budowlanego wyłączył z użytkowania obiekty młyna i sąsiadujące budynki mieszkalne. W akcji brało udział 19 zastępów Państwowej Straży Pożarnej i Ochotniczych Straży Pożarnej, w sumie około 100 ratowników[6].

Pytania:

1. *Do jakiej grupy wysokości zakwalifikowany jest opisywany obiekt?*
2. *Jakie wymagania powinny zostać spełnione w zakresie dojazdu pożarowego?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Z uwagi na to, że obiekt ma wysokość 20 m, zakwalifikowany jest do grupy wysokości „średniowysokie" SW [zob. § 209 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 roku w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie[7]].

[4] Samochód pożarniczy gaśniczy ciężki, ze zbiornikiem na wodę i autopompą pojemności zbiornika wodnego 9,5 m^3 wydajność autopompy 5000 l/min.

[5] Samochód pożarniczy gaśniczy ciężki, ze zbiornikiem na wodę i autopompą pojemności zbiornika wodnego 8 m^3 wydajność autopompy 5000 l/min.

[6] I.O., BZAT, PL, GSAD, *Spłonął młyn w Starogardzie Gdańskim* (26.05.2013); https://www.tvp.info/11223525/splonal-mlyn-w-starogardzie-gdanskim (dostęp: 30.03.2021).

[7] T.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1065 ze zm.

Ad 2) Droga pożarowa powinna przebiegać wzdłuż dłuższego boku budynku, na całej jego długości, a w przypadku gdy krótszy bok budynku ma więcej niż 60 m – z jego dwóch stron, przy czym bliższa krawędź drogi pożarowej musi być oddalona od ściany budynku o 5–25 m. Pomiędzy tą drogą i ścianą budynku nie mogą występować stałe elementy zagospodarowania terenu lub drzewa i krzewy o wysokości przekraczającej 3 m, uniemożliwiające dostęp do elewacji budynku za pomocą podnośników i drabin mechanicznych. Droga pożarowa powinna zapewniać przejazd bez cofania lub powinna być zakończona placem manewrowym o wymiarach 20 m × 20 m, względnie można przewidzieć inne rozwiązania umożliwiające zawrócenie pojazdu. Dopuszcza się wykonanie odcinka drogi pożarowej o długości nie większej niż 15 m, z którego wyjazd jest możliwy jedynie przez cofanie pojazdu. Najmniejszy promień zewnętrznego łuku drogi pożarowej nie może wynosić mniej niż 11 m. Minimalna szerokość drogi pożarowej powinna wynosić co najmniej 4 m, a jej nachylenie podłużne nie może przekraczać 5 %. Droga pożarowa powinna umożliwiać przejazd pojazdów o nacisku osi na nawierzchnię jezdni co najmniej 100 kN (kiloniutonów).

Podstawa prawna: § 12 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 24 lipca 2009 r. w sprawie przeciwpożarowego zaopatrzenia w wodę oraz dróg pożarowych[8].

Literatura uzupełniająca:

- A. Jakubiak, *Potężny pożar młyna w Starogardzie Gdańskim*; https://strazacki.pl/artykuł/archiwum-potęż-poż-mł-w-starogardzie-gdańskim (dostęp: 30.03.2021);
- Z. Kamiński, *Pożar nieużytkowanego budynku młyna w Starogardzie Gdańskim w dniu 26 maja 2013 r.*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie" 2013 (Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – zagrożenia pożarowe i inne miejscowe);
- ustawa z 24.08.1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 869);
- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.);
- rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 12.04.2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1065 ze zm.);

[8] Dz.U. z 2009 r. Nr 124, poz. 1030.

- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 24.07.2009 r. w sprawie przeciwpożarowego zaopatrzenia w wodę oraz dróg pożarowych (Dz.U. z 2009 r. Nr 124, poz. 1030).

KAZUS 42.

Pożar drewnianej cerkwi w Komańczy

Stan faktyczny:

13.09.2006 r. ok. godz.18.10 wewnątrz cerkwi, w okolicach ikonostasu, z nieustalonych przyczyn wybuchł pożar. Bardzo szybko rozprzestrzenił się na pomieszczenie ikonostasu. Z relacji zgłaszającego pożar wynikało, że pożar objął wnętrze cerkwi, a na zewnątrz wydostają się kłęby dymu. Podstawowe dane[1]:

- godzina zauważenia pożaru: 18.43;
- godzina przybycia pierwszej jednostki ochrony przeciwpożarowej OSP Komańcza: 18.50.

W chwili przybycia pierwszego zastępu OSP Komańcza pożarem objęte było wnętrze cerkwi, a gęste kłęby dymu wydobywały się na zewnątrz. Umiejscowienie płomieni występowało w okolicy przed południową ścianą pomieszczenia, w pewnej odległości od ikonostasu.

Po przybyciu pierwszych zastępów JRG (GCBA 4/24[2], GCBA 5/30[3]), pożarem objęte było całe wnętrze oraz drewniane ściany od strony zewnętrznej. Załamaniu uległa środkowa część dachu, przez który wydobywał się słup ognia i dymu. Z wnętrza z ikonostasem (prezbiterium) ogień rozprzestrzenił się najwcześniej na konstrukcję więźby dachowej, zlokalizowanej bezpośrednio nad tym pomieszczeniem, a następnie obejmował kolejne pomieszczenia w kierunku wschodnim (wraz z więźbą dachową) oraz z mniejszą dynamiką rozprzestrzeniał się w kierunku zachodnim. Wskazany kierunek rozprzestrzeniania się pożaru pozwalał stwierdzić, że rozpoczął się

---

1 B. Kuliga, *Analiza wpływu lokalizacji obiektu zabytkowego w stosunku do siedziby służb ratowniczych w kontekście działań ratowniczych przy gaszeniu pożaru cerkwi w Komańczy*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie" 2007 (Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – współpraca i współdziałanie instytucji kultury ze służbami ratowniczymi).

2 Samochód pożarniczy gaśniczy ciężki, ze zbiornikiem na wodę i autopompą pojemności zbiornika wodnego 4 m^3 wydajność autopompy 2400 l/min.

3 Samochód pożarniczy gaśniczy ciężki, ze zbiornikiem na wodę i autopompą pojemności zbiornika wodnego 5 m^3 wydajność autopompy 3000 l/min.

w prezbiterium. Niewątpliwy wpływ na takie rozprzestrzenianie się pożaru miał przepływ powietrza, dostarczanego w tej fazie od poziomu podłogi poprzez otwory wentylacyjne, a następnie nieszczelności pomiędzy deskami do wnętrza pomieszczenia. Gazowe produkty spalania, charakteryzujące się temperaturą rzędu 800–900 °C, spowodowały wzrost temperatury w strefie podsufitowej, skutkujący zapaleniem się desek stropu (temperatura zapalenia 270–420 °C w zależności od gatunku drewna) i bezpośrednim szybkim rozprzestrzenianiem się ognia po powierzchni konstrukcji obiektu.

Przebieg działań[4]:

- godz. 18.45. Dyżurny Operacyjny Powiatowego Stanowiska Kierowania (PSK) w Sanoku otrzymuje telefonicznie informację o pożarze drewnianej cerkwi w miejscowości Komańcza. Uzyskana informacja zostaje potwierdzona kolejnym zgłoszeniem, przez funkcjonariusza Policji z Posterunku w Komańczy. Z chwilą uzyskania zgłoszenia następuje dysponowanie dwóch zastępów GCBA 4/24[5], GCBA 5/30[6] z JRG (Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza Państwowej Straży Pożarnej) Sanok oraz zastępów OSP w Tarnawie Górnej i Rzepedzi (KSRG)[7]. O zaistniałym zdarzeniu powiadomiony zostaje WSKR w Rzeszowie, Komendant Powiatowy PSP w Sanoku oraz Dowódca JRG Sanok.
- godz. 18.47. Do akcji wyjeżdża zastęp GBM 2/8[8] z miejscowej jednostki OSP w Komańczy.
- godz. 18.50. Na miejsce dociera zastęp OSP w Komańczy, który podaje jeden prąd gaśniczy w natarciu przez okno do wnętrza. Prezes OSP w Komańczy informuje telefonicznie służbę dyżurną PSK, że cerkiew pali się już otwartym ogniem.
- godz. 18.57. Dyżurny PSK otrzymuje informację telefoniczną z Posterunku Policji w Komańczy, z której wynika, że pożarem objęty został dach i kopuły cerkwi.
- godz.19.00. Na miejsce dociera kolejny zastęp GLM 8[9] z OSP w Komańczy, który buduje drugi prąd gaśniczy z motopompy sprawionej na potoku w odległości ok. 150 metrów od płonącej cerkwi.

---

4 B. Kuliga, *op. cit.*

5 Samochód pożarniczy gaśniczy ciężki, ze zbiornikiem na wodę i autopompą, pojemność zbiornika wodnego 4 m^3 , wydajność autopompy 2400 l/min.

6 Samochód pożarniczy gaśniczy ciężki, ze zbiornikiem na wodę i autopompą pojemności zbiornika wodnego 5 m^3 wydajność autopompy 3000 l/min.

7 Będąca w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym (jest włączona do KSRG).

8 Samochód pożarniczy gaśniczy średni, ze zbiornikiem na wodę i motopompą, pojemność zbiornika wodnego 2 m^3 , wydajność motopompy 800 l/min.

9 Samochód pożarniczy gaśniczy lekki, bez zbiornika na wodę, z motopompą, wydajność motopompy 800 l/min.

• godz.19.05. Do działań dysponowane zostają kolejne zastępy OSP Zagórz – GCBA 6/32[10], OSP Mokre – GLM 8.
• godz.19.07. Na miejsce przybywa zastęp OSP Rzepedź – GLM 8, która zajmuje się przygotowaniem zaopatrzenia wodnego.
• godz.19.45. Na miejsce dojeżdża zastęp OSP Tarnawa Górna, która z GBA 2,5/16[11] podaje dwa prądy gaśnicze na płonącą cerkiew.
• godz. 19.30. Na miejsce docierają dwa zastępy z JRG Sanok po pokonaniu 45-kilometrowego odcinka drogi Sanok-Komańcza. Dowódca podejmuje decyzję o podaniu dwóch prądów wody z GCBA 4/24. Pierwszy z prądów został skierowany w natarciu od strony wejścia do cerkwi, natomiast drugi w obronie na zabytkową dzwonnicę, która nie była objęta ogniem. Drugi zastęp GCBA 5/30 z JRG Sanok na polecenie dowódcy pozostał na głównej drodze dojazdowej celem przygotowania linii zasilającej dla stanowiska gaśniczego. Dowódca usuwa osoby postronne poza ogrodzenie cerkwi.
• godz. 19.40. Przybyła jednostka OSP Zagórz buduje zasilanie do samochodu GCBA 5/30 JRG Sanok, a następnie zajmuje się dowożeniem wody z sieci hydrantowej znajdującej się w miejscowości Rzepedź.
• godz. 20.30. Na miejsce akcji przybywa Komendant Powiatowy PSP w Sanoku oraz Dowódca JRG. Komendant przejmuje kierowanie działaniami ratowniczymi, utrzymując dotychczasowy zamiar taktyczny.
• godz. 20.35. Pożar zostaje zlokalizowany[12]. Przybyłe siły zostają skierowane do prac rozbiórkowych i przeszukiwania pogorzeliska.
• godz. 21.55. Na miejsce akcji przyjeżdża Zastępca Podkarpackiego Komendanta Wojewódzkiego PSP w Rzeszowie wraz z grupą operacyjną.
• godz. 00.30. Zakończenie działań i odjazd jednostek biorących udział w akcji. Na miejscu pozostaje jednostka OSP Komańcza, która dozoruje pogorzelisko.

Analiza zdarzenia:

Z analizy akcji ratowniczo-gaśniczej wynika, że skutki pożaru były efektem[13]:
– szybkiego rozprzestrzeniania się pożaru ze względu na łatwopalną konstrukcję;

---

[10] Samochód pożarniczy gaśniczy ciężki, ze zbiornikiem na wodę i autopompą, pojemność zbiornika wodnego 6 m^3 , wydajność autopompy 3200 l/min.
[11] Samochód pożarniczy gaśniczy średni, ze zbiornikiem na wodę i autopompą, pojemność zbiornika wodnego 2,5 m^3 , wydajność autopompy 1600 l/min.
[12] Lokalizacja pożaru – powstrzymanie rozprzestrzeniania się pożaru i ograniczenie intensywności procesu spalania.
[13] B. Kuliga, *op. cit.*

– łatwopalnego wystroju wnętrza budynku, swobodnego dopływu powietrza przez otwory wentylacyjne znajdujące się w podmurówce oraz zniszczonego przeszklenia okiennego;
– późnego zauważenia pożaru i opóźnionego czasu alarmowania jednostek straży pożarnej;
– niewystarczającej do skutecznych działań ilości użytych sił i środków w początkowej fazie pożaru, na co wpływ miała odległość od siedzib jednostek OSP i JRG;
– niedostatecznego zaopatrzenia wodnego oraz jego lokalizacją względem pożaru (usytuowanie cerkwi na wzgórzu).

Prokuratura Rejonowa w Sanoku ustaliła przyczynę pożaru w cerkwi w Komańczy. Było to nieostrożne posługiwanie się ogniem podczas zapalania świec intencyjnych w świeczniku znajdującym się przy ikonostasie. Prokuratura nie ustaliła sprawcy pożaru i umorzyła postępowanie w tej sprawie[14]. Biegli wykluczyli zwarcie instalacji elektrycznej i celowe podpalenie świątyni. Do pożaru mogła przyczynić się zapałka, z której odprysnął kawałek siarki i wpadł w szczelinę podłogi. Mogło też dojść do strącenia palącej się świecy przez jednego z uczestników wycieczki, która w tym dniu zwiedzała świątynię. Po wyjściu grupy proboszcz parafii prawosławnej w Komańczy sprawdził wszystko i zgasił świece, jednak biegli nie wykluczyli, że taki mógł być bieg zdarzeń.

Pytania:

1. *Jakie zabezpieczenia techniczne i organizacyjne można zastosować, aby do podobnego zdarzenia nie doszło w przyszłości?*
2. *Jakie wymagania powinny zostać spełnione w zakresie zaopatrzenia w wodę do zewnętrznego gaszenia pożaru?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Można zasugerować wprowadzenie procedury dokładnej kontroli obiektu po opuszczeniu przez wiernych lub zwiedzających, przez osobę odpowiedzialną za zgaszenie wszystkich zapalonych świec przed jego zamknięciem.

Ad 2) Wymagana ilość wody do celów przeciwpożarowych do zewnętrznego gaszenia pożaru dla budynków użyteczności publicznej i zamieszkania

[14] ik, mr, *Sanok: znane są przyczyny pożaru cerkwi w Komańczy* (5.01.2007); *https://www.ekai.pl/sanok-znane-sa-przyczyny-pozaru-cerkwi-w-komanczy/* (dostęp 6.04.2021).

zbiorowego oraz innych obiektów budowlanych o takim przeznaczeniu, służąca do zewnętrznego gaszenia pożaru, wynosić musi dla budynku o kubaturze brutto do 5.000 m^3 i o powierzchni wewnętrznej do 1.000 m^2 – 10 dm^3/s z co najmniej jednego hydrantu o średnicy 80 mm, lub 100 m^3 zapasu wody w przeciwpożarowym zbiorniku wodnym. W przypadku braku wymaganej ilości wody, dopuszcza się jej uzupełnienie z innych źródeł takich jak:
– studnia o minimalnej wydajności 10 dm^3/s,
– punkt czerpania wody przy naturalnym lub sztucznym zbiorniku wodnym o pojemności zapewniającej odpowiedni zapas wody albo na cieku wodnym o stałym przepływie wody nie mniejszym niż 20 dm^3/s przy najniższym stanie wód,
– przeciwpożarowy zbiornik wodny spełniający wymagania Polskiej Normy, przy czym w przypadku przeciwpożarowego zbiornika wodnego jego pojemność powinna wynosić 10 m^3 zapasu wody na 1 dm^3/s brakującej wydajności wodociągu, jednak nie mniej niż 50 m^3.

Podstawa prawna: § 3 i § 5–6 Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 24 lipca 2009 r. w sprawie przeciwpożarowego zaopatrzenia w wodę oraz dróg pożarowych[15].

Literatura uzupełniająca:

- B. Kuliga, *Analiza wpływu lokalizacji obiektu zabytkowego w stosunku do siedziby służb ratowniczych w kontekście działań ratowniczych przy gaszeniu pożaru cerkwi w Komańczy*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie" 2007 (Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – współpraca i współdziałanie instytucji kultury ze służbami ratowniczymi);
- *Sanok: znane są przyczyny pożaru cerkwi w Komańczy* (5.01.2007); https://www.ekai.pl/sanok-znane-sa-przyczyny-pozaru-cerkwi-w-komanczy/ (dostęp: 6.04.2021);
- ustawa z 24.08.1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 869);
- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.);
- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 24.07.2009 r. w sprawie przeciwpożarowego zaopatrzenia w wodę oraz dróg pożarowych (Dz.U. z 2009 r. Nr 124, poz. 1030).

[15] Dz.U. z 2009 r. Nr 124, poz. 1030.

KAZUS 43.

Katastrofa Budowlana na Zamku Książąt Pomorskich

Stan faktyczny:

11.05.2017 r. w północnym skrzydle Zamku Książąt Pomorskich w Szczecinie wystąpiła katastrofa budowlana. Skrzydło to posiada jedną kondygnacje podziemną i trzy kondygnacje nadziemne, poddasze oraz taras widokowy na dachu. Jest zakwalifikowane do budynków średniowysokich „SW" (wysokość 16,51 m)[1]. Bardzo nietypowy przebieg zdarzenia był skutkiem osunięcia się słupa konstrukcyjnego na najniższej kondygnacji, pociągającego za sobą słupy wyższych kondygnacji i zawalenie stropów. Słup ten nie wychodził ponad drugie piętro, nad którym znajduje się poddasze pełniące rolę pomieszczenia technicznego – maszynowni wentylacyjnej.

W trakcie zdarzenia, na miejscu nie było pracowników ani zwiedzających, ponieważ ta część zamku była czasowo wyłączona z użytkowania z powodu stwierdzonych wcześniej uszkodzeń. Nie zostały również uszkodzone eksponaty. Z uwagi na arkadową, murowaną konstrukcję budynku oraz lokalizację uszkodzonego filara nie doszło do całkowitego zawalenia się murowanych sklepień, stanowiących stropy poszczególnych kondygnacji.

Państwowa Straż Pożarna zgłoszenie o katastrofie budowlanej otrzymała o godzinie 12.12. Służby ratownicze zawiadomił pracownik Zamku. Pierwsze zastępy ratownicze na miejsce zdarzenia przybyły o godzinie 12.16 (GBA 2,5/16[2] oraz GCBA 8,5/52/5[3] z JRG[4] nr 1 – łącznie 9 ratowników). Pierwsze działania

---

1 K. Kociuba, *Katastrofa budowlana na Zamku Książąt pomorskich w Szczecinie – case study*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie" 2017 (Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – wybrane aspekty ewakuacji osób i zbiorów).

2 Samochód pożarniczy gaśniczy średni, ze zbiornikiem na wodę i autopompą, pojemność zbiornika wodnego 2,5 m^3 , wydajność autopompy 1600 l/min.

3 Samochód pożarniczy gaśniczy ciężki, ze zbiornikiem na wodę oraz środek pianotwórczy i autopompą, pojemność zbiornika wodnego 8,5 m^3, wydajność autopompy 5200 l/min, pojemność zbiornika na środek pianotwórczy 5 m^3.

4 Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza.

zastępów PSP polegały na zabezpieczeniu miejsca zdarzenia przed dostępem osób postronnych, ewakuowaniu zwiedzających z dziedzińca głównego oraz ewakuowaniu pracowników – łącznie ewakuowano 34 osoby. O godzinie 12.23 na miejsce przybył zastęp ratownictwa technicznego (SRt[5] z JRG nr 3 – trzech ratowników). W celu potwierdzenia informacji o braku osób pod gruzowiskiem zadysponowano sekcję poszukiwawczo-ratowniczą z OSP Wołczkowo, która przybyła na miejsce zdarzenia o godzinie 13.13 (SLGRat[6] – 3 osoby i dwa psy). Gruzowisko sprawdzono dwukrotnie z udziałem psów, jednak nikogo nie znaleziono.

Powiadomione zostały także odpowiednie służby, Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego w Szczecinie oraz Wojewódzki Konserwator Zabytków i przedstawiciel Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego. Powołany został również sztab kryzysowy[7]. Podjęto decyzję o niezabezpieczaniu dodatkowo konstrukcji, gdyż zachowywała ona stabilność i postanowiono przeanalizować przyczyny katastrofy budowlanej. Powiatowy Inspektor Nadzoru Budowlanego w Szczecinie wydał decyzję nakazującą zarządcy Zamku Książąt Pomorskich zabezpieczenie miejsca katastrofy przed dostępem osób niepowołanych oraz wyłączenie z użytkowania zagrożonych obiektów.

O godzinie 14.40 PSP zakończyła działania ratownicze. Miejsce zdarzenia przekazano dyrekcji Zamku. W działaniach brało udział 6 zastępów PSP (16 osób), jeden zastęp OSP (trzy osoby i dwa psy).

Analiza zdarzenia:

Bardzo dużo czasu zajęło bezpieczne odgruzowanie miejsca wypadku, a kolejne miesiące trwały badania ekspertów. Po ponad dwóch latach, opracowano ekspertyzę, wskazującą przyczyny katastrofy budowlanej: wieloletni proces erozji ziemi pod filarem w skrzydle północnym jako bezpośrednia przyczyna jego zapadnięcia się. To najważniejszy z wniosków z ekspertyzy. Podkreślono, że do katastrofy budowlanej doprowadziły czynniki naturalne, niezwiązane z przebudową Zamku[8].

---

[5] Samochód średni ratownictwa technicznego.

[6] Samochód lekki ratownictwa technicznego – gruzowiskowy.

[7] G. Kluczyński, *Katastrofa budowlana w Zamku Książąt Pomorskich w Szczecinie. Zawalił się strop* (11.05.2017); https://szczecin.se.pl/katastrofa-budowlana-w-zamku-ksiazat-pomorskich-w-szczecinie-zawalil-sie-strop-zdjecia-audio-wideo-nowa-tv-24-godziny-aa-z6bU-LeDB-ndn4.html (dostęp: 13.04.2021).

[8] M. Gigiel, *Poznaliśmy przyczynę katastrofy budowlanej na Zamku Książąt Pomorskich* (18.09.2019); https://wszczecinie.pl/aktualnosci,poznalismy_przyczyne_katastrofy_budowlanej_na_zamku_ksiazat_pomorskich,id-32790.html (dostęp: 13.04.2021).

Pytania:

1. *Jakie wymagania podstawowe powinien spełniać obiekt budowlany?*
2. *Z jaką częstotliwością i w jakim zakresie powinny być dokonywane okresowe kontrole stanu technicznego obiektu budowlanego?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane[9] spełnienie podstawowych wymagań dotyczących obiektów budowlanych dotyczy:
a) nośności i stateczności konstrukcji,
b) bezpieczeństwa pożarowego,
c) higieny, zdrowia i środowiska,
d) bezpieczeństwa użytkowania i dostępności obiektów,
e) ochrony przed hałasem,
f) oszczędności energii i izolacyjności cieplnej,
g) zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych.

Ad 2) W myśl postanowień art. 62 Prawa budowlanego, obiekty budowlane powinny być w czasie ich użytkowania poddawane przez właściciela lub zarządcę kontroli:
1) okresowej, co najmniej raz w roku, polegającej na sprawdzeniu stanu technicznego:
a) elementów budynku, budowli i instalacji narażonych na szkodliwe wpływy atmosferyczne i niszczące działania czynników występujących podczas użytkowania obiektu,
b) instalacji i urządzeń służących ochronie środowiska,
c) instalacji gazowych oraz przewodów kominowych (dymowych, spalinowych i wentylacyjnych);
2) okresowej, co najmniej raz na 5 lat, polegającej na sprawdzeniu stanu technicznego i przydatności do użytkowania obiektu budowlanego, estetyki obiektu budowlanego oraz jego otoczenia; kontrolą tą powinno być objęte również badanie instalacji elektrycznej i piorunochronnej w zakresie stanu sprawności połączeń, osprzętu, zabezpieczeń i środków ochrony od porażeń, oporności izolacji przewodów oraz uziemień instalacji i aparatów;
3) okresowej w zakresie, o którym mowa w pkt 1, co najmniej dwa razy w roku, w terminach do 31 maja oraz do 30 listopada, w przypadku

[9] T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1333 ze zm.

budynków o powierzchni zabudowy przekraczającej 2000 m^2 oraz innych obiektów budowlanych o powierzchni dachu przekraczającej 1000 m^2.

Literatura uzupełniająca:

- M. Gigiel, *Poznaliśmy przyczynę katastrofy budowlanej na Zamku Książąt Pomorskich* (18.09.2019); https://wszczecinie.pl/aktualnosci,poznalismy_przyczyne_katastrofy_budowlanej_na_zamku_ksiazat_pomorskich,id-32790.html (dostęp: 13.04.2021);
- G. Kluczyński, *Katastrofa budowlana w Zamku Książąt Pomorskich w Szczecinie. Zawalił się strop* (11.05.2017); https://szczecin.se.pl/katastrofa-budowlana-w-zamku-ksiazat-pomorskich-w-szczecinie-zawalil-sie-strop-zdjecia-audio-wideo-nowa-tv-24-godziny-aa-z6bU-LeDB-ndn4.html (dostęp: 13.04.2021);
- K. Kociuba, *Katastrofa budowlana na Zamku Książąt pomorskich w Szczecinie – case study*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie" 2017 (Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – wybrane aspekty ewakuacji osób i zbiorów);
- ustawa z 7.07.1994 r. – Prawo budowlane (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2351 ze zm.);
- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.).

Artur Zych

KAZUS 44.

Dostosowanie Willi Decjusza do wymogów ochrony przeciwpożarowej

Stan faktyczny:

Willa Decjusza w Krakowie jest jednym z najbardziej znanych i najpiękniejszych przykładów architektury rezydencjonalnej w Polsce. Zbudowana została w latach trzydziestych XVI w. z inicjatywy Justusa Ludwika Decjusza. Wzorowana była na modnych wówczas w Europie posiadłościach włoskich, stanowiących miejsce wypoczynku, spotkań i dysput filozoficznych. Obiekt przebudowywany przez kolejnych właścicieli i użytkowany na początku XX w. przez różne instytucje, w latach 70. XX w popadł w ruinę. Dzięki staraniom władz miasta został odnowiony i – po kapitalnym remoncie w roku 1996 – oddany w użytkowanie nowopowstałemu Stowarzyszeniu Willa Decjusza, które rozpoczęło w nim realizację programów adresowanych zarówno dla środowisk kultury i nauki, jak i dla menadżerów oraz przedsiębiorców pracujących na styku różnych kultur, poprzez działania takie jak: koncerty, warsztaty i konferencje.

Willa Decjusza to budynek wolnostojący, wpisany do rejestru zabytków województwa małopolskiego pod numerem A-131, wpisem z dnia 7.03.1930 r., zaś jego otoczenie wpisano do rejestru 12.08.1936 r. Zespół pałacowo-parkowy, tzw. willa Justusa Decjusza, to kompleks obejmujący willę, oficynę, stróżówkę, park z tarasami i ogród – wpisany jest również do gminnej ewidencji zabytków. Ze względu na swą funkcję, Willa Decjusza jest budynkiem użyteczności publicznej, pełniącym funkcję biurowo-konferencyjną. W piwnicach funkcjonuje restauracja z zapleczem gastronomicznym. Parter i pierwsze piętro zajmują sale konferencyjne, a na drugim piętrze i poddaszu znajdują się pomieszczenia biurowe. Obiekt posiada dwie klatki schodowe, drewnianą i kamienną.

Każdy obiekt budowlany musi spełniać określone wymagania techniczne w kontekście pełnionych przez siebie funkcji użytkowych. Przez wymagania techniczne należy rozumieć określone w przepisach prawa i normach parametry jakie powinien spełniać obiekt lub jego elementy. W przypadku zabytków przepisy z zakresu ochrony przeciwpożarowej należy połączyć

z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W wielu przypadkach obiekty zabytkowe adaptuje się do współczesnych funkcji, co wymaga kompleksowego remontu przy jednoczesnej modernizacji. Prace takie narzucają potrzebę ścisłej współpracy inwestora ze służbami konserwatorskimi. Uzgodnienia muszą być również prowadzone z Państwową Strażą Pożarną, szczególnie w wypadku stosowania rozwiązań zamiennych. W budynkach zabytkowych często spotykane są klatki schodowe, których nie można wydzielić np. ze względu na konieczność zachowania oryginalnych drewnianych drzwi. W takiej sytuacji należy zastosować rozwiązania zamienne.

Budynek Willi Decjusza oddany do użytkowania w roku 1996 spełniał ówcześnie obowiązujące warunki ochrony przeciwpożarowej. Podczas remontu – ze względu na zabytkowy charakter obiektu – wykorzystano rozwiązania zamienne, biorąc pod uwagę również aspekty związane z ewakuacją. Budynek wyposażono w oświetlenie awaryjne, hydranty wewnętrzne oraz system sygnalizacji pożaru oparty na centrali alarmowej i czujkach systemu POLON-ALFA CSP-35A. Obiekt został zakwalifikowany do kategorii zagrożenia ludzi ZL III.

Pytania:

1. *Czy sposób użytkowania Willi Decjusza jest zgodny z założeniami i wydanymi pozwoleniami na użytkowanie?*
2. *Jakie kroki należy podjąć, aby dostosować budynek do wymagań przepisów z zakresu ochrony przeciwpożarowej z uwzględnieniem faktycznego sposobu wykorzystywania budynku.*
3. *Jakie modernizacje doprowadziły do uzyskania pozwolenia na użytkowanie w obecnej formie użytkowania budynku?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Zakwalifikowanie budynku do kategorii zagrożenia ludzi ZL III ograniczało pełne wykorzystanie możliwości pobytu osób (tj. powyżej 50 w pomieszczeniu), dlatego w 1997 roku zlecono i przeprowadzono analizę, wykonaną przez rzeczoznawcę ds. zabezpieczeń przeciwpożarowych, w celu określenia maksymalnej liczby osób, jakie mogą przebywać w budynku. W 2014 roku została wykonana analiza bezpieczeństwa pożarowego, uwzględniająca aktualny ówcześnie stan prawny. Sprawdzono zgodność stanu zastanego z przepisami, które weszły w życie po zmianach prawnych, w tym z Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dn. 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać

budynki i ich usytuowanie (Dz.U. nr 75, poz. 690 ze zm.) oraz Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów, (Dz.U. nr 109, poz. 719). Wyniki analizy, w szczególności warunków ewakuacji, uwzględniały rodzaj klatek schodowych przeznaczonych na klatki ewakuacyjne, szerokość i wysokość dróg ewakuacyjnych, szerokość i wysokość drzwi w pomieszczeniach i na linii dróg ewakuacyjnych, długości przejścia i dojścia ewakuacyjnego.

Badanie wykazało, że zabytkową drewnianą klatkę schodową zakwalifikowano jako klatkę ewakuacyjną, co jest niezgodne z przepisami ochrony przeciwpożarowej, wskazującymi że klatki ewakuacyjne muszą być zbudowane z materiałów niepalnych. Natomiast druga klatka, zbudowana z kamienia i wyposażona w poręcze metalowe – nie posiadała systemu oddymiania. W niektórych przypadkach nie były spełnione długości dojścia i przejścia ewakuacyjnego oraz szerokości drzwi i dróg ewakuacyjnych. Ponadto system sygnalizacji pożaru był przestarzały, a brak wsparcia technicznego utrudniał, a w niektórych przypadkach uniemożliwiał wymianę uszkodzonych elementów systemu. Należało także wymienić hydranty, na zgodne z obowiązującymi normami.

Realizacja jakichkolwiek wydarzeń dla publiczności wewnątrz budynku wymagała zapewnienia bezpieczeństwa pożarowego i dostosowania budynku do przepisów ochrony przeciwpożarowej. Szczególną uwagę należało zwrócić na pomieszczenia zakwalifikowane do kategorii zagrożenia ZL I, nadanej w związku ze sposobem wykorzystania tych pomieszczeń.

Ad 2) Założenia procesu dostosowania budynku do przepisów ochrony przeciwpożarowej w roku 2019 obejmowały wykonanie uzgodnionej i zatwierdzonej przez organy administracji dokumentacji projektowej, uwzględniającej aktualne przepisy, przeprowadzenie remontu zmieniającego sposób użytkowania budynku oraz, w efekcie końcowym – uzyskanie pozwolenia Komendanta Wojewódzkiego PSP oraz Powiatowego Inspektora Nadzoru Budowlanego na użytkowanie obiektu zgodnie z docelowym sposobem użytkowania i przy uwzględnieniu pomieszczeń zakwalifikowanych do strefy zagrożenia ludzi ZL 1. Działania te wymagały zlecenia wykonania ekspertyzy technicznej przez rzeczoznawcę ds. zabezpieczeń przeciwpożarowych w celu dostosowania budynku, w którym następuje zmiana sposobu użytkowania.

Ekspertyza zatwierdzona postanowieniem Wojewódzkiego Komendanta Państwowej Straży Pożarnej stanowiła podstawę do wykonania projektu budowlanego i wykonawczego, zatwierdzonego pozwoleniem

Konserwatorskim wydanym przez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, co w dalszych krokach umożliwiło uzyskanie pozwolenia budowlanego.

Podstawą wykonania dokumentacji były w szczególności przepisy:
– Ustawy „Prawo Budowlane" (Dz.U 2019 poz. 1186 z dnia 26.06.2019), w szczególności Rozporządzenia Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie" (Dz.U. 2002 nr 75 poz.690) z późniejszymi zmianami (Dz.U.2019 poz.1065 z 07.06.2019);
– Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami (Dz.U.2017 poz.2187 dnia 28.11.2017);
– Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów z dnia 7 czerwca 2010 r. (Dz.U.2010 nr 109 poz.719);
– Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie przeciwpożarowego zaopatrzenia w wodę oraz dróg pożarowych z dnia 7 czerwca 2010 r. (Dz.U.2010 nr 109 poz.719).

Rozwiązania przedstawione w dokumentacji projektowej były uzgadniane ze służbami konserwatorskimi oraz Państwową Strażą Pożarną w celu wypracowania optymalnych, możliwych do wprowadzenia rozwiązań. Wykonanie remontu w obiekcie zabytkowym wymagało dokładnego rozeznania i zaproponowania prac budowlanych, w jak najmniejszym stopniu ingerujących w zabytkową strukturę, przy zachowaniu wymaganych warunków technicznych i budowlanych. Wiązało się to z zastosowaniem rozwiązań zamiennych zaproponowanych przez rzeczoznawcę do spraw zabezpieczeń przeciwpożarowych, zaakceptowanych przez PSP w trybie § 2 ust. 3a rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 12.04.2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie oraz § 8 ust. 3 i § 13 ust. 4 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 24.07.2009 r. w sprawie przeciwpożarowego zaopatrzenia w wodę oraz dróg pożarowych (Dz.U. Nr 124, poz. 1030).

Zatwierdzony projekt budowlany zawierał prace obejmujące: budowę instalacji oddymiania klatki schodowej, systemu sygnalizacji pożaru, oświetlenia awaryjnego, przebudowę instalacji hydrantowej oraz wymianę wybranych elementów stolarki okiennej i drzwiowej, z przebudową polegającą na zmianie wielkości otworów w murze.

Ad 3) W roku 2020 przeprowadzono remont zgodnie z zatwierdzoną dokumentacją, pozwoleniem konserwatorskim i pozwoleniem budowlanym.

Główne prace obejmowały:
a) Wydzielenie przeciwpożarowe ewakuacyjnej klatki schodowej kamiennej poprzez wymianę istniejących drzwi na drzwi o klasie odporności ogniowej. Forma drzwi była wzorowana na ówcześnie zamontowanych drewnianych drzwiach z przeszkleniami. . W celu zapewnienia wymaganego przepisami wyposażenia ewakuacyjnej klatki schodowej zamontowano urządzenia służące do usuwania dymu i przebudowano dwa otwory okienne na poziomie poddasza oraz wykonano system napowietrzenia, niezbędnego do właściwego działania instalacji oddymiania klatki schodowej.
b) Wydzielenie pomieszczeń biurowych znajdujących się na poddaszu od palnej konstrukcji dachu, z zastosowaniem atestowanej przegrody w klasie odporności ogniowej.
c) Wyposażenie instalacji elektrycznej w główny tzw. przeciwpożarowy wyłącznik prądu, odcinający dopływ prądu do wszystkich obwodów, poza elementami związanymi z funkcjonowaniem technicznych zabezpieczeń przeciwpożarowych budynku.
d) Instalację systemu sygnalizacji pożaru (ochrona całkowita) z algorytmem sterowania:

- zamknięciem klap odcinających przeciwpożarowych na kanałach i przewodach wentylacyjnych,
- uruchamianiem oddymiania klatki schodowej,
- zamknięciem zaworu MAG,
- przekazywaniem sygnału drogą monitoringu pożarowego do Państwowej Straży Pożarnej.

e) Zainstalowanie oświetlenia awaryjnego oraz podświetlanych znaków wskazujących kierunki ewakuacji.
f) Wymianę istniejących hydrantów na tzw. hydranty 25 z wężem półsztywnym z rozdziałem pionów wodnych.

Po zakończeniu remontu uzyskano pozwolenie na użytkowanie, wydane przez Wojewódzkiego Komendanta Państwowej Straży Pożarnej i akceptację zakończenia robót budowlanych przez Powiatowego Inspektora Nadzoru Budowlanego. W wyniku podjętych działań Willa Decjusza została dostosowana do wymogów przepisów z zakresu ochrony przeciwpożarowej z uwzględnieniem sposobu użytkowania.

Literatura uzupełniająca:

- rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 07.06.2019 r., w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie"

(Dz .U. 2002 nr 75 poz.690 z późniejszymi zmianami Dz.U.2019 poz.1065 z 07.06.2019);

- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.);
- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 24.07.2009 r. w sprawie przeciwpożarowego zaopatrzenia w wodę oraz dróg pożarowych (Dz.U. z 2009 r. Nr 124, poz. 1030).

Bożena Boba-Dyga

KAZUS 45.

Dewastacja rzeźby Romana Tarkowskiego pt. „Komedianci" – wandalizm w Parku Krakowskim

Stan faktyczny[1]:

Trójpostaciowa rzeźba współczesna[2] Romana Tarkowskiego ze zbrojonego betonu koloryzowanego – patynowanego siarczanem miedzi – z elementami stalowymi (lance), przeniesiona została ze skweru koło Teatru im. Juliusza Słowackiego i ustawiona w Parku Krakowskim w centrum miasta, powiększając kolekcję innych rzeźb tego autora oraz jemu współczesnych. Rzeźby usytuowano w całej przestrzeni parku, niejednokrotnie z dala od alejek i bez oświetlenia. W pierwszej kolejności ofiarą wandali padły nadające się na złom elementy metalowe, zarówno tej jak i innych rzeźb. Kolejno wandale, czy to w poszukiwaniu wewnętrznych stalowych zbrojeń, czy to dla zabawy zaczęli systematycznie niszczyć i rozbijać figurę komedianta. W roku 2018, kiedy to obiekt został wybrany jako temat dyplomowy na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, z figury komedianta pozostały tylko niewielkie fragmenty podudzi. Aby rzeźba odzyskała kompletność, konieczna była rekonstrukcja głównej postaci komedianta. Dyplomantka Katarzyna Feć-Sfora odtworzyła

[1] Kazus przygotowany na podstawie: K. Feć-Sfora, *Praca magisterska pt. Konserwacja i rekonstrukcja patynowanej rzeźby ze zbrojonego betonu Komedianci Romana Tarkowskiego w oparciu o badania autorskiej techniki i technologii na przykładzie dziesięciu rzeźb Artysty*, 2020, promotor mgr M. Wawrzkiewicz, recenzent dr J. Kieferling; B. Boba-Dyga *Aktualizacja programów prac konserwatorskich dla 18 rzeźb oraz wytyczne dotyczące postumentu i lokalizacji rzeźby Para na terenie parku Krakowskiego w Krakowie*, Kraków 2017; B. Boba-Dyga *Program prac konserwatorskich dla rzeźby wolnostojącej Komedianci autorstwa Romana Tarkowskiego znajdującej się na terenie Parku Krakowskiego w Krakowie*, Kraków 2005.

[2] Powstała w 1967 r., została ustawiona koło teatru miejskiego w 1969 r., a w 2005 r. przeniesiona na teren parku.

ją na podstawie fotografii zamieszczonych w programie konserwatorskim autorstwa B. Boba-Dyga z 2005 r.[3] oraz własnej kwerendy historycznej, w ramach której dotarła do szeregu innych dokumentów dotyczących dzieła. Przykład ten świadczy o ogromnym znaczeniu dokumentacji konserwatorskiej fotograficzno-opisowej, ponieważ bez dokładnych fotografii całej grupy rzeźbiarskiej oraz detali ze wszystkich stron dookolnie, proces rekonstrukcji nie byłby możliwy.

Przykład ten świadczy też o tym, jak ważny jest odpowiedni dobór miejsca ekspozycji dla obiektu. Po pierwsze, ekspozycja w warunkach zewnętrznych dla rzeźby barwionej siarczanem miedzi powstałej jako dzieło wystawiennicze z myślą o prezentacjach na wystawach czasowych we wnętrzach była szkodliwa, bo pod wpływem słońca (promieniowanie UV) oraz tzw. „kwaśnych deszczy" siarczan zmieniał swoje zabarwienie, przez co ulegał zatraceniu cały wyraz estetyczny i zamysł autora, który słynął z eksperymentów kolorystycznych z rzeźbami. Ponadto w parku obiekt posiadający metalowe detale był oczywistą przynęta dla wandali. Brak oświetlenia rzeźb zwiększał ryzyko.

Po konserwacji i rekonstrukcji rzeźba nie wróciła do parku. Została usytuowana w holu Teatru Ludowego w Nowej Hucie, mieszczącego się w modernistycznym budynku, powstałym w podobnym okresie historycznym jak sama rzeźba. Trudno o lepszą dla niej, bezpieczniejszą i bardziej adekwatną zarówno tematycznie jak estetycznie, lokalizację.

Pytania:

1) *Czym charakteryzuje się zagrożenie wandalizmem?*
2) *Jakie środki ostrożności zabezpieczają przed wandalizmem?*
3) *Jakie konserwatorskie działania prewencyjne są szczególnie ważne w kontekście wandalizmu?*
4) *Jak należy się zachować w momencie zauważenia aktu wandalizmu?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Zagrożenie wandalizmem dotyczy głównie obiektów niestrzeżonych w przestrzeni publicznej (elewacji, pomników, rzeźb). Charakteryzuje się ryzykiem zniszczenia – rozbicia, utrącenia, malowania graffiti i wydrapywania napisów w tym obelżywych, rozkradania metalowych elementów, zanieczyszczania odchodami (mocz, kał) i śmieciami.

[3] Zaktualizowanym w 2017 r.

Ad 2) Dobre oświetlenie, a w przypadku rzeźb, zwłaszcza w parkach, indywidualne „odbierające intymność" np. osobom pod wpływem alkoholu chcącym oddać mocz, czy też imprezowiczom chcącym dla zabawy coś zniszczyć. Kamery monitoringowe – najlepiej: rejestrujące, jednak nawet atrapy odstraszają potencjalnych wandali. Informacje ostrzegające o objęciu obiektu ochroną profesjonalną.

Ad 3) Najważniejszym działaniem jest dokumentowanie fotograficzno-opisowe. W przypadku rzeźb fotografie w dobrej rozdzielczości – minimum 300 DPI, a lepiej nawet 1200 i format RAW lub TIF, tylko w ostateczności JPG – wykonane aparatem lub dokumentacja orto-foto skanerem 3D (fotogrametryczna), a nie telefonem komórkowym, ze wszystkich stron w widoku ogólnym i zbliżeniach detalu po to, by w razie zniszczenia pozostał materiał mogący służyć do odtworzenia obiektu nie tylko w ogólnym zarysie, ale w szczegółach z uwzględnieniem nie tylko technologii, materiału, kształtu i proporcji, ale faktury powierzchni i koloru.

W przypadku rzeźb pomocne jest także nakładanie antygrafitti – mikrowosków, które zabezpieczają powierzchnię nie pozwalając wnikać lakierom w sprayu w strukturę obiektu i są łatwo zmywalne np. przy użyciu przegrzanej pary.

Ad 4) W momencie zauważenia aktu wandalizmu konieczne jest natychmiastowe zgłoszenie właścicielom obiektu oraz służbom konserwatorskim – miejskim (Miejski Konserwator Zabytków) lub/i wojewódzkim (WUOZ), oraz zawiadomienie Policji.

Literatura uzupełniająca:

- B. Boba-Dyga, *Aktualizacja programów prac konserwatorskich dla 18 rzeźb oraz wytyczne dotyczące postumentu i lokalizacji rzeźby Para na terenie parku Krakowskiego w Krakowie*, Kraków 2017;
- B. Boba-Dyga, *Program prac konserwatorskich dla rzeźby wolnostojącej Komedianci autorstwa Romana Tarkowskiego znajdującej się na terenie Parku Krakowskiego w Krakowie*, Kraków 2005;
- K. Feć-Sfora, Praca magisterska pt. *Konserwacja i rekonstrukcja patynowanej rzeźby ze zbrojonego betonu Komedianci Romana Tarkowskiego w oparciu o badania autorskiej techniki i technologii na przykładzie dziesięciu rzeźb Artysty*, 2020, promotor mgr M. Wawrzkiewicz, recenzent dr J. Kieferling;
- Komenda Wojewódzka Policji w Rzeszowie, *Program prewencyjny „ograniczyć wandalizm"* (7.03.2013), „Biuletyn Informacji Publicznej", http://bip.

stalowawola.kpp.policja.gov.pl/303/programy-prewencyjne/16297,Program-prewencyjny-quot0graniczyc-wandalizmquot.html (dostęp: 24.07.2021);
- J. Leszczyński, *Wandalizm – aspekty socjologiczne, psychologiczne i prawne, red. B. Hołyst, Warszawa 1984* [recenzja], „Palestra" 1986, nr 1, s. 81–90;
- Redakcja jaw.pl, *Antygraffiti – jak zapobiegać aktom wandalizmu* (1.08.2019) https://jaw.pl/2019/08/antygraffiti-jak-zapobiegac-aktom-wandalizmu/ (dostęp: 24.07.2021).

KAZUS 46.

Złamanie kasztanowca pod Wawelem przez huragan

Stan faktyczny[1]:

9.07.2021 r. miasto Kraków nawiedził huragan. Zniszczeniu bądź uszkodzeniu uległo ponad 500 drzew na jego terenie. Wśród nich znalazł się pomnik przyrody – kasztanowiec u stóp wzgórza wawelskiego[2], pod którego konarami skrywał się światowid – kopia posągu idola ze Zbrucza wykonana przez krakowskiego artystę rzeźbiarza Waldemara Wesołowskiego[3]. Przepiękny kasztanowiec, o wyjątkowym układzie gałęzi płożących się po ziemi, miał „szczęście w nieszczęściu", bowiem do krakowskich mediów i Zarządu Zieleni Miejskiej zgłosił się obywatel, który z kasztanów zebranych z tego okazu wyhodował sadzonkę. Wyraził chęć przekazania jej miastu, w celu dokonania nasadzenia zastępczego i to nie tylko drzewem podobnego gatunku, ale „potomkiem" zniszczonego.

Pytanie:

Jakie działania prewencyjne należy podejmować względem pomników przyrody?

Rozwiązanie:

W przypadku zniszczenia pomnika przyrody, wartościowym działaniem jest nasadzenie zastępcze. Warto prewencyjnie gromadzić nasiona

---

1 Treść kazusu oparta o faktyczne zdarzenie.

2 M. Mrowiec, *Złamany kasztanowiec – pomnik przyrody pod Wawelem jeszcze pożyje. Ale jest w bardzo złej kondycji*, „Gazeta Krakowska" z 29.07.2021 r., https://gazetakrakowska.pl/zlamany-kasztanowiec-pomnik-przyrody-pod-wawelem-jeszcze-pozyje-ale-jest-w-bardzo-zlej-kondycji/ar/c1–15732409 (dostęp: 30.07.2021).

3 Oryginał rzeźby z XI w., wyłowionej z rzeki Zbrucz na Podolu, znajduje się w Muzeum Archeologicznym w Krakowie

i szczepki z cennych okazów, celem ich ewentualnego posadzenia w miejscu zniszczonego drzewa. Tym sposobem zostaje zachowana ciągłość historyczna poprzez posadzenia „potomka".

Literatura uzupełniająca:

- *Huragan z 23 lipca 2009 r. i usuwanie jego skutków (z Raportu Prezydenta Legnicy za rok 2009)* – Legnica z nią zawsze po drodze portal .legnica.eu https://portal.legnica.eu/aktualnosci/huragan-z-23-lipca-2009-r-i-usuwanie-jego-skutkow-z-raportu-prezydenta-legnicy-za-rok-2009,4119,1,6.html (dostęp: 12.08.2021);
- M. Mrowiec, *Złamany kasztanowiec – pomnik przyrody pod Wawelem jeszcze pożyje. Ale jest w bardzo złej kondycji*, „Gazeta Krakowska" z 29.07.2021 r., https://gazetakrakowska.pl/zlamany-kasztanowiec-pomnik-przyrody-pod-wawelem-jeszcze-pozyje-ale-jest-w-bardzo-zlej-kondycji/ar/c1–15732409 (dostęp: 12.08.2021);
- *Pomnik przyrody*, https://www.prawoochronysrodowiska.com.pl/baza-wiedzy/pomnik-przyrody (dostęp: 30.07.2021);
- A. Stępień, *Trzy lata po nawałnicy 12.08.2020*, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Toruniu, Pomniki Przyrody https://www.torun.lasy.gov.pl/pomniki-przyrody/-/asset_publisher/x9eK/content/3-lata-po-nawalnicy#.YZ6idGDMJPY (dostęp: 30.07.2021).

KAZUS 47.

Rozbicie przez huragan figury Matki Boskiej Łaskawej koło Collegium Novum UJ w Krakowie – klęska żywiołowa

Stan faktyczny[1]:

Podczas huraganu w 2007 r. została zerwana z wysokiego cokołu i rozbita figura kamienna Matki Boskiej Łaskawej na plantach, która ma dla krakowian szczególne znaczenie – istnieje przekonanie, że dopóki figura jest w dobrym stanie, miastu nic nie zagraża. Było zatem naturalne, że spodziewano się dalszych kataklizmów i z lękiem spoglądano w stronę złamanego postumentu pozbawionego rzeźby, którą władze miejskie błyskawicznie uprzątnęły i zmagazynowały. Obawiano się, że może z każdą chwilą ubywać cennego oryginalnego materiału. Na miejscu zdarzenia pojawili się przedstawiciele miejskich służb konserwatorskich[2]. Został opracowany program konserwatorski, a gmina miejska Kraków wyłoniła wykonawcę – firmę konserwatorską, która przeprowadziła konserwację i częściową rekonstrukcję obiektu. Początkowo uznano, że mały aniołek u stóp Matki Boskiej nie nadaje się do konserwacji i wymaga pełnej rekonstrukcji, jednak po szczegółowej analizie drobnych odłamków gruzu udało się zespołowi konserwatorskiemu ułożyć z puzzli figurkę i tylko częściowo uzupełnić rekonstrukcją postać. Wykonano nowy cokół, a w jego wnętrzu ukryto „kapsułę czasu".

Pytania:

1) *Przedstawiciele jakich urzędów muszą być zawiadomieni i wezwani niezwłocznie na miejsce katastrofy?*
2) *Co należy zrobić w pierwszej kolejności po katastrofie?*

---

1 Treść kazusu oparta o faktyczne zdarzenie.

2 W przypadku Krakowa są to inspektorzy Biura Miejskiego Konserwatora Zabytków (BMKZ), który na mocy cesji części kompetencji od Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków opiekuje się m.in. wszystkimi pomnikami w mieście.

3) *Co to jest „kapsuła czasu"?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Powinien zostać zawiadomiony Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków (WUOZ), a jeśli w danym mieście jest Miejski Konserwator Zabytków, również należy go zawiadomić. W Krakowie na mocy dwustronnej umowy część kompetencji WUOZ przejął MKZ[3].

Ad 2) W pierwszej kolejności należy zabezpieczyć miejsce wypadku, wykonać dokumentację fotograficzną i opisową – komisyjny protokół, wezwać odnośne służby konserwatorskie i porządkowe. W zależności od rodzaju i rozmiaru katastrofy mogą być również zawiadamiane: policja, straż miejska, straż pożarna, ewentualnie zarząd dróg i komunikacji oraz zawsze właściciel obiektu.

Ad 3) Kapsuła czasu to zbiór dokumentów zwykle ukrytych – np. zamurowanych w ścianie, zamkniętych w hełmie wieży etc. upamiętniających powstanie obiektu, jego renowację lub spektakularne zdarzenia losowe – pożar, powódź, katastrofę huraganu, wybuch i inne.

Literatura uzupełniająca:

- Dokumentacja konserwatorska powykonawcza z I etapu prac: B. Boba-Dyga, *Konserwacja i rekonstrukcja figury barokowej Matki Boskiej Łaskawej usytuowanej przy ul. Jagiellońskiej w* Krakowie, Kraków 2007 (dostępna w archiwum BMKZ w Krakowie);
- Dokumentacja konserwatorska powykonawcza z II etapu prac: B. Boba-Dyga, *Prace konserwatorskie przy Figurze Matki Boskiej Łaskawej usytuowanej na Plantach Krakowskich przy ul. Jagiellońskiej w Krakowie*, Kraków 2008 (dostępna w archiwum BMKZ w Krakowie);
- M. Popkiewicz, Sz. P. Malinowski, *Huragany – skąd się biorą, jak sieją zniszczenie i jak wpływa na nie zmiana klimatu*, https://naukaoklimacie.pl/aktualnosci/huragany-skad-sie-biora-jak-sieja-zniszczenie-i-jak-wplywa-na-niezmiana-klimatu-245/ (dostęp: 30.07.2021).

[3] Uchwała nr XCVII/1326/10 Rady Miasta Krakowa z 28.04.2010 r. w sprawie akceptacji Porozumienia pomiędzy Wojewodą Małopolskim a Prezydentem Miasta Krakowa w sprawie powierzenia Prezydentowi Miasta Krakowa prowadzenia niektórych spraw z zakresu właściwości Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; zob. https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&rsub_dok_id=167&rsub=uchwala&query=id%3D18227%26typ%3Du (dostęp: 10.09.2021).

KAZUS 48.

Zalanie piwnic Zamku w Łańcucie – katastrofa cywilizacyjna

Stan faktyczny[1]**:**

Podczas ulewnego lata, świeżo odrestaurowane Łaźnie Rzymskie w piwnicach łańcuckiego zamku uległy zalaniu. Budynek otrzymał podczas prac renowacyjno-budowlanych nową izolację pionową i poziomą, zatem zalanie wzbudziło podejrzenie o nierzetelne lub nieskuteczne wykonanie zlecenia. Przeprowadzono badania odkrywkowe i termowizyjne, sprawdzano zgodność wykonawstwa z projektem. Wszystko okazało się jednak być wykonane prawidłowo. W trakcie poszukiwań przyczyny katastrofy natrafiono natomiast na nieodkryte wcześniej stare instalacje pod nawierzchnią dziedzińca zamkowego. Właśnie tą drogą woda dostała się do piwnic. Usterkę usunięto i obiekt zabezpieczono. Przeprowadzono konserwację ratunkową dotkniętych katastrofą malowideł i boazerii drewnianych oraz posadzek.

Pytania:

1) *Jakie działania mogą zwiększyć zabezpieczenie przed katastrofą cywilizacyjną?*
2) *Co należy zrobić po katastrofie cywilizacyjnej?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Dokładne, kompleksowe badania obiektu zabytkowego – historyczne – archiwalne i biblioteczne, archeologiczne, techniczne w tym konstrukcyjne, mikrobiologiczne, architektoniczne, stratygraficzno-odkrywkowe oraz dokumentacje fotogrametryczne są niezwykle pomocne w rozpoznaniu zaistniałych dotąd i ewentualnych przyczyn zniszczeń w przyszłości. W przypadku zamku, gdyby dokładnie zbadano otoczenie poprzez badania

[1] Treść kazusu oparta o faktyczne zdarzenie.

sondażowe, czy z udziałem wykrywaczy i kamer termowizyjnych, odkryto by wcześniej obecność niebezpiecznych rurociągów, którymi mogła się przedostać do fundamentów i piwnic woda. Klimat w szerokości geograficznej, gdzie leży Polska, jest niestabilny i dochodzi do różnych naturalnych katastrof, zatem system zabezpieczeń, zwłaszcza najcenniejszych zabytków w kraju, a do takich zalicza się zamek w Łańcucie, powinien być szczególnie odporny i obliczony na ekstremalne obciążenia. Dlatego, aby zapobiegać katastrofom, należy dokładnie rozpoznać obiekt, nie szczędząc czasu i środków na badania specjalistyczne.

Ad 2) W pierwszej kolejności należy zdiagnozować przyczynę i starać się ją przynajmniej prowizorycznie unieszkodliwić lub trwale usunąć. Na tym etapie należy wykonywać na bieżąco dokumentację fotograficzną i opisową zdarzenia. Kolejnym krokiem jest zawiadomienie służb konserwatorskich i szybka interwencja z konserwacją ratunkową.

Literatura uzupełniająca:

- M. Waluś, *Zalane piwnice albo niestabilne fundamenty. Budynkom w centrum Krakowa grozi katastrofa. Winne podziemne parkingi?*, „Gazeta Wyborcza" z 9.08.2021 r., https://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,27427351,zalane-piwnice-albo-niestabilne-fundamenty-budynkom-w-centrum.html (dostęp: 24.07.2021);
- M. Iwaniec, *Prace renowacyjne w pomieszczeniach zlokalizowanych poniżej poziomu* gruntu, „Renowacje i zabytki" 2018, nr 4, https://www.renowacjeizabytki.pl/artykuly-techniczne/Prace-renowacyjne-w-pomieszczeniach-zlokalizowanych-ponizej-poziomu-gruntu,6502 (dostęp: 24.07.2021).

Marta Szuniewicz-Stępień

Kazusy z ochrony dóbr kultury w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych

KAZUS 49.

Znak ochronny dóbr kultury

Stan faktyczny:

20.01.2019 r. wybuchł konflikt zbrojny między państwem A i B. Oba państwa są stronami czterech konwencji genewskich z 1949 r., I protokołu dodatkowego do konwencji genewskich z 8.06.1977 r. oraz Konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954 r.

Przed rozpoczęciem ofensywy państwo A przygotowało plany Operacji „Czarny Dywan", dotyczące pierwszej fazy nalotów powietrznych, w wyniku których miały zostać zniszczone lub uszkodzone najważniejsze cele wojskowe zlokalizowane na terytorium państwa B, aby jak najszybciej i najdotkliwiej osłabić siły militarne przeciwnika. Jednym z celów był położony z stolicy kraju kompleks telewizyjny (nadawczy), z którego reżim Prezydenta Kserksesa kontrolował telewizję, radio i łączność internetową w kraju. Poszczególne stacje telewizyjne nadawały z tego miejsca – wśród nich *Kserkses News Agency* (KNA), którą posiada i kontroluje rodzina Prezydenta. Tutaj także jest tworzona i nadawana propaganda prezydenckiego reżimu, zaś sam kompleks obiektów uznawany jest za bardzo ważny element kultu osobistego Prezydenta Kserksesa oraz jego polityczne forum propagandowe. Wyeliminowanie kompleksu telewizyjnego miało stanowić niewątpliwą, znaczną korzyść wojskową dla państwa A.

Zdjęcia satelitarne i informacje wywiadowcze pozyskane w przededniu operacji lotniczej wskazywały, że kompleks telewizyjny zlokalizowany jest w bezpośrednim sąsiedztwie XVI-wiecznej świątyni (odległość niespełna 50 metrów). Nie odnotowano jednak umieszczenia na nim znaku ochronnego przewidzianego dla dóbr kultury. Świątynia nie znajdowała się na listach obiektów objętych ochroną specjalną, obiektów objętych ochroną wzmocnioną, ani na Liście Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO.

Zważywszy na powyższe, kompleks telewizyjny został zatwierdzony jako istotny cel wojskowy i umieszczony na liście celów ataku, podczas operacji lotniczej o kryptonimie „Czarny Dywan". Do wykonania zadania została wyznaczona eskadra „Delta". Miała ona wykorzystać pociski naprowadzane za pomocą systemu GPS – precyzyjne uzbrojenie (PGMs), przeznaczone do przeprowadzenia „chirurgicznych" ataków na cele strategiczne.

W nocy z 10 na 11.01.2019 r. przeprowadzono, zgodnie z planem, atak na wszystkie cele umieszczone na liście, w tym na zlokalizowany w stolicy państwa B kompleks telewizyjny Prezydenta Kserksesa. Zniszczeniu uległ nie tyko sam kompleks, ale również znaczna część lewej strony świątyni (została rażona odłamkami i falą uderzeniową). Całkowitemu zniszczeniu uległy zabytkowe witraże i unikatowe ornamenty zdobiące boczne wejście do świątyni. Wobec nadwyrężenia konstrukcji budowli grozi ona zawaleniem.

Pytania:

1) *Czy kompleks telewizyjny (nadawczy) Kserksesa może być uznany za legalny cel ataku zgodnie z normami MPHKZ?*
2) *W jakim zakresie bezpośrednie sąsiedztwo kompleksu telewizyjnego ze świątynią ma znaczenie dla oceny legalności (dopuszczalności) ataku?*
3) *Czy pozyskanie danych zwiadowczych i analiza zdjęć satelitarnych w sposób wyczerpujący wypełnia zobowiązania państwa A w zakresie kwalifikacji prawnej celu wojskowego i wymaganych przez MPHKZ środków ostrożności przed i podczas ataku?*
4) *Czy brak znaku ochronnego dóbr kultury na obiekcie w okresie pokoju ma decydujące znaczenie dla jego kwalifikacji prawnej?*
5) *Czy zastosowany w omawianej operacji wojskowej środek bojowy można uznać za dopuszczalny (spełniający wymogi MPHKZ i czyniący zadość zasadzie proporcjonalności ataku)?*
6) *Biorąc wszystko pod uwagę, czy atak był zgodny z normami MPHKZ, zwłaszcza tymi odnoszącymi się do ochrony dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego?*

Rozwiązanie:

Ad 1) W rozumienia międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych (MPHKZ) celami wojskowymi są obiekty, „które z powodu swej natury, swego rozmieszczenia, swego przeznaczenia lub wykorzystania wnoszą istotny wkład do działalności wojskowej i których całkowite lub częściowe zniszczenie, zajęcie lub zneutralizowanie daje określoną korzyść

w danej sytuacji" (art. 52 ust. 2 PD I[1]). W omawianej sytuacji kompleks telewizyjny może być uznany za legalny cel wojskowy, ponieważ poprzez wykorzystanie (narzędzie propagandy reżimu prezydenckiego) wnosi istotny wkład do działalności wojskowej sił rządowych. Jego zniszczenie oznacza określoną i bezpośrednią korzyść wojskową.

W świetle regulacji MPHKZ można zaatakować obiekt (spełniający warunki celu wojskowego), jeżeli przemawia za tym korzyść wojskowa (art. 51 ust. 5–6 i art. 52 ust. 2 PD I oraz art. 53 KG IV[2]).

Ad 2) Art. 57 PD I [Środki ostrożności w czasie ataku] wyraźnie podkreśla, że „planujący lub decydujący o podjęciu ataku powinni (…) dobierając środki i metody ataku, przedsięwziąć wszystkie praktycznie możliwe środki ostrożności w celu uniknięcia, a przynajmniej sprowadzenia do minimum, nie zamierzonych strat w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych i szkód w dobrach o charakterze cywilnym" (ust. 2 lit. a (ii)).

W myśl norm MPHKZ ataki na cele wojskowe muszą być proporcjonalne (art. 51 ust. 4 lit. (c) i ust. 5 lit. (b) PD I). Zgodnie z zasadą proporcjonalności straty uboczne w osobach i obiektach niebędących celami wojskowymi (tj. ludność cywilna, personel chroniony, dobra o charakterze cywilnym, dobra o szczególnym statusie ochronnym), spowodowane przez legalny atak na cel wojskowy nie mogą być nadmierne w stosunku do oczekiwanej korzyści wojskowej. Aby móc dokonać owego „szacowania" (ważenia) – korzyści wojskowej z jednej strony, a strat ubocznych (*collateral damages*) z drugiej – osoby planujące atak i podejmujące stosowne decyzje muszą mieć pełne informacje nie tylko o obiekcie, który ma zostać zaatakowany, ale również o jego bezpośrednim sąsiedztwie, a zwłaszcza znajdującej się tam ludności cywilnej i/lub obiektach cywilnych. W świetle art. 51 ust. 5 lit. (d) PD I zabronione są „ataki, co do których można przypuszczać, że wywołają również straty w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych, szkody w dobrach o charakterze cywilnym lub połączenie tych strat i szkód, jeśli byłyby one nadmierne w porównaniu z oczekiwaną konkretną i bezpośrednią korzyścią wojskową". W konsekwencji, tylko nadmierne straty w ludności i obiektach cywilnych w stosunku do oczekiwanej konkretnej i bezpośredniej korzyści wojskowej czynią przeprowadzenie ataku nielegalnym z punktu widzenia MPHKZ.

---

[1] Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I), sporządzony w Genewie 8.06.1977 r. (Dz.U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175, załącznik); *dalej: PD I*

[2] Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny (Genewa, 12.08.1949) – tzw. IV Konwencja genewska; tekst polski: Dz.U z 1956 r. Nr 38, poz. 171, załącznik; *dalej: IV KG.*

Na każdym jednak etapie – planowania, jak i przeprowadzenia akcji zbrojnej – normy MPHKZ nakazują troszczyć się o oszczędzanie osób cywilnych oraz dóbr o charakterze cywilnym (art. 57 ust. 1 PD I). Tym samym strony walczące muszą przedsięwziąć wszelkie uzasadnione środki ostrożności, w celu uniknięcia strat w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej oraz szkód w dobrach o charakterze cywilnym (art. 57 ust. 4 PD I). Całkowite ich wyeliminowanie często jest niemożliwe, ale należy podjąć wszelkie możliwe kroki dla ich zminimalizowania.

W omawianym przypadku położenie chronionego dobra kultury w bezpośrednim sąsiedztwie potwierdzonego celu ataku (w odległości niespełna 50 m) niesie ze sobą znaczne ryzyko spowodowania szkód w świątyni. Pytanie jednak, czy wedle szacunków ich wielkość i powaga mogą być uznane za nadmierne w stosunku do oczekiwanej korzyści wojskowej (ta ostatnia ma być znaczna). Zgodnie z zasadą proporcjonalności i przy uwzględnieniu okoliczności, że zastosowano do ataku broń precyzyjną, należy uznać, że atak na kompleks telewizyjny jest zgodny z normami MPHKZ.

Ad 3) Zgodnie z ogólną dyrektywą MPHKZ, wynikającą z zasady rozróżnienia i zasady proporcjonalności, strony walczące (w szczególności osoby odpowiadające za planowanie ataków lub decydujące o podjęciu ataku) muszą uczynić wszystko co jest praktycznie możliwe dla sprawdzenia, czy celami ataku nie są osoby lub obiekty cywilne lub chronione oraz czy atak nie wywoła nadmiernych strat po stronie osób cywilnych i dóbr o charakterze cywilnym (lub dóbr szczególnie chronionych). W konsekwencji, należy skorzystać z każdego dostępnego źródła informacji, by upewnić się co do statusu obiektu i jego bezpośredniego sąsiedztwa oraz przedsięwziąć adekwatne środki ostrożności. W omawianym przypadku pozyskanie danych zwiadowczych i analiza zdjęć satelitarnych na pewno nie wyczerpują dostępnego dla sił zbrojnych instrumentarium działania, ale można je uznać za wystarczające dla podjęcia kolejnych kroków w procesie planowania i przygotowania operacji wojskowej z należytym poszanowaniem wymogów, wynikających z MPHKZ.

Ad 4) Brak znaku ochronnego dóbr kultury na danym obiekcie w okresie pokoju nie ma żadnego znaczenie dla jego kwalifikacji prawnej, tj. uznania go za dobro kultury w rozumieniu MPHKZ (a dokładniej art. 1 Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954

roku[3] – *dalej: KH54*). Normy MPHKZ odnoszące się do ochrony dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego (KH 54 wraz z dwoma protokołami) nie kreują obowiązku umieszczania znaku ochronnego Błękitnej Tarczy na obiektach chronionych w czasie pokoju (za wyjątkiem dóbr kultury objętych ochroną specjalną). Tym niemniej Regulamin Wykonawczy do KH 54 zachęca Państwa-Strony konwencji do umieszczania ich już w czasie pokoju.

Ad 5) Użyty środek bojowy niewątpliwie należy do broni bardzo precyzyjnej, gwarantującej wręcz „chirurgiczne" atakowanie kluczowych celów wojskowych. Nie wchodzi zatem w grę konieczność uwzględnienia marginesu błędu co do współrzędnych (koordynatów) celu, a miejsca rzeczywistego zrzutu. Atak czyni w pełni zadość wymogom zasady rozróżnienia (nie może być uznany za atak bez rozróżnienia). Drugi element, jaki musi być uwzględniony, to kwestia siły rażenia środka bojowego i tego, czy nie jest ona nadmierna w stosunku do realizacji wyznaczonego celu. Nic z opisanego stanu faktycznego nie wskazuje, aby siła była w sposób wyraźny nadmierna (nieproporcjonalna). W sposób oczywisty fala uderzeniowa po eksplozji niesie ze sobą ryzyko określonych zniszczeń.

Ad 6) Mając na uwadze poczynione wyżej ustalenia, należy uznać, że atak na kompleks telewizyjny Prezydenta Kserksesa był zgodny z normami MPHKZ, także z odnoszącymi się do ochrony dóbr kultury. Pomimo częściowego uszkodzenia świątyni atak był skierowany na obiekt stanowiący legalny cel ataku, wybrano precyzyjny środek bojowy, a przedsięwzięcie dodatkowych środków ostrożności, celem zminimalizowania strat po stronie chronionego dobra kultury, nie było w tym przypadku możliwe. Spełniono zatem kluczowe dla MPHKZ wymogi, wynikające z zasady rozróżnienia i zasady proporcjonalności.

Reasumując:

1) brak znaku ochronnego przeznaczonego dla dóbr kultury w czasie poprzedzającym wybuch konfliktu zbrojnego nie ma znaczenia dla ustalenia statusu ochronnego obiektu;
2) przeprowadzenie ataku w świetle przedstawionych okoliczności było zgodne z normami MPHKZ.

[3] Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212).

Literatura uzupełniająca:

- Regulamin wykonawczy do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r. – część poświęcona znakowi ochronnemu;
- P. Grzebyk, *Cele osobowe i rzeczowe w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego*, Warszawa 2018;
- M. Marcinko, *Między humanitaryzmem a koniecznością wojskową – znaczenie zasady proporcjonalności w planowaniu i prowadzeniu operacji militarnych*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego" 2015, nr 6, s. 183–205;
- A. Milligan, *Targeting cultural property: the role of international law*, „Journal of Public and International Law" 2008, nr 5, s. 91–106, https://jpia.princeton.edu/sites/jpia/files/2008–5.pdf (dostęp: 10.02.2021);
- M. Szuniewicz-Stępień, K. Brodewicz, *Collateral Damage, czyli kiedy ofiary postronne uznaje się za usprawiedliwione straty operacji bojowej*, „Special OPS" 2020, nr 5 [*per analogiam*].

KAZUS 50.

(Tymczasowa) ochrona wzmocniona dóbr kultury

Stan faktyczny:

20.03.2020 r. wybuchł konflikt zbrojny między państwami A i B. Oba państwa są stronami czterech konwencji genewskich z 1949 r., I protokołu dodatkowego do konwencji genewskich z 8.06.1977 r. oraz Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r. wraz dwoma protokołami.

Wobec postępujących walk na terytorium państwa B teatr działań zbrojnych przesuwa się w kierunku prowincji Questlig, znanej części turystycznej kraju z wieloma obiektami dziedzictwa kultury, w tym – wpisanym w 1995 r. na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO – zespołem pałacowym z odcinkiem murów obronnych i cytadelą. Władze państwa B podjęły decyzję o niezwłocznym przystąpieniu do Drugiego Protokołu do KH54 z 1999 r.[1] i wystąpieniu z wnioskiem o objęcie wyżej wymienionego kompleksu zabytkowego ochroną wzmocnioną. Drugi Protokół przewiduje bowiem w art. 11 ust. 9 możliwość przyznania przez Komitet Ochrony Dóbr Kultury w czasie Konfliktu Zbrojnego tzw. tymczasowej ochrony wzmocnionej do czasu uzyskania wyniku regularnej procedury w odnośnym zakresie.

Komitet po otrzymaniu wniosku od państwa B, zgodnie z procedurą przewidzianą w DP99, przekazał wniosek w trybie niezwłocznym państwu A. Złożyło ono zastrzeżenie, wskazując, że – zgodnie z posiadanymi przez nie informacjami zwiadowczymi – cytadela wykorzystywana jest jako magazyn broni, amunicji i środków bojowych. Tymczasem państwo B podniosło, że wszelkie materiały o charakterze wojskowym zostaną wyniesione

[1] Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 248); *dalej: DP99.*

z obiektu w momencie otrzymania pozytywnej decyzji o otoczeniu kompleksu tymczasową ochroną wzmocnioną.

Pytania:

1) *Czy kompleks pałacowy wraz z murami obronnymi i cytadelą może być objęty ochroną wzmocnioną, a jeśli tak – to pod jakimi warunkami?*
2) *Jak wygląda procedura udzielenia tymczasowej ochrony wzmocnionej?*
3) *Czy państwo A mogło złożyć zastrzeżenie do wniosku państwa B?*
4) *Czy przechowywanie w cytadeli broni, amunicji i środków bojowych ma znaczenie dla niniejszej sprawy? Jeśli tak – jakie?*
5) *Czy zobowiązanie państwa B do usunięcia wskazanych materiałów wojskowych z obiektu, po otrzymaniu decyzji o uzyskaniu tymczasowej ochrony wzmocnionej jest wystarczające dla sprostania wymogom konwencyjnym?*
6) *Zważywszy na powyższe, jaką decyzję powinien podjąć Komitet Ochrony Dóbr Kultury w czasie Konfliktu Zbrojnego?*
7) *Czy możliwe jest w tym przypadku przyznanie kompleksowi zabytkowemu (tymczasowej) ochrony wzmocnionej?*

Rozwiązanie

Ad 1) Zgodnie z art. 10 Drugiego Protokołu do KH54 z 1999 r. „[d]obro kultury może zostać objęte ochroną wzmocnioną pod warunkiem, że spełnia następujące trzy warunki:
a) jest dziedzictwem kulturowym o największym znaczeniu dla ludzkości;
b) jest chronione na mocy odpowiednich krajowych środków prawnych i administracyjnych uznających jego wyjątkową wartość kulturalną i historyczną i zapewniających ochronę w najwyższym stopniu;
c) nie jest wykorzystywane do celów wojskowych lub dla osłony miejsc wojskowych i Strona, która sprawuje władzę nad tym dobrem kulturalnym złożyła deklarację, potwierdzającą, że nie zostanie ono w ten sposób wykorzystane".

O ile zatem kompleks pałacowy wraz z murami obronnymi i cytadelą – położony w prowincji Questlig na terytorium państwo B (będącego stroną DP99) – spełnia powyższe warunki (a przynajmniej pierwszy i trzeci warunek, określony w powyższej definicji)[2] i przejdzie pozytywnie określoną

[2] Zgodnie bowiem z art. 11 ust. 8 DP999 „[w] wyjątkowych przypadkach, kiedy Komitet doszedł do wniosku, że Strona wnioskująca o wpisanie na listę danego dobra kulturalnego nie może spełnić kryteriów artykułu 10 ustęp (b), Komitet może przyznać ochronę wzmocnioną, pod warunkiem, że Strona wnioskująca przedłoży prośbę o pomoc międzynarodową przewidzianą w artykule 32".

w art. 11 Protokołu procedurę przed Komitetem Ochrony Dóbr Kultury w czasie Konfliktu Zbrojnego (zakończoną wpisem na Listę dóbr kultury objętych ochroną wzmocnioną), może uzyskać tę szczególną formę ochrony.

Ad 2) Zgodnie z art. 11 ust. 9 DP99, w chwili rozpoczęcia działań zbrojnych państwo będące stroną konfliktu może doraźnie prosić o przyznanie wzmocnionej ochrony dobrom kultury znajdującym się w jego jurysdykcji lub pod jego władzą, poprzez zakomunikowanie swojego wniosku Komitetowi Ochrony Dóbr Kultury w czasie Konfliktu Zbrojnego. Decyzja o przyznaniu tymczasowej ochrony wzmocnionej będzie podjęta możliwie jak najszybciej, większością 4/5 głosów obecnych i głosujących członków Komitetu. Tymczasowa ochrona wzmocniona może być przyznana aż do chwili uzyskania wyniku regularnej procedury przyznawania ochrony wzmocnionej. Konieczne jest spełnienie 2 z 3 kryteriów, określonych postanowieniami art. 10 lit. a) i c), tj. dane dobro kultury jest dziedzictwem kulturowym o największym znaczeniu dla ludzkości i nie jest ono wykorzystywane do celów wojskowych lub dla osłony miejsc wojskowych, a państwo, które sprawuje nad nim władzę złoży deklarację, potwierdzającą, że nie zostanie ono w ten sposób wykorzystane.

Ad 3) Zgodnie z art. 11 ust. 9 DP99 w razie złożenia przez państwo w czasie trwającego konfliktu zbrojnego prośby o udzielenie tymczasowej ochrony wzmocnionej, Komitet Ochrony Dóbr Kultury w czasie Konfliktu Zbrojnego natychmiast przekaże ten wniosek wszystkim stronom konfliktu – w tym przypadku państwu A. Protokół przewiduje możliwość złożenia zastrzeżeń i postanawia, że w takim przypadku Komitet rozpatrzy zastrzeżenia zainteresowanych stron w trybie przyśpieszonym. Zastrzeżenie państwa A jest nader zasadne, gdyż dowodzi niespełnienia przez odnośne dobro kultury podstawowego warunku konwencyjnego uzyskania ochrony wzmocnionej (art. 10 lit. c) DP99). Ponadto, państwu A przysługuje prawo do złożenia zastrzeżeń do wniosku o udzielenie ochrony wzmocnionej jako stronie DP99, w ramach regularnej procedury konwencyjnej (zob. art. 11 ust. 5 DP99).

Ad 4) Przechowywanie w cytadeli broni, amunicji i środków bojowych w sposób jednoznaczny przesądza o militarnym wykorzystywaniu. Tym samym odnośne dobro kultury nie spełnia podstawowego warunku konwencyjnego uzyskania ochrony wzmocnionej, tj. niewykorzystywania obiektu do celów wojskowych (art. 10 lit. c) DP99). Jest to warunek wymagany dla uzyskania zarówno regularnej, jak i tymczasowej ochrony wzmocnionej. W konsekwencji, objęte wnioskiem państwa B dobro kultury nie kwalifikuje się do uzyskania (tymczasowej) ochrony wzmocnionej,

Ad 5) Zobowiązanie państwa B do usunięcia przechowywanej w cytadeli broni, amunicji i środków bojowych z obiektu po otrzymaniu decyzji o uzyskaniu tymczasowej ochrony wzmocnionej, nie jest wystarczające dla sprostania wymogom konwencyjnym. Art. 10 lit. c) DP 99 wyraźnie mówi, że pretendujące do uzyskania ochrony wzmocnionej dobro kultury „nie jest wykorzystywane do celów wojskowych lub dla osłony miejsc wojskowych" i dodatkowo państwo złożyło deklarację potwierdzającą, że dobro to nie zostanie w ten sposób wykorzystane w przyszłości.

Ad 6) Mając na uwadze powyższe ustalenia, Komitet Ochrony Dóbr Kultury w czasie Konfliktu Zbrojnego powinien wydać decyzję odmawiającą udzielenia ochrony wzmocnionej, wobec niespełnienia warunku określonego w art. 10 lit. c) DP99 (kryterium niewykorzystywania dobra kultury dla celów wojskowych).

W konsekwencji, nie jest możliwe objęcie odnośnego dobra kultury ochroną wzmocnioną, przewidzianą w art. 10 Drugiego Protokołu do Konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

Literatura uzupełniająca:

- R. Karlikowska, *Ochrona wzmocniona dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego – znaczenie, ograniczenia i perspektywy zastosowania*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego" 2016, nr 14, s. 28–52[3];
- UNESCO, *Guidelines for the Implementation of the 1999 Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*, Paris 2020 [http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/1999_Protocol_Guidelines_EN_2020.pdf];
- UNESCO, *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, WHC 12/01 (Paryż 2012); tekst polski: *Wytyczne operacyjne do realizacji Konwencji światowego dziedzictwa*, (tłum.) K. Piotrowska, B. Szmygin [https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencje__deklaracje_raporty/Wytyczne_Opereracyjne_do_realizacji_Konwencji_Swiatowego_Dziedzictwa_UNESCO_-_2012_1_.pdf].

[3] Dostępne na: https://europeistyka.uj.edu.pl/documents/3458728/134551836/028–052_R.Karlikowska/2dcb3015–3b15–4104–8518-ea6eca13dcd1 (dostęp: 12.03.2021).

KAZUS 51.

Ochrona specjalna dóbr kultury a prawo żołnierzy do samoobrony

Stan faktyczny:

25.05.2015 r. wybuchł konflikt zbrojny między państwem A i B. Oba państwa są stronami czterech konwencji genewskich z 1949 r., I protokołu dodatkowego do konwencji genewskich z 8.06.1977 r. oraz Konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 14.05.1954 r. (żadne z nich nie jest stroną Drugiego Protokołu do KH54 z 1999 r.).

W lipcu 2015 r. działania zbrojne przeniosły się do zachodniej części państwa A, gdzie w miejscowości Kandobru znajdowała się świątynia Mitleng, wpisana do prowadzonego przez Dyrektora Generalnego UNESCO Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kultury objętych Ochroną Specjalną. Wkraczające do miasta oddziały państwa B były poinstruowane o statusie prawnym świątyni i dlatego oddział zmechanizowany wjechał do miasta drogą oddaloną o 300 metrów od świątyni, by nie spowodować dużych drgań ziemi wokół wielowiekowego obiektu.

Wkraczające oddziały państwa B spotkały się z dużym oporem. Szczególnie groźny i dotkliwy w skutkach (kilkunastu zabitych i kilkudziesięciu rannych) był ostrzał prowadzony z północnej wieży świątyni. Jednocześnie dwa oddziały utknęły na placu, schowane za kramami handlowymi, będąc pod bezpośrednim ostrzałem snajperskim prowadzonym z zachodniej wieży świątyni. Dowódca otrzymał informację, że żołnierze nie mogą ani wydostać się z pola rażenia ani dołączyć do towarzyszy broni, ani wycofać się bezpiecznie. Jedynym rozwiązaniem jest ostrzelanie wieży zachodniej. Jednakże żaden z żołnierzy nie ma możliwości podjęcia próby zestrzelenia snajpera – jedyna możliwa skuteczna odpowiedź zbrojna to użycie dwóch wyrzutni rakietowych.

Pytania:

1) *Czy przywilej nietykalności dóbr kultury objętych ochroną specjalną może być ograniczony – a jeśli tak, to w jakich przypadkach?*
2) *Czy i w jakim zakresie ostrzał snajperski prowadzony z dwóch wież świątyni wpływa na jej status prawny i zakres przynależnej jej ochrony w czasie konfliktu zbrojnego?*
3) *Czy w opisanych okolicznościach żołnierze dwóch oddziałów znajdujących się pod bezpośrednim ostrzałem snajperskim mogą się powołać na prawo do samoobrony?*
4) *Czy działanie w ramach prawa do samoobrony daje żołnierzom większe uprawnienia w stosunku do użycia siły zbrojnej wobec dobra kultury?*
5) *Czy w opisanych okolicznościach żołnierze mogliby otworzyć ogień w kierunku świątyni – a jeśli tak, to pod jakimi warunkami?*
6) *Czy użycie pocisków artyleryjskich w omawianym przypadku można uznać za zgodne z ograniczeniami przewidzianymi przez MPHKZ, w szczególności przez zasadę proporcjonalności ataku?*
7) *Zważywszy na powyższe, jaką decyzję powinien podjąć dowódca?*

Literatura uzupełniająca:

• J. Toman, *Chapter: Special Protection*, [w:] *The Protection of Cultural Property in the Evet of Armed Conflict. Commentary on the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and its Protocol, signed on 14 May 1954 in The Hague, and on other instruments of international law concerning such protection*, Londyn 1996, s. 97–150, DOI 10.4324/9781315245812–6.

KAZUS 52.

Naruszenie zasady niewykorzystywania dóbr kultury do celów wojskowych

Stan faktyczny:

10.11.2018 r. wybuchł konflikt zbrojny między państwem A i B. Oba państwa są stronami czterech konwencji genewskich z 1949 r., I Protokołu dodatkowego do konwencji genewskich z 8.06.1977 r. oraz Konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 14.05.1954 r. wraz z dwoma protokołami.

Na początku stycznia 2019 r. działania zbrojne przeniosły się w głąb państwa B i zbliżały się do prowincji Portes. Zatrzymanie ofensywy nieprzyjacielskiej na wysokości Portes było kluczowe dla obrony kraju. Stolica prowincji, miejscowość Cyrtex, stanowiła tzw. wąskie gardło, którego zdobycie otwierało nieprzyjacielowi niczym już nieskrępowaną drogę do zajęcia ostatniej, południowej część kraju. Na najwyższych szczeblach armii państwa B zapadła decyzja o utrzymaniu twierdzy Cyrtex wszelkimi możliwymi środkami.

W Cyrtex znajduje się muzeum narodowe, zawierające unikatowe artefakty, będące spuścizną nie tylko narodu zamieszkującego państwo B, ale całego regionu. Z uwagi na położenie muzeum – na wzgórzu, na obrzeżach miasta – oraz nowoczesną konstrukcję budowli o częściowo zaadaptowanym dachu, daje ono doskonałe możliwości obserwacyjne. Ponadto, dowódca oddziału państwa odpowiedzialnego za obronę Cyrtex, zgłosił propozycję zorganizowania na dachu obiektu ukrytych wysuniętych stanowisk ogniowych. Wobec załamania się linii obrony w prowincji Portes, Dowódca Naczelny wyraził zgodę na wykorzystanie muzeum narodowego do celów wojskowych, zarządzając jednocześnie ewakuację zgromadzonych w nim najcenniejszych ruchomych dóbr kultury.

Wkraczające oddziały państwa A, w obliczu ostrzału ogniowego prowadzonego z dachu obiektu, oznakowanego na mapach operacyjnych jako dobro kultury i umieszczonego – z uwagi na znaczenie – na tzw. *„no strike*

list" uznały, że doszło do naruszenia przywileju nietykalności i podjęły wobec obiektu działania kinetyczne z wykorzystaniem pocisków ziemia-ziemia (czołg Leopard). W ich wyniku nieruchomość i zawarte w niej dobra ruchome uległy całkowitemu zniszczeniu.

Pytania:

1) *Na czym polega i jaki ma zakres przywilej nietykalności dóbr kultury?*
2) *Na czym polega zasada poszanowania dóbr kultury w konflikcie zbrojnym?*
3) *Jaki jest skutek naruszenia zasady poszanowania dóbr kultury w czasie działań zbrojnych?*
4) *Czy osoby odpowiedzialne za obronę kraju mogły podjąć decyzję o wykorzystaniu obiektu gromadzenia dóbr kultury do celów wojskowych? Czy wykorzystanie muzeum do celów wojskowych przez państwo B jest zgodne w normami MPHKZ w zakresie ochrony dóbr kultury?*
5) *Jak decyzja o wykorzystaniu muzeum narodowego do celów wojskowych (obronnych) wpłynęła na jego status prawny (ochronny)?*
6) *Czy siły zbrojne państwa A mogły – zgodnie z normami MPHKZ – dokonać ataku na muzeum?*
7) *Czy wykorzystany środek bojowy i jego siła rażenia, skutkująca całkowitym zniszczeniem muzeum i pozostałych w środku zbiorów, mogą zostać uznane za zgodne z MPHKZ (w tym czyniące zadość zasadzie proporcjonalności ataku)?*
8) *Czy w opisanych okolicznościach użycie siły zbrojnej przez państwo A i będące jego skutkiem zniszczenie muzeum naruszyło wymogi MPHKZ?*

Literatura uzupełniająca:

- M. Szuniewicz-Stępień, *Ochrona dóbr kultury w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych*, [w:] *Monografia*, rozdział 12 (i przytoczona tam literatura przedmiotu).

KAZUS 53.

Ochrona dóbr kultury w czasie niemiędzynarodowego konfliktu zbrojnego

Stan faktyczny:

10.04.2012 r. na terytorium państwa Godlez wybuchł konflikt zbrojny między rządzącą juntą wojskową Wega, a opozycyjnymi grupami zbrojnymi Alfa i Beta. Państwo Godlez jest stroną czterech konwencji genewskich z 1949 r. oraz Konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954 r. Państwo to podpisało, ale nigdy nie ratyfikowało protokołów dodatkowych z 8.06.1977 r. do KG, ani protokołów do KH54. Pod koniec maja 2012 r. wycofujące się oddziały grupy Beta – z uwagi na brak innego równie dogodnego miejsca – schroniły się w ruinach starożytnych fortyfikacji, w pobliżu miejscowości Questa. Członkowie grupy rebelianckiej byli w pełni świadomi faktu objęcia tego obiektu ochroną jako dobra kultury, zaliczanego do Światowego Dziedzictwa UNESCO (należyte oznakowanie).

Siły rządowe, po dotarciu do fortyfikacji, otoczyły ją, przekazały stosowny meldunek dowództwu operacyjnemu i oczekują na dalsze instrukcje.

Pytania:

1) *Jakie normy prawne odnoszące się do ochrony dóbr kultury mają zastosowanie w omawianej sytuacji?*
2) *Czy członkowie zbrojnej grupy Beta mogli schronić się w obiekcie będącym dobrem kultury i korzystającym ze szczególnego statusu ochronnego? Czy takie działanie jest zgodne z mającymi zastosowanie w niniejszym przypadku normami MPHKZ w zakresie ochrony dóbr kultury?*
3) *Czy fakt objęcia ww. obiektu ochroną, jako dobra kultury wpisanego na listę Światowego Dziedzictwa, całkowicie pozbawia strony walczące możliwości podjęcia względem niego jakichkolwiek legalnych działań wojskowych?*
4) *Czy i w jaki sposób powyższy fakt wpływa na status prawny obiektu?*

5) *Czy żołnierze siły rządowej mogą zaatakować obiekt, powołując się na utratę przywileju nietykalności? A jeśli tak, to pod jakimi warunkami?*
6) *Czy w opisanych okolicznościach użycie siły zbrojnej przez władze rządowe byłoby zgodne z wymogami naruszyłoby wymogi MPHKZ?*
7) *Jaką decyzję powinien wydać sztab dowódczy państwa, aby zapewnić postępowanie zgodne z wymogami MPHKZ w zakresie poszanowania dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego?*

Literatura uzupełniająca:

- L. Arimatsu, M. Choudhury, *Protecting Cultural Property in Non-International Armed Conflicts: Syria and Iraq*, „International Law Studies" 2015, nr 91, s. 641–698;
- M. Marcinko, *Normatywny paradygmat prowadzenia działań zbrojnych w niemiędzynarodowym konflikcie zbrojnym*, Wrocław 2019;
- M. Szuniewicz, *Próba rekonstrukcji reżimu prawnego „rządzącego" niemiędzynarodowym konfliktem zbrojnym*, [w:] *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Wyzwania XXI wieku*, red. D. Bugajski, Gdynia 2008, s. 67 i n.

Radosław Tyślewicz

KAZUSY Z OCHRONY DZIEDZICTWA KULTURY W DZIAŁANIACH CIMIC PODCZAS OPERACJI STABILIZACYJNYCH I POKOJOWYCH

KAZUS 54.

Cele CIMIC a umiejscowienie ochrony dziedzictwa narodowego w rejonie operacji (na przykładzie PKW Irak)

Stan faktyczny:

Misja w Iraku rozpoczęła się w 2003 roku. Charakter działania sił stabilizacyjnych ulegał stopniowej modyfikacji zależnie od zmian, które następowały w Iraku. Początkowo charakter sił interwencyjnych można zaliczać jako militarny, natomiast w kwietniu 2005 r. zmienił się on w militarno-szkoleniowy. W marcu 2006 r. został z kolei przekształcony w szkoleniowo-militarny. PKW Irak był systematycznie zmieniany i dostosowywany do stojących przed nim zadań, a stan osobowy regularnie zmniejszany, stosownie do występujących potrzeb.

Po pięciu latach, misja polskich żołnierzy dobiegła końca. 4.10.2008 r. w Diwaniji – stolicy irackiej prowincji Al-Kadisijji – odbyła się oficjalna uroczystość zakończenia działalności PKW Irak. W 2006 roku armia iracka w Diwaniji jako pierwsza uzyskała samodzielną zdolność do prowadzenia operacji. Zgodnie z decyzją Prezydenta i Rządu RP, do końca października 2008 r. wszyscy polscy żołnierze powrócili do kraju, a w Iraku pozostało jedynie 20 polskich oficerów i podoficerów w ramach misji szkoleniowej NATO.

Na początku misji Polska Grupa CIMIC składała się z 4 Taktycznych Zespołów Wsparcia, Centrum CIMIC oraz z Sekcji Specjalistów. W trakcie misji liczba żołnierzy CIMIC ulegała zmniejszaniu, aż osiągnęła ostatecznie liczbę 20 osób w każdej zmianie. Zgodnie z doktryną NATO, CIMIC jako działanie kontr partyzanckie odpowiada za koordynację i współpracę w celu wsparcia operacji (wojskowej) pomiędzy dowódcą NATO a podmiotami cywilnymi, takimi jak ludność cywilna, władze lokalne, a także organizacje

międzynarodowe, organizacje i agencje rządowe i pozarządowe. Jednym z zadań współpracy cywilno-wojskowej było organizowanie i prowadzenie spotkań z władzami lokalnymi oraz przedstawicielami lokalnych społeczności, gdzie omawiano potrzeby i możliwości wykonania projektów. Grupa CIMIC prowadziła także akcje humanitarne, wliczając w to dystrybucję pomocy humanitarnej i wsparcia medycznego dla lokalnej ludności. Środki na realizację projektów pochodziły głównie z amerykańskiego funduszu CERP (*Commander's Emergency Response Program*). Łącznie Grupa CIMIC zrealizowała 233 projekty na rzecz ludności cywilnej o wartości 21 milionów USD[1]. Jednak w połowie misji, na koniec IV zmiany PKW, zrealizowanych lub w trakcie realizacji było 78 projektów o łącznej wartości ok 6,7 miliona USD.

Pytania:

1. *Czy dla CIMIC priorytetem w działaniach jest prawo międzynarodowe czy pozyskanie odpowiedniego poziomu akceptacji dla obecności i działań wojsk (odp. na podstawie definicji CIMIC wg NATO)? Kiedy ochrona dziedzictwa narodowego w rejonie działań wojskowych będzie obiektem celowej działalności CIMIC?*
2. *Do którego poziomu piramidy Maslowa zaliczyć można projekty dotyczące ochrony dóbr kultury?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Kluczem w działaniach CIMIC z wojskowego punktu widzenia są zawsze dwa elementy:
1 – poprawna analiza lokalnej społeczności (np. w układzie PMESII[2]), która pozwoli na ustalenie kluczowych obszarów ważnych dla lokalnej społeczności, na których CIMIC powinien skupiać swoją uwagę oraz
2 – Piramida potrzeb ludzkich Maslowa, w ramach której należy odpowiednio ustalać priorytety działań skierowanych do miejscowej ludności. Jeżeli w wyniku przeprowadzenia obu analiz kwestie działań z zakresu ochrony dóbr kultury okażą się szczególnie istotne dla miejscowych i będą mogły odegrać istotną rolę w relacjach z siłami wojskowymi, to CIMIC powinien je ująć w swoich działaniach. Jeżeli natomiast wynik analizy nie wskaże na konieczność podjęcia takich działań, to nie mogą one stanowić

[1] Zob. A. Konracki, *CIMIC w PKW IRAK*, https://slideplayer.pl/slide/12885961/ (dostęp: 1.02.2021).

[2] Koncepcja wymaga uwzględnienia czynników politycznych, wojskowych, ekonomicznych, społecznych, infrastruktury i informacji (ang. *Political, military, economic, social, infrastructure, information*).

przedmiotu znaczącego zaangażowania CIMIC. Ważne jest, aby punktem odniesienia był wpływ, jaki działania w tym zakresie wywrą na stosunek lokalnej społeczności do naszych wojsk, a nie kwestie prawa międzynarodowego czy państwowego oraz tzw. poprawność polityczna i kody kulturowe naszej euro-atlantyckiej cywilizacji. Odwrócenie tej relacji będzie prowadzić do powtórzenia się sytuacji z Iraku.

Ad 2) Problem polega na tym, że w tej pierwszej kluczowej fazie operacji, kiedy akcent jest kładziony na pozyskanie przychylności lokalnej ludności dla sił zbrojnych, główny nacisk położono na projekty z obszaru edukacji i ochrony kultury a nie na kwestie związane z podstawowymi potrzebami ludzkimi w strefie post konfliktowej. Zgodnie z rozwiniętą strukturą tzw. piramidy Maslowa hierarchii ludzkich potrzeb[3], działania Polskiego Kontyngentu Wojskowego (PKW) powinny skupiać się na I. i II., ewentualnie III. poziomie potrzeb. Tymczasem, jak wynika z zestawienia projektów, tylko 46 z ogólnej liczby 78 mieściło się w tym przedziale. Kolejnych 26 projektów (w tym z obszaru dziedzictwa narodowego) trafiało w poziom V., kolejnych 6 – w poziom IV. W ramach ogólnej liczby projektów, na półmetku operacji 11,5% z nich według wartości, a 14% według liczby dotyczyło właśnie ochrony dóbr kultury. Między innymi w efekcie tak postawionych priorytetów w realizacji projektów na rzecz ludności cywilnej, już na VI. zmianie PKW Irak doszło do utraty kontroli w zakresie bezpieczeństwa i swobody manewru sił koalicyjnych, nie tylko w podległej MND CS[4] strefie, ale nawet samym mieście Ad Diwaniyah, w którym znajdowała się główna baza sił koalicyjnych. Pozytywnego nastawienia oraz wsparcia dla działań PKW nie udało się już odzyskać aż do ostatniej VIII. zmiany. Jest to dobry przykład, kiedy z punktu widzenia wojskowego (w tym definicji CIMIC) działania w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego Iraku nie przekładały się na zdobycie „serc i umysłów" lokalnych mieszkańców i tym samym nie dawały dowódcy swobody manewru na teatrze działań.

---

[3] Piramida potrzeb Maslowa (hierarchia potrzeb, piramida potrzeb) to opracowana przez amerykańskiego psychologa Abrahama Maslowa klasyfikacja potrzeb człowieka, która stanowi inspirację dla wielu badaczy i jest najbardziej znaną teorią, dotyczącą zagadnienia potrzeb i motywacji kierujących ludzkimi zachowaniami. Według A. Maslowa istnieje pięć rodzajów potrzeb (fizjologiczne, bezpieczeństwa, przynależności i miłości, uznania oraz samorealizacji). Każda spośród nich ma swoją hierarchię. 5-poziomowa piramida to wersja z 1943 roku. Późniejsza wersja piramidy potrzeb Maslowa ma 8 poziomów i powstała w 1970 roku, gdy po rewolucji seksualnej z 1968 roku A. Maslow dokonał znaczących modyfikacji w swojej koncepcji, podkreślając, że brakuje potrzeby na samym szczycie stworzonej przez niego piramidy.

[4] *Multinational Division Central-South* (pol. Wielonarodowa Dywizja Centrum Południe).

Literatura uzupełniająca:

- *Assessment of Polish CIMIC Group of Specialists*, Ad Diwanyah, February-March 2005 [niepubl.];
- K. Hołdak, A. Konarzewska, *Raport Afganistan, Irak, Czad – co mamy z misji? Bilans zysków i strat. Perspektywy*, „Bezpieczeństwo Narodowe" 2008, nr 7–8, s. 97–14;
- A. Konracki, *CIMIC w PKW IRAK*, https://slideplayer.pl/slide/12885961/ (dostęp: 1.02.2021);
- K. Niciński, K. Sałaciński, *Ochrona dziedzictwa kultury Iraku w ramach polskiej misji stabilizacyjnej*, „Ochrona Zabytków" 2004, nr 3–4, s. 155–178;
- R. Tyślewicz, *Znaczenie działań ekonomicznych w osiąganiu celów misji stabilizacyjnej z udziałem sił zbrojnych – przykład doświadczeń Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Iraku*, „Studia Gdańskie – wizje i rzeczywistość" 2008, t. V, s. 315–322.

KAZUS 55.

Groty Hazarów – aktywna postawa podczas patrolu CIMIC (nie każdy obiekt okazuje się dobrem kultury)

Stan faktyczny:

Ważnym działaniem podejmowanym przez specjalistów CIMIC jest zbieranie wszelkich informacji z terenu podlegającego odpowiedzialności dowódcy. Każdy patrol poza bazę daje możliwość zebrania nowych lub weryfikacji pozyskanych uprzednio danych z rozmaitych obszarów życia miejscowej ludności. Jedną z takich sfer stanowi kwestia identyfikacji dóbr kultury w celu ich ochrony. Szczególnego znaczenia nabierają miejsca, które nie są naniesione na mapy, potencjalnie mogące przyczynić się do dokonania nowych odkryć. Podczas jednego z dłuższych patroli do hazarskiego dystryktu Nawur, zauważono majaczące w oddali skalne jaskinie. Ich odległość od tymczasowej bazy w stolicy dystryktu wynosiła ok. 5 km, co pozwoliło na wysłanie trzyosobowego zwiadu. Liczono na odnalezienie w zauważonych jaskiniach malowideł skalnych lub innych śladów, pozwalających na ich identyfikację jako obiektu zabytkowego lub cennego archeologicznie. Po dotarciu na miejsce i wspinaczce okazało się, że na miejscu znajdują się dzieci. Owe skalne obiekty okazały się płytkimi schronieniami, wykorzystywanymi przez pasterzy dla kóz. Nieustalono ich wcześniejszego przeznaczenia, zaś obecnie były tylko skalnymi wnękami z murkiem na przedzie, bez korytarzy prowadzących w głąb góry. Po zejściu do wioski, lokalni mieszkańcy podjęli „przybyszów" herbatą. Pomimo braku tłumacza, spotkanie to zaowocowało okazją do oceny nastawienia „miejscowych" do sił koalicyjnych oraz oszacowania stanu ich zamożności.

Pytania:

1) *Jakie formy działań, przydatne z perspektywy ochrony dóbr kultury może wykonywać CIMIC w trakcie patroli?*

2) *Czy należy korzystać z okazji do nieplanowanej wizyty w miejscu, w którym potencjalnie może znajdować się obiekt historyczny (o ile warunki bezpieczeństwa na to pozwalają)?*
3) *Na czym polegają zadania realizowane przez CIMIC i jak mogą one przyczyniać się do ochrony dóbr kultury w rejonie realizowanej misji wojskowej?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Specjaliści CIMIC mogą realizować swoje zadania w terenie na kilka różnych sposobów i w znacznej mierze jest to uzależnione od aktualnej sytuacji w zakresie bezpieczeństwa. Czasami dysponują własnymi zdolnościami do realizacji samodzielnych patroli, w innych przypadkach – w niewielkich, czteroosobowych zespołach, tzw. TST (ang. *Tactical Support Team*), są dołączani do innych patroli bojowych lub logistycznych. Wspomniane patrole mogą umożliwić pozyskanie informacji dotyczących miejscowej ludności i kwestii dla niej istotnych, w tym o znajdujących się w okolicy obiektach lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Ad 2) Ważne jest, aby elastycznie i w miarę możliwości reagować na sytuacje sprzyjające pozyskaniu nowych informacji z zakresu zainteresowania CIMIC. Może to być chwila postoju we wsi na trasie patrolu, a może to być punkt docelowy całego wyjazdu poza bazę. Zawsze jednak działania żołnierzy realizowane są w sposób planowy, a kwestie bezpieczeństwa są priorytetowe. Dlatego jedynie incydentalnie dowódca wyjazdu zgadza się na „odstępstwa" podczas patrolu. Autor chciałby przywołać przypadki z Iraku, gdzie przejeżdżał wraz z zespołem w odległości ok. 200 m od tureckiego fortu z XVIII lub XIV wieku, ale bez zgody na odstępstwo od zaplanowanej marszruty. W konsekwencji nigdy nie dokonano inspekcji tego miejsca. W Afganistanie podobne przypadki również należały do wyjątków i raczej realizowane były przez siły amerykańskie.

Ad 3) Najlepszym rozwiązaniem w przypadku zauważenia potencjalnie budzącego zainteresowanie obiektu lub miejsca przebywania osoby posiadającej interesujące informacje, dotyczące np. obiektów kultury, jest oznaczenie go na mapie, umieszczenie w meldunku i zorganizowanie tam dedykowanego patrolu.

Priorytetem zawsze jest i pozostanie bezpieczeństwo i ochrona sił własnych.

Literatura uzupełniająca:

- W. Skrzypczak, *Zapiski irackie – Relacje i wspomnienia uczestników IV zmiany PKW Irak*, Żagań 2006;
- *Troop leading procedures*, Army Study Guide, https://www.armystudyguide.com/content/army_board_study_guide_topics/survival/troop-leading-procedures-3.shtml (dostęp: 10.07.2021);
- *Vademecum Żołnierza Irak*, Warszawa 2003;
- *Vademecum Żołnierza. Afganistan*, Warszawa 2003.

KAZUS 56.

Kamienny, ofiarny stół Stolemów

Stan faktyczny:

W ramach trwającej operacji zbrojnej połączonych sił NATO w północnej Polsce, w województwie pomorskim rozlokowane zostały oddziały sojusznicze, wspierane lokalnymi siłami w postaci 7 Pomorskiej Brygady Wojsk Ochrony Terytorialnej (WOT) oraz 10 kompanii rezerwy piechoty 1 Batalionu Zmechanizowanego z Lęborka. Ze względu na strategiczne znaczenie, główny obóz i tzw. FB (*Firer Base* – bazę ogniową) ulokowano w rejonie wsi Celbowo. Ze względu jednak na bezpieczeństwo lokalnej ludności oraz magazynów zbożowych znajdujących się pośrodku miejscowości (jeszcze z czasów dawnego majątku włościańskiego), siły wojskowe rozlokowano w odległości ok. 4 km od wsi, w zagajniku przechodzącym w obszerny kompleks leśny. Ze względu na panującą sytuację, w tym kwestie logistyczne (zaopatrzenie), kluczowym czynnikiem dla kontroli pobliskiego skrzyżowania dróg oraz terenu i części Zatoki Puckiej było wsparcie mieszkańców wsi i nawiązanie z nimi dobrych relacji.

Celbowo (d. Celibowo, Czielbowa; kaszub. Celbòwò; niem. Celbau) to powstała w średniowieczu wieś kaszubska położona w województwie pomorskim (pow. pucki, gm. Puck), na Kępie Puckiej. Nazwa miejscowości pochodzi od nazwy osobowej Żelibor – słowiańskiego imienia złożonego z dwóch członów: Żeli- („pragnąć") i -bor („walka", „walczyć, zmagać się"). Sołectwo, w skład którego wchodzi także miejscowość Celbówko, położone jest przy skrzyżowaniu dróg wojewódzkich nr 213 i 216. Znajduje się tu dawny majątek ziemski z pałacem neogotyckim i zabudowaniami folwarcznymi (XIX w.) oraz m.in. wieża ciśnień i wieża zegarowa. W okresie 1823–1945 majątek ziemski wraz z pałacem znajdował się w posiadaniu rodziny Rodenackerów, właścicieli browaru Alte Danziger Brauerei E. Rodenacker w Gdańsku.

W związku z tak przyjętą dyslokacją obozu wojskowego powstał problem: jak objąć ochroną i zapewnić dostępność miejscowej ludności do kamiennego, wyglądającego na prehistoryczny, stołu lub ołtarza ofiarnego znajdującego się w zagajniku wyznaczonym na miejsce dyslokacji wojsk. Obiekt

nie widnieje w żadnym oficjalnym rejestrze, ani w ewidencji zabytków. Brak na nim oznaczeń obiektu historycznego podlegającego ochronie, ale ustalono, że stanowił atrakcję turystyczną na skalę regionu. Z powodów bezpieczeństwa osoby postronne, w tym mieszkańcy pobliskiej wsi nie powinni pojawiać się w bezpośrednim sąsiedztwie obozu lub na jego terenie w związku z chęcią odwiedzenia „stołu Stolemów". Istniało również ryzyko, że obiekt zostanie zniszczony czy to przez własne odziały (lokalizacja na środku drogi komunikacyjnej w zagajniku) lub w efekcie potencjalnego ataku sił nieprzyjaciela.

Szef sztabu zgrupowania wojskowego stoi na stanowisku, że nie należy się obiektem przejmować, bo prowadzona operacja obronna ma priorytet, a obiekt nie jest zabytkiem i w związku z tym nie podlega ochronie w przeciwieństwie do wieży zegarowej i wieży ciśnień (częściowo już zniszczonej). Dowódca jeszcze nie podjął decyzji. Przewidywane jest wysłanie patrolu CIMIC do wsi w sprawie dotyczącej ustanowienia punktu obserwacyjnego skrzyżowania dróg na terenie jednej z wiejskich posesji. Podobny problem wyniknął w oddalonej od Celbowa o 8 km wsi Mechowo, gdzie zaplanowano magazyn paliw i materiałów pędnych na czas działań zbrojnych w znajdujących się tam Grotach Miechowskich – jedyna naturalna jaskinia na Pomorzu i jedyna w Polsce jaskinia sufozyjna oraz wyjątkowa osobliwość przyrody nieżywionej na całym Niżu Europejskim. Już w 1908 roku władze pruskie uznały ją za pomnik natury, a aktualnie posiada status pomnika przyrody umieszczonego w rejestrze obiektów prawnie chronionych.

Pytania:

1. *Czy CIMIC podczas patrolu powinien rozpoznać sprawę kamiennego stołu Stolemów?*
2. *Jeżeli obiekt owiany jest legendami, ale nie jest wpisany do rejestru zabytków, to nie trzeba mu poświęcać uwagi?*
3. *Jak CIMIC może wykorzystać całą sytuację na korzyść dowódcy?*

Rozwiązanie:

Zespół wsparcia taktycznego CIMIC (TST) udał się do mieszkańców wsi w celu oceny znaczenia, jakie faktycznie ma dla lokalnej społeczności kamienny stół i jakie następstwa mogą z tego wyniknąć dla organizacji obozowiska oraz relacji z miejscowymi Kaszubami. Przy okazji rozmów na różne tematy wplatano, rzekomo podyktowane ciekawością, pytania o kamienny obiekt w pobliskim zagajniku. Pytano zarówno formalnego lidera – sołtysa

wsi, jak również przedstawicieli młodego pokolenia oraz ich rodziny, w tym osoby niewychowane we wsi, a osiadłe tu w wyniku zawarcia związków małżeńskich. Jak się okazało, „stół Stolemów" jest wszystkim doskonale znany i stanowi element międzypokoleniowej więzi, spajającej społeczność wsi. W okresie wiosennym i letnim jest to częste miejsce spotkań i pikników, poza tym nie bez znaczenia pozostają legendy oraz wspomnienia seniorów, pamiętających jeszcze czasy gospodarzy folwarku. Stół okazał się istotnym elementem domowych opowieści. Z drugiej strony zainteresowanie wojska tą kwestią potraktowane zostało przez miejscowych z pewną podejrzliwością.

Wariant 1.
W efekcie wykonanego rozpoznania CIMIC, doszło do spotkania dowódcy z sołtysem wsi, w trakcie którego przedstawiono problem z punktu widzenia wojskowego (organizacji obozu oraz groźby zniszczenia obiektu). Okazana troska i zrozumienie dla lokalnego znaczenia kamiennego stołu ujęło lokalnego lidera miejscowych. W efekcie ustalono wspólnie, że na czas pobytu wojska oraz trwającego konfliktu optymalnym wyjściem będzie zabezpieczenie obiektu, poprzez jego zakopanie w pobliżu pierwotnej lokalizacji i ponowne postawienie na miejscu po zakończeniu działań zbrojnych w regionie. Całe przedsięwzięcie miało zostać wykonane wspólnie przez inżynierów wojskowych oraz wytypowanych przez sołtysa lokalnych mieszkańców. Takie działanie pozwoliło zabezpieczyć potrzeby wojska i utrzymać dobrą relację z miejscowymi, dzięki okazanej trosce o zabezpieczenie nietypowego obiektu, o niejasnym pochodzeniu historycznym.

Wariant 2.
W efekcie wykonanego rozpoznania CIMIC i złożonego raportu, dowódca zgrupowania uznał sprawę za mało istotną, ponieważ obiekt nie podlega formalnej ochronie i nie stanowi również obiektu sakralnego, ani elementu związanego z tradycją kaszubską (niematerialne dziedzictwo społeczności lokalnej), zatem jego ewentualne zniszczenie nie będzie mogło być wykorzystane przez propagandę przeciwnika. Priorytetem jest zapewnienie bezpieczeństwa obozu, dlatego wprowadzono zakaz zbliżania się miejscowej ludności do zagajnika na odległość bliższą niż 2 km. Wyznaczono też tzw. strefę ochronną. W efekcie podjętych działań zainteresowanie mieszkańców wojskowymi i codzienne kontakty zamarły. W sezonie zimowym miejscowi gospodarze nawet nie kwapili się do odśnieżania drogi w kierunku zagajnika, co komplikowało zaopatrywanie znajdujących się tam wojsk. Przestały również napływać do strony wojskowej informacje o sytuacji

i nastrojach panujących wśród społeczności lokalnych okolicznych wsi, gdzie Celbowianie mieli swoich krewnych.

Rozwinięcie:

Celbowo, niewielka wieś położona 4 km na południowy zachód od Pucka, na wschód od szosy Puck-Reda na Kaszubach północnych. Majątek Celbowo od początku XIX w. był własnością browarników z Gdańska, Rodenackerów. W niewielkim lasku kilkaset metrów na wschód od wioski, pod olbrzymim, starym zwalonym bukiem znajduje się wielki kamienny stół. Potężne głazy, z których go wykonano zostały tu prawdopodobnie specjalnie sprowadzone. Wiadomo, że w miejscu tym organizowano letnie pikniki, na które zjeżdżali się również okoliczni ziemianie. Wsparty na dwóch filarach blat jest, być może, pamiątką po pradawnych pogańskich obrzędach, choć niewykluczone, że to średniowieczny stół sędziowski. Legend i teorii na ten temat jest wiele, m.in. „...Legendy mówią o nim, że miał być stołem ofiarnym z czasów celtyckich, świątynią druidzką, kamieniem z grobowca Hunów czy miejscem średniowiecznych sądów królewskich. Jednak, według relacji dawnych pracowników majątku, kamienna płyta, z której wykonano blat, została wydobyta pługiem parowym podczas orki na polach folwarcznych w latach 20-tych XX w..."[1]. Nie ma jednak pewności co do jego wieku i pochodzenia. Kamienny stół został niegdyś okrzyknięty najstarszym zabytkiem na Pomorzu. Później okazało się jednak, że prawdopodobnie został postawiony przez właściciela majątku w Celbowie na przełomie XIX i XX wieku (choć nie ma na to dowodów), a służyć miał do celebracji nawiązujących klimatem do pogańskich uczt, co w tamtym okresie było ponoć dość „modne". Jednak najczęściej, podczas przerw w pracy posilali się przy nim tutejsi chłopi – od okresu przedwojennego, poprzez czasy PRL, jak i współcześnie.

Literatura uzupełniająca:

- *CIMIC Field Handbook*, 4th Edition, Civil-Military Cooperation Centre of Excellence (CCOE) 2016; https://www.handbook.cimic-coe.org/;
- R. Białk, *Kamienny Stół Olbrzymów w Celbowie* (15.02.2021); *https://grupabiwakowa.pl/kamienny-stol-olbrzymow-w-celbowie/* (dostęp: 5.05.2021);
- R. Tyślewicz, *Odsiecz dla Diwaniji*, „Magazyn Armia" 2009, nr 3–4.

[1] R. Białk, *Kamienny Stół Olbrzymów w Celbowie* (15.02.2021); *https://grupabiwakowa.pl/kamienny-stol-olbrzymow-w-celbowie/* (dostęp: 5.05.2021).

Jacek Wajchert

Kazusy z zadań sił zbrojnych i służb mundurowych w zakresie ochrony dziedzictwa kultury

KAZUS 57.

Siedziba Centrum Operacji Morskich na terenie historycznego układu urbanistycznego miasta

Stan faktyczny:

Budynek zlokalizowany przy ul. G. Waszyngtona, znajduje się na terenie historycznego układu urbanistycznego śródmieścia Gdyni, który został wpisany do rejestru zabytków województwa pomorskiego. Teren ten został również rozporządzeniem Prezydenta RP uznany za Pomnik historii. Budynek powstał w 1929 roku. Od 1945 roku budynek należał do Marynarki Wojennej RP i stanowił siedzibę Dowództwa Marynarki Wojennej. Po reformie Sił Zbrojnych, od 2013 roku w budynku znajduje się Centrum Operacji Morskich Marynarki Wojennej – Dowództwo Komponentu Morskiego.

Pytania:

1. *Czy w powyższym budynku powinno realizować się ćwiczenia sztabowe?*
2. *Jaki obowiązek w stosunku do tego obiektu, stanowiącego część infrastruktury Dowództwa Operacyjnego ma jego dowódca ?*
3. *Jakie sankcje prawne przewiduje prawo w Polsce za zniszczenie zabytku?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Można realizować ćwiczenia sztabowe, przy których nie wykorzystuje się sił i środków zagrażających samej infrastrukturze, jednak scenariusz takich ćwiczeń powinien zawsze obejmować element szybkiej ewakuacji z budynku.

Ad 2) Żołnierz powinien mieć świadomość, że w czasie pokoju spoczywa na nim obowiązek podjęcia odpowiednich działań zapobiegawczych i techniczno-inżynieryjnych, w celu odpowiedniego przygotowania obiektu do ewentualnych następstw konfliktu zbrojnego i aby taka infrastruktura nigdy nie stała się celem ataku przeciwnika.

Ad 3) Artykuł 108 ust. 1 ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[1], przewiduje za zniszczenie zabytku karę pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat. Jeśli było to działanie nieumyślne, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Literatura uzupełniająca:

- K. Niciński, K. Sałaciński, *Zasady ochrony zabytków w prawie krajowym i międzynarodowym: poradnik dla kadry WP*, Warszawa 2009;
- ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.).

[1] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.

KAZUS 58

Budynki Komendy Portu Wojennego Gdynia – obiekt objęty wpisem do rejestru zabytków

Stan faktyczny:

BUDYNEK NR 1 – „TRZY BRAMY" 1929 rok – „wizytówka zespołu" usytuowana wzdłuż głównej osi placu, do którego przylega brama wjazdowa na planie fragmentu koła. Środkowa z trzech bram prowadzi na dziedziniec przed reprezentacyjnym budynkiem Dowództwa, spinając w klamry przestrzenne cały układ architektoniczny. Nawiązanie do geometrycznej trójosiowej kompozycji oksywskiej realizacji – wiodącym osiom kompozycyjnym podporządkowane zostały wysokie, arkadowe przeloty bramne. Na ścianach bramy odtworzony napis: „Z dniem 28 listopada 1918 r. rozkazuję utworzyć Marynarkę Polską – Józef Piłsudski – Warszawa 28.11.1918". W niszach bramy dwie szwedzkie lufy armatnie.

BUDYNEK NR 2 – 1925 rok – siedziba Gmachu Dowództwa Floty (obecnie Komenda Portu Wojennego) – zaliczana do najlepszych realizacji Mariana Lalewicza – wiodący funkcjonalnie i najbardziej reprezentacyjny spośród obiektów zespołu, domknięty ozdobnym murem z ozdobnymi kutymi latarniami. W rozplanowaniu gmachu uwagę zwraca stylizacja silnie rozpracowanego rzutu – symbolizująca orła w koronie. Wnętrze o przejrzystym układzie funkcjonalnym i oszczędnym wystroju – reprezentacyjny wystrój kasyna garnizonowego. Wejście do budynku podkreślone monumentalnym czterofilarowym portykiem, nad obiektem ozdobiona kolumnami wieża sygnalizacyjna.

Pytania:

1. *Jaki podstawowy dokument powinien sporządzić Komendant Portu Wojennego w ramach przygotowania i realizacji zadań, związanych z ochroną ww. budynku na wypadek zagrożeń czasu pokoju?*
2. *Co powinno znajdować się na murach KPW Gdynia ?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Komendant Portu Wojennego w czasie pokoju powinien opracować plan ochrony zabytków KPW Gdynia zgodnie z „Instrukcją przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych", stanowiącą załącznik do rozporządzenia Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych[1].

Ad 2) Na murach powinien zostać umieszczony znak rozpoznawczy dobra kultury objętego ochroną ogólną (tarcza skierowana ostrzem w dół, podzielona wzdłuż przekątnych na cztery pola, dwa błękitne i dwa białe – tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym).

Literatura uzupełniająca:

- M. Kulikowska, Z. Falkowski, *Znaki ochronne i oznaczenia w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych*, [w:] *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, red. Z. Falkowski, M. Marcinko, Warszawa 2013;
- K. Niciński, K. Sałaciński, *Zasady ochrony zabytków w prawie krajowym i międzynarodowym: poradnik dla kadry WP*, Warszawa 2009;
- ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.) – art. 12.

[1] Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153.

KAZUS 59.

Przemieszczenie kolumny wojskowej z Portu Wojennego Gdynia do zapasowego miejsca dowodzenia w miejscowości Łęczyce

Stan faktyczny:

Dowódca 21. brygady ochrony płk Nowak, w czasie konfliktu zbrojnego otrzymał o godz. 13.30 rozkaz przemieszczenia sił i środków brygady z portu wojennego do zapasowego miejsca dowodzenia, znajdującego się w miejscowości Łęczyce. Po przeprowadzonej analizie dowódca podjął decyzję o rozpoczęciu przemieszczenia kolumny, składającej się z 13 pojazdów wojskowych, od godz. 19.48 z 2-godzinną przerwą w miejscowości Wejherowo. W związku z informacją rozpoznawczą o opuszczonym przez 12. pułk strzelecki zespole koszarowym w Wejherowie, dowódca kompanii transportowej kpt. Kowalski podjął decyzję o zorganizowaniu tam postoju.

Pytania:

1. *Proszę określić status zespołu koszarowego w Wejherowie.*
2. *Czy kpt Kowalski podjął słuszną decyzję?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Kompleks budynków w Wejherowie powstał w 1883 r. Do użytku oddano 15 bloków szpitalnych, budynki administracyjne, kaplicę, obiekty gospodarcze, domy dla lekarzy. W 1931 r. sprowadzono do budynków 1 Morski Batalion Strzelców, który stacjonował w nim do wybuchu II wojny światowej. W latach wojny budynki użytkowane były przez armię niemiecką. W roku 1945 budynki przejęła Armia Radziecka, a od 1957 do 1970 r. – 51 Batalion Łączności MW, kiedy to przeformowano go na 11 pułk łączności MW. Obiekty te znajdują się na terenie zabytkowego zespołu urbanistyczno-krajobrazowego miasta Wejherowa, wpisanego w 1979 roku do rejestru zabytków.

Ad 2) Kpt. Kowalski powinien wybrać inną lokalizację, gdyż przemieszczenie i postój odbywa się w trakcie trwającego konfliktu zbrojnego. Nie wziął pod uwagę, że zespół koszarowy w Wejherowie znajduje się na terenie zabytkowego zespołu urbanistyczno-krajobrazowego.

Literatura uzupełniająca:

- B. Janusz-Pawletta, *Międzynarodowe Prawo Humanitarne Konfliktów Zbrojnych*, Warszawa 2013;
- K. Niciński, K. Sałaciński, *Zasady ochrony zabytków w prawie krajowym i międzynarodowym: poradnik dla kadry WP*, Warszawa 2009;
- W. Żmijewski, *Zespół koszarowy w Wejherowie* (16.07.2018), https://rzigdynia.wp.mil.pl/pl/galleries/foto-a-galeria-wojskowych-nieruchomosci-zabytkowych/zespo-koszarowy-w-wejherowie-j/ (dostęp: 12.03.2021).

Krzysztof Sałaciński

Kazusy z praktycznej realizacji zadań ochrony dóbr kultury w warunkach wojennych na terenie kraju

KAZUS 60.

Ćwiczenie działowe

Stan faktyczny:

Instytucje muzealne oraz instytucje kultury podległe lub nadzorowane przez Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego realizują zadania obronne. Podstawę realizacji zadań stanowi ustawa z 21.11.1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej[1], zestaw rozporządzeń Rady Ministrów w obszarze pozamilitarnych przygotowań obronnych, jak również wewnętrzne regulacje w ramach działu kultura i ochrona dziedzictwa narodowego. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego 8.12.2017 r. wydał zarządzenie w sprawie organizacji i sposobu wykonywania zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony[2]. W zarządzeniu tym w § 3 ust. 2 pkt 11 określony został obowiązek planowania i prowadzenia szkolenia obronnego w dziale.

Podstawę realizacji zadań w tym obszarze stanowi także rozporządzenie Rady Ministrów z 8.10.2015 r. w sprawie szkolenia obronnego[3]. W jego treści określono: organizację szkolenia obronnego, podmioty podlegające szkoleniu obronnemu w państwie, zadania w zakresie planowania i realizacji szkolenia obronnego w państwie, właściwość organów w zakresie planowania i realizacji szkolenia obronnego w państwie. Na szkolenia obronne składają się zajęcia teoretyczne i praktyczne, w tym wyższe kursy obronne łączące elementy teoretyczne i praktyczne. Zajęcia praktyczne polegają na zgrywaniu wybranych elementów systemu obronnego państwa na poszczególnych poziomach administracji publicznej, na nabywaniu

---

1 T.j. Dz.U. 2021 r. poz. 372.

2 Zarządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 8.12.2017 r. w sprawie organizacji i sposobu wykonywania zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony (Dz.Urz. MKiDN z 2017 r. poz. 80).

3 Dz.U. z 2015 r. poz. 1829.

przez osoby szkolone praktycznych umiejętności wykonywania czynności, wynikających z ustalonych dla nich lub dla danego stanowiska pracy zadań obronnych, a ponadto na kształtowaniu umiejętności współdziałania w realizacji zadań obronnych jednostek organizacyjnych administracji publicznej i przedsiębiorców oraz kształtowaniu umiejętności współdziałania organów i jednostek organizacyjnych, wykonujących zadania obronne z dowództwami i jednostkami organizacyjnymi Sił Zbrojnych RP i wojsk sojuszniczych. Formą zajęć praktycznych są ćwiczenia obronne, w szczególności międzynarodowe, krajowe, regionalne, kompleksowe, centralne, działowe, wojewódzkie, samorządowe ćwiczenia wojewódzkie, powiatowe, miejskie, gminne, a także gry i treningi. Do realizacji zajęć praktycznych włącza się elementy infrastruktury przewidziane do wykorzystania podczas podwyższania gotowości obronnej państwa i w czasie wojny. Ćwiczenie działowe jest podstawowym sprawdzianem gotowości działu administracji rządowej do realizacji zadań w ramach podwyższania gotowości obronnej państwa.

Pytania:

1. *Czy w programie szkolenia obronnego jest ujęta tematyka ochrony obiektów dziedzictwa narodowego?*
2. *Kto jest organizatorem szkolenia obronnego dla ćwiczenia działowego?*

Rozwiązania:

Ad 1) Zgodnie z § 9 ust. 1 pkt 14 rozporządzenia Rady Ministrów z 8.10.2015 r. w sprawie szkolenia obronnego, w programie szkolenia ujęty jest temat: ochrona obiektów kultury szczególnie cennych dla dziedzictwa narodowego.

Ad 2) Organizatorem szkolenia obronnego dla ćwiczeń działowych – służących sprawdzeniu przyjętych w dziale administracji rządowej rozwiązań w ramach przygotowań obronnych oraz doskonaleniu procedur kierowania wybranymi obszarami przygotowań obronnych – jest minister, w ramach kierowanego przez siebie działu administracji rządowej.

Literatura uzupełniająca:

• W. Kitler (red.), *Metodyka przygotowania i prowadzenia ćwiczeń podsystemu niemilitarnego w systemie obronnym RP*, Towarzystwo Wiedzy Obronnej 2006;
• K. Niciński, K. Sałaciński, *Planowanie ochrony zabytków na wypadek*

nadzwyczajnych zagrożeń, Poradnik dla organów administracji publicznej i kierowników jednostek organizacyjnych, Szkoła Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie, Kraków 2009;
• *Współpraca cywilno-wojskowa realizowana w sytuacjach kryzysowych. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Departament Polityki Obronnej MON*, Warszawa 2005;
• rozporządzenie Rady Ministrów z 8.10.2015 r. w sprawie szkolenia obronnego (Dz.U. z 2015 r. poz. 1829);
• zarządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 8.12.2017 r. w sprawie organizacji i sposobu wykonywania zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony (Dz.Urz. MKiDN z 2017 r. poz. 80).

KAZUS 61.

Planowanie operacyjne

Stan faktyczny:

12.05.2020 r. Prezydent RP Andrzej Duda podpisał postanowienie, zatwierdzające nową *Strategię Bezpieczeństwa Narodowego* Rzeczypospolitej Polskiej. Oprócz kwestii politycznych i militarnych sporo miejsca poświęcono w niej sprawom bezpieczeństwa ekonomicznego, ochrony środowiska naturalnego i rozwoju społecznego. Wśród filarów strategicznego działania, III Filar odnosi się do tożsamości i dziedzictwa narodowego i obejmuje między innymi następujące zadanie „[d]oskonalić instrumenty i procedury ochrony dziedzictwa kultury na wypadek zagrożenia wojennego i kryzysowego, z uwzględnieniem podmiotów i służb realizujących zadania na rzecz bezpieczeństwa państwa"[1].

Wydanie nowej *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego* spowodowało potrzebę aktualizacji planów operacyjnych i programów obronnych. Planowanie operacyjne to czynności dotyczące przygotowania i działania organów administracji rządowej i organów samorządu terytorialnego w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny, ujętych w formie zestawów zadań operacyjnych, a także ustalanie sił i środków niezbędnych do ich wykonania. Zaś zadania operacyjne to część zadań obronnych, które są realizowane w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny. Zestawy zadań operacyjnych to usystematyzowane zadania operacyjne, przewidziane do realizacji przez określonego ministra kierującego działem administracji rządowej, przez centralny organ administracji rządowej, wojewodę, kierownika jednostki organizacyjnej podległej lub nadzorowanej przez Prezesa Rady Ministrów albo ministra, albo też określoną grupę podmiotów, przy pomocy podległych i nadzorowanych jednostek organizacyjnych. Całokształt zadań w obszarze planowania operacyjnego został uregulowany w rozporządzeniu Rady Ministrów z 15.06.2004 r. w sprawie warunków i trybu

[1] Zob. III Filar pkt 1.2 Strategii Bezpieczeństwa RP z 2020 r. (M.P. z 2020 r. poz. 413).

planowania i finansowania zadań wykonywanych w ramach przygotowań obronnych państwa przez organy administracji rządowej i organy samorządu terytorialnego[2].

Mając na względzie potrzebę aktualizacji zadań w obszarze planowania operacyjnego, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego 28.07.2020 r. wydał zarządzenie w sprawie opracowania planów operacyjnych funkcjonowania w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny w dziale kultura i ochrona dziedzictwa narodowego[3]. Zarządzenie określa między innymi podmioty zobowiązane do opracowania planów operacyjnych, zasady uzgadniania tych planów pod względem merytorycznym z ministerstwem oraz terminy wykonania stosownych dokumentów planistycznych.

Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych wydał również zarządzenie nr 22 z 2.10.2020 r. w sprawie opracowania planów operacyjnego funkcjonowania w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny w Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych oraz archiwach państwowych podległych Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych[4]. W dziale kultura i ochrona dziedzictwa narodowego rozpoczął się więc proces aktualizacji dokumentacji planistyczno-organizacyjnej w obszarze planowania operacyjnego.

Pytania:

1. *Czy w ramach procesu planowania operacyjnego osoby przygotowujące stosowny dokument planistyczny powinny być uprawnione do dostępu do informacji niejawnych?*
2. *Czy plany operacyjne sporządzane są jako dokumenty podlegające normalizacji obronnej?*

Rozwiązania:

Ad 1) Tak. Na szczeblu jednostki wykonującej plan operacyjny dokument ten ma klauzulę „Zastrzeżone". Osoby wykonujące ten dokument powinny być uprawnione do dostępu do informacji niejawnych, zgodnie z przepisami ustawy z 5.08.2010 r. o ochronie informacji niejawnych[5].

---

[2] T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1911.
[3] Dz.Urz. MKiDN z 2020 r. poz. 46.
[4] Dz.Urz. NDAP z 2020 r. poz. 22. Zmienione zarządzeniem nr 6 z 26.05.2021 r. (Dz.Urz. NDAP z 2021 r. poz. 6).
[5] T.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 742.

Ad 2) Tak. Plany operacyjne sporządzane są według układu i wskazań określonych w *Podręczniku Normalizacji Obronnej PDNO-02-A075:2008 – Planowanie obronne. Struktura i redagowanie planu operacyjnego przez organy administracji publicznej*[6].

Literatura uzupełniająca:

- K. Gąsiorek, W. Kitler, *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2005;
- *Rola i miejsce administracji publicznej w realizacji zadań wynikających z obowiązków państwa-gospodarza. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Towarzystwo Wiedzy Obronnej we współpracy z Departamentem Polityki Obronnej MON*, Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Warszawa 2005.

[6] Zatwierdzony decyzją Ministra Obrony Narodowej nr 308/MON z 23.06.2008 r. (Dz.Urz. MON z 2008 r. poz. 166).

KAZUS 62.

Działania ratownicze

Stan faktyczny:

W lipcu 1997 roku wielka powódź, nazwana „powodzią tysiąclecia", wyrządziła olbrzymie szkody w południowej i zachodniej Polsce. W wyniku powodzi zginęło 56 osób, a straty materialne oszacowano na około 12 mld zł. 12.07.1997 r. fala kulminacyjna dotarła do Wrocławia. We Wrocławiu wielka powódź trwała od 11.07. do 4.08.1997 r. Zalane zostało centrum miasta, woda dotarła na Stare Miasto czy zabytkowy Ostrów Tumski. Już 9.07.1997 r. ostrzeżeni przez Państwową Służbę Ochrony Zabytków dyrektorzy muzeów, bibliotek i archiwów rozpoczęli ewakuację zbiorów lub przenoszenia ich na wyższe kondygnacje. Usytuowanie gmachu głównego Muzeum Narodowego we Wrocławiu, mimo bezpośredniej bliskości koryta Odry, było stosunkowo korzystne z uwagi na wzniesienie terenu. Główne zagrożenie dla zbiorów wynikało z podsiąkania terenu oraz cofania się wody kanałami odpływowymi, dlatego też w szczególności zagrożone były piwnice i niski parter budynku. Z uwagi na brak informacji o stopniu zagrożenia, dyrektor muzeum podjął decyzję o ewakuacji zbiorów na wyższe kondygnacje. Zabezpieczono także otwory okienne workami z piaskiem. Podjęto decyzję o utrzymaniu całodobowego dyżuru, którego celem była kontrola stanu zagrożenia i przekazywanie informacji kierującemu akcją ratowniczą. W efekcie powodzi zniszczeniu uległo 131 eksponatów, sprzęt wystawienniczy i transportowy. Ponadto Muzeum poniosło wydatki na ewakuację i zabezpieczenie zbiorów z gmachu głównego, wypompowanie wody, segregację i ewakuację zalanych zabytków, osuszanie, odgrzybianie, dezynfekcję. Łącznie, straty poniesione w wyniku powodzi zostały wycenione na kwotę 1 169 230 zł.[1]

[1] M. Hermansdorfer, *Zagrożenie i ochrona zbiorów muzealnych Muzeum Narodowego we Wrocławiu w Ochrona dóbr kultury w razie zagrożeń ze szczególny uwzględnieniem powodzi. Materiały z międzynarodowych warsztatów Warszawa-Wrocław-Kłodzko-Brzeg 1998*, Warszawa 1998.

Doświadczenia powodziowe spowodowały, że dyrekcja muzeum jest uwrażliwiona na różnorakie zagrożenia i podejmuje działania planistyczno-organizacyjne i szkoleniowe, aby jak najlepiej przygotować się na zagrożenia. W muzeum opracowane są odpowiednie instrukcje, zaś pracownicy znają zasady postępowania w razie potrzeby ewakuacji zbiorów. Systematycznie prowadzone są szkolenia pracowników ochrony i pracowników merytorycznych muzeum. Wytypowano zbiory, które w pierwszej kolejności powinny być ewakuowane. Podejmowane są także działania mające na celu zakup skrzyń oraz opakowań do ewakuacji zbiorów.

Pytania:

1. *Jaki dokument planistyczny powinien posiadać dyrektor Muzeum Narodowego we Wrocławiu na potrzeby działań ratowniczych?*
2. *Z jakich elementów składa się ten dokument i kiedy go się aktualizuje?*

Rozwiązania:

Ad 1) Na potrzeby działań ratowniczych w Muzeum Narodowym we Wrocławiu dyrektor powinien posiadać instrukcję przygotowania zbiorów do ewakuacji.

Ad 2) Zgodnie z § 30, w nawiązaniu do § 28, rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2.09.2014 r., instrukcja przygotowania zbiorów do ewakuacji składa się z:
- wykazu potencjalnych zagrożeń dla zbiorów (obejmujących w szczególności: awarie, uszkodzenia lub zniszczenia infrastruktury technicznej, zjawiska pogodowe, działania osób zwiedzających lub pracowników muzeum),
- określenia stref zagrożeń,
- wyznaczenia dróg ewakuacji zbiorów,
- określenia liczby i rodzaju niezbędnych środków technicznych do przeprowadzenia ewakuacji zbiorów,
- zapewnienia technicznych środków umożliwiających ewakuację zbiorów,
- określenia procedur pakowania i przenoszenia zbiorów,
- wskazania miejsca, w których zbiory będą przechowywane do czasu ustania zagrożenia,
- wyznaczenia osób tworzących zespoły biorące udział w ewakuacji zbiorów,
- określenia procedur powiadamiania dyrektora muzeum i pracowników tworzących zespoły ewakuacyjne,

• określenia form współpracy w zakresie ewakuacji zbiorów ze służbami zewnętrznymi.

Instrukcję aktualizuje się nie rzadziej niż co dwa lata.

Literatura uzupełniająca:

• M. Hermansdorfer, *Zagrożenie i ochrona zbiorów muzealnych Muzeum Narodowego we Wrocławiu w Ochrona dóbr kultury w razie zagrożeń ze szczególny uwzględnieniem powodzi. Materiały z międzynarodowych warsztatów Warszawa-Wrocław-Kłodzko-Brzeg 1998*, Warszawa 1998.
• H. Jędras P. Jaskanis (red.), *Muzeum bezpieczne*, Kraków 2018;
• S. Kocewiak, P. Ogrodzki, J. Rulewicz, *Vademecum zabezpieczenia muzeów*, Warszawa 2002;
• *Ochrona dóbr kultury w razie zagrożeń ze szczególnym uwzględnieniem powodzi, Materiały z międzynarodowych warsztatów Warszawa-Wrocław-Kłodzko-Brzeg 1998*, oprac. W. Białek, Warszawa 1998.
• J. Piwowarski, P. Pajorski, *Ochrona obiektów. Zarys wybranych zagadnień*, Kraków 2015;
• K. Sałaciński (red.), *Bezpieczeństwo dóbr kultury. Nowe idee i technologie*, Warszawa 2001;
• *Zarządzanie bezpieczeństwem muzeum*, Biblioteka Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2018.

KAZUS 63.

Postępowanie na terenie okupowanym

Stan faktyczny:

22.05.2003 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła rezolucję nr 1483[1], określającą zadania społeczności międzynarodowej, w tym państw członkowskich ONZ, organizacji międzynarodowych oraz pozarządowych w zakresie realizacji zadań po zakończeniu konfliktu zbrojnego w Iraku. Rezolucja 1483 została uchwalona w oparciu o rozdział VII Karty Narodów Zjednoczonych z 1945 r.[2] („Akcja w razie zagrożenia pokoju, naruszenia pokoju i aktów agresji"), co oznacza, że rezolucja ta jest prawnie wiążąca dla wszystkich państw członkowskich ONZ. Rezolucja określiła zadania Tymczasowej Władzy Koalicji, składającej się z mocarstw okupacyjnych – USA i Wielkiej Brytanii, przy współudziale innych państw oraz posiadającego niezależną odpowiedzialność Specjalnego Przedstawiciela Sekretarza Generalnego ONZ do stabilizacji i bezpieczeństwa w Iraku – w dziedzinie odbudowy instytucji politycznych w Iraku, systemu prawa i życia społecznego oraz gospodarki.

W rezolucji Rady Bezpieczeństwa odnotowano także gotowość państw członkowskich do wniesienia wkładu w stabilizację i zapewnienie bezpieczeństwa w Iraku, poprzez udział personelu, wyposażenia i innych działań. Ponadto Rada wezwała państwa członkowskie do udzielenia wsparcia narodowi irackiemu w jego wysiłkach w reformowaniu instytucji i w odbudowie kraju, a także aby wniosły wkład w kształtowanie warunków stabilności i bezpieczeństwa w Iraku. Rezolucja określiła również zakres i charakter zaangażowania państw członkowskich i Rady Bezpieczeństwa w Iraku. Zawierała ponadto szereg zobowiązań, które powinny zostać wykonane przez państwa członkowskie, w tym Polskę.

Jednym ze zobowiązań było podjęcie odpowiednich kroków w celu

[1] S/RES/1483(2003): *The situation between Iraq and Kuweit* (22.05.2003); http://unscr.com/en/resolutions/doc/1483 (dostęp: 30.06.2021).

[2] Karta Narodów Zjednoczonych, przyjęta w San Francisco 26.06.1945 r. (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90).

ułatwienia bezpiecznego zwrotu irackim instytucjom, nielegalnie wywiezionych z Iraku od 6.08.1990 r. dóbr kultury, innych eksponatów uznawanych za dorobek kulturowy oraz różnorakich przedmiotów o ważnym znaczeniu archeologicznym, historycznym, naukowym i religijnym wraz z ustanowieniem zakazu handlu lub obrotu tymi przedmiotami i dobrami. Powyższe postanowienia stworzyły podstawę do działań stabilizacyjnych w Iraku, w których Rzeczpospolita Polska odegrała znaczącą rolę, niezależnie od uprawnień, obowiązków i zobowiązań, jakie zgodnie z prawem międzynarodowym wzięły na siebie mocarstwa okupujące – USA i Wielka Brytania. Rezultatem powyższych działań były:

1) wydanie przez Prezydenta RP, na wniosek Rady Ministrów, postanowienia z 6.06.2003 r. o użyciu Polskiego Kontyngentu Wojskowego w składzie Międzynarodowych Sił Stabilizacyjnych w Republice Iraku[3];

2) wystąpienie Ministra Spraw Zagranicznych do Ministra Finansów z 9.06.2003 r. o podjęcie działań, mających na celu udaremnienie ewentualnego obrotu irackimi dobrami kultury;

3) wystąpienie Ministra Spraw Zagranicznych do Ministra Kultury z 11.06.2003 r. o wdrożenie procedury restytucji tych dóbr, w przypadku ich odnalezienia;

4) przyjęcie przez Radę Ministrów RP 1.07.2003 r. dokumentu pt. *Koncepcja udziału Rzeczypospolitej Polskiej w odbudowie i restrukturyzacji Iraku*[4]. Rozdział IV ww. *Koncepcji* obligował Ministra Kultury do podejmowania działań w zakresie ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego Iraku.

Potrzeba podejmowania działań w zakresie ochrony dóbr kultury na terenie Iraku wynikała z roli Polski w ochronie światowego dziedzictwa kulturowego, wieloletnich doświadczeń w prowadzeniu prac archeologicznych w tym rejonie przez liczne grono polskich archeologów, realizacji postanowień zawartych w Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 14.05.1954 r. Dlatego też udział polskich sił zbrojnych w misji stabilizacyjnej w Iraku był mocno i wyraźnie związany z ochroną tamtejszych zabytków, stanowiąc „specjalny polski program". Główne elementy realizacji zadań w zakresie ochrony dóbr kultury na terenie Iraku obejmowały działania: przygotowawcze, organizacyjne i popularyzatorskie oraz dokumentacyjne i ratownicze, działania zabezpieczające i konserwatorskie, a także edukacyjne i szkoleniowe.

[3] M.P. z 2003 r. Nr 30, poz. 410.

[4] Niepubl.; archiwum autora.

W Polskim Kontyngencie Wojskowym stacjonującym w ramach Wielonarodowej Dywizji Centralno-Południowej, utworzono stanowisko eksperta do spraw ochrony dziedzictwa kultury (doradcy dowódcy). Do głównych zadań, jakie wykonywał ekspert należało: 1) dokonanie rozpoznania strat zabytków powstałych w sektorze odpowiedzialności, w wyniku działań militarnych i dewastacji przez ludność miejscową, 2) szczegółowe dokumentowanie stanowisk archeologicznych oraz innych obiektów kultury, 3) sporządzenie „Raportu otwarcia" w sektorze, 4) zorganizowanie misji eksperckiej w celu rozpoznania i oceny strat oraz przedstawienie możliwości ich usunięcia, 5) stały nadzór nad procesem realizacji prac zabezpieczających, 6) bieżące sporządzanie raportów z tych działań oraz zgłaszanie potrzeb w zakresie konieczności zwiększenia liczby ekspertów, 7) przeprowadzenie prac zabezpieczających i ewentualnej konserwacji zagrożonych lub najcenniejszych obiektów kultury, 8) zorganizowanie dla kadry dowódczej i żołnierzy wszystkich narodowości, służących w polskiej strefie odpowiedzialności, cyklu szkoleń z zakresu zabezpieczania i ochrony zabytków kultury Iraku, 9) utrzymywanie ścisłych kontaktów z przedstawicielami służb konserwatorskich tworzonej, lokalnej irackiej służby ochrony zabytków i dóbr kultury, 10) podejmowanie działań na rzecz odtworzenia lokalnych służb ochrony zabytków, poprzez wymianę informacji i inicjowanie szkoleń ze znajomości zagadnień ochrony zabytków i zabezpieczenia stanowisk archeologicznych.

Powyższe działania pozwoliły na uniknięcie dalszej dewastacji zabytków i stanowisk archeologicznych. Przyczyniły się też do ustalenia lokalizacji i odzyskania zaginionych po wojnie dzieł sztuki Iraku.

Pytania:

1. *Wskaż akty prawa międzynarodowego, które bezpośrednio odnoszą się do ochrony dóbr kultury w warunkach wojennych.*
2. *Jakie główne zadania w obszarze ochrony dóbr kultury powinno podjąć państwo okupujące w świetle prawa międzynarodowego? Dokonaj szczegółowej analizy, wykorzystując przykłady współczesnych konfliktów zbrojnych.*

Rozwiązanie:

Ad 1) Do najważniejszych traktatów prawa międzynarodowego, które bezpośrednio odnoszą się do ochrony dóbr kultury w warunkach wojennych[5] należą:

[5] Szerzej nt. aktów prawa międzynarodowego, poświęconych ochronie dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego: *Monografia*, rozdział 12.

• Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej – IV konwencja haska z 18.10.1907 r.[6] (a dokładniej Regulamin praw i zwyczajów wojny lądowej, stanowiący załącznik do ww. konwencji),
• Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem Wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r.[7],
• Drugi Protokół do konwencji haskiej z 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r[8].

Ponadto warto pamiętać o instrumentach prawnych opracowanych przez UNESCO, których zakres zastosowania nie ogranicza się ściśle do czasu trwania konfliktu zbrojnego:
• Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przewozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, podpisana w Paryżu 17.11.1970 r.[9],
• Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, podpisana w Paryżu 21.11.1972 r.[10].

Literatura uzupełniająca:

• E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński (red.), *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, Warszawa 2015;
• K. Niciński, K. Sałacinski, *Misja Babilon. Fakty i dokumenty*, Warszawa 2008;
• H. Schreiber, *Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego*, [w:] *Konwencje UNESCO w dziedzinie kultury. Komentarz*, red. K. Zalasińska, Warszawa 2014;
• K. Zalasińska (red.), *Konwencje UNESCO w dziedzinie kultury*, Warszawa 2014.

[6] Dz.U. z 1927 r. Nr 21, poz. 161.
[7] Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212.
[8] Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 248).
[9] Dz.U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106.
[10] Dz.U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190.

KAZUS 64.

Nielegalny obrót dobrami kultury

Stan faktyczny:

Zabytki współczesnego Iraku tworzą część światowego dziedzictwa kultury. To w szczególności stanowiska archeologiczne, w tym także wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO. Podstawą opieki i ochrony nad dziedzictwem Iraku jest ustalenie zasobu, prowadzenie ewidencji oraz inwentaryzacji. Niezwykle ważnym zadaniem wydaje się także inwentaryzacja zniszczeń stanowisk archeologicznych i innych zabytków. Stąd też potrzeba nawiązania współpracy z ekspertami międzynarodowymi, służącej przygotowaniu planów zarządzania najważniejszymi stanowiskami archeologicznymi, celem zgłoszenia ich do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Jednakże to bezcenne dziedzictwo zostało pozbawione ochrony prawnej i narażone na zniszczenie, kradzieże i nielegalny obrót. Katastrofalne szkody spowodowało nielegalne plądrowanie stanowisk archeologicznych z użyciem ciężkiego sprzętu. Cześć wykopalisk została zniszczona, część zrabowana. To olbrzymia strata dla ludzi nauki, poszukujących cennych informacji o dziedzictwie starożytnej Mezopotamii. Rabunki stanowisk archeologicznych i muzeów stanowiły niewątpliwie większe zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego Iraku niż bezpośrednio prowadzone działania zbrojne. Organizowały się specjalne grupy rabusiów, doskonale wyposażone w sprzęt, mające znakomitą orientację w terenie, jak również gotowych do kupna kontrahentów. Skutecznemu prowadzeniu nielegalnych działań wykopaliskowych sprzyjały działania wojenne, jak również funkcjonowanie na terenie Iraku organizacji Państwa Islamskiego Iraku i Syrii (ISIS), którego intencjonalne niszczenie dziedzictwa materialnego i niematerialnego było częścią strategicznych działań terrorystów islamskich.

Środka zaradczego można upatrywać w rozbudowie, wzmocnieniu i doposażeniu Policji Archeologicznej, utworzonej w 2004 roku. Jej główne zadanie polegało na przeciwdziałaniu nielegalnym wykopaliskom oraz nielegalnemu obrotowi dobrami kultury. Wyposażenie Policji Archeologicznej

w drony może się przyczynić do zwiększenia jej skuteczności w przeciwdziałaniu nielegalnej penetracji stanowisk archeologicznych.

Pytania:

1. *Podaj akt prawa międzynarodowego, który bezpośrednio odnosi się do przeciwdziałania nielegalnemu obrotowi dobrami kultury.*
2. *Wskaż jaka rolę pełni INTERPOL w przeciwdziałaniu nielegalnemu obrotowi dobrami kultury.*
3. *Dokonaj analizy projektów i programów międzynarodowych na rzecz przeciwdziałania nielegalnemu obrotowi dobrami kultury. Omów programy i projekty pomocy, realizowane pod egidą UNESCO, dotyczące przeciwdziałania nielegalnemu obrotowi dobrami kultury Iraku.*

Rozwiązanie:

Ad 1) Podstawowym traktatem międzynarodowym w tym zakresie jest Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przewozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu 17.11.1970 r.[11]

Warto również wspomnieć o aktach prawnych odnoszących się do obrotu nielegalnie wywiezionymi artefaktami oraz nakazujących ich zwrot. Należą do nich m.in.:

- Konwencja UNIDROIT o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury, sporządzona w Rzymie 24.06.1995 r.[12]
- dyrektywa Rady 93/7/EWG z 15.03.1993 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego[13],
- dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60 UE z 15.05.2014 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego (wersja przekształcona)[14].

[11] Dz.U. z 1974 r. Nr 20 poz. 106.
[12] Nieratyfikowana przez RP. Tekst polski oprac. W. Kowalski w: „Studia i Materiały" PISM 1996, nr 102.
[13] Dz.Urz. UE L 74 z 27.03.1993 r., s. 74 i n.
[14] Dz.Urz. UE L 147 z 12.06.2015 r., s. 24 i n.

Literatura uzupełniająca:

- W. Paczuski, *Czy obowiązujące przepisy są sprawnym narzędziem ścigania przestępstw nielegalnego wywozu i przywozu zabytków?*, [w:] *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury*, red. J. Kaczmarek, Kraków 2006;
- O. Jakubowski, *Przestępstwo nielegalnego wywozu zabytków. Główne problemy i propozycje rozwiązań*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kulturowego i materialnego pogranicza*, red. A. Dębiński, L. Pietraszko, Lublin 2011;
- K. Zalasińska (red.), *Konwencje UNESCO w dziedzinie kultury*, Warszawa 2014;
- K. Zeidler, *Restytucja dóbr kultury ze stanowiska filozofii prawa*, Warszawa 2011.

Marek Lemiesz

KAZUS 65.

Projekt z zakresu zabezpieczenia dziedzictwa kulturowego w Iraku (projekt mnd-54/DFI) z 2004 r.

Stan faktyczny

Jednym z głównych obszarów zadaniowych, realizowanych przez specjalistów-archeologów Polskiej Grupy CIMIC przy PKW Irak (lata 2003–2008), były projekty związane z szeroko rozumianą ochroną dziedzictwa kulturalnego. Całkowita wartość 48 wykonanych w tym okresie projektów zamknęła się kwotą 1 766 192 dolarów.

Środki na powyższe przedsięwzięcia pochodziły z bezpośredniego programu funduszowego (*Commander's Emergency Response Program*, CERP), przeznaczonego na niezbędną pomoc humanitarną oraz odbudowę Iraku w sferach takich: jak rolnictwo, edukacja czy opieka zdrowotna. Instytucją odpowiedzialną za dystrybucję funduszy był amerykański Departament Stanu, który za pośrednictwem Agencji ds. Rozwoju Międzynarodowego (USAID) przekazywał je dowódcom większych związków taktycznych, mającym na podległych sobie teatrach wyznaczyć priorytetowe obszary inwestowania.

Ponieważ jeszcze w listopadzie 2003 r. o pomoc w przeprowadzeniu niezbędnych napraw Muzeów Babilonu i Hammurabiego zwróciła się do polskiego Dowódcy Dywizji Wielonarodowej Centrum-Południe dyrektorka tych placówek, M. Moussa, specjalista CIMIC przeprowadził wizję lokalną, która pozwoliła na ocenę sytuacji (*brief assessment*):

- W marcu 2003 r. podczas trwających działań wojennych cały kompleks muzealny został splądrowany i zdewastowany przez okoliczną ludność.
- 60-letni budynek muzeum nie był naprawiany od lat 80. XX w., a pobieżne prace remontowe, przeprowadzone na zlecenie stacjonującej wiosną 2003 r. w Babilonie jednostki USMC, okazały się być niewystarczające

zarówno pod względem skali, jak i jakości wykonania. Większa część ekspozycji została zalana podczas jesiennych deszczy, a w innych pomieszczeniach brakowało drzwi, okien i podłóg.

W lutym 2004 r. przeprowadzony został pierwszy etap najpilniejszych prac remontowych (wymiana sufitu w salach wystawowych). Przed specjalistą CIMIC pojawiło się zadanie opracowania nominacji projektowej nr mnd-54/DFI, która uwzględniałaby kompleksową renowację infrastruktury muzealnej. Zakres działań miał objąć:

- demontaż starego dachu oraz instalację nowego, odpornego na oddziaływanie wody pokrycia dachowego nad pomieszczeniami ekspozycji, biblioteki i biur (łącznie: 950 m^2);
- remont pracowni, aneksu kuchennego, toalet i ogrodowego patio;
- wymianę sufitu i okien w bocznych salach wystawienniczych;
- montaż nowych furtek na muzealnym dziedzińcu i na terenie Bramy Isztar.

Pytania:

1. *Wykorzystując informacje zawarte w przedmiotowym rozdziale Monografii, określ umocowanie prawne podjęcia działań na rzecz renowacji muzeów i innych obiektów dziedzictwa kulturowego Iraku, a także spróbuj wskazać inne argumenty na korzyść realizacji tego zadania.*
2. *W przytoczonej w literaturze do kazusu instrukcji CERP nr ATP 1–06.2 wskaż kategorię, w której mieści się omawiany projekt.*
3. *Zastanów się, jak można wykorzystać zasoby oferowane przez CIMIC (podpowiedź: chodzi o specjalistów cywilnych).*
4. *Ponieważ budżet projektu wynieść ma ponad 10 000 dolarów, zgodnie z regulaminem niezbędne jest przygotowanie procedury przetargowej. W jaki sposób zapewnić jej sprawny przebieg oraz zweryfikować potencjalne oferty?*
5. *Spróbuj ocenić, jakie rodzaje zagrożeń mogą wiązać się z realizacją rozpatrywanego projektu?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Odbudowa obiektów muzealnych oraz biur irackiej służby starożytności ma odniesienie do MPHKZ, przede wszystkim postanowień Konwencji haskiej z 1954 r.[1], której art. 5 ust. 1 nakłada na stronę okupującą obowiązek

[1] Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212).

popierania wysiłków miejscowych władz w celu opieki nad dobrami kultury. W ust. 2 tego artykułu mowa jest o konieczności zastosowania niezbędnych środków, służących zachowaniu dóbr kulturalnych uszkodzonych podczas działań wojennych.

Pozostałe argumenty:

– naprawa Muzeum Babilonu pozwoli uchronić zbiory przed zniszczeniem, a remont zaplecza biurowo-sanitarnego poprawi warunki pracy irackich inspektorów zabytków,

– zainstalowanie furtek ma charakter prewencyjny: zabezpieczy obiekty przez dostępem niepowołanych osób oraz aktami wandalizmu,

– Babilon odgrywał istotną rolę dla świadomości narodowej Irakijczyków (rocznie ok. 60 tys. zwiedzających), zatem inicjatywy Dywizji Wielonarodowej mogą zostać pozytywnie odebrane jako dowód poszanowania przeszłości kraju,

– w związku ze zniszczeniami dokonanymi na terenie Babilonu przez Siły Koalicyjne (w rezultacie założenia wśród ruin bazy wojskowej), projekt – przynajmniej częściowo – naprawi złe wrażenie i ułatwi dalszą niezbędną współpracę z irackim personelem w zakresie zapobieżenia kolejnym dewastacjom.

Ad 2) W instrukcji *CERP nr ATP 1–06.2*, kategoria 1–21 *„repair of civic & cultural facilities"* obejmuje m.in. muzea.

Ad 3) W zespole G9/CIMIC, do którego przydzielono archeologów, znaleźli się również cywilni fachowcy w zakresie budownictwa, których wiedzę instrukcja CERP zaleca wykorzystywać w ramach współpracy. Specyfikację techniczną i materiałową oraz oszacowanie kosztów projektu mnd-54/DFI opracował inżynier CIMIC, dysponujący bogatym doświadczeniem z wcześniejszych (prowadzonych w okresie PRL) prac w Iraku. Budżet projektu skalkulowano orientacyjnie na 28 277 USD, a ostatecznie zrealizowana oferta kontraktora irackiego opiewała na sumę 27 957 USD.

Ad 4) Podstawowym kluczem są – jak w każdych warunkach – maksymalnie jasne i przejrzyste kryteria oferty przetargowej. Zakres prac opisany został w języku arabskim oraz w uproszczonej wersji angielskiej (ułatwiającej zrozumienie treści lokalnym przedsiębiorcom i uściślającej terminy techniczne, nie występujące w dialekcie irackim). Pomimo nacisków przełożonych, dokonano wyboru wykonawcy nie tylko w oparciu o najniższą złożoną ofertę, ale też wcześniejsze referencje. Zespół CIMIC w Babilonie zgromadził do własnego użytku nieformalną bazę kontaktową okolicznych firm (w tym tzw. „czarną listę" nierzetelnych wykonawców), jak również

dysponował zestawieniami obowiązujących na lokalnym rynku aktualnych cen materiałów budowlanych, kosztów robocizny i usług. Ponadto kontraktora zobligowano do dostarczenia próbek jakościowych najważniejszych materiałów budowlanych, jakie zostaną zastosowane.

Ad 5) Lokalizacja projektu (muzeum *de facto* pozostawało w granicach bazy militarnej) ułatwiła sprawny, niemal codzienny nadzór, w tym wypadku nie zachodziła konieczność organizacji wyjazdów do innych rejonów Strefy. Nie było też bezpośredniego zagrożenia ewentualnymi działaniami dywersyjnymi czy aktami terroru, wymierzonymi przeciw obiektowi lub wykonawcom. W miarę ustabilizowana sytuacja ekonomiczna Iraku i minimalna inflacja nie powodowała zmian w cenach materiałów, jednak typowym dla całego kraju problemem były opóźnienia w dostawie zamówionych materiałów.

Rozwinięcie:

Poniższe spostrzeżenia dotyczą nie tylko omawianego przypadku, ale odwołują się do wieloletnich doświadczeń z realizacji przedsięwzięć pomocowych na rzecz dziedzictwa w warunkach post-konfliktowych. Zasadniczą rolę odgrywa właściwe rozpoznanie sytuacji i pełnego tła sytuacyjnego. Szczególnie w rejonie bliskowschodnim nie należy bagatelizować roli wizji lokalnej i drobiazgowej weryfikacji wszystkich informacji pozyskanych „z drugiej ręki". Nierzadkim zjawiskiem jest zgłaszanie przez lokalnych partnerów potrzeb drugorzędnych, przy pominięciu często najistotniejszych – w wypadku działań prowadzonych w Muzeum w Babilonie np. strona iracka z początku naciskała na przeprowadzenie w pierwszej kolejności renowacji nieczynnych sal ekspozycyjnych, co przy nieszczelnym suficie oznaczałoby marnotrawstwo środków finansowych. Oczywiście przekonanie miejscowego beneficjenta do innej sekwencji działań lub niezbędnej modyfikacji planów należy prowadzić z wyczuciem, unikając – typowego dla osób nieprzygotowanych do pracy w odmiennym środowisku kulturowym – arbitralnego dyktowania, co i w jaki sposób powinno zostać wykonane.
Wspomniana instrukcja ATP 1–06.2 do zarządzania funduszami CERP precyzuje kolejne etapy procedury projektowej: szacowanie i nominacja (analiza, opracowanie specyfikacji techniczno-finansowej) → proces zatwierdzania przez menadżera i dowódcę → tryb przetargowy (ogłoszenie, negocjacje, zebranie ofert i wybór wykonawcy) → monitoring i ewaluacja (bezpośredni nadzór nad wszystkimi etapami realizacji prac) → zatwierdzenie (przyjęcie

przez organ nadzoru, tzw. *clearance memorandum*, wielostopniowy system kontroli finansowej, uruchomienie wypłaty po podpisaniu protokołu odbiorczego) → finalne przekazanie lokalnym władzom.
Zalecenia zawarte w procedurach CERP nie zawsze są przyjazne dla czasochłonnych i mniej spektakularnych przedsięwzięć w obszarze ochrony dziedzictwa. Dowodzących operacjami stabilizacyjnymi obliguje się do skoncentrowania na mniejszych projektach, przynoszących błyskawiczny efekt, pozytywnie przyjmowanych przez lokalną społeczność, tworzących miejsca pracy oraz angażujących lokalne podmioty gospodarcze.

Jeszcze poważniejszym utrudnieniem mogą okazać się odmienności kulturowe, jakie ujawniają się w fazie negocjacji z lokalnymi kontraktorami oraz podczas kontroli wykonawczej. W trakcie przetargu do projektu mnd-54/DFI jeden z uczestników proponował łapówkę za wybór jego oferty, a wyłoniony wykonawca podjął próbę wręczenia specjaliście kosztownych prezentów. Skutki „irackiej afery bakszyszowej" dla wizerunku jednostki CIMIC oraz wyroki, jakie zapadły w sprawach oskarżonych w procesie żołnierzy, stanowią przestrogę przed brakiem czujności lub lekceważeniem przepisów, do tego nieudolnie tłumaczonych rzekomą tradycją zwyczajowego „bakszyszu" w świecie muzułmańskim.

Literatura uzupełniająca:

- T. Burda, *Wykaz projektów realizowanych przez specjalistów ds. archeologii i ochrony dziedzictwa kulturowego w Polskim Kontyngencie Wojskowym w Iraku w okresie od listopada 2003 do lutego 2005*, Warszawa 2005, http://www.mkidn.gov.pl/media/docs/Projekty-Wykaz.pdf (dostęp: 3.05.2021);
- *The Commanders' Emergency Response Program* (Army Techniques Publication 1–06.2), Waszyngton 2017, https://armypubs.army.mil/ epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN7910_ATP%201–06x2%20FINAL%20WEB.pdf (dostęp: 23.06.2021);
- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212);
- A. Marszałek i R. Gruca, *Wirtualne kontrakty w Iraku*, „Dziennik.pl" z 13.10.2007 r., https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/213452,wirtualne-kontrakty-w-iraku.html (dostęp: 16.07.2021);
- Dokumentacja projektu mnd54/DFI w: *Ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych. Wybór źródeł międzynarodowych*, red. K. Góralczyk, M. Lemiesz, M. Szuniewicz-Stępień, Gdynia 2022.

KAZUS 66.

Etyczne aspekty współpracy środowisk cywilnych i wojskowych w zakresie ochrony dóbr kultury

Stan faktyczny

Od I wojny w Zatoce Perskiej nie ustaje dyskusja na temat etycznych wydźwięków bezpośredniej partycypacji sił zbrojnych w ochronie dziedzictwa, zagrożonego prowadzonymi działaniami wojennymi czy stabilizacyjnymi – jej owocem stało się już kilka obszernych publikacji książkowych. Przedmiotem szczególnie zaciętej polemiki pozostaje kwestia zaangażowania części archeologów (a także szerzej – cywilnych naukowców) we współpracę z wojskiem. Chodzi przede wszystkim o prowadzenie przez nich szkoleń dla żołnierzy, dostarczanie informacji o obiektach wymagających ochrony, jak też zatrudnianie w charakterze doradców na teatrze operacji militarnej. Pod wpływem podobnych opinii niektórzy eksperci, uprzednio wspierający inicjatywy armii na omawianym polu (np. J. Curtis, R. Teijgeler), zaczęli publicznie odcinać się od wcześniejszych poglądów, a drugi z wymienionych wprowadził nawet do użytku termin *embedded archaeologist*, mający odnosić się do specjalisty, który stopniowo przejmuje narrację i tok myślenia wojskowych pracodawców.

Otwarta kontestacja ze strony części środowisk akademickich znalazła swoje ujście podczas obrad VI Światowego Kongresu Archeologicznego w Dublinie (2008 r.). Postawione w ramach jednej z sesji plenarnych pytania o etyczne i polityczne konsekwencje zatrudniania badaczy przez resort obrony, stały się dla zadeklarowanych przeciwników takiej kooperacji (skupionych wokół Y. Hamilakisa i U. Albarelli oraz grupy roboczej *„Archaeologists & War Taskforce"*) okazją do otwartego podniesienia zarzutów, dotyczących następujących kwestii:

- szkolenie żołnierzy czy wykonywanie innych zadań związanych z troską o dziedzictwo podczas operacji irackiej jest wspieraniem machiny wojennej, która stanowi narzędzie realizacji „imperialnych" i „neokolonialnych"

celów politycznych oraz doprowadziła do bezprawnej agresji na niepodległy kraj, jego okupacji i kryzysu humanitarnego.
- naukowcy nie posiadają moralnej legitymacji dla użycia swojej wiedzy na potrzeby militarne, nie mają też prawa do dokonywania selekcji obiektów zabytkowych na „warte" zabezpieczenia oraz warunkowo „dopuszczone" do unicestwienia w toku działań zbrojnych.
- zatrudniony na zasadach wyznaczonych przez armię ekspert nie może zachować neutralności; oczekuje się od niego serwilizmu, traci więc swą etyczną bezstronność, co może mieć poważne konsekwencje w postaci „militaryzacji" nauki.

W trakcie tego samego kongresu w innym spotkaniu panelowym, zatytułowanym *Working with the military: not Evil, just necessary*, uczestniczyła grupa ekspertów amerykańskich i duńskich, którzy w swoich krajach od lat angażowali się w działania prowadzone dla i na rzecz sił zbrojnych. Nieformalna wymiana zdań dwóch skonfrontowanych środowisk w pewnym momencie nabrała tak emocjonalnego charakteru, iż konieczne okazało się wezwanie policji. Ukoronowaniem wydarzeń w Dublinie stało się opublikowanie w imieniu całego międzynarodowego środowiska archeologicznego otwartej deklaracji, wyrażającej sprzeciw wobec planowanego odwetu militarnego Stanów Zjednoczonych i ich sojuszników przeciw Iranowi. Wzywała ona także naukowców do niewłączania się w doradztwo w zakresie dziedzictwa kulturowego, które mogłoby zapewnić tym działaniom wizerunkową wiarygodność.

Pytania:

1. *Znajdź w obowiązujących aktach MPHKZ najważniejsze zalecenia co do zaangażowania sił zbrojnych w działania edukacyjno-prewencyjne z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego.*
2. *Odegraj rolę advocatus diaboli i spróbuj uzasadnić współpracę środowisk naukowych i wojskowych w tym obszarze.*
3. *W oparciu o rozdziały tomu II Monografii, wskaż przykłady efektywnego dialogu obu stron w zakresie ochrony dóbr kultury w siłach zbrojnych.*
4. *Odszukaj informacje nt. Human Terrain System (zob. literatura poniżej). Zwróć uwagę na podobieństwa i zasadnicze różnice tej koncepcji oraz idei ochrony dóbr kultury w ramach współpracy cywilno-wojskowej.*

Rozwiązanie:

Ad 1) Ochrona dziedzictwa kulturalnego podczas konfliktów zbrojnych stanowi element praktycznej implementacji MPHKZ. Art. 7 Konwencji haskiej

z 1954 r.[1] wśród środków o charakterze militarnym wymienia wprowadzenie w siłach zbrojnych rozwiązań, zapewniających przestrzeganie postanowień tego aktu (ust. 1), co nadaje legalny kontekst bezpośredniemu zaangażowaniu wojska w ochronę dóbr kultury. Natomiast sytuację prawną cywilnych ekspertów pracujących na zlecenie armii nad tym zadaniem określa ust. 2 cytowanego artykułu, nakazujący powołanie zespołu „osób o specjalnych kwalifikacjach", który czuwać będzie nad poszanowaniem dóbr kultury. Ten sam art. 7 w ust. 1 zaleca wpajanie personelowi wojskowemu szacunku dla dóbr kulturalnych, co zinterpretować należy jako uzasadnienie dla inicjatyw na polu edukacji kulturowej. Ponadto wspomnieć trzeba o art. 5 Konwencji, odnoszącym się bezpośrednio do strony będącej okupantem, na którą nałożono obowiązek popierania wysiłków władz lokalnych w celu zapewnienia opieki dobrom kulturalnym (ust. 1), a także podjęcia środków zachowawczych „dla zachowania dóbr kulturalnych położonych na terytorium okupowanym, a uszkodzonych przez działania wojenne" (ust. 2). Wreszcie Drugi Protokół do Konwencji[2] w art. 9 ust. 1 pkt a) i c) zobowiązuje siły zbrojne do zapobiegania podczas wojny czy okupacji aktom grabieży lub wandalizmu w stosunku do dóbr kultury (tego samego dotyczy art. I ust. 1 Pierwszego Protokołu do Konwencji).

Ad 2) Zwolennicy wypracowania z partnerem wojskowym dialogu na rzecz ochrony dziedzictwa (np. L. Rush, J.D. Kila, J. Price) powołują się przede wszystkim na poniższe argumenty:

- współpracę świata nauki z armią w tym zakresie implikują przepisy MPHKZ;
- ocalenie zagrożonych zasobów kulturowych jest zawsze wartością nadrzędną, ponadto wpisuje się w nowoczesną definicję archeologii, wśród głównych zadań której wymienia się konieczność zachowania istniejącej bazy źródłowej;
- wykwalifikowany, a zarazem świadomy ww. priorytetów archeolog nie ma etycznego prawa odmowy szkolenia żołnierzy w sytuacji, gdy armia nie dysponuje odpowiednim zapleczem merytorycznym, a edukacja taka może przyczynić się do zmniejszenia skali zniszczeń dóbr kultury;

[1] Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212).

[2] Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 248).

• nie ma w zasadzie różnicy pomiędzy zaangażowaniem w próby eliminowania zagrożeń dla obiektów historycznych Iraku i Afganistanu, a – powszechnie akceptowanymi – działaniami tego rodzaju, realizowanymi we własnym kraju w warunkach pokojowych;
• niemożliwe jest wyznaczenie czytelnej granicy pomiędzy etapem wojny (w której naukowcom uczestniczyć nie wolno), a fazą post-konfliktową (w której podejmowane działania oceniane są mniej kontrowersyjnie);
• nawet postawy otwarcie antywojenne nie muszą wykluczać współdziałania z wojskiem na polu ocalenia dóbr kultury; wątpliwości związane z rzekomym uczestniczeniem w polityce neo-imperialistycznej równie dobrze odnosić można by do innych form współpracy z „aparatem opresyjnym", jak np. archeologia kryminalistyczna na usługach policji.

Ad 3) Pierwszym przykładem nawiązania współpracy pomiędzy armią i instytucjami naukowo-muzealnymi było powstanie w 1943 r. tzw. Komisji Robertsa (*American Commision for the Protection and Salvage of Artistic and Historic Monuments in Europe*), a także utworzenie przy dowództwie alianckim *Monuments, Fine Arts and Archives Section* (znanej pod popularnym określeniem *Monuments Men*). Obecnie, podległe amerykańskiemu Departamentowi Obrony agencje naukowo-badawcze zatrudniają setki archeologów i antropologów w celu rejestracji i ochrony reliktów osadnictwa rdzennej ludności, położonych na terenach użytkowanych przez wojsko – największym z tych ośrodków jest *Center for Environmental Management of Military Lands* (CEMML) w Fort Collins. Od roku 2005 trwa w Stanach Zjednoczonych konstruktywny dialog kół wojskowych i środowisk akademickich, a także szeroko zakrojona dyskusja nad problemem dziedzictwa zagrożonego skutkami operacji, prowadzonych obecnie przez amerykańskie siły zbrojne. W ramach *In-Theater Heritage Planning and Training Project* przeprowadzono szereg kompleksowych inicjatyw edukacyjnych, z których najbardziej znane to dystrybucja tematycznych kart do gry oraz budowa makiet poligonowych, imitujących typowe dobra kultury. W 2009 r. doszło do powołania CENTCOM *Historical/ Cultural Advisory Group* (CCHCAG) – think-tanku, skupiającego autorytety naukowe oraz przedstawicieli poszczególnych dowództw US Armed Forces. CCHCAG pełni rolę łącznika pomiędzy wojskiem, administracją rządową i ośrodkami akademickimi, a przy tym tworzy międzyresortowe struktury wsparcia, lobbujące dla idei ochrony dóbr kultury. Wśród innych przykładów udanej współpracy partnerów wojskowych i cywilnych na rzecz ratowania obiektów historycznych wymienić można serię inspekcji terenowych, jakie na obszarach objętych tzw. konfliktami pełzającymi (Libia,

Egipt, Mali) odbyły zespoły eksperckie *International Military Cultural Resources Working Group* (IMCuRWG), jak również kooperację naszych resortów kultury i obrony narodowej podczas misji Polskich Kontyngentów Wojskowych w Iraku i Afganistanie.

Ad 4) *Human Terrain System* (HTS) był kontrowersyjnym pomysłem wykorzystania wiedzy z zakresu antropologii kulturowej, orientalistyki i nauk społecznych, polegającym na bezpośrednim rozpoznaniu podłoża socjokulturowego w strefie działań oraz jego analizowaniu na potrzeby militarne. Program ten spotkał się z jednoznaczną dezaprobatą ze strony większości badaczy społecznych w USA, a zwłaszcza wpływowego *American Anthropological Association*. Krytycyzm ów próbowano następnie przenieść na grunt ochrony dóbr kultury, udowadniając tożsamość obu koncepcji. W przeciwieństwie jednak do HTS, metodyka pracy archeologów w strukturach wojskowych jest procesem na wskroś transparentnym. Współpraca nie odbywa się na zasadach narzucanych przez armię (dzięki czemu inicjatywy takie uzyskują oficjalne wsparcie stowarzyszeń branżowych, jak *American Institute of Archaeology*), zaś podejmowane działania są obliczone na efekt długofalowy, którego beneficjentem ma być lokalna społeczność, a nie na osiągnięcie doraźnych celów taktyczno-strategicznych.

Rozwinięcie:

Od kilku lat podejmuje się próby sformułowania kodeksu etycznego, jakim powinni kierować się archeolodzy i inni badacze, współdziałający na polu ratowania dziedzictwa kulturowego z interesariuszami wojskowymi. Zbiór takich wytycznych, spójny i oparty na zasadzie dwustronnego zaufania, musi – definiując oczekiwania stawiane przed cywilnym ekspertem – zapewniać mu zawodową integralność i prawo do zachowania naukowego obiektywizmu. Natomiast sam ekspert, jako osoba dysponująca odpowiednim doświadczeniem, autorytetem, dbająca o dokładność pracy i szczerość intencji, stanowić ma centralny element tego zawodowego modelu etycznego. Podkreśla się też kontekst polityczny każdej formy współpracy z armią, przy czym sama w sobie nie jest ona szkodliwa, o ile nie przekształca się w podporządkowaną ideologii tzw. archeologię nacjonalizmu, albo też nie stanowi pretekstu dla prowadzenia utajnionych operacji wywiadowczych. Za niezbędny warunek podjęcia pracy na rzecz wojska lub w jego strukturach, uznaje się legalność podjętych kroków militarnych, określoną prawem międzynarodowym, a także nałożenie przez MPHKZ na strony konfliktu zobowiązań prawnych (zabezpieczenie, ochrona, ewakuacja)

wobec dóbr kultury. Po spełnieniu tych wymagań archeolog może realizować swoje zdania za pośrednictwem sił zbrojnych, a kooperacja taka może okazać się nieunikniona nawet w przypadku kogoś reprezentującego *stricte* cywilne organizacje pozarządowe. Zalecane jest włączenie miejscowych specjalistów w proces definiowania dziedzictwa i jego ochrony, natomiast nie dopuszcza się w zasadzie prowadzenia wykopalisk (za wyjątkiem prac ekshumacyjnych i dokumentacji zbrodni wojennych).

Literatura uzupełniająca:

- M. Forte, *The Human Terrain System and Anthropology: A Review of Ongoing Public Debates*, „American Anthropologist" 2011, nr 113, s. 149–153, DOI 10.1111/j.1548–1433.2010.01315.x.
- Y. Hamilakis, *The 'War on Terror' and the Military-Archaeology Complex: Iraq, Ethics and Neo-Colonialism*, „Archaeologies" 2009, nr 5, s. 39–65, http://eprints.soton.ac.uk/156491/1/HamilakisiraqArchaeologies.pdf (dostęp: 11.09.2015), DOI 10.1007/s11759–009–9095-y.
- J.D. Kila, *Cultural Property Protection in the Event of Armed Conflict: Deploying Military Experts or Can White Men Sing the Blues?*, [w:] *Archaeology, Cultural Heritage, and the Military* (Heritage Matters Series 3), red. L. Rush, Woodbridge 2010, s. 41–59;
- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212);
- L. Rothfield, *First thoughts on the World Archaeological Congress resolution*, „The Punching Bag Blog" z 9.07.2008 r., http://larryrothfield.blogspot.com/2008/07/world-archaeological-congress-issues.html (dostęp: 21.09.2015);
- P.G. Stone (red.), *Cultural heritage, ethics, and the military* (Heritage Matters Series 4), Woodbridge 2011 [artykuły J. Curtisa, L. Rush, P.G. Stone-'a i N. White-Spunnera];
- R. Teijgeler, *Embedded Archaeology: An Exercise in Self-Reflection*, [w:] *The destruction of cultural heritage in Iraq* (Heritage Matters Series 1), red. P.G. Stone i J. Farchakh Bajjaly, Woodbridge 2008, s. 173–182.

KAZUS 67.

Lokalizacja bazy wojskowej z poszanowaniem dla dóbr kultury w regulacjach NATO oraz Sił Zbrojnych USA

Stan faktyczny:

W położonym nad Zatoką Perską Emiracie Azkaban[1] doszło do wybuchu niemiędzynarodowego konfliktu zbrojnego. W trakcie krwawych walk, toczących się pomiędzy dwiema głównymi, zamieszkującymi ten kraj grupami plemiennymi, prowadzone były brutalne czystki etniczne, w wyniku których życie straciły tysiące mieszkańców. Dodatkowo destabilizacja sytuacji politycznej zagroziła interesom Stanów Zjednoczonych, które w sąsiednim Hammanie od niemal dwudziestu lat utrzymują kilka baz logistycznych i lotnisk, podlegających dowództwu USCENTCOM. Nie czekając na rezolucję Rady Bezpieczeństwa, Prezydent USA podjął kontrowersyjną decyzję o użyciu stacjonujących w Azkabanie oddziałów 1 Dywizji Piechoty Morskiej. Dowodzący operacją generał Robert 'Bob' Dylan musiał założyć bazę tymczasową na płaskowyżu El-Jahaar, w lokalizacji dogodnej pod względem strategicznym, której istotny mankament stanowiły liczne stanowiska archeologiczne, głównie związane z osadnictwem tzw. kultury Tell Shimshar ze schyłku epoki brązu (XIII-XI w. p.n.e.).

Po dwóch miesiącach trwania operacji *marines* wycofują się. Na teren El-Jahaar wkraczają siły stabilizacyjne NATO, realizujące w Azkabanie mandat ONZ (komponenty z Danii, Czech i Włoch). Generał Jaromír Nohavica stoi przed zadaniem analogicznym, jakie wcześniej otrzymał jego amerykański poprzednik: konieczna jest budowa bazy wraz z lądowiskiem dla helikopterów na obszarze występowania cennych reliktów dziedzictwa kulturowego Azkabanu.

[1] Sytuacja fikcyjna.

Pytania:

1. *Analizując rozdz. 14 Monografii, podaj instrukcje, na jakich oprze procedury działania dowódca jednostki amerykańskiej piechoty morskiej, przystępując do budowy bazy w El-Jahaar.*
2. *W oparciu o wspomniany rozdz. 14, wskaż obowiązujące w NATO regulacje i instrukcje, precyzujące zasady ochrony dóbr kultury przy zakładaniu i użytkowaniu baz militarnych podczas operacji prowadzonych z użyciem sił Paktu.*
3. *Co można uznać za wspólny mianownik podejścia do kwestii ochrony dóbr kultury w wyżej wymienionych regulacjach?*
4. *W tomie poświęconym źródłom międzynarodowym odszukaj wybrane fragmenty amerykańskiej instrukcji środowiskowej nr 200–2 z 2019 r. Na czym polega procedura postępowania w przypadku potwierdzenia obecności obiektów zabytkowych na etapie budowy/rozbudowy instalacji wojskowych?*

Rozwiązanie:

Ad 1) Głównymi instrukcjami, regulującymi procedury związane z wyborem lokalizacji instalacji militarnych oraz doraźnymi działaniami na rzecz minimalizacji zagrożeń dla środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego, jakie obowiązują w oddziałach amerykańskich operujących w regionie bliskowschodnim, jest rozdział 6 (*Historical and Cultural Preservation*) Rozporządzenia nr 200–2 *CENTCOM Contingency Environmental Guidance* z 2009 r., jak również rozdział 12 *Overseas Environmental Baseline Guidance Document 4715.05-G* (ten drugi, ogólniejszy dokument dotyczy wszystkich teatrów operacyjnych). Nakładają one na dowódcę (co jest niewątpliwie efektem analizy błędów popełnionych w Iraku, zwłaszcza kazusów Babilonu i Ur) obowiązek rozważenia przy wyborze miejsca każdej instalacji wojskowej wpływu tego działania na obiekty uwzględnione na Liście Światowego Dziedzictwa lub widniejące w lokalnych rejestrach dóbr kultury Państwa Przyjmującego. Określają również zasady raportowania takich przypadków specjalistom USCENTCOM i miejscowym służbom ochrony zabytków. Ponadto stanowią, że podejmowane prace budowlane, rozbiórkowe czy akcje zbrojne nie mogą stwarzać dla dóbr kultury zagrożenia, a zarządzający bazą są zobowiązani do rejestracji wszystkich obiektów archeologicznych na jej terenie lub w sąsiedztwie, jak również do ich oznakowania i wyznaczenia stref z zakazem wstępu[2].

[2] Podobne, odrębne przepisy o charakterze wewnętrznym obowiązują w *US Navy* (Department of the Navy Cultural Resources Program SECNAVINST 4000.35A) czy siłach powietrznych (*Environmental Considerations for Overseas Contingency Operations. Air Force Handbook 10–222*, vol. 4).

Wraz z przyjęciem przez Kongres Konwencji haskiej z 1954 r. zastosowanie znajdują również odpowiednie zalecenia ogólne Konwencji co do postępowania z dobrami kultury podczas konfliktu, zwłaszcza art. 4 ust. 1 o „powstrzymaniu się od używania tych dóbr i ich bezpośredniego otoczenia oraz środków przeznaczonych do ich ochrony do celów, które mogłyby wystawić te dobra w razie konfliktu zbrojnego na zniszczenie lub uszkodzenie". Na zapis ów powołuje się par. 5–52 (*Shrines and Art*) podstawowego regulaminu polowego dla żołnierzy amerykańskich, biorących udział w operacjach stabilizacyjnych: *Field Manual 3–07. Stability Operations*.

Ad 2) Podstawowe zasady ochrony środowiskowej podczas przygotowań i wykonywania zadań przez siły NATO określa dokument MC 469/1 (*NATO Military Principles and Policies for Environmental Protection*). Założenia te, w odniesieniu do operacji wojskowych i funkcjonowania baz, szczegółowo precyzuje seria publikowanych standardów środowiskowych AJEPP, a także odpowiadające im umowy standaryzacyjne: STANAG 2582[3], STANAG 6500[4] oraz STANAG 7141[5]. Podkreślają one wagę odpowiedniego rozpoznania – na etapie planowania – wpływu infrastruktury militarnej i działań wojska na „*natural and cultural resources*", a także omawiają procedury rozpoznania i zabezpieczenia obiektów będących dobrami kultury, jak również środki ograniczające ryzyko ich uszkodzeń. Proces implementacji tych wytycznych w poszczególnych armiach Paktu Północnoatlantyckiego nie jest jednolity, gdyż pozostaje w zależności od szeregu czynników organizacyjnych oraz wewnętrznej polityki środowiskowej państw.

Ad 3) Charakterystyczne zarówno dla doktryny NATO, jak i procedur amerykańskich, jest połączenie kwestii CPP z ochroną środowiska naturalnego (*Environment Protection*, EP) – dobra kultury są definiowane jako jeden ze składników środowiska operacji. W taki sposób od wielu lat zarządza się np. zintegrowanym dziedzictwem kulturalnym i naturalnym w bazach, na poligonach i w innych nieruchomościach, należących do amerykańskiego Departamentu Obrony. Wskazuje się, iż obu przypadkach (CPP i EP) wspólny jest mechanizm powstawania zagrożeń, wynikający bezpośrednio z efektów działań militarnych w terenie, ale również z osłabienia lokalnych struktur państwowych i administracyjnych. W stosunku do obu tych zasobów MPHKZ stosuje te same kryteria ochrony oraz oceny zasad

[3] *Environmental Protection Best Practices and Standards for Military Camps in NATO Operations* (AJEPP-2).

[4] *NATO Camp Environmental File During NATO-led Operations* (AJEPP-6).

[5] *Joint NATO Doctrine for Environmental Protection during NATO-led Military Activities* (AJEPP-4).

konieczności wojennej i proporcjonalności (I Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z 1949 r., art. 35 ust. 3 i art. 53).

Ad 4) Instrukcję taką zawiera *Aneks F* Rozporządzenia nr 200–2:
Zlecenie przeprowadzenia prac ziemnych na terenie zajętym przez wojsko → kwerenda map i źródeł → wizja lokalna → decyzja o rezygnacji z lokalizacji lub → koordynacja z oficerem ds. zasobów środowiskowych oraz, za pośrednictwem ambasady w kraju przyjmującym, z ekspertami w USA → w zależności od wartości obiektów historycznych: udokumentowanie reliktów lub opracowanie planu redukcji możliwych zniszczeń.

W praktyce misji stabilizacyjnych, zwłaszcza w operacji irackiej, poprzedzającej ukazanie się powyższych wskazówek, działania zabezpieczające na terenie baz wojskowych przybierały charakter interwencji *post factum* – zob. prace polskich specjalistów w Babilonie (*Monografia*, ostatni rozdział) lub artykuł D. Pinckneya (zob. literatura uzupełniająca).

Rozwinięcie:

Do przyjęcia przez USA Konwencji haskiej z 1954 r. interpretacja wielu zapisów MPHKZ w zakresie CPP nie była jednorodna, co powodowało różnice w ich wykładni w regulaminach poszczególnych rodzajów amerykańskich sił zbrojnych. Nierzadkie było przekonanie, iż przepisów regulujących ochronę dóbr kultury na obszarze Stanów Zjednoczonych nie można stosować podczas operacji militarnych, odbywających się poza własnym terytorium. W praktyce tylko raz skorzystano z możliwości zablokowania inwestycji wojskowej, mogącej stwarzać zagrożenie dla zasobów kulturowych lub przyrodniczych (sprawa budowy bazy na Okinawie, 2006 r.).

Zarówno Konwencja haska z 1954 r.[6] (art. 4 ust. 2) i jej Drugi Protokół z 1999 r.[7] (art. 6), jak i inne akty MPHKZ przewidują możliwość uchylenia ochrony dóbr kultury w sytuacji kategorycznej konieczności wojennej. Aby zdecydować, czy okoliczność taka zachodzi w związku z wymogiem założenia bazy w El-Jahaar, należałoby rozpoznać szczegółowo szerszy kontekst omawianej sytuacji, analizując następujące jej aspekty:

[6] Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212).

[7] Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 248).

• czy na etapie wyboru miejsca na bazę Piechoty Morskiej lub sił ekspedycyjnych NATO dostępne są rejestry stanowisk archeologicznych, pozwalające na określenie, które rejony płaskowyżu są wolne od reliktów historycznych (potencjalnie bardziej optymalna lokalizacja), a w których występuje ich skupisko?
• czy wybrana konkretna lokalizacja w obrębie płaskowyżu El-Jahaar, stwarzająca w rezultacie zagrożenie dla położonych w jej obrębie dóbr kultury, jest rzeczywiście jedyną opcją akceptowalną z militarnego punktu widzenia, czy też istnieją rozwiązania alternatywne, włącznie z budową obiektów wojskowych w zupełnie innym miejscu, oferującym zbliżone warunki środowiskowe i strategiczne?
• kwestię inwazyjności urządzeń wojskowych dla obiektów archeologicznych pod powierzchnią: jak rozbudowana będzie infrastruktura bazy (np. tymczasowo rozbite namioty i prowizoryczne zasieki czy kontenery mieszkalne z systemem kanalizacji, wkopane w grunt schrony bojowe oraz utwardzona płyta lądowiska)?
• rodzaj substancji zabytkowej, mogącej wystąpić w granicach bazy, oraz jej podatność na negatywne oddziaływania zewnętrzne: czy pozostałości kultury Tell Shimshar są zachowane w postaci pagórków (*tell*) i ruin czytelnych na powierzchni, czy też mają formę tzw. płaskich stanowisk osadniczych, położonych na pewnej głębokości od powierzchni gruntu?

Literatura uzupełniająca:

• *AJEPP-4. Joint NATO Doctrine for Environmental Protection during NATO-led Military Activities*, May 2014, http://nso.nato.int/nso/zPublic/ap/AJEPP-4%20EDA%20V1%20E.pdf (dostęp: 3.10.2015);
• D. J. Burbridge, *The integration of cultural property protection into NATO Environmental Protection Policy: an example of good practice*, „NATO Legal Gazette" 2017, nr 38, s. 8–18, https://www.act.nato.int/application/files/7316/0999/3870/legal_gazette_38.pdf (dostęp: 15.05.2021);
• *Environmental Aspects of the Military Compounds (Phase II). NATO/SPS Short Term Projects Report No. 283*, 2008, https://www.nato.int/science/topical_ws/eamc/283-final_report_Compounds_phaseII.pdf (dostęp: 20.09.2021);
• *Environmental Protection: NATO Policies and National Views*, „NATO Legal Gazette" 2019, nr 40, https://www.act.nato.int/application/files/5515/7428/7917/legal_gazette_40.pdf (dostęp: 15.05.2021);
• P. Green, *Cultural Resources Data for Heritage Protection in Contingency Operations*, [w:] *Archaeology, cultural property, and the military* (Heritage Matters Series 3), red. L. Rush, Woodbridge 2010, s. 108–116;

• *Overseas Environmental Baseline Guidance Document. DoD 4715.05-G*, Waszyngton 2007, http://www.dtic.mil/whs/directives/corres/pdf/471505g.pdf (dostęp: 3.10.2015);
• D. C. Pinckney, *Time not on my Side: Cultural Resource Management in Kirkuk, Iraq*, [w:] *Archaeology, cultural property, and the military* (Heritage Matters Series 3), red. L. Rush, Woodbridge 2010, s. 117–125;
• *Regulation Number 200–2. Environmental Quality. CENTCOM Contingency Environmental Guidance*, MacDill AFB 2009, https://www.aiamilitarypanel.org/wp-content/uploads/2019/03/CENTCOM_ITTR_CCR_200–2–1.pdf (dostęp: 30.10.2021);
• *Standardization Agreement (STANAG) 7141 [Joint NATO Doctrine for Environmental Protection During NATO-led Military Activites] and Annex A [Environmental Doctrine]. Edition 6* (15.05.2014), http://nsa.nato.int/nsa/zPublic/stanags/7141E%20EP%20%20ED5%20EC.pdf (dostęp: 15.02.2018).

KAZUS 68.

Okupacja Babilonu przez oddziały USMC (2003 r.)

Stan faktyczny:

Położony w centralnym Iraku Babilon (akadyjskie *Bab-ilim* – dosł. „Bramy bogów") był jednym z największych ośrodków miejskich starożytności, a współcześnie należy do najważniejszych stanowisk archeologicznych Bliskiego Wschodu. Niestety, zaniedbania w zarządzaniu, a także negatywne skutki tzw. Projektu Archeologicznego Odrodzenia, w ramach którego – wbrew kryteriom konserwatorskim określonym m.in. w art. 15 Karty Weneckiej[1] – na oryginalnych reliktach zabytkowej architektury wzniesiono jej współczesne rekonstrukcje, spowodowały iż Babilon przez długi czas nie spełniał większości norm, pozwalających na wpisanie na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

W pierwszych dniach operacji *Iraqi Freedom*, na wieść o zbliżających się Siłach Koalicyjnych, Babilon opuściły pododdziały irackiej Gwardii Narodowej, które wcześniej na terenie historycznego miasta wykopały liczne pozycje strzeleckie i schrony. W rezultacie nie doszło więc w marcu 2003 r. w Babilonie do konfrontacji militarnej, natomiast grupy okolicznych mieszkańców splądrowały i zdewastowały babilońskie muzeum i biura służby starożytności. 21.04.2003 r. do Babilonu wkroczyły jednostki amerykańskiej Piechoty Morskiej, a w następnych tygodniach większa część obszaru założenia urbanistycznego (ok. 150 ha) znalazła się w granicach bazy wojskowej *Camp Alpha*, co doprowadziło do konfliktu interesów prawno-konserwatorskich (unikalnej klasy relikty wymagające zabezpieczenia) i militarnych (priorytet zapewnienia bezpieczeństwa przebywającym w obozie żołnierzom). Stopniowa rozbudowa infrastruktury mieszkalnej i obronnej (m.in. zniwelowanie fragmentu terenu pod lądowisko, wkopane w grunt

[1] Tekst w: *Ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych. Wybór źródeł międzynarodowych*, oprac. K. Góralczyk, M. Lemiesz, M. Szuniewicz-Stępień, Gdynia 2022.

zbiorniki paliwowe i składy amunicji, zniszczenia zachowanych struktur naziemnych na skutek pozyskiwania ziemi do prac fortyfikacyjnych), skoncentrowanie na niewielkiej przestrzeni ponad dwóch tysięcy ludzi, a także niekontrolowany ruch setek pojazdów i sprzętu, spowodowały daleko posuniętą degradację substancji zabytkowej. Mając świadomość poczynionych szkód, po kilku miesiącach dowództwo amerykańskie przekazało *Camp Alpha* w ręce Dywizji Wielonarodowej Centrum-Południe, co przyczyniło się do kolejnych strat. Gdy w połowie 2004 r. pojawiły się oficjalne zarzuty pod adresem Koalicji o zdewastowanie Babilonu, początkowo amerykańskie władze wojskowe i czynniki dyplomatyczne przyjęły linię obrony dowodzącą, iż nie doszło do naruszenia MPHZK. Oparto ją na czterech argumentach, które zapewne jeszcze w następnych dziesięcioleciach będą przedmiotem sporu legalistów i teoretyków wojskowości:

- W momencie stacjonowania w Babilonie Stany Zjednoczone nie były jeszcze sygnatariuszem Konwencji haskiej z 1954 r.[2] (Kongres ratyfikował ją dopiero w 2008 r.), stąd też jej litera nie może mieć zastosowania do wcześniejszych działań amerykańskich w Iraku. Wspomniana konwencja miała więc wówczas dla USA jedynie charakter norm prawa zwyczajowego, które – zdaniem części ekspertów Pentagonu i wbrew powszechnie przyjętej w świecie wykładni – nie ma jednak pełnej mocy wiążącej.
- Obecność irackich gwardzistów na terenie Babilonu zniosła przywilej nietykalności dobra kultury w trakcie konfliktu zbrojnego; ponadto, zabytki Babilonu jeszcze przed rozpoczęciem działań wojennych nie były odpowiednio oznakowane i zaniechano objęcia ich ochroną specjalną.
- Lokalizacja *Camp Alpha* w Babilonie była wymogiem kategorycznej konieczności wojskowej.
- Stacjonowanie amerykańskich *marines* podyktowane było nie względami strategicznymi, a zamiarem zapewnienia zabytkom Babilonu właściwej ochrony przed możliwą grabieżą.

Pytania:

Przeanalizuj słuszność każdego z przytoczonych wyżej argumentów, wykorzystując informacje nt. założeń MPHKZ, konieczności militarnej oraz regulacji z zakresu CPP w siłach zbrojnych USA: zob. Monografia, rozdz. 12–15.

[2] Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14.05.1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212).

Rozwiązanie:

Pomimo udziału USA w pracach nad Konwencją haską z 1954 r., do ratyfikacji tego aktu doszło dopiero w 2008 r., ponadto Konwencję przyjęto w Stanach Zjednoczonych bez obu jej protokołów. W 2003 r. Konwencja haska z 1954 r. uznawana była przez siły zbrojne USA za jedną z – obowiązujących wśród stron konfliktu – norm prawa zwyczajowego, której szereg sformułowań był jednak poddawany w wątpliwość jako nie do końca mający odpowiadać praktyce, stosowanej przez część państw[3].

Podnosząc krytykę faktu zajęcia Babilonu przez żołnierzy amerykańskich 5 lat wcześniej, przytacza się przede wszystkim zapis art. 4 ust. 1 Konwencji haskiej, mówiący o powstrzymaniu się od używania dóbr kultury i ich otoczenia do celów, które mogłyby narazić je na zniszczenie, a także od aktów nieprzyjacielskich wobec nich[4], bądź też art. 8 pkt b Drugiego Protokołu do Konwencji[5] o unikaniu lokalizowania celów w pobliżu dóbr kultury. Jednocześnie zwraca się uwagę, że wojsko amerykańskie starało się jednak stosować do większości postanowień zarówno Konwencji haskiej, jak i – także nieratyfikowanych – I i II Protokołu Dodatkowego do Konwencji genewskich z 1949 r.[6], jako ogólnie obowiązujących norm zwyczajowego prawa humanitarnego wojen, jednak wyłącznie w zakresie dopuszczanym przez amerykańskich ekspertów prawnych[7]. Przede wszystkim jednak USA pozostawały w tym okresie *de facto* uczestnikiem wcześniejszych Konwencji haskich z lat 1899 i 1907, a prawo haskie także obliguje do niezajmowania instytucji artystycznych i naukowych (w wypadku Babilonu – muzea

[3] Z tego m.in. powodu w trakcie wydarzeń w Babilonie pod auspicjami Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża podejmowano próby kompletnego zebrania owych norm zwyczajowych, w tym również odnoszących się do CPP (poszanowanie dóbr kultury, zakaz ich użycia z narażeniem na zniszczenie oraz zajęć, grabieży, dewastacji i bezprawnego wywozu); zob. *Monografia t. II*.

[4] Kwestią otwartą pozostaje, czy za taki akt nieprzyjacielski nie należałoby uznawać także rozbiórki lub burzenia reliktów architektonicznych, bądź wykonywania wykopów na stanowisku archeologicznym.

[5] Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzony w Hadze 26.03.1999 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 248).

[6] Art. 53 pkt b I Protokołu i art. 16 II Protokołu Konwencji genewskich zabraniają wykorzystywania dziedzictwa kulturowego do wsparcia działań militarnych.

[7] Warunek ten nie zawsze jest jasny, przykładowo: art. 53 I Protokołu (zob. poprzedni przypis) nie jest wymieniany ani wśród zapisów zaakceptowanych przez Stany Zjednoczone, ani wśród punktów, co do których przedstawiciele tego kraju zgłaszaliby kiedykolwiek swoje zastrzeżenia.

i otwarty skansen historyczny), co określa art. 56 Regulaminu do IV Konwencji haskiej[8].

Również w federalnym prawodawstwie amerykańskim istnieje szereg aktów legislacyjnych, które odnoszą się do postępowania żołnierzy wobec dóbr kultury na terenach objętych działaniami zbrojnymi. Za najważniejszy uznaje się *National Historic Preservation Act* z 1966 r., którego sekcja 402 poprawek zakłada m.in., iż w sytuacji spowodowania zagrożenia dla obiektu pozostającego na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO lub figurującego w jakimkolwiek obcym krajowym rejestrze zabytków, możliwe jest podjęcie kroków na rzecz ograniczenia lub wyeliminowania negatywnych skutków takich działań, włącznie z zaniechaniem budowy lub usunięciem instalacji wojskowych. Niestety, zapis ów przez dekady ignorowano w praktyce działań, prowadzonych przez amerykańskie siły zbrojne w różnych regionach świata. Było to efektem przekonania części wojskowych, iż prawa federalnego obowiązującego na terytorium USA nie można traktować jako regulacji w ramach operacji zagranicznych.

Wreszcie zaznaczyć należy, iż amerykański żołnierz problematykę CPP postrzega przede wszystkim przez pryzmat prawa wojennego (*Law of War*), będącego kodeksem zachowań, opartych na regulaminach i procedurach, zwyczajowym prawie wojennym oraz przyjętych aktach MPHKZ, a nie zbiorem przepisów prawnych z represaliami. W roku 2003 w Babilonie *marines* dysponowali mało przydatnym podręcznikiem z 1995 r. (*Commandant Publication P5800.1, The Commander's Handbook on the Law of Naval Operations. Marine Corps Warfighting Publication 5–2.1*), który najczęściej zastępowany był zbiorem regulaminów dla wojsk lądowych (*Army Field Manual 27–10*), zaktualizowanym w 1976 r. Opracowania te w bardzo ograniczonym zakresie poruszały temat ochrony dziedzictwa historycznego, dlatego też oficerowie zakładający bazę w Babilonie nie mogli dysponować wiedzą wystarczającą do podjęcia właściwych decyzji. Dopiero 2 lata później wydany został w Stanach pierwszy podręcznik wojskowej ochrony dóbr kultury (*Civil Affairs Arts, Monuments and Archives Guide. GTA 41–01–002*). Natomiast nowy *Field Manual 3–07. Stability Operations*, zawierający uaktualnioną o postanowienia Konwencji haskiej z 1954 r. wykładnię CPP podczas operacji stabilizacyjnych, ukazał się w 2008 r.

[8] Tj. Regulamin dotyczący praw i zwyczajów wojny lądowej, stanowiący załącznik do Konwencji dotyczącej praw i zwyczajów wojny lądowej, podpisanej w Hadze 18.10.1907 r. (Dz.U. z 1924 r. Nr 37, poz. 395).

Jeśli chodzi o status prawny stanowiska w Babilonie na rok 2003, wprawdzie władze Iraku przyjęły Konwencję haską już w 1967 r., niemniej nie zrealizowano części jej postanowień. M. in. nie stosowano oznakowania zabytków w postaci biało-błękitnej tarczy zgodnie z art. 16 i 17 Konwencji (co jednak na Bliskim Wschodzie jest powszechnym zaniedbaniem), jak również nie podjęto żadnych starań o nadanie Babilonowi statusu ochrony specjalnej (w myśl art. 8 ust. 1 Konwencji haskiej) jako zabytkowi o szczególnym znaczeniu dla ludzkości[9].

Chociaż zwyczaj sytuowania infrastruktury militarnej w sąsiedztwie obiektów zabytkowych miał w Iraku wieloletnią tradycję (np. baza lotnicza Talil k. Ur), w przypadku Babilonu, pomimo przygotowania pozycji bojowych Gwardia Republikańska nie zdecydowała się na czynną obronę w tym miejscu, a jej pododdziały opuściły stanowisko archeologiczne na długo przed przybyciem Amerykanów. Co więcej, wejście *marines* do Babilonu i początek budowy tamtejszej bazy nastąpiły niemal 3 tygodnie po zdobyciu Bagdadu i ogłoszeniu przejęcia władzy w Iraku. Skoro zatem na terenie historycznego miasta nie było sił przeciwnika, trudno mówić o warunkowym wyłączeniu spod ochrony prawnej „ośrodka zabytkowego użytkowanego w celach wojskowych" (zgodnie z interpretacją art. 8 ust. 3 Konwencji haskiej) oraz ustaniu ochrony dobra kultury przekształconego w cel wojskowy (art. 6 lit. a pkt I Drugiego Protokołu do Konwencji haskiej z 1954 r.).

Okupację stanowiska archeologicznego oraz dewastację zabytków babilońskich uzasadnić można byłoby jednym tylko nadrzędnym imperatywem: kategoryczną koniecznością wojskową, czyli działaniami niezbędnymi dla militarnego pokonania przeciwnika, proporcjonalnymi w stosunku do celu i nie zabronionymi postanowieniami MPHKZ. Mało jednak przekonujące wydaje się twierdzenie, jakoby okupacja Babilonu była niezbędna dla zmuszenia armii irackiej do jak najszybszej kapitulacji lub doprowadzenia do jej klęski.

Art. 4 ust. 2 i art. 11 ust. 2 Konwencji haskiej pozwalają na cofnięcie przywileju nietykalności – odpowiednio – zwykłego dobra kultury oraz dobra objętego ochroną specjalną w sytuacjach wyższej konieczności wojskowej, podobnie jak dopuszcza taką możliwość art. 6 lit. a Drugiego Protokołu do Konwencji, gdy przekształcono je w cel wojskowy (pkt 1) lub nie istnieje żaden inny sposób na osiągnięcie korzyści wojennej (pkt 2). Postanowienia te, mające uzasadniać zniszczenie Babilonu przez obecność *marines*, zdają się być w znacznym stopniu nadinterpretowane, skoro Stany Zjednoczone

[9] Natomiast USA, nie będąc stroną Konwencji haskiej, nie miały możliwości złożenia wniosku o taki wpis jako Mocarstwo okupujące (zgodnie z art. 13 ust. 2 Konwencji).

stroną Konwencji w tamtym czasie nie były, a większość państw tworzących Siły Koalicyjne w Iraku dopiero przygotowywała się do ratyfikacji Drugiego Protokołu.

Stanowiąca w 2003 r. jedną z podstaw amerykańskiego prawa wojny IV Konwencja haska w swoim art. 23 lit. g zezwoliła na zabór lub zniszczenie mienia przeciwnika w warunkach konieczności wojskowej (rozumianej przez ustawodawców sprzed wieku, jako nieuniknione konsekwencje defensywnych i ofensywnych działań zbrojnych). Zarazem jednak art. 56 ww. konwencji dobra kultury definiuje jako mienie prywatne, którego zajęcie powinno podlegać karze, do tego interpretatorzy ówczesnego prawa wojennego podkreślali, iż musi być zauważalny jakiś rozsądny, uzasadniony związek pomiędzy niszczeniem mienia a pokonaniem wroga. Konceptualizacja uzasadnionych „celów wojskowych", wnoszących istotny wkład do działalności wojskowej, jaką zawiera art. 52 ust. 2 i 3 I Protokołu dodatkowego do Konwencji genewskich, została przez amerykańskich prawników przyjęta bez zastrzeżeń, a domniemywa ona, iż dobra w użytku cywilnym, w tym np. miejsca kultu (w domyśle – dobra kultury) nie wnoszą żadnego pożytku militarnego. Niestety, nie zmienia to jednak punktu widzenia amerykańskich wojskowych, zgodnie z którym prawo haskie po prostu nie zabrania wykorzystania dóbr kultury w celach militarnych.

Obecność amerykańskiej piechoty morskiej w Babilonie z dużym prawdopodobieństwem powstrzymała ewentualne próby grabieży i nielegalnych wykopalisk na stanowisku. Natomiast trudno ocenić jednoznacznie, czy było to głównym motywem założenia bazy wojskowej w obrębie antycznych ruin. Część ekspertów zwraca uwagę, iż powoływanie się w tym wypadku na podjęcie „kroków natychmiastowych" w celu zachowania dóbr kultury na terytorium okupowanym, zgodnie ze zwyczajowym prawem wojny oraz zaleceniem z art. 5 ust. 2 Konwencji haskiej z 1954 r., jest niedopuszczalne, gdyż w gruncie rzeczy Amerykanie nie prowadzili żadnych aktywnych działań w celu zabezpieczenia babilońskich zabytków, za to niemal od początku zaczęli dewastację terenu historycznego. Niewykluczone, iż pewne znaczenie mogły odegrać względy wizerunkowe (w tym odwołania do biblijnego Babilonu)[10], jak również samo położenie i dająca się wykorzystać infrastruktura w postaci budynków muzealnych, magazynów, ogrodzeń i współczesnej rezydencji Husajnów. Tego ostatniego elementu, czyli dogodności, oczywiście nie należy mylić z omówioną wyżej koniecznością

[10] Szczególnie skrajnie krytyczne oceny dostrzegają w okupacji militarnej Babilonu demonstrację neo-kolonializmu i tradycyjnej zachodniej supremacji, mające wynikać z braku dialogu kulturowego.

wojskową. Nie można bowiem jednoznacznie wskazać jakichkolwiek *stricte* strategicznych walorów Babilonu. Po przeniesieniu w 2004 r. bazy do Ad-Diwanijja, Siły Koalicyjne dalej były w stanie skutecznie kontrolować cały region bez wyraźnego wpływu na zdolność militarną.

Niewykluczone, iż u przyczyn pozostania *marines* w babilońskich murach wiosną 2003 r. legły bardzo prozaiczne przyczyny: brak jakiegokolwiek realistycznego planowania działań post-konfliktowych, w tym pomysłów na postępowanie z lokalnym dziedzictwem, a także błędna ocena sytuacji, spowodowana choćby tym, że przygotowane przez ekspertów dla Departamentu Obrony listy irackich dóbr kultury nie trafiły do oddziałów, biorących udział w operacji lądowej w ramach II wojny w Zatoce.

Literatura uzupełniająca:

- Z. Bahrani, *The Battle for Babylon*, [w:] *The Destruction of Cultural Heritage in Iraq* (Heritage Matters Series 1), red. P.G. Stone, J. Farchakh Bajjaly, Woodbridge 2008, s. 165–171;
- J.F. Bajjaly, *Babylon: A Case Study in the Military Occupation of an Archaeological Site*, [w:] *Of the Past, for the Future: Integrating Archaeology and Conservation*, red. N. Agnew, J. Bridgland, Los Angeles 2006, s. 240–246;
- G. Corn, *'Snipers in the Minaret – What is the Rule?' The Law of War and the Protection of Cultural Property: A Complex Equation*, „The Army Lawyer" 2005, nr 7, s, 28–40;
- K. Niciński, K. Sałaciński K., *Misja Babilon*. Fakty *i dokumenty*, Warszawa 2008;
- M.D. Thurlow, *Protecting Cultural Property in Iraq: How American Military Policy Comports with International Law*, „Yale Human Rights and Development Journal" (2005), nr 8, s. 153–187;
- *UNESCO International Coordination Committee for the Safeguarding of the Cultural Heritage of Iraq. Sub-Committee on Babylon. Final Report on Damage Assessments in Babylon*, Paryż 2009, http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Iraq/pdf/Report%20on%20Damages%20in%20Babylon.pdf (dostęp: 23.10.2016).

Część II

Instrukcje, plany i tabele

Katarzyna Góralczyk, Krzysztof T. Kociołek, Robert Wojtas

1.

Plan ochrony obiektów ruchomych i nieruchomych

1.A. Elementy planu ochrony zabytku nieruchomego

Tabela 1. Elementy planu ochrony zabytku nieruchomego

Część opisowa	
Element	**Opis**
Charakterystyka zabytku	Należy podać nazwę obiektu, jego charakterystykę i stan zachowania
Wykaz cennych elementów wystroju architektonicznego	Jeśli budynek posiada wystrój architektoniczny należy opisać te elementy
Ocena położenia zabytku w terenie	Pozytywne i negatywne uwarunkowania ze względu na ochronę zabytku
Ocena stanu technicznego obiektu	Krótki opis budynku, uwzględniający urządzenia zabezpieczające, instalacje techniczne i możliwe zagrożenia dla zabytku w przypadku ich awarii
Analiza zagrożeń dla zabytku o charakterze kryzysowym	Opisać możliwe zdarzenia kryzysowe mogące uszkodzić lub zniszczyć zabytek
Analiza zagrożeń dla zabytku nieruchomego w razie konfliktu zbrojnego	Opisać możliwe następstwa działań zbrojnych, skutkujące uszkodzeniem lub zniszczeniem zabytku
Opis działania w przypadku wystąpienia zagrożeń o charakterze kryzysowym lub konfliktu zbrojnego	Przedstawić koncepcję ochrony zabytku ze wskazaniem głównych przedsięwzięć, osób odpowiedzialnych za kierowanie ochroną, zasad alarmowania, powiadamiania, kierowania i współdziałania w trakcie prowadzenia działań zabezpieczających i ratowniczych
Instrukcja postępowania pracowników w razie wystąpienia określonych sytuacji kryzysowych	Instrukcja powinna zawierać m.in. sposób powiadamiania pracowników, jak również osób przebywających na terenie obiektu zabytkowego o zaistniałym zagrożeniu, w tym również konieczności ewakuacji z obszaru zagrożonego

Instrukcja postępowania pracowników w przypadku zaistnienia konfliktu zbrojnego	Instrukcja powinna zawierać m.in. sposób powiadamiania pracowników i osób przebywających na terenie obiektu zabytkowego. Sposób powiadamiania pracowników przebywających poza miejscem pracy o konieczności stawienia się na wezwanie w miejscu pracy. Należy określić zasady postępowania pracowników wyznaczonych do prac ochronno-ratowniczych w razie spodziewanego konfliktu zbrojnego
Zestawienie rodzajów i ilości potrzebnych materiałów, sprzętu do zabezpieczenia zabytku	Zestawienie wraz z określeniem przeznaczenia, sposobu i miejsca pozyskania oraz miejsca przechowywania (np. w formie zestawienia tabelarycznego)
Kalkulacja kosztów	Określenie wysokości niezbędnych środków finansowych, potrzebnych do wykonania prac zabezpieczających przy zabytku (np. w formie zestawienia tabelarycznego)
Schemat lub opis systemu alarmowania i powiadamiania, kierowania oraz współdziałania i łączności	Stworzenie systemu alarmowania i powiadamiania oraz zasad kierowania ochroną zabytku i współdziałania z organami: administracji, zarządzania kryzysowego, obrony cywilnej, i konserwatorskimi odpowiedniego stopnia, a także jednostkami ratowniczymi i instytucjami wyspecjalizowanymi w świadczeniu usług ratowniczo-konserwatorskich. Na schemacie lub w formie opisowej należy przedstawić powiązania funkcjonalne jednostek organizacyjnych w sytuacjach zagrożenia i działaniach ratowniczych wskazać środki łączności, numery tel. służbowych oraz sygnały alarmowe
Sposób dokumentowania działań ratowniczych oraz informowania o stratach, szkodach i potrzebach w zakresie ich likwidacji	Dokumentowanie działań ratowniczych, informowanie o stratach i potrzebach w zakresie ich likwidacji prowadzi się w okresie wystąpienia zagrożenia, trwania działań ratowniczych oraz po ustąpieniu zagrożenia. Informowanie o stratach i potrzebach w zakresie ich likwidacji wykonuje się w formie znormalizowanego formularza (wzór stanowi załącznik nr 10 do instrukcji – Dz.U. z 2004 r. nr, 212, poz. 2153), który po wypełnieniu przesyła się do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków oraz organu zatwierdzającego plan ochrony zabytku/ów
Część graficzna	
Element	**Opis**
Karta projektowa	Kartę opracowuje się dla nieruchomych obiektów budowlanych, które posiadają cenne elementy wystroju architektonicznego, podlegające zabezpieczeniu lub wymagają wzmocnienia elementów konstrukcji. Powinna ona zawierać szkic ukazujący sposób technicznego zabezpieczenia cennych detali architektonicznych zabytku nieruchomego (np. portal, tympanon, rzeźba), wykaz prac i materiałów, kalkulację sił i środków oraz określenie czasu niezbędnego czasu do wykonania prac zabezpieczających. Zadania i czynności opisane w „Karcie" realizuje się w razie konfliktu zbrojnego

Plan oznakowania zabytku znakiem rozpoznawczym konwencji haskiej	Oznakowanie zabytku nieruchomego znakiem rozpoznawczym konwencji haskiej wykonuje się na wypadek konfliktu zbrojnego. Plan oznakowania zabytku znakiem rozpoznawczym konwencji haskiej (w formie szkicu lub na fotografiach) powinien przedstawiać sposób rozmieszczenia znaków na obiekcie zabytkowym. Nanosząc na szkic lub fotografię miejsca mocowania znaków należy stosować się do ustalonych zasad, dobierając wielkość znaku do skali obiektu na planie. Należy opisać materiał, z którego będzie wykonany znak, jego rozmiar rzeczywisty oraz sposób mocowania. Sposób rozmieszczenia znaków graficznych na zabytku należy sporządzić w formie graficznej, jako załącznik do planu
Mapa usytuowania zabytku nieruchomego w terenie	Na mapie w skali 1:5000/10000 lub planie (w skali 1:2000) zaznacza się, używając „znaków umownych": obiekt zabytkowy, stanowisko kierowania, drogi dojazdowe, ważne punkty infrastruktury bezpieczeństwa (hydranty, wyłączniki zasilania prądu, centralnego ogrzewania, gazu, itp.), miejsca składowania materiałów i sprzętu do zabezpieczenia obiektu, rejony i rodzaje zagrożenia dla zabytków. Na mapie lub planie należy przedstawić usytuowanie obiektu zabytkowego z przyległym terenem, uwzględniając drogi, szlaki komunikacyjne oraz inne obiekty, a także źródła ewentualnych zagrożeń, itp. Znaki taktyczne, którymi należy się posłużyć przy sporządzaniu planu, są zamieszczone w załączniku nr 1 do „Instrukcji" – zob. (Dz.U. z 2004 r. Nr 212. poz. 2153)
Zdjęcia zabytku nieruchomego	Zdjęcia zabytku podlegającego ochronie stanowią dokumentację obiektu. Powinny eksponować bryłę zabytku oraz fragmenty przyległego terenu. Do każdego zdjęcia należy dołączyć opis, z podaniem nazwy obiektu oraz wskazaniem jaką część zabytku prezentuje zdjęcie (np. front pałacu z portalem, widok pałacu od strony parku, ściana wschodnia pałacu itp.)
Zdjęcie/a detalu architektonicznego podlegającego zabezpieczeniu	Zdjęcia powinny mieć charakter fotografii dokumentacyjnej. W serii fotografii należy uwzględnić (dla każdego detalu z osobna) miejsce ulokowania, dążyć do wiernego utrwalenia obrazu detalu wykorzystując różne ujęcia (fotografować pod różnymi kątami), ewentualnie uwzględnić dodatkowe, poza lampą błyskową, źródło oświetlenia; fotografię każdego z detali należy odpowiednio powiększyć oraz wskazać w opisie, jakiego elementu architektonicznego dotyczy (np. tympanonu, portalu)

Załączniki
– Plan sytuacyjny jednostki organizacyjnej – Wzór Karty projektowej – Organizacja prac zabezpieczających przy zabytku – Sposób oznakowania obiektu znakiem Błękitnej Tarczy – Wzór Karty tożsamości – Wykaz zbiorczy najcenniejszych elementów lub obiektów zbyt dużych i ciężkich by mogły zostać przemieszczone, rozśrodkowane lub ewakuowane – Wzór oznaczenia opakowań – Harmonogram realizacji planowanych przedsięwzięć – Sposób informowania o stratach – Elementy dodatkowe uznane przez kierownika jednostki organizacyjnej za istotne dla realizacji planu (np. wzory meldunków, wzory protokołów)

Źródło: oprac. własne autorów na podstawie Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik 1 do Rozporządzenia Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

1.B. Elementy planu ochrony zabytków ruchomych

Tabela 2. Elementy planu ochrony zabytków ruchomych

Część opisowa	
Element	**Opis**
Charakterystyka najcenniejszych zabytków	Należy opisać najcenniejsze zabytki ruchome oraz ich stan zachowania, można dołączyć dokumentację fotograficzną
Wykaz wszystkich zabytków ruchomych	Podać rodzaj prowadzonej ewidencji zabytków ruchomych, można dołączyć dokumentację fotograficzną
Ocena rozmieszczenia i technicznego zabezpieczenia zabytków ruchomych	W ocenie uwzględnić charakterystykę obiektu, w którym przechowywane są zabytki ruchome, rozmieszczenie najcenniejszych zabytków oraz zastosowane metody zabezpieczenia przed kradzieżą, zniszczeniem i innymi zagrożeniami
Ocena zabezpieczenia zabytków ruchomych przed pożarem	Ocenić istniejące urządzenia i systemy przeciwpożarowe, w odniesieniu do możliwych zagrożeń pożarowych
Analiza zagrożeń dla zabytków ruchomych o charakterze kryzysowym	Opisać inne prawdopodobne zdarzenia kryzysowe, niosące zagrożenie dla zabytków ruchomych
Analiza zagrożeń dla zabytków ruchomych na wypadek konfliktu zbrojnego	Opisać prawdopodobne zagrożenia dla zabytków ruchomych na wypadek konfliktu zbrojnego

Opis działania w przypadku wystąpienia zagrożeń o charakterze kryzysowym lub konfliktu zbrojnego	Przedstawić koncepcję ochrony zabytków ruchomych, ze wskazaniem głównych przedsięwzięć, osób odpowiedzialnych za kierowanie ochroną i zabezpieczeniem, zasad alarmowania, powiadamiania, kierowania i współdziałania w trakcie prowadzenia działań zabezpieczających i ratowniczych
Instrukcja postępowania pracowników w razie wystąpienia określonych sytuacji kryzysowych	Instrukcja powinna zawierać m.in. sposób powiadamiania pracowników, jak również osób przebywających na terenie obiektu zabytkowego o zaistniałym zagrożeniu, w tym również konieczności ewakuacji z obszaru zagrożonego
Instrukcja postępowania pracowników w przypadku zaistnienia konfliktu zbrojnego	Instrukcja powinna zawierać m.in. sposób powiadamiania pracowników i osób przebywających na tere-nie obiektu zabytkowego. Sposób powiadamiania pracowników przebywających poza miejscem pracy o konieczności stawienia się na wezwanie w miejscu pracy. Należy określić zasady postępowania pracowników wyznaczonych do prac ochronno-ratowniczych w razie spodziewanego konfliktu zbrojnego
Opis planowanych czynności, mających na celu zabezpieczenie zabytków ruchomych na wypadek konfliktu zbrojnego, uwzględniający wykaz zabytków podlegających ochronie	Opis czynności na wypadek zabezpieczenia w miejscu stałego przechowywania
	Opis czynności na wypadek przemieszczania do innych przygotowanych pomieszczeń jednostki organizacyjnej
	Opis czynności na wypadek rozśrodkowania do innych wytypowanych i przygotowanych obiektów w tej samej miejscowości
	Opis czynności wypadek ewakuacji do wyznaczonych i uprzednio przygotowanych obiektów poza miejscowością ich stałego przechowywania
	Opis czynności na wypadek ewakuacji najcenniejszych zabytków za granicę
Zestawienie rodzajów i ilości potrzebnych materiałów, sprzętu do zabezpieczenia zabytków ruchomych	W zestawieniu należy określić przeznaczenie, sposób i miejsca pozyskania oraz miejsca przechowywania – można wykonać zestawienie tabelaryczne
Kalkulacja kosztów	Należy sprecyzować wysokość niezbędnych środków finansowych, potrzebnych na wykonanie poszczególnych prac zabezpieczających przy zabytkach ruchomych, np. w zestawieniu tabelarycznym
Schemat lub opis systemu alarmowania i powiadamiania, kierowania oraz współdziałania i łączności	Należy stworzyć system alarmowania i powiadamiania oraz ustalić zasady kierowania ochroną zabytków i współdziałania z organami: administracji, zarządzania kryzysowego, obrony cywilnej i konserwatorskimi odpowiedniego stopnia, a także jednostkami ratowniczymi i instytucjami wyspecjalizowanymi w świadczeniu usług ratowniczo-konserwatorskich. Na schemacie lub w formie opisowej należy przedstawić powiązania funkcjonalne jednostek organizacyjnych w sytuacjach zagrożenia i działaniach ratowniczych, wskazać środki łączności, numery telefonów służbowych oraz sygnały alarmowe

Sposób dokumentowania działań ratowniczych oraz informowania o stratach, szkodach i potrzebach w zakresie ich likwidacji	Dokumentowanie działań ratowniczych, informowanie o stratach i potrzebach w zakresie ich likwidacji prowadzi się w okresie wystąpienia zagrożenia, trwania działań ratowniczych oraz po ustąpieniu zagrożenia. Informowanie o stratach i potrzebach w zakresie ich likwidacji powinno być realizowane z wykorzystaniem znormalizowanego formularza (wzór określono w załączniku nr 10 do instrukcji (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153), który po wypełnieniu przesyła się do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz właściwego organu obrony cywilnej
Część graficzna	
Element	**Opis**
Trasy główne i zapasowe rozśrodkowania lub ewakuacji zabytków ruchomych	Jeżeli zaplanowano rozśrodkowanie lub ewakuację zabytków ruchomych
Zdjęcie/a zabytków ruchomych	Fotografie ewakuowanych zabytków ruchomych powinny zostać posegregowane wg spisu ewakuowanych zabytków, opatrzone numerami i opisane co przedstawiają
Załączniki	
Zgodnie z wykazem w Rozporządzeniu Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).: – Plan sytuacyjny jednostki organizacyjnej – Wzór Karty projektowej – Organizacja prac zabezpieczających przy zabytku – Sposób oznakowania obiektu znakiem Błękitnej Tarczy – Wzór Karty tożsamości – Wykaz zbiorczy najcenniejszych elementów lub obiektów zbyt dużych i ciężkich by mogły zostać przemieszczeniu – Wzór oznaczenia opakowań – Harmonogram realizacji planowanych przedsięwzięć – Sposób informowania o stratach – Elementy dodatkowe uznane przez kierownika jednostki organizacyjnej za istotne dla realizacji planu (np. wzory meldunków, wzory protokołów)	

Źródło: oprac. własne autorów na podstawie Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik 1 do Rozporządzenia Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

1.C. Wzory formularzy do planów ochrony zabytków ruchomych i nieruchomych

1.C.1. Wzór instrukcji ewakuacji obiektów ruchomych (muzealiów)[1]

Instrukcja ewakuacji obiektów ruchomych (muzealiów) powinna zawierać:

1) potencjalne zagrożenia mogące doprowadzić do uszkodzenia, zniszczenia lub utraty zbiorów, wynikających z:
   a) awarii, uszkodzenia lub zniszczenia infrastruktury technicznej, w szczególności instalacji elektrycznej, gazowej, wodno-kanalizacyjnej, centralnego ogrzewania, wentylacji, klimatyzacji oraz innych urządzeń i instalacji znajdujących się w muzeum oraz jego najbliższym sąsiedztwie,
   b) zjawisk pogodowych, w szczególności burz, huraganów, powodzi, upałów, silnych mrozów,
   c) działań osób zwiedzających lub pracowników muzeum;
2) określenie stref zagrożeń,
3) wyznaczenie dróg ewakuacji zbiorów,
4) określenie ilości i rodzaju niezbędnych środków technicznych do przeprowadzenia ewakuacji zbiorów,
5) zapewnienie technicznych środków umożliwiających ewakuację zbiorów,
6) określenie procedur pakowania i przemieszczenia zbiorów,
7) wskazanie miejsca, w którym zbiory będą przechowywane do czasu ustania zagrożenia, z uwzględnieniem miejsca powstania zagrożenia i jego rodzaju oraz niezbędnej ochrony zbiorów w miejscach, w których zbiory będą przechowywane do czasu ustania zagrożenia,
8) wyznaczenie osób tworzących zespoły mające brać udział w ewakuacji zbiorów, ze wskazaniem zakresu ich działania i odpowiedzialności,
9) określenie procedur powiadamiania dyrektora i pracowników muzeum oraz osób tworzących zespoły, o których mowa w pkt 8, o powstaniu zagrożenia,
10) określenie form współpracy w zakresie ewakuacji zbiorów z zewnętrznymi służbami i instytucjami.

Instrukcję aktualizuje się nie rzadziej niż co 2 lata.

[1] Źródło: materiał niepubl. z archiwum autorów.

1.C.2. Wzór formularza dokumentowania prac ratowniczych

Tabela 3. Wzór formularza dokumentowania prac ratowniczych[2]

Lp.	Działanie	Realizacja
1.	Skład osób uczestniczących w akcji ratowniczej oraz opis zadań jakie wykonywali	1 2 3 4 5 6
2.	Opis zdarzenia powodującego akcję ratowniczą	
3.	Opis aktualnego stanu obiektów nieruchomych i ruchomych	
4.	Przebieg akcji ratowniczej	
5.	Informacja do jakich jednostek zwracano się o pomoc i z jakim rezultatem	

Protokół podpisywany jest przez osobę sporządzającą oraz przez kierownika jednostki

Protokolant ..... data .....
(podpis)

Kierownik Jednostki ..... dnia .....
(podpis)

[2] Źródło: materiał niepubl. z archiwum autorów

1.C.3. Wzór karty projektowej

Tabela 4. Wzór karty projektowej elementu wystroju architektonicznego[3]

Nazwa elementu wystroju architektonicznego	
Sposób zabezpieczenia cennych detali architektonicznych (szkic)	
Wykaz wykonanych prac zabezpieczających	
Wykaz wykorzystanych materiałów	
Koszt wykorzystanych materiałów	
Kalkulacja sił i środków potrzebnych do zabezpieczenia	
Czas wykonania prac zabezpieczających	
Osoba odpowiedzialna za realizację zabezpieczenia	

[3] Źródło: materiał niepubl. z archiwum autorów.

1.C.4. Wzór meldunku z przebiegu dyżuru[4]

Meldunek z przebiegu dyżuru w .....

Dyżurny *(imię i nazwisko)* .....

1. Dyżur w przyjąłem/am w dniu ..... o godz. .....
od zdającego dyżur *(imię i nazwisko)* .....

2. Podczas pełnienia dyżuru przyjęto ..... informacji, z których załatwiono wg wykazu informacji zawartych w pozycjach od .....
do .....

3. Z poleceń otrzymanych a nie załatwionych, dalszego rozpatrzenia wymagają *(podać treść poleceń)* .....
.....
.....
.....

4. Inne uwagi dotyczące pełnionego dyżuru.....
.....
.....
.....

5. Dyżur wraz z dokumentacją zdaję *(imię i nazwisko)* .....
.....

w dniu ..... o godz. .....

Przyjmujący służbę	Zdający służbę
.....	.....
(podpis)	*(podpis)*

[4] Źródło: materiał niepubl. z archiwum autorów.

1.C.5. Wzór notatki z przyjęcia informacji o szkodzie podczas pełnienia dyżuru[5]

Notatka z przyjęcia informacji o szkodzie podczas pełnienia dyżuru

Dyżurny *(imię i nazwisko)* .....

Data .....

Zgłaszający szkodę *(imię i nazwisko)* .....
.....

Miejsce szkody .....
.....
.....
.....
.....

Opis szkody .....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Dyżurny	Przyjmujący zgłoszenie
.....	.....
(podpis)	*(podpis)*

[5] Źródło: materiał niepubl. z archiwum autorów.

1.C.6. Wzór notatki z przyjęcia informacji o szkodzie podczas sytuacji kryzysowej

Notatka z przyjęcia informacji o szkodzie podczas sytuacji kryzysowej[6]

Dyżurny *(imię i nazwisko)* .....

Data .....

Zgłaszający szkodę *(imię i nazwisko)* .....
.....

Miejsce szkody .....
.....
.....
.....
.....

Opis szkody .....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Dyżurny	Przyjmujący zgłoszenie
.....	.....
(podpis)	*(podpis)*

[6] Źródło: materiał niepubl. z archiwum autorów.

1.C.7. Znak Konwencji haskiej

Pięcioboczna tarcza skierowana ostrzem w dół, przedzielona po przekątnych na dwa pola białe i dwa pola niebieskie w układzie pojedynczym służy do oznakowania zabytków korzystających z ochrony ogólnej[7]

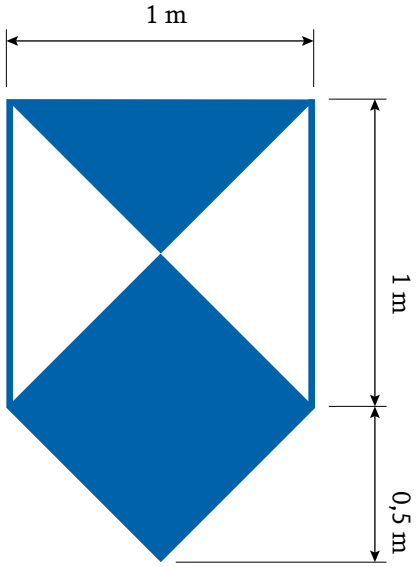

Zgodnie z założeniami Konwencji haskiej z 14 maja 1954 roku, znak Błękitnej Tarczy miał pełnić funkcję rozpoznawczą – wskazywać obiekty i środki transportu podlegające ochronie w razie konfliktu zbrojnego. Aktualnie stał się międzynarodowym symbolem, chroniącym zabytkowe budowle przed dewastacją i zapomnieniem, stosowanym znacznie szerzej, niż przewidziano w Konwencji.

Zgodnie z artykułem 16 Konwencji haskiej z „znakiem rozpoznawczym Konwencji jest tarcza skierowana ostrzem w dół, podzielona wzdłuż przekątnych na cztery pola, dwa błękitne i dwa białe (tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym *trójkątem)*".

[7] Na podstawie załącznika nr 3 do Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do Rozporządzenia Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

1.C.8. Sposób oznakowania zabytku nieruchomego

Znak rozpoznawczy Konwencji haskiej[8] z czytelną informacją, że obiekt (nazwa obiektu, nr obiektu itp.) jest zaliczony do obiektów korzystających z ochrony ogólnej, umieszcza się przy wejściu do obiektu zabytkowego. Dolna krawędź znaku powinna znajdować się 2 metry powyżej poziomu ziemi.

Zasady rozmieszczania:

1. Na dachach
   a) pojedynczego obiektu:
   – dachu płaskim – jeden znak;
   – dachu o wysokiej kalenicy – po jednym znaku po jednej i drugiej stronie kalenicy;
   – dachu o więcej niż dwóch połaciach – po jednym znaku na każdej połaci.
   b) kilku obiektach na nieruchomości:
   – o dachach płaskich – po jednym znaku na każdym obiekcie;
   – o dachach o wysokiej kalenicy – po jednym znaku na przemian z jednej i z drugiej strony kalenicy.
2. Na zewnętrznych ścianach:
   a) pojedynczego obiektu – na ścianie frontowej i tylnej;
   b) kilku obiektach na jednej nieruchomości – na zewnętrznych ścianach poszczególnych budynków wytyczających zarys posesji.
3. Na placach nieruchomości, na których rozmieszczonych jest kilka obiektów zabytkowych – jeden znak o podwójnych wymiarach.

[8] Na podstawie załącznika nr 3 [Oznakowanie obiektów zabytkowych znakiem rozpoznawczym Konwencji haskiej] do Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do Rozporządzenia Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

Sposób mocowania:

Znaki mocujemy w sposób niewyrządzający szkody dla zabytku na:

1. Na dachach
   a) płótna z namalowanym znakiem;
   b) przymocowanie trwałych plansz z namalowanym znakiem.
2. Na ścianach – zawieszenie plansz tekturowych (z desek) z namalowanym znakiem.
3. Na placu nieruchomości – rozciągnięcie płótna lub innego tworzywa z namalowanym znakiem lub wysypanie kolorowego kruszywa (materiałów trwałych).

1.C.9. Wzór „Karty tożsamości" dla personelu przydzielonego do ochrony zabytków[9]

(strona frontowa)

(na odwrocie)

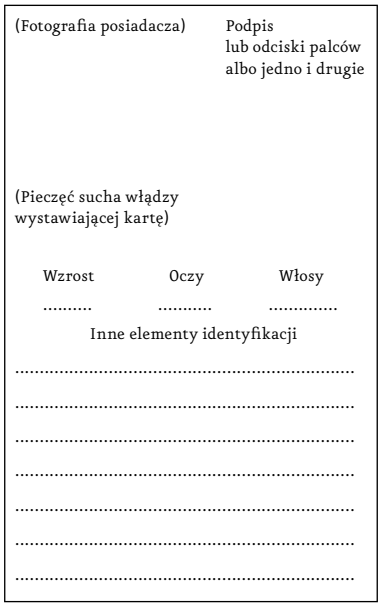

Rys. 1. Wzór karty tożsamości dla personelu przydzielonego do ochrony zabytków

[9] Źródło: Załącznik nr 5 [Karta tożsamości dla personelu przydzielonego do ochrony zabytków (WZÓR)] do Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do Rozporządzenia Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

1.C.10. Wzory napisów[10]

Rys. 2. Wzory napisów na opakowaniach

[10] Źródło: Załącznik nr 6 [Wzory napisów] do Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do Rozporządzenia Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

1.c.11. Formularz zgłoszenia strat w zabytkach[11]

Tabela 5. Formularz zgłoszenia strat w zabytkach

Lp.	Miejscowość (adres, gmina)	Obiekt, nr wpisu do rejestru zabytków (ewidencji) lub inwentarza muzealiów itp.	Funkcja	Właściciel, użytkownik, zarządca	Rodzaj, zwięzły opis i przyczyna strat	Wartość strat i przewidywane źródła finansowania ich usunięcia	Adnotacja o weryfikacji strat na miejscu przez organ ochrony zabytków	Wykonane prace ratowniczo-zabezpieczające i konserwatorskie, organ prowadzący ewentualne postępowanie wyjaśniające
1	2	3	4	5	6	7	8	9

[11] Źródło: Załącznik nr 10 [Formularz zgłoszenia strat w zabytkach (WZÓR)] do Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do Rozporządzenia Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

1.C.12. Wzór zestawienia prac dokumentacyjnych i konserwatorsko-zabezpieczających w razie wystąpienia strat i szkód w zabytkach[12]

Celem zestawienia jest:
- zabezpieczenie zabytków przed dalszą destrukcją po ustąpieniu zagrożenia,
- udokumentowanie zdarzeń, strat i podjętych działań (filmowanie, fotografowanie, kopiowanie, itp.)
- informowanie właściwych organów administracji publicznej w szczególności konserwatora zabytków oraz organów założycielskich o:
  – stratach,
  – podjętych działaniach,
  – potrzebach pomocy,
  – potrzebie wykonania ekspertyzy konserwatorskiej.

Tabela 6. Wzór zestawienia prac dokumentacyjnych i konserwatorsko-zabezpieczających w razie wystąpienia strat i szkód w zabytkach

Nazwa obiektu, nr rejestru w wykazie zabytków	Szczegółowy opis strat i szkód	Zakres prac dokumentacyjnych i konserwatorskich do wykonania
1	2	3

[12] Źródło: Materiał niepubl. z archiwum autorów.

1.C.13. Wykaz zbiorczy zabytków ruchomych[13]

Tabela 7. Wykaz zbiorczy zabytków ruchomych

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba (sztuk)	Numer rejestru (inwentarza)	Objętość m^3 (orientacyjne)	Ciężar kg (orientacyjnie)	Liczba i rodzaj opakowań	Liczba osób	Czas	Miejsce i trasa (dot. rozśrodkowania i ewakuacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Malarstwo Rzeźba Grafika Tkanina Szkło i porcelana Militaria Numizmatyka Meble itd.								

[13] Źródło: Załącznik nr 4 (Wykaz zbiorczy zabytków ruchomych (WZÓR)] do Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do Rozporządzenia Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

1.C.14. Zasady postępowania w sytuacjach kryzysowych

Postępowanie w sytuacjach kryzysowych[14]

1. Każda osoba, która zauważy pożar, klęskę żywiołową lub inne miejscowe zagrożenie jest zobowiązana do niezwłocznego zawiadomienia osób znajdujących się w strefie zagrożenia, a także swoich przełożonych i centrum powiadamiania ratunkowego, jednostkę ochrony przeciwpożarowej lub Policję.
2. Zawiadamianie (alarmowanie) osób znajdujących się w obiekcie, powinno odbywać się zgodnie z zasadami opisanymi w Instrukcji Bezpieczeństwa Pożarowego (IBP).
3. Sprawną ewakuację pracowników i innych osób przeprowadzają kierownicy komórek organizacyjnych oraz osoby wyznaczone do zwalczania pożarów i ewakuacji pracowników. Po dojściu do miejsca zbiórki po ewakuacji – zgodnie z zapisami Instrukcji Bezpieczeństwa Pożarowego – osoby odpowiedzialne powinny skontrolować, czy wszyscy podlegli im pracownicy się ewakuowali (na podstawie list obecności), a w razie nieobecności kogokolwiek poinformować o tym fakcie Kierującego Działaniem Ratowniczym (dowodzącego działaniami strażaka jednostki ochrony przeciwpożarowej).
4. Podczas ewakuacji należy zamknąć drzwi do wszystkich pomieszczeń (nie na klucz, aby umożliwić dostęp dla służb ratowniczych) oraz okna w pomieszczeniach.
5. Zgłaszając (telefonicznie lub w inny sposób) pożar lub inne miejscowe zagrożenie należy podać:
- dokładny adres pożaru/zagrożenia,
- co się pali (rodzaj obiektu, materiały palące się) / co się wydarzyło,
- występujące zagrożenia (materiały niebezpieczne, ciecze palne, zbiorniki ciśnieniowe, itp.),
- czy jest zagrożone życie ludzkie,
- imię i nazwisko oraz numer telefonu osoby zgłaszającej.

6. W razie pożaru – biorąc pod uwagę zagrożenie własnego zdrowia i życia – należy przeanalizować możliwość przystąpienia do akcji ratowniczo-gaśniczej, wykorzystując gaśnice i hydranty wewnętrzne znajdujące się na wyposażeniu budynku lub obiektu. Wszelkie podejmowane działania nie mogą powodować jakiegokolwiek zagrożenia dla ludzi.
7. Ewentualnie należy także zorganizować ewakuację zagrożonego cennego mienia.

[14] Źródło: materiał niepubl. z archiwum autorów.

8. Do momentu przybycia jednostki ochrony przeciwpożarowej kierownictwo akcją obejmuje osoba wyznaczona przez właściciela, zarządcę lub użytkownika, ewentualnie pracownik ochrony. Pozostali pracownicy i osoby znajdujące się na terenie zagrożonych obiektów obowiązani są do podporządkowania się bez zastrzeżeń poleceniom osoby kierującej oraz wykonywania wydawanych poleceń.
9. Po zawiadomieniu (zaalarmowaniu) Centrum Powiadamiania Ratunkowego (CPR) lub jednostki ochrony przeciwpożarowej wyznaczona osoba, pełniąca rolę pilota-przewodnika, oczekuje na przybywające jednostki ochrony przeciwpożarowej w ustalonym w IBP miejscu i doprowadza je na miejsce pożaru lub innego zdarzenia.
10. Po przybyciu na miejsce zdarzenia pierwszego zastępu z jednostki ochrony przeciwpożarowej, należy wskazać dojazd (dojście) do miejsca pożaru, punkt czerpania wody (hydrant zewnętrzny) oraz udzielić Kierującemu Działaniem Ratowniczym (KDR) wszelkich niezbędnych informacji i wyjaśnień na temat działań, podjętych do czasu przybycia pierwszego zastępu z jednostki ochrony przeciwpożarowej oraz o występujących zagrożeniach, a następnie podporządkować się jego poleceniom.
11. Przybycie zastępów z jednostki ochrony przeciwpożarowej nie zwalnia pracowników z dalszych działań w zakresie zwalczania pożaru i ewakuacji osób. Jeżeli KDR uzna udział pracowników w akcji za zbędny, należy usunąć się w wyznaczone miejsce bezpieczne i nie należy przeszkadzać.
12. Każda osoba przystępująca do akcji ratowniczo-gaśniczej powinna pamiętać, że:
- w pierwszej kolejności należy ratować zagrożone życie ludzkie oraz dbać o własne zdrowie i życie,
- po konsultacji z właścicielem, zarządcą lub użytkownikiem należy wyłączyć dopływ prądu elektrycznego oraz gazu i innych mediów do pomieszczeń objętych pożarem,
- należy usunąć z zasięgu ognia wszelkie materiały palne,
- nie należy otwierać bez konieczności drzwi i okien do pomieszczeń w których powstał pożar, w tym również do samochodów, jeżeli pożar zaistniał wewnątrz,
- szybkie i prawidłowe podanie środków gaśniczych umożliwia ugaszenie pożaru w zarodku i ograniczenia strat do minimum.

Jak zgłosić zagrożenie?

Dzwoniąc na numer alarmowy należy zdawać sobie sprawę, że połączenie odebrać może dyżurny Straży Pożarnej lub operator w Centrum Powiadamiania Ratunkowego. Należy podać:

- imię i nazwisko,
- numer telefonu, z którego przekazywana jest informacja o zdarzeniu (w przypadku telefonu komórkowego lub centrali cyfrowej numer telefony wyświetla się na ekranie komputera operatora),
- adres i nazwę obiektu,
- typ obiektu (budynek niski, wysokościowy, kościół, muzeum),
- co się pali, ewentualnie rodzaj zagrożenia,
- na którym piętrze występuje zagrożenie,
- czy jest zagrożenie dla życia i zdrowia ludzkiego,
- ewentualnie inne występujące zagrożenia,
- utrudnienia lub ułatwienia dojazdu pojazdów ratowniczych,
- rozłączyć się należy po potwierdzeniu przez operatora przyjęcia zgłoszenia.

1.c.15. Zasady wprowadzania stopni alarmowych

Wdrażanie poszczególnych stopni alarmowych:[15]

Pierwszy stopień alarmowy
(stopień ALFA według terminologii NATO)
Wdrażany jest w przypadku uzyskania informacji o możliwości wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym lub sabotażowym, którego rodzaj i zakres jest trudny do przewidzenia. Jego wprowadzenie ma charakter ogólnego ostrzeżenia, gdy okoliczności nie usprawiedliwiają uruchomienia przedsięwzięć zawartych w wyższych stopniach alarmowych. Wszystkie organy administracji publicznej i służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo powinny być w stanie wprowadzić i kontynuować przedsięwzięcia służące podtrzymywaniu tego stanu alarmowego przez czas nieograniczony.

Drugi stopień alarmowy
(stopień BRAVO według terminologii NATO)
Wdrażany jest w przypadku uzyskania informacji o możliwości wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym lub sabotażowym. Stopień ten jest wprowadzany w przypadku zaistnienia zwiększonego i przewidywalnego zagrożenia działalnością terrorystyczną lub aktem sabotażu, gdy konkretny cel ataku nie został zidentyfikowany. Wszystkie organy administracji publicznej i służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo powinny

[15] Na podstawie ustawy z 10.06.2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2234).

posiadać możliwość utrzymania tego stopnia do chwili ustąpienia zagrożenia, nie naruszając swoich zdolności do bieżącego działania.

Trzeci stopień alarmowy
(stopień CHARLIE według terminologii NATO)
Wdrażany jest w przypadku potwierdzenia informacji o celu potencjalnego ataku terrorystycznego lub w przypadku uzyskania informacji o osobach (grupach) przygotowujących działania terrorystyczne lub sabotażowe, destabilizujące bezpieczeństwo i porządek publiczny na terenie Rzeczypospolitej Polskiej lub zagrażających obywatelom polskim, polskim instytucjom oraz infrastrukturze znajdującej się poza granicami kraju. Ma zastosowanie także w sytuacji wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym lub sabotażowym, godzącym w bezpieczeństwo innych państw (organizacji międzynarodowych), stwarzającym przy tym potencjalne zagrożenie dla Polski. Wprowadzenie przedsięwzięć tego stopnia na dłuższy czas może spowodować utrudnienia i będzie wpływać na bieżące funkcjonowanie służb odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa.

Czwarty stopień alarmowy
(stopień DELTA według terminologii NATO)
Wdrażany jest w przypadku zaistnienia zdarzenia mającego charakter terrorystyczny lub sabotażowy, powodującego zagrożenie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej lub bezpieczeństwa innych państw i stwarzającego zagrożenie dla Polski, lub gdy potwierdzone informacje wskazują na wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia takich działań na terytorium RP.

1.C.16. Zakres działań w stopniach alarmowych

Tabela 8. Zakres działania w stopniach alarmowych

Stopień alarmowy	Działanie
I stopień	1. Informować podległy personel o konieczności zachowania wzmożonej czujności w stosunku do osób, zachowujących się w sposób wzbudzający podejrzenia; 2. Zapewnić dostępność – w trybie alarmowym – członków personelu niezbędnego do wzmocnienia ochrony obiektów; 3. Przeprowadzać wzmożone kontrole osób wchodzących na teren obiektów; 4. Ograniczyć do niezbędnego minimum ruch osób w obrębie instytucji; 5. Sprawdzać na zewnątrz i od wewnątrz budynki będące w stałym użyciu, mając na uwadze podejrzane zachowania osób oraz w poszukiwaniu podejrzanych przedmiotów;

	6. Zamknąć i zabezpieczyć nieużywane regularnie pomieszczenia; 7. Sprawdzić działanie środków łączności, funkcjonujących na potrzeby systemu kierowania; 8. Dokonać przeglądu wszystkich procedur, szczegółowych wymagań osobowych i logistycznych oraz zadań związanych z wprowadzaniem wyższych stopni alarmowych; 9. Sprawdzić działanie instalacji alarmowych oraz przepustowość dróg ewakuacji.
II stopień	1. Wykonać wszystkie działania stopnia I; 2. Ostrzec personel o możliwych formach ataku; 3. Zapewnić dostępność – w trybie alarmowym – personelu, wyznaczonego do wdrażania procedur działania na wypadek aktów terrorystycznych i sabotażowych; 4. Sprawdzić systemy ochrony obiektów; 5. Kontrolować wszystkie przesyłki pocztowe kierowane do (nazwa jednostki organizacyjnej) .....; 6. Dokonać przeglądu stanu posiadanych zapasów materiałowych i sprzętu; 7. Poddawać kontroli osoby wchodzące na teren obiektu oraz ich bagaże, paczki i inne pojemniki; 8. Wprowadzić kontrolę pojazdów: przed wejściem do samochodu i jego uruchomieniem.
III stopień	1. Wykonać wszystkie działania stopnia I i II; 2. Wprowadzić dyżury dla osób funkcyjnych, odpowiedzialnych za wprowadzanie procedur działania na wypadek aktów terroru; 3. Ograniczyć do minimum liczbę miejsc ogólnodostępnych w obiekcie; 4. W uzasadnionych wypadkach wprowadzić ścisłą kontrolę osób i ewentualnych pojazdów przy wejściu/wjeździe na teren obiektów; 5. Wzmocnić służbę ochronną oraz częstotliwość patrolowania terenu (nazwa jednostki organizacyjnej) .....; 6. Wprowadzić całodobowy nadzór miejsc podlegających ochronie.
IV stopień	1. Wykonać wszystkie działania stopni I, II, III; 2. Zabezpieczyć ciągłość pracy Stałego Dyżuru; 3. Przeprowadzić identyfikację wszystkich pojazdów znajdujących się już w rejonie obiektu; 4. Kontrolować wszystkie pojazdy wjeżdżające na teren obiektu i ich ładunek; 5. Kontrolować wszystkie wnoszone na teren obiektu walizki, torebki i paczki; 6. Przeprowadzać częste kontrole na zewnątrz obiektu; 7. Ograniczyć liczbę osób wchodzących do budynków. 8. Przygotować się do zapewnienia ciągłości funkcjonowania organu w przypadku braku możliwości realizacji zadań w dotychczasowym miejscu pracy.

Źródło: Oprac. własne autorów na podstawie ustawy z 10.06.2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (t.j. Dz.U z 2021 r. poz. 2234).

1.D. Część graficzna planu ochrony zabytków

1.D.1 Elementy części graficznej planu ochrony zabytków[16]

1) Mapa usytuowania zabytku nieruchomego w terenie (na mapie lub planie w skali 1:2000): zaznacza się używając „znaków umownych" obiekt zabytkowy, stanowisko kierowania, drogi dojazdowe, ważne punkty infrastruktury bezpieczeństwa (hydranty, wyłączniki zasilania prądu, centralnego ogrzewania, gazu, itp.), miejsca składowania materiałów i sprzętu do zabezpieczenia obiektu, rejony i rodzaje zagrożenia dla zabytków. Na mapie lub planie należy przedstawić usytuowanie obiektu zabytkowego z przyległym terenem, drogami, szlakami komunikacyjnymi oraz innymi obiektami, a także źródłami ewentualnych zagrożeń, itp. Znaki taktyczne, którymi należy się posłużyć przy sporządzaniu planu, są zamieszczone w załączniku nr 1 do „Instrukcji".
2) Zdjęcie/-a zabytku nieruchomego: zdjęcie lub zdjęcia zabytku podlegającego ochronie stanowią dokumentację obiektu. Powinny eksponować charakterystyczną bryłę zabytku oraz fragmenty przyległego terenu. Do zdjęcia należy dołączyć opis, w którym podaje się nazwę obiektu oraz określa, jaką część zabytku prezentuje zdjęcie (np. front pałacu z portalem, widok pałacu od strony parku itp.).
3) Zdjęcia detalu architektonicznego podlegającego zabezpieczeniu: powinny mieć charakter fotografii dokumentacyjnej i być wykonane w odpowiednim powiększeniu. W opisie należy wskazać, jakiego elementu architektonicznego dotyczy fotografia (np. tympanonu, portalu).

[16] Na podstawie Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik 1 do Rozporządzenia Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

1.D.2. Znaki umowne stosowane w części graficznej planu ochrony zabytków[17]

Tabela 9. Znaki umowne stosowane w części graficznej planu ochrony zabytków

Opis znaku	Symbol znaku
STANOWISKO KRAJOWE KIEROWANIA OCHRONĄ ZABYTKÓW (znak ze skrótem „MK" – stanowisko kierowania ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego)	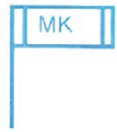
STANOWISKO WOJEWÓDZKIE KIEROWANIA OCHRONĄ ZABYTKÓW (znak ze skrótem „WKZ" – stanowisko kierowania wojewódzkiego konserwatora zabytków)	
TRASA EWAKUACJI (KOLUMNY)	
REJON (STRETA) SKAŻEŃ	
PRZEWIDYWANE UDERZENIA LOTNICTWA PRZECIWNIKA	
ŚRODKITRANSPORTU (znak ze skrótem „Z" – zabytki)	
TRANSPORT KOLEJOWY Z ZABYTKAMI	
REJON ZALEWÓW l ZATOPIEŃ	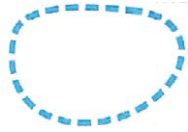

[17] Rozporządzenie Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).

Opis znaku	Symbol znaku
POŻAR PRZESTRZENNY	
ZABYTKI NIERUCHOME PODLEGAJĄCE OCHRONIE	
ZABYTKI RUCHOME PODLEGAJĄCE OCHRONIE	
REJON ROZŚRODKOWANIA ZABYTKÓW RUCHOMYCH	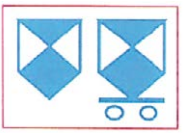
DOBRA KULTURY PODLEGAJĄCE OCHRONIE SPECJALNEJ	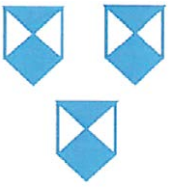
DOBRA KULTURY WPISANE NA „LISTĘ ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA KULTURALNEGO I PRZYRODNICZEGO UNESCO”	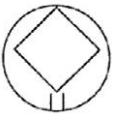
KOŚCIÓŁ	
KLASZTOR	
CERKIEW	

Opis znaku	Symbol znaku
SYNAGOGA	
ZABYTKOWA KAPLICZKA	
CMENTARZ (WOJSKOWY, WOJENNY)	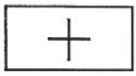
ZAMEK	
RUINY	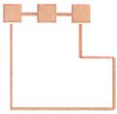
ZABYTEK ARCHITEKTONICZNY (PŁAC, DWOREK, DOM ZABYTKOWY)	
ZABYTEK BUDOWNICTWA LUDOWEGO	
ZABYTEK TECHNIKI	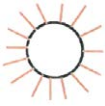
GRODZISKO	
PARK NARODOWY	
PARK ZABYTKOWY	

Opis znaku	Symbol znaku
INNE ZABYTKI	
POMNIK	
MIEJSCE MARTYROLOGIJ	
POLE BITWY	
PARK KRAJOBRAZOWY	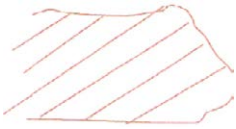
SCHRON NA UKRYCIE ZABYTKÓW RUCHOMYCH	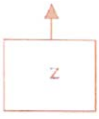
INSTYTUCJE KULTURY: – T – teatr, – B – biblioteka, – M – muzeum, – A – archiwum, – G – galeria	
OBIEKT DZIEDZICTWA NARODOWEGO *NARODOWY	

Źródło: Załącznik nr 1 (Znaki umowne stosowane w części graficznej planu ochrony zabytków) do Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do Rozporządzenia Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

2.

Elementy planu ochrony muzeum

Plan ochrony muzeum[1] powinien:
1) uwzględniać charakter muzeum i rodzaj posiadanych zabytków,
2) zawierać analizę stanu potencjalnych zagrożeń, w tym zagrożeń o charakterze terrorystycznym i aktualnego stanu bezpieczeństwa jednostki,
3) przedstawiać ocenę aktualnego stanu ochrony,
4) zawierać dane dotyczące specjalistycznej uzbrojonej formacji ochronnej, a w tym:
   a) stan etatowy,
   b) rodzaj oraz ilość uzbrojenia i wyposażenia,
   c) sposób zabezpieczenia broni i amunicji,
   d) zawierać dane na temat rodzaju zastosowanych zabezpieczeń technicznych,
   e) zawierać zasady organizacji i wykonywania ochrony jednostki.

Plan ochrony muzeum powinien zawierać także opis zakresu koniecznych zmian zabezpieczeń technicznych, wynikających z analizy stanu potencjalnych zagrożeń.

Do planu ochrony dołącza się:
1) szkic sytuacyjny muzeum,
2) instrukcję zabezpieczania pomieszczeń, w tym sposób zarządzania kluczami do tych pomieszczeń,
3) instrukcję postępowania w przypadkach szczególnych, w szczególności kradzieży, napadu, podłożenia ładunku wybuchowego,
4) instrukcję ruchu osobowego i materiałowego,
5) instrukcję konwojową.

[1] Na podstawie § 27 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2.09.2014 r. w sprawie zabezpieczania zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym ich zniszczeniem lub utratą (Dz.U. z 2014 r. poz. 1240).

3.

Instrukcja bezpieczeństwa pożarowego

Na podstawie § 6 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.) oraz na podstawie § 6 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 września 2014 r. w sprawie zabezpieczania zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym ich zniszczeniem lub utratą (Dz.U. z 2014 r. poz. 1240) właściciele, zarządcy lub użytkownicy obiektów bądź ich części stanowiących odrębne strefy pożarowe, przeznaczonych do wykonywania funkcji użyteczności publicznej, zamieszkania zbiorowego, produkcyjnych, magazynowych oraz inwentarskich, zapewniają i wdrażają instrukcję bezpieczeństwa pożarowego (IBP), która powinna zawierać elementy przedstawione w Tabeli 10.

Tabela 10. Elementy instrukcji bezpieczeństwa pożarowego

Lp.	Zawartość	Komentarz
1.	Warunki ochrony przeciwpożarowej, wynikające z przeznaczenia, sposobu użytkowania, prowadzonego procesu technologicznego, magazynowania (składowania) i warunków technicznych obiektu, w tym zagrożenia wybuchem	Szczegółowa charakterystyka pożarowa budynku lub obiektu zawierająca informację na temat jego klasy odporności pożarowej, wymaganej klasy odporności ogniowej elementów budowlanych, kategorii ZL (zagrożenie ludzi), PM (produkcyjno-magazynowych) lub IN (inwentarskich), zakwalifikowaniu do grupy wysokości, gęstości obciążenia ogniowego budynku lub stref pożarowych
2.	Określenie wyposażenia w wymagane urządzenia przeciwpożarowe i gaśnice oraz sposoby poddawania ich przeglądom technicznym i czynnościom konserwacyjnym	Opis zainstalowanych urządzeń przeciwpożarowych oraz analiza, czy spełnione zostały przepisy w zakresie obowiązku wyposażenie w urządzenia przeciwpożarowe

Lp.	Zawartość	Komentarz
3.	Sposoby postępowania na wypadek pożaru i innego zagrożenia	Instrukcja (procedura) postępowania w przypadku powstania zagrożenia: wykrywanie zagrożeń, zawiadamianie o zagrożeniu osób i służb ratowniczych, sposoby ogłaszania ewakuacji, zachowanie się osób funkcyjnych – odpowiedzialnych za ewakuację oraz pracodawcy i osób kierujących pracownikami. Zasady ewakuacji ze wskazaniem miejsca zbiórki po ewakuacji oraz osobami kontrolującymi ilość ewakuowanych. Zasady wskazanie miejsca dojazdu dla przybywających jednostek (samochodów) ratowniczych. Obowiązki właściciela, zarządcy, użytkownika, pracodawcy lub osoby przez niego upoważnionej w zakresie przekazania Kierującemu Działaniem Ratowniczym (KDR) informacji na temat ilości osób, które się ewakuowały, o miejscu wystąpienia zagrożenia, warunkach dojazdu, źródłach wody do gaszenia pożaru, a także ewentualnych zagrożeniach. Jeśli obiekt wyposażony jest w windy, które nie spełniają wymagań dla dźwigów dla ekip ratowniczych, opis ich blokowania powinien znajdować się na poziomie parteru z informacją, że windy nie służą do ewakuacji osób i zbiorów
4.	Sposoby zabezpieczenia prac niebezpiecznych pod względem pożarowym, jeżeli takie prace są przewidywane	W praktyce trudno określić, czy znajdziemy obiekty i budynki, w których nie przewiduje się prowadzenia prac niebezpiecznych pożarowo. Dlatego zaleca się, aby procedura (instrukcja) prowadzenia prac niebezpiecznych pożarowo wraz z wymaganymi formularzami (drukami do wypełnienia) została umieszczona w każdej IBP
5.	Warunki i organizacja ewakuacji ludzi oraz praktyczne sposoby ich sprawdzania	Charakterystyka dróg ewakuacyjnych (przejścia i dojścia ewakuacyjne) z ewentualnym opisem systemów zabezpieczających drogi ewakuacyjne przed zadymieniem oraz wskazaniem pionowych dróg ewakuacyjnych obudowanych pożarowo, zamykanych drzwiami przeciwpożarowymi, zabezpieczonych przed zadymieniem i oddymianych. Wskazanie kierunków ewakuacji oraz punktów zbiórki do ewakuacji. Sprecyzowanie wymagań w zakresie okresowego (raz na rok lub raz na dwa lata) obowiązku praktycznego sprawdzania warunków i organizacji ewakuacji, wraz z powiadomieniem właściwego komendanta powiatowego (miejskiego) państwowej Straży Pożarnej. Ponadto zaleca się przeprowadzenie analizy spełnienia wymogów w zakresie długości dróg ewakuacyjnych, parametrów (szerokość, wysokość) drzwi na drogach ewakuacyjnych oraz drzwi ewakuacyjnych

Lp.	Zawartość	Komentarz
6.	Sposoby zapoznania użytkowników obiektu, w tym zatrudnionych pracowników, z przepisami przeciwpożarowymi oraz treścią przedmiotowej instrukcji	Opis, w jaki sposób osoby będą zapoznawane z IBP oraz kto i w jakich przedziałach czasu będzie tego dokonywał
7.	Zadania i obowiązki w zakresie ochrony przeciwpożarowej dla osób będących stałymi użytkownikami obiektu	Szczegółowy opis zadań i obowiązków w zakresie ochrony przeciwpożarowej uzależniony od rodzaju obiektu, prowadzonej działalności, występujących zagrożeń, ilości przebywających w nim osób, usytuowania i wyposażenia
8.	Potencjalne zagrożenia pożarowe	Szczegółowa charakterystyka zagrożeń (nie tylko pożarowych) – w zasadzie ocena (szacowanie) ryzyka
9.	Drogi i kierunki ewakuacji zbiorów	Opis kierunków ewakuacji ruchomości, biorący pod uwagę sposób ich zabezpieczenia, ich gabaryty z uwzględnieniem ewakuacji przez drzwi i okna (czy się zmieszczą), wraz z analizą ilości osób i sprzętu niezbędnych do ewakuacji zbiorów. Powinien zawierać także informację na temat kolejności ewakuacji ruchomości oraz szczegółowy opis przedmiotów zgodnie z jej ustaleniami przeznaczonych do ewakuowania. Zaleca się także oszacowanie liczby niezbędnych do przeprowadzenia ewakuacji osób. Określenie miejsc ewakuacji zbiorów (tymczasowych i stałych) wraz z opisem ich zabezpieczenia przed dostępem osób postronnych, a także wpływem niekorzystnych warunków atmosferycznych
10.	Sposoby sprawdzania organizacji i warunków ewakuacji zbiorów	Opis zasad okresowego (ze wskazaniem tego okresu) sprawdzania organizacji i warunków ewakuacji zbiorów – praktyczne ćwiczenia (z udziałem wszystkich osób wyznaczonych do ewakuacji zbiorów); zasady alarmowania i powiadamiania ich powinny być zgodne z zapisami IBP. Nie zaleca się w czasie ćwiczeń ewakuacji ruchomych zabytków (z uwagi na wartość i ryzyko uszkodzenia), lecz użycie obiektów ruchomych o podobnych gabarytach (wymiary i masa), aby stworzyć warunki maksymalnie zbliżone do rzeczywistych
11.	Techniczne środki umożliwiające ewakuację zbiorów	Opis technicznych środków typu skrzynie i inne opakowania, materiały ochronne (np. folia bąbelkowa, folia, karton) wózki, schodołazy, taśmy i pasy transportowe oraz inne, ze wskazaniem miejsca ich składowania

Lp.	Zawartość	Komentarz
12	Miejsca przechowywania i eksponowania najcenniejszych zbiorów	Dokładne wskazanie miejsc ruchomości przeznaczonych do ewakuacji (galeria, magazyn…) z uwzględnieniem wystaw stałych i czasowych – w związku z czym IBP wymaga okresowych zmian, np. w trakcie wymiany wystaw czasowych, czy modyfikacji wprowadzonych w usytuowaniu obiektów przeznaczonych do ewakuacji
13.	Postępowanie przy zabezpieczaniu najcenniejszych zbiorów	Zasady postępowania przy zabezpieczeniu: osłonięcie i zabezpieczenie nieruchomości. Zasady zabezpieczenia zbiorów podczas ewakuacji
14.	Procedury powiadamiania o powstaniu zagrożenia dyrektora i pracowników muzeum oraz osób tworzących zespoły mające brać udział w ewakuacji zbiorów	Dane teleadresowe wszystkich osób, jak również sposób dotarcia do nich kuriera. Należy podać więcej niż jeden środek łączności (telefon, pager), a także dokładny adres. Z uwagi na poufność danych (RODO) należy te dane traktować jako poufne, objęte RODO
15.	Imiona i nazwiska osób tworzących zespoły mające brać udział w ewakuacji zbiorów, a także zajmowane przez te osoby stanowiska, z określeniem zakresu ich działania i odpowiedzialności	Zakres obowiązków osób wyznaczonych do ewakuacji zbiorów i ich odpowiedzialność.
16.	Plany obiektów, obejmujące także ich usytuowanie oraz plan terenu przyległego, z uwzględnieniem graficznych danych dotyczących w szczególności: a) powierzchni, wysokości i liczby kondygnacji budynku, b) odległości od obiektów sąsiadujących, c) parametrów pożarowych występujących substancji palnych, d) występującej gęstości obciążenia ogniowego w strefie pożarowej lub w strefach pożarowych, e) kategorii zagrożenia ludzi, przewidywanej liczby osób na każdej kondygnacji i w poszczególnych pomieszczeniach, f) lokalizacji pomieszczeń i przestrzeni zewnętrznych zaklasyfikowanych jako strefy zagrożenia wybuchem, g) podziału obiektu na strefy pożarowe, h) warunków ewakuacji, ze wskazaniem kierunków i wyjść ewakuacyjnych,	Rzut (mapa) usytuowania obiektu na terenie działki oraz rzuty wszystkich kondygnacji z naniesieniem każdego z opisanych powyżej elementów. Wielkość (format) tych rzutów uzależniony jest od wielkości obiektu oraz od złożoności (szczegółowości) rysunków

Lp.	Zawartość	Komentarz
	i) miejsc usytuowania urządzeń przeciwpożarowych i gaśnic, kurków głównych instalacji gazowej, materiałów niebezpiecznych pożarowo oraz miejsc usytuowania elementów sterujących urządzeniami przeciwpożarowymi, j) wskazania dojść do dźwigów dla ekip ratowniczych, k) hydrantów zewnętrznych oraz innych źródeł wody do celów przeciwpożarowych, l) dróg pożarowych i innych dróg dojazdowych, z zaznaczeniem wjazdów na teren ogrodzony.	
17	Wskazanie osób lub podmiotów opracowujących instrukcję	Imię i nazwisko, podpis oraz dane osoby opracowującej IBP, wraz z określeniem jej kompetencji do opracowania IBP (zgodnie z wymaganiami Ustawy o ochronie przeciwpożarowej)

Źródło: oprac. własne na podstawie rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.) oraz Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2.09.2014 r. w sprawie zabezpieczania zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym ich zniszczeniem lub utratą (Dz.U. z 2014 r. poz. 1240).

Warunki ochrony przeciwpożarowej oraz plany, w stosunku do obiektów i terenów w których wymagane jest stosowanie systemu sygnalizacji pożarowej, obejmującego urządzenia sygnalizacyjno-alarmowe służące do samoczynnego wykrywania i przekazywania informacji o pożarze, a także urządzenia odbiorcze alarmów pożarowych i urządzenia odbiorcze sygnałów uszkodzeniowych powinny zostać przekazane do właściwego miejscowo komendanta powiatowego (miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej w celu ich wykorzystania na potrzeby planowania, organizacji i prowadzenia działań ratowniczych. Sposób przechowywania tych dokumentów powinien zapewnić możliwość ich natychmiastowego wykorzystania na potrzeby prowadzenia działań ratowniczych.

Instrukcja bezpieczeństwa pożarowego powinna być poddawana okresowej aktualizacji, co najmniej raz na 2 lata, a także po takich zmianach sposobu użytkowania obiektu lub procesu technologicznego, które wpływają na zmianę warunków ochrony przeciwpożarowej.

Instrukcja bezpieczeństwa pożarowego powinna się znajdować w miejscach dostępnych dla ekip ratowniczych.

Instrukcja bezpieczeństwa pożarowego nie jest wymagana dla obiektów lub ich części, stanowiących odrębne strefy pożarowe, przeznaczonych do wykonywania funkcji użyteczności publicznej, zamieszkania zbiorowego, produkcyjnych, magazynowych oraz inwentarskich, jeżeli nie występuje w nich strefa zagrożenia wybuchem, a ponadto:

1) kubatura brutto budynku lub jego części stanowiącej odrębną strefę pożarową nie przekracza 1 000 m^3, z zastrzeżeniem pkt 2,

2) kubatura brutto budynku inwentarskiego nie przekracza 1 500 m^3,

3) powierzchnia strefy pożarowej obiektu innego niż budynek nie przekracza 1 000 m^2.

4.

Zasady wykonywania prac niebezpiecznych pod względem pożarowym[1]

Pod pojęciem prac niebezpiecznych pod względem pożarowym należy rozumieć wszelkie prace remontowo-budowlane związane z użyciem otwartego ognia, cięciem z wytwarzaniem iskier mechanicznych i spawaniem, prowadzone wewnątrz lub na dachach obiektów, na przyległych do nich terenach oraz placach zewnętrznych, a także prace remontowo-budowlane wykonywane w strefach zagrożonych wybuchem.

Wszelkie prace niebezpieczne pod względem pożarowym należy prowadzić w sposób uniemożliwiający powstanie pożaru. Wymagania ochrony przeciwpożarowej, dotyczące prowadzenia prac niebezpiecznych pod względem pożarowym zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.). W myśl ww. przepisów zasady zabezpieczenia przeciwpożarowego prowadzonych prac, jak również warunki uzyskania zezwolenia na prowadzenie prac niebezpiecznych pod względem pożarowym określa szczegółowo zarządzający obiektem.

[1] Na podstawie Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 7.06.2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.).

4.A. Wzór instrukcji prowadzenia prac niebezpiecznych pod względem pożarowym[2]

1. Przed rozpoczęciem prac niebezpiecznych pod względem pożarowym, mogących powodować bezpośrednie niebezpieczeństwo powstania pożaru lub wybuchu, właściciel, zarządca lub użytkownik obiektu:
   – ocenia zagrożenie pożarowe w miejscu, w którym prace będą wykonywane;
   – ustala rodzaj przedsięwzięć mających na celu niedopuszczenie do powstania i rozprzestrzeniania się pożaru lub wybuchu;
   – wskazuje osoby odpowiedzialne za odpowiednie przygotowanie miejsca pracy, za przebieg oraz zabezpieczenie miejsca po zakończeniu pracy;
   – zapewnia wykonywanie prac wyłącznie przez osoby do tego upoważnione, posiadające odpowiednie kwalifikacje;
   – zaznajamia osoby wykonujące prace z zagrożeniami pożarowymi występującymi w rejonie wykonywania prac oraz z przedsięwzięciami mającymi na celu niedopuszczenie do powstania pożaru lub wybuchu.
2. Przy wykonywaniu prac niebezpiecznych pod względem pożarowym należy przestrzegać następujących zasad:
   • Do prowadzenia prac niebezpiecznych pod względem pożarowym mogą być dopuszczone tylko osoby posiadające odpowiednie przeszkolenie i ważne upoważnienie w tym zakresie. Z pomieszczeń i obiektów, w których będą prowadzone prace niebezpieczne pod względem pożarowym oraz z pomieszczeń bezpośrednio sąsiadujących z miejscem pracy należy usunąć wszelkie materiały palne, zanieczyszczenia oraz inne elementy mogące spowodować zagrożenie pożarowe lub wybuchowe.
   • Palne przedmioty oraz palne elementy konstrukcji budynku i znajdujących się w nim instalacji technicznych należy zabezpieczyć w sposób uniemożliwiający ich zapalenie w wyniku przewodzenia ciepła lub upadku odprysków spawalniczych.
   • Przed przystąpieniem do prowadzenia prac niebezpiecznych pod względem pożarowym należy sprawdzić, czy w sąsiednich pomieszczeniach (obok, nad i pod) nie znajdują się materiały palne lub przedmioty mogące ulec zapaleniu w wyniku przewodzenia ciepła lub upadku odprysków spawalniczych.
   • Prace niebezpieczne pod względem pożarowym w pomieszczeniach lub urządzeniach zagrożonych wybuchem i w pomieszczeniach,

[2] Źródło: materiał niepubl. z archiwum autorów.

w których wcześniej wykonywano prace z użyciem palnych cieczy lub gazów, mogą być prowadzone tylko wtedy, gdy stężenie par cieczy lub gazów w mieszaninie z powietrzem w miejscu wykonywania prac nie przekracza 10% ich dolnej granicy wybuchowości.

- W miejscu prowadzenia prac niebezpiecznych pod względem pożarowym powinien znajdować się następujący sprzęt:
  - podręczny sprzęt gaśniczy umożliwiający likwidację wszelkich źródeł pożaru (gaśnica np.: śniegowa lub proszkowa),
  - metalowy pojemnik z wodą na ciepłe odpadki (np. drut spawalniczy, elektrody),
  - niepalne materiały izolacyjne i osłaniające (koc gaśniczy, arkusze nielakierowanej blachy, suchy piasek).
- Drogi i przejścia ewakuacyjne prowadzące do miejsca, w których wykonuje się prace niebezpieczne pod względem pożarowym muszą być drożne i muszą umożliwiać szybką ewakuację osób w razie zagrożenia.
- Sprzęt do wykonywania prac niebezpiecznych pod względem pożarowym musi być sprawny technicznie, prawidłowo złożony (zmontowany i przygotowany do pracy) oraz zabezpieczony przed możliwością wywołania pożaru.

3. Po zakończeniu prac niebezpiecznych pod względem pożarowym należy przeprowadzić dokładną kontrolę w rejonie ich prowadzenia oraz w pomieszczeniach sąsiednich, zwracając uwagę na gorące, tlące się i dymiące cząsteczki mogące spowodować pożar. Dozór ten należy prowadzić przez około pół godziny od zakończenia prac pożarowo niebezpiecznych, a następnie kolejne obchody: 1 godzinę, 2 godziny i 4 godziny po zakończeniu pracy.
4. Konieczność przeprowadzenia prac niebezpiecznych pod względem pożarowym każdorazowo musi być zgłaszana właścicielowi, zarządcy lub użytkownikowi obiektu, który odpowiada za prace niebezpieczne pod względem pożarowym.

Ponadto – w celu formalnego potwierdzenia kontroli miejsca wykonywania prac niebezpiecznych pożarowo - należy wypełnić odpowiednie (spersonalizowane) formularze (zob. pkt 4.b.).

4.B. Wzór zezwolenia na wykonywanie prac niebezpiecznych pod względem pożarowym

Miejscowość, dnia: .....

Zezwolenie nr .....na wykonanie prac niebezpiecznych pod względem pożarowym[3]

- Zezwolenie na wykonywanie prac niebezpiecznych pod względem pożarowym należy uzyskać kontaktując się z właścicielem, zarządcą lub użytkownikiem.
- Zezwolenie wymagane jest do przeprowadzenie wszystkich prac z użyciem otwartego ognia i ciepła, a także prac w strefie zagrożenia wybuchem.
- Zezwolenie musi być skoordynowane z wszystkimi innymi pracami.
- Zezwolenie wydawane jest maksymalnie na jeden dzień (jedna zmiana robocza).
- Druk zezwolenia należy przechowywać w miejscu prowadzenia prac, a po ich zakończeniu zarchiwizować u osoby wyznaczonej przez właściciela, zarządcę lub użytkownika.

Zezwolenie jest wymagane dla każdej operacji prowadzonej z wykorzystaniem otwartego ognia lub wytwarzania ciepła i iskier. Obejmuje ono także: lutowanie, cięcie, szlifowanie, rozmrażanie, prace dekarskie, podgrzewanie i spawanie i inne podobne.

Wypełnia osoba wykonująca prace:

PRACE BĘDĄ WYKONYWANE PRZEZ:
☐ pracownika firmy
☐ firmę zewnętrzną .....

ROZPOCZĘCIE PRAC:
data: .....
godzina: .....

ZAKOŃCZENIE PRAC:
data: .....
godzina: .....

MIEJSCE PROWADZENIA PRAC:
.....

[3] Z archiwum autorów.

RODZAJ WYKONYWANYCH PRAC:

.....

LISTA KONTROLNA:

☐ Czy na miejscu prowadzenia prac jest dostępny sprzęt przeciwpożarowy (gaśnice i hydranty w odległości max. 10 m)?

☐ Czy usunięto na odległość min. 10 m łatwopalne ciecze, palne gazy oraz palne pyły i inne materiały palne?

☐ Czy wyeliminowane zostało zagrożenie wybuchem (stężenie palnych materiałów poniżej 10% Dolnej Granicy Wybuchowości)?

☐ Czy podłoga jest oczyszczona z materiałów palnych?

☐ Czy palne podłogi i ściany oraz inne palne elementy konstrukcyjne są zabezpieczone przed możliwością powstania pożaru (wilgotne lub osłonięte niepalnymi materiałami)?

☐ Czy wszystkie otwory w ścianach i podłodze są zakryte?

☐ Czy znajdujące się w pobliżu (w odległości do 10 m) konstrukcje są niepalne lub osłonięte niepalnymi materiałami (koc gaśniczy, arkusze blachy itp.)?

☐ Czy wyeliminowano ryzyko przewodzenia ciepła, unoszenia lub promieniowania ciepła, w wyniku którego może dojść do zapalenia materiałów palnych?

☐ Czy spawane konstrukcje i zbiorniki zostały oczyszczone z materiałów palnych?

☐ Czy jest przygotowana procedura i wyznaczona osoba do nadzoru w czasie przerw w prowadzeniu prac oraz dozoru miejsca wykonywania prac po ich zakończeniu?

☐ Czy miejsce pracy wymaga czynności związanych z zamknięciem dopływu mediów, zamknięciem pomieszczeń i obszarów? Czy ich dokonano?

☐ Czy sprzęt do wykonywania prac jest w dobrym stanie?

☐ Czy osoba wykonująca prace została zapoznana z miejscem wykonywania prac i ich zakresem, występującymi zagrożeniami oraz zasadami ich eliminowania?

☐ Czy osoba wykonująca prace gwarantuje ich prawidłowe i bezpieczne wykonanie?

IMIĘ I NAZWISKO OSOBY WYKONUJĄCEJ PRACE:

.....

.....

(podpis)

OŚWIADCZENIE OSOBY WYKONUJĄCEJ PRACE:

☐ Dokonałem kontroli miejsca prowadzenia prac niebezpiecznych pod względem pożarowym według listy kontrolnej.
☐ Miejsce prowadzenia prac wyposażone jest w niezbędny sprzęt przeciwpożarowy.
☐ Skontrolowałem uprawnienia osoby wykonującej prace (posiadane dokumenty, ich aktualność).
☐ Skontrolowałem sprawność sprzętu do wykonywania prac niebezpiecznych pod względem pożarowym.

.....

(podpis osoby wykonującej prace)

Wypełnia właściciel, zarządca lub użytkownik:

ZEZWOLENIE:
☐ Zezwalam na wykonanie prac niebezpiecznych pod względem pożarowym w lokalizacji i czasie określonym powyżej.

.....

(podpis właściciela, zarządcy lub użytkownika)

IMIĘ I NAZWISKO OSOBY NADZORUJACEJ PROWADZENIE PRAC ORAZ MIEJSCA ICH WYKONYWANIA W TRAKCIE PRZERW I PO ZAKOŃCZENIU

.....

.....

(podpis osoby nadzorującej prace w imieniu właściciela, zarządcy lub użytkownika)

KONTROLA MIEJSCA WYKONYWANIA PRAC:
☐ w czasie przerwy:
od godz. ..... do godz. .....
od godz. ..... do godz. .....
od godz. ..... do godz. .....

☐ po zakończeniu prac
dozór ciągły 30 min.
od godz. ..... do godz. .....
☐ 1 godzina po zakończeniu prac: godz. .....
☐ 2 godziny po zakończeniu prac: godz. .....
☐ 4 godziny po zakończeniu prac: godz. .....

.....
(podpis)

ZEZWOLENIE NALEŻY ZARCHIWIZOWAĆ U WŁAŚCICIELA,
ZARZĄDCY LUB UŻYTKOWNIKA.

Podpis osoby przekazującej druk zezwolenia: .....

Podpis osoby przyjmującej druk zezwolenia: .....

Data i godzina: .....

5.

Wzór dokumentacji ćwiczeń przeciwpożarowych – praktyczne sprawdzenie warunków i organizacji ewakuacji

5.A. Wzór zawiadomienia o zamiarze przeprowadzenia próbnej ewakuacji

Nazwa i adres firmy
.....
.....
Tel. kontaktowy/fax .....

Miejscowość, data
.....

Komendant Powiatowy/Miejski
Państwowej Straży Pożarnej
w .....

ZAWIADOMIENIE[1]

Na podstawie § 17 ust. 4 Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.), informuję o zamiarze przeprowadzenia ćwiczeń praktycznych w zakresie sprawdzenia organizacji i warunków ewakuacji w budynku:

.....
.....

(rodzaj budynku – funkcja/ adres)

[1] Materiał niepubl. z archiwum autorów.

stanowiącym własność: .....
.....
(właściciel obiektu, adres)

Planowany termin ćwiczeń: ..... godz.: .....

Charakterystyka obiektu ćwiczeń:
– powierzchnia: ..... m^2, kubatura: ..... m^3, wysokość: ..... m, liczba kondygnacji nadziemnych: ..... liczba kondygnacji podziemnych: .....
– kwalifikacja: kategoria zagrożenia ludzi – ZL ..... / PM, podział na strefy pożarowe .....
.....
– urządzenia istotne dla prowadzenia ewakuacji:
.....
.....

.....
(podpis)

5.B. Wzór scenariusza praktycznego sprawdzenia warunków i organizacji ewakuacji

Przed dokonaniem praktycznego sprawdzenia organizacji oraz warunków ewakuacji przewiduje się przeprowadzenie instruktażu dla pracowników, w terminie poprzedzającym o kilka dni ćwiczenie (krótkie omówienie celu ewakuacji, zadań pracowników i osób funkcyjnych, znajomości sygnałów alarmowych, dróg ewakuacji i miejsca ewakuacji) [2].

Cel ewakuacji: sprawdzenie stopnia przygotowania do działań w sytuacji zagrożenia.
Podejmowane działania:
A) Rodzaj zagrożenia: .....
B) Zawiadomienie osób zagrożonych (niezwłocznie, przy użyciu wszystkich dostępnych środków) osób będących w strefie zagrożenia. Sygnałem alarmowym wzywającym do natychmiastowej ewakuacji są:

[2] Materiał niepubl. z archiwum autorów.

słownie: **„pożar, pali się"** a przy ćwiczeniu: **„uwaga, ćwiczebny alarm pożarowy"**

dźwiękowy: **.....**

Uprawnionymi do ogłoszenia ewakuacji są: **.....**

C) Wezwanie Państwowej Straży Pożarnej:

Powiadomienia odpowiednich jednostek interwencyjnych (przy ćwiczeniu – z prośbą o nie interweniowanie alarmowe) wykonują: **.....**

Po wybraniu numeru alarmowego **998 lub 112** i zgłoszeniu się dyżurnego Państwowej Straży Pożarnej lub operatora numeru alarmowego 112 – CPR spokojnie i wyraźnie podaje się:

- swoje imię i nazwisko, numer telefonu, z którego nadawana jest informacja o zdarzeniu,
- adres i nazwę obiektu, drogi dojazdowe,
- co się pali, na którym piętrze,
- czy jest zagrożenie dla życia i zdrowia ludzkiego.
- po podaniu informacji nie odkładać słuchawki do chwili potwierdzenia przyjęcia zgłoszenia.

Uwaga: przyjmujący może zażądać potwierdzenia zgłoszenia poprzez oddzwonienie lub dodatkowych informacji, które w miarę możliwości należy podać).

D) W przypadku pożaru – podjęcie działań w celu jego likwidacji w zarodku (podręczny sprzęt gaśniczy, hydronetka, hydranty wewnętrzne – przy ćwiczeniu – z rozwinięciem sprzętu, bez jego użycia).

Wykonuje: **.....**

E) Wyłączenie dopływu prądu i gazu:

Wykonuje: **.....**

F) W przypadku koniecznym – powiadomienie **.....** i przystąpienie do ewakuacji ludzi i mienia:

1) ze względu na niewielkie zagrożenie – kontynuowanie kierowania ewakuacją przez: **.....**
2) wydanie decyzji o przygotowaniu się do ewakuacji uwzględniającej:

- powód i zakres ewakuacji: **.....**
- liczbę osób przewidzianych do ewakuacji: ok. **.....**
- sposób i kolejności opuszczania obiektu (piętra, pomieszczenia):

Nazwa pomieszczenia	Droga ewakuacyjna	Miejsce zbiórki
..... piętro		
Sala nr	Klatką schodową nr 2 na zewnątrz budynku	.....
..... piętro		

– drogi, kierunki i miejsca skierowania osób: .....
.....
– ustalenia w sprawie ewakuacji mienia:
a) .....
b) .....
– osoby odpowiedzialne za przebieg ewakuacji poszczególnych części obiektów z ustaleniem konkretnych zadań uwzględniających m.in.:
a) udrożnienie wszystkich wyjść ewakuacyjnych
Wykonują: .....
b) kierowanie osób opuszczających strefę zagrożenia do najbliższego wyjścia przeznaczonego do ewakuacji zgodnie z oznakowaniem:
Wykonują: .....
b) wyprowadzenie uczniów drogami i wyjściami ewakuacyjnymi zgodnie z IBP z ustaleniem, że:
.....
1) odpowiada za bezpieczeństwo .....
2) .....

Uwaga: podczas ewakuacji należy przestrzegać ustaleń IBP

c) Zgłoszone osoby nieobecne na miejscu zbiórki (wymagające poszukiwań): ..... / nie zgłoszono

5.C.Wzór harmonogramu ewakuacji

Tabela 11. Wzór harmonogramu ewakuacji[3]

Środki, które należy zastosować/przewidywany czas	Zasady wykonania	Odpowiedzialni za wykonanie
1.	2.	3.

5.D. Zakończenie ćwiczeń

Działania podejmowane w ramach zakończenia ćwiczeń przeciwpożarowych

1. Przyjęcie meldunku o zakończeniu działań oraz informacji Kierującego Działaniem Ratowniczym o przekazaniu obiektu do dalszego nadzoru dyrektorowi/kierownikowi/właścicielowi.
2. Włączenie dopływu prądu i gazu wraz z powiadomieniem w szczególności użytkowników gazu.
3. Ewidencja zdarzenia.
4. Powrót pracowników na miejsca pracy.
5. Odwołanie ćwiczenia w Powiatowym/Miejskim Stanowisku Kierowania PSP.
6. Omówienie ćwiczenia
   * dokonanie oceny ćwiczenia,
   * wskazanie błędów.
7. Sporządzenie pisemnego protokołu z przeprowadzonych ćwiczeń i załączenie go do dokumentacji obiektu związanej z ochroną ppoż.
8. Dokonanie ewentualnych zmian w:
   * Instrukcji Bezpieczeństwa Pożarowego,
   * oznakowaniu obiektu w znaki ewakuacji, miejsc umieszczenia podręcznego sprzętu gaśniczego, hydrantów itp.,
   * innych koniecznych zmian wykazanych w trakcie ćwiczenia,

[3] Materiał niepubl. z archiwum autorów.

9. Dokonanie wpisów w planach modernizacji – podyktowanych koniecznością wynikających z rozporządzenia MSWiA w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów.

5.E. Praktyczne sprawdzenie warunków i organizacji ewakuacjI

W celu sprawdzenia opracowanych założeń, przyjmuje się zasady doskonalenia planu poprzez realizację wymogów rozporządzenia MSWiA w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów[4], które stanowi, iż:

1. Właściciel lub zarządca obiektu przeznaczonego dla ponad 50 osób będących jego stałymi użytkownikami, niezakwalifikowanego do kategorii zagrożenia ludzi ZL IV, powinien co najmniej raz na 2 lata przeprowadzać praktyczne sprawdzenie organizacji oraz warunków ewakuacji z całego obiektu.
2. W przypadku obiektów, w których cyklicznie zmienia się jednocześnie grupa powyżej 50. użytkowników, w szczególności: szkół, przedszkoli, internatów, domów studenckich, praktycznego sprawdzenia organizacji oraz warunków ewakuacji należy dokonywać co najmniej raz w roku, jednak w terminie nie dłuższym niż 3 miesiące od dnia rozpoczęcia korzystania z obiektu przez nowych użytkowników.
3. W przypadku obiektu zawierającego strefę pożarową zakwalifikowaną do kategorii zagrożenia ludzi ZL II oraz w budynkach zakwaterowania osadzonych, zlokalizowanych na terenach zakładów karnych i aresztów śledczych, zakres i obszar budynku objęty praktycznym sprawdzeniem organizacji i warunków ewakuacji musi być uzgodniony z właściwym miejscowo komendantem powiatowym (miejskim) Państwowej Straży Pożarnej.
4. Właściciel, zarządca lub użytkownik obiektu powiadamia właściwego miejscowo komendanta powiatowego (miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej o terminie przeprowadzenia działań sprawdzających organizację oraz warunki ewakuacji, nie później niż na tydzień przed ich przeprowadzeniem.

---

[4] Opracowano na podstawie §17 Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.).

5.F. Wzór protokołu z próbnej ewakuacji[5]

Nazwa firmy, adres, tel. ....

Miejscowość, data .....

PROTOKÓŁ

z ćwiczeń w zakresie praktycznego sprawdzenia organizacji oraz warunków ewakuacji

Zgodnie z wymaganiami § 17 Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719 ze zm.), w dniu ..... w godzinach: ..... w budynku: ..... przeprowadzone zostały praktyczne ćwiczenia, w zakresie sprawdzenia organizacji i warunków ewakuacji, w których udział wzięło łącznie ..... stałych użytkowników obiektu.

O terminie ćwiczeń w dniu ..... pismem o numerze ..... z dnia ..... powiadomiono Komendanta Powiatowego PSP .....
.....

1. Charakterystyka obiektu:
   a) liczba kondygnacji ..... w tym podziemnych .....
   b) liczba wyjść ewakuacyjnych w obiekcie .....
   c) dostęp do obiektu umożliwiający wykorzystanie sprzętu straży pożarnej: dogodny / niedogodny
   d) w jaki sposób ogłaszany jest alarm pożarowy w obiekcie?
   .....
   .....
   .....
   .....
   e) miejsce zbiórki dla ewakuowanych osób
   .....
   f) kierujący akcją ewakuacyjną
   .....
   g) ewakuacja całości / części budynku,

[5] Materiał niepubl.z archiwum autorów.

h) działania były zapowiedziane / niezapowiedziane

2. Scenariusz ćwiczeń z uwzględnieniem urządzeń ppoż. w budynku i ich ewentualnego wykorzystania:
   .....
   .....
   .....
   .....
   .....
   .....

3. Czas ewakuacji .....

4. W akcji ewakuacyjnej uczestniczyło: ..... osób, w tym:
   – ..... dzieci, podopiecznych,
   – ..... nauczycieli, opiekunów grup,
   – ..... pozostali pracownicy .....

5. Stwierdzone trudności organizacyjne np. dot. rozgłoszenia komunikatu o ewakuacji, ewentualne braki w oznakowaniu ewakuacyjnym; dostęp do wyjść ewakuacyjnych:
   .....
   .....
   .....
   .....
   .....
   .....

6. Sposób zachowania się ćwiczących np. brak zdyscyplinowania, zjawisko paniki; realizacja wcześniej ustalonych zadań przez poszczególne osoby funkcyjne, zabezpieczenie dokumentacji np. listy obecności, dzienniki; kontrola pomieszczeń:
   .....
   .....
   .....
   .....
   .....
   .....
   .....

7. Zgodność przebiegu ewakuacji z zapisami Instrukcji Bezpieczeństwa Pożarowego: tak/nie
   a) czy dla obiektu wymagana jest instrukcja bezpieczeństwa pożarowego: tak / nie
   * jeśli tak, to czy w instrukcji ujęte zostały zasady ewakuacji: tak / nie
   b) czy instrukcja była aktualizowana: tak / nie
   * jeśli tak, to należy podać datę ostatniej aktualizacji: ……..

8. Współdziałanie z jednostkami PSP:
   ……..
   ……..
   ……..
   ……..
   ……..
   ……..

   Wnioski i spostrzeżenia z przeprowadzonej ewakuacji:
   ……..
   ……..
   ……..
   ……..
   ……..
   ……..

Sporządzający:

……..

(podpis)

6.

Czynności kontrolno-rozpoznawcze Państwowej Straży Pożarnej

6.A. Warunki przystąpienia do czynności kontrolno-rozpoznawczych[1]:

1. Upoważnienie do przeprowadzenia czynności kontrolno-rozpoznawczych powinno być doręczone kontrolowanemu przynajmniej na 7 dni, a w przypadku zgłoszenia obiektu, dla którego przepisy prawa wymagają wydania przez organy Państwowej Straży Pożarnej opinii lub zajęcia przez nie stanowiska w zakresie ochrony przeciwpożarowej, przynajmniej na 3 dni – przed terminem rozpoczęcia czynności kontrolno-rozpoznawczych (art. 23 ust. 7 ustawy z 24.08.1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej[2] - *dalej: ustawa o PSP*),
2. Na wniosek kontrolowanego, ze względu na słuszny interes strony, dopuszcza się aby czynności kontrolno-rozpoznawcze przeprowadzane na podstawie zgłoszenia obiektu, dla którego przepisy prawa wymagają wydania przez organy Państwowej Straży Pożarnej opinii lub zajęcia przez nie stanowiska w zakresie ochrony przeciwpożarowej były rozpoczęte w terminie krótszym niż 3 dni od daty dostarczenia upoważnienia, pod warunkiem uzgodnienia tego terminu z organem Państwowej Straży Pożarnej (w takim przypadku fakt ten należy odnotować w protokole z czynności kontrolno-rozpoznawczych),
3. Upoważnienie do przeprowadzenia czynności kontrolno-rozpoznawczych może być doręczone kontrolowanemu w chwili przystąpienia do czynności kontrolno-rozpoznawczych w przypadku, gdy:
   – powzięto informację o możliwości występowania w miejscu przeprowadzania czynności kontrolno-rozpoznawczych zagrożenia życia

[1] Opracowano na podstawie ustawy z 24.08.1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1940 ze zm.) oraz Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 24.10.2005 r. w sprawie czynności kontrolno-rozpoznawczych przeprowadzanych przez Państwową Straż Pożarną (Dz.U. z 2005 r. Nr 225 poz. 1934).

[2] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1940 ze zm.

ludzi lub bezpośredniego niebezpieczeństwa powstania pożaru, lub poważnej awarii przemysłowej (art. 23 ust. 7 pkt 1 ustawy o PSP),
- czynności kontrolno-rozpoznawcze są prowadzone w zakresie wstępnego ustalania nieprawidłowości, które przyczyniły się do powstania pożaru oraz okoliczności jego rozprzestrzenienia się lub w zakresie zbierania informacji niezbędnych do wykonania analizy poważnej awarii przemysłowej i formułowania zaleceń dla prowadzącego zakład (art. 23 ust. 7 pkt 2 ustawy o PSP),

4. W chwili przystąpienia do czynności kontrolno-rozpoznawczych, upoważnieni do przeprowadzania tych czynności okazują kontrolowanemu: strażak – legitymację służbową, a inna osoba – dokument tożsamości (art. 23 ust. 9 ustawy o PSP).

6.B. Przebieg czynności kontrolno-rozpoznawczych[3]:

1. Kontrolowany jest obowiązany umożliwić kontrolującemu przeprowadzenie czynności kontrolno-rozpoznawczych (art. 23 ust. 10 ustawy o PSP), w tym:
   - udzielić niezbędnych informacji i wyjaśnień w sprawach objętych zakresem tych czynności oraz wyrazić zgodę na sporządzenie dokumentacji fotograficznej,
   - umożliwić dostęp do obiektów, urządzeń i innych składników majątkowych, w stosunku do których mają być przeprowadzone czynności,
   - zapewnić wgląd w dokumentację i prowadzone ewidencje objęte zakresem czynności,
   - umożliwić sporządzenie kopii niezbędnych dokumentów,
   - zapewnić warunki do pracy, w tym, w miarę możliwości, samodzielne pomieszczenie i miejsce do przechowywania dokumentów,
   - udostępnić środki łączności i inne konieczne środki techniczne, jakimi dysponuje, w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia czynności,
2. Kontrolujący ma prawo wstępu do wszystkich obiektów i pomieszczeń (art. 23 ust. 11 ustawy o PSP), chyba że stanowią one część mieszkalną lub ich właścicielami albo zarządzającymi są:
   - komórki lub jednostki organizacyjne podległe Ministrowi Obrony Narodowej albo przez niego nadzorowane, Policja, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu lub Straż Graniczna,
   - obce misje dyplomatyczne, urzędy konsularne albo inne instytucje międzynarodowe korzystające z immunitetów dyplomatycznych lub konsularnych,

[3] Opracowano na podstawie ustawy o PSP oraz rozporządzenia w sprawie czynności kontrolno-rozpoznawczych przeprowadzanych przez PSP (zob. pkt. 6 a.).

3. Kontrolujący podlega obowiązującym w obiektach i pomieszczeniach kontrolowanego przepisom o bezpieczeństwie i higienie pracy, o ochronie informacji niejawnych oraz o ochronie przeciwpożarowej (art. 23 ust. 12 ustawy o PSP).
4. Kontrolujący nie podlega przeszukaniu przewidzianemu w regulaminie ochrony obiektów i pomieszczeń kontrolowanego (art. 23 ust. 12 ustawy o PSP),
5. Za zgodą kontrolującego, kontrolowany lub osoba upoważniona na piśmie a także osoby w charakterze świadków mają prawo do obecności podczas kontroli (§ 8 ust. 1 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 24.10.2005 r. w sprawie czynności kontrolno-rozpoznawczych przeprowadzanych przez Państwową Straż Pożarną[4] *(dalej: rozporządzenie MSWiA)*, przy czym:
   – kontrolujący może odmówić ww. zgody jeżeli jej udzielenie mogłoby spowodować opóźnienie lub znaczne utrudnienie przeprowadzenia czynności (§ 8 ust. 2 rozporządzenia MSWiA),
   – kontrolujący odmawia ww. zgody jeżeli jej udzielenie naruszałoby przepisy o ochronie informacji niejawnych (§ 8 ust. 3 rozporządzenia MSWiA).
6. Kontrolowany ma prawo do złożenia ustnych lub pisemnych oświadczeń dotyczących zakresu prowadzonych czynności, a kontrolujący nie może odmówić przyjęcia i udokumentowania oświadczenia, jeżeli ma ono związek z zakresem prowadzonych czynności (§ 7 rozporządzenia MSWIA).
7. Z ustaleń dokonanych w toku czynności kontrolno-rozpoznawczych kontrolujący sporządza protokół (art. 23 ust. 13 ustawy o PSP):
   – protokół podpisują kontrolujący oraz kontrolowany albo osoba przez niego upoważniona (art. 23 ust. 13 ustawy o PSP),
   – kontrolowany lub osoba przez niego upoważniona ma prawo wniesienia zastrzeżeń do protokołu przed jego podpisaniem (art. 23 ust. 14 ustawy o PSP),
   – kontrolowany albo osoba przez niego upoważniona ma prawo odmowy podpisania protokołu, w takim przypadku kontrolujący czyni o tym wzmiankę w protokole (art. 23 ust. 15 ustawy o PSP),
   – jeden egzemplarz protokołu kontrolujący doręcza kontrolowanemu lub osobie przez niego upoważnionej (art. 23 ust. 16 ustawy o PSP).

Dodatkowa informacja:

1. Strażak w związku z pełnieniem obowiązków służbowych korzysta z ochrony przewidzianej w kodeksie karnym dla funkcjonariuszy publicznych (art. 57 ustawy o PSP).

[4] Dz.U. z 2005 r. Nr 225, poz. 1934.

2. Kto znieważa funkcjonariusza publicznego lub osobę do pomocy mu przybraną, podczas i w związku z pełnieniem obowiązków służbowych podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku (art. 226 §1 ustawy z 6.06.1997 r. Kodeks karny[5]).
3. Kto uniemożliwia lub utrudnia przeprowadzenie czynności kontrolno-rozpoznawczych z zakresu ochrony przeciwpożarowej przez uprawnionego strażaka Państwowej Straży Pożarnej, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny (art. 82a § 3 ustawy z 20.05.1971 r. Kodeks wykroczeń[6]).

6.C. Dokumenty i dane ewidencyjne umożliwiające przeprowadzenie czynności kontrolno-rozpoznawczych, w tym odbioru budynku po budowie, przebudowie, rozbudowie, nadbudowie

Do najważniejszych dokumentów i ewidencji, umożliwiających prowadzenie czynności kontrolno-rozpoznawczych wymienić należą[7]:

1) pełnomocnictwo lub upoważnienie wystawione przez podmiot kontrolowany dla osoby wyznaczonej do jego reprezentowania podczas kontroli oraz do podpisania protokołu,
2) umowę zawartą pomiędzy właścicielem a zarządcą lub użytkownikiem budynku, obiektu budowlanego lub terenu (bądź ich części), określającą obowiązki stron w zakresie ochrony przeciwpożarowej, np.: umowa trwałego zarządu, umowa zwykłego zarządu, umowa najmu, umowa dzierżawy, umowa użyczenia itp. (nie dotyczy, gdy właściciel budynku jest jednocześnie jego użytkownikiem*),
3) decyzję o zatwierdzeniu projektu budowlanego i o udzieleniu pozwolenia na budowę,
4) projekt budowlany (projekt zagospodarowania działki lub terenu oraz projekt architektoniczno-budowlany),
5) projekty architektoniczno-budowlane branżowe, w tym projekty urządzeń przeciwpożarowych,
6) dokumenty potwierdzające uzyskanie zgody na odstępstwa od przepisów lub na zastosowanie rozwiązań zamiennych w stosunku do wymagań ochrony przeciwpożarowej,
7) dokumentację powykonawczą,
8) dziennik budowy,

[5] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2345.
[6] T.j. Dz.U z 2021 r., poz. 2008 ze zm.
[7] Materiał niepubl. z archiwum autorów

9) oświadczenie kierownika budowy o zgodności wykonania obiektu budowlanego z projektem budowlanym lub warunkami pozwolenia na budowę oraz przepisami,
10) scenariusz rozwoju zdarzeń w czasie pożaru,
11) matrycę sterowań urządzeń przeciwpożarowych,
12) deklaracje własności użytkowych, deklaracje zgodności, świadectwa dopuszczenia, certyfikaty zgodności i aprobaty techniczne na zastosowane w obiekcie wyroby budowlane i urządzenia przeciwpożarowe służące ochronie przeciwpożarowej,
13) protokoły z przeprowadzonych, odpowiednich dla danego urządzenia przeciwpożarowego prób i badań, potwierdzających prawidłowość ich działania,
14) protokoły z wykonania zabezpieczenia przeciwpożarowego oraz ogniochronnego przejść i przepustów instalacyjnych oraz elementów budowlanych,
15) protokoły badań i sprawdzeń instalacji użytkowych (elektrycznych, piorunochronnych, gazowych, wentylacyjnych, kominowych),
16) aktualny odpis KRS przedsiębiorcy, stowarzyszenia, itd.,
17) numer księgi wieczystej nieruchomości,
18) książkę obiektu budowlanego,
19) dane o obiekcie:
    – data budowy,
    – wymiary budynku (wysokość, długość, szerokość),
    – powierzchnię budynku (całkowitą i użytkową), powierzchnię zabudowy, kubaturę całkowitą budynku,
    – powierzchnie poszczególnych kondygnacji i stref pożarowych,
    – dokumentację dotyczącą ewentualnej przebudowy, nadbudowy, rozbudowy lub zmiany sposobu użytkowania budynku,
20) umowę pomiędzy właścicielem, zarządcą lub użytkownikiem obiektu budowlanego (abonentem), a operatorem systemu monitoringu pożarowego o świadczenie usługi transmisji alarmu pożarowego,
21) instrukcję bezpieczeństwa pożarowego oraz potwierdzenie zapoznania pracowników z jej ustaleniami,
22) dokument potwierdzający przeprowadzenie praktycznego sprawdzenia organizacji oraz warunków ewakuacji z całego obiektu,
23) dokument potwierdzający posiadanie wymaganych kwalifikacji przez pracownika wykonującego czynności z zakresu ochrony przeciwpożarowej lub umowę z innym podmiotem o świadczenie usług z zakresu ochrony przeciwpożarowej, który takie kwalifikacje posiada,

24) dokumenty potwierdzające spełnienie wymogów bezpieczeństwa w zakładzie o zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej lub zakładzie o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej, w tym w szczególności:
   – zgłoszenie,
   – program zapobiegania awariom,
   – system zarządzania bezpieczeństwem,
   – raport o bezpieczeństwie,
   – wewnętrzny plan operacyjno-ratowniczy,
   – zestawienie dokonanych zmian w zakładzie, instalacji, procesie przemysłowym lub zmian rodzaju, właściwości lub ilości znajdujących się w zakładzie substancji niebezpiecznych mogących mieć wpływ na wystąpienie zagrożenia awarią przemysłową lub zaliczenie zakładu do zakładu o zwiększonym lub dużym ryzyku,
25) dokumenty związane z postępowaniem z substancjami kontrolowanymi, nowymi substancjami i fluorowanymi gazami cieplarnianymi, w rozumieniu ustawy z 15.05.2015 r. o substancjach zubożających warstwę ozonową oraz o niektórych fluorowanych gazach cieplarnianych[8], wykorzystywanymi w ochronie przeciwpożarowej, a także systemami ochrony przeciwpożarowej oraz gaśnicami zawierającymi substancje kontrolowane, nowe substancje lub fluorowane gazy cieplarniane lub od nich uzależnionymi, w tym w szczególności:
   – instrukcje w języku polskim, dotyczące przeznaczenia i funkcjonowania systemów ochrony przeciwpożarowej i gaśnic,
   – Karty Systemu Ochrony Przeciwpożarowej, opracowane oddzielnie dla każdego systemu ochrony przeciwpożarowej zawierającego co najmniej 3 kg substancji kontrolowanych lub fluorowanych gazów cieplarnianych,
   – certyfikaty personelu uprawniające do wykonywania poszczególnych czynności, w tym do: dokonywania wpisu do Karty Systemu Ochrony Przeciwpożarowej, instalacji, kontroli szczelności, konserwacji, serwisowania systemów ochrony przeciwpożarowej oraz odzysku i unieszkodliwiania systemów ochrony przeciwpożarowej oraz gaśnic,
   – certyfikaty przedsiębiorcy, uprawniające do instalacji, konserwacji lub serwisowaniu systemów ochrony przeciwpożarowej.

[8] T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2065.

7.

Wydanie pozwolenia na roboty budowlane w obiekcie zabytkowym

Na podstawie art. 36 ust. 1 ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[1], pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych:

– przy zabytku wpisanym do rejestru, lub
– na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, lub
– w otoczeniu zabytku.

Pozwolenie należy uzyskać przed zgłoszeniem zamiaru prowadzenia robót budowlanych.

Jednocześnie zgodnie z art. 39 ust. 1 ustawy Prawo budowlane[2], prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, wymaga przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Z treści art. 36 ust. 8 u.o.z.o.z. wynika, że obowiązek uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Stosownie do postanowienia art. 29 ust. 7 Prawa budowlanego, roboty budowlane (o których mowa w art. 29 ust. 1–4 ww. ustawy) wykonywane:

1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków - wymagają pozwolenia na budowę,
2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia, o którym mowa w art. 30 ustawy Prawo budowlane.

---

[1] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.; *dalej*: u.o.z.o.z.

[2] Ustawa z 7.07.1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2351 ze zm.).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektonicznobudowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. W tym przypadku wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę obiektu budowlanego, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń wojewódzkiego konserwatora do proponowanych rozwiązań projektowych.

8.

Zasady odbioru obiektu budowlanego po przebudowie, rozbudowie, nadbudowie

8.A. Organizacja odbioru prac budowlanych przy obiekce zabytkowym

1. Odbiór końcowy robót budowlanych przy obiektach zabytkowych może być przeprowadzony po całkowitym zakończeniu wszystkich prac.
2. Procedura odbioru końcowego rozpoczyna się od zgłoszenia przez wykonawcę gotowości do odbioru zrealizowanej inwestycji budowlanej w obiekcie zabytkowym.
3. Inwestor po zakończeniu prac powołuje komisję odbioru, w skład której wchodzą:
   – przedstawiciele inwestora,
   – eksperci,
   – przedstawiciele konserwatora zabytków,
   – wykonawca prac,
   – kierownik prac,
   – inspektor nadzoru.
4. Po powołaniu komisji odbioru, inwestor uzgadnia z wszystkimi zainteresowanymi termin odbioru prac (wyznacza datę i godzinę) oraz wskazuje miejsce odbioru prac. Inwestor wspólnie z wykonawcą przygotowuje obiekt i miejsce dla komisji, w celu wykonania przez nią przeglądu obiektu i umożliwienia pełnej oceny wykonanych prac, będących przedmiotem odbioru końcowego.
5. W trakcie odbioru prac budowlanych inwestor i wykonawca zobowiązani są do przedstawienia wymaganych dokumentów, takich jak: harmonogram prac, pozwolenia, świadectwa jakości, certyfikaty oraz dokumentację powykonawczą.
6. Z czynności wykonanych przy odbiorze końcowym zostaje sporządzony pisemny protokół, przy udziale wszystkich członków powołanej komisji. W protokole powinny być zapisy zawierające ogólną ocenę wykonanych prac, ich zgodność z umową i pozwoleniami oraz wszystkie inne ustalenia i zalecenia, dotyczące obiektu zabytkowego

7. Jeżeli w toku odbioru prac, komisja stwierdzi niezakończenie wszystkich robót lub wadliwe ich wykonanie, inwestor może odmówić odbioru robót w obiekcie zabytkowym z winy wykonawcy. Jeżeli komisja stwierdzi się, że wady nadają się do usunięcia, wykonawca zostaje wezwany do ich usunięcia w wyznaczonym terminie. Jeżeli wad nie można naprawić i usunąć w sposób trwały, ale nie zagrażają one strukturze obiektu, wykonawca może ponieść zarówno konsekwencje cywilne, jak również karne.

8.B. Dokumentacja końcowego odbioru prac budowlanych

1. Do odbioru końcowego inwestor powinien przygotować dokumenty:
   - umowę z wykonawcą,
   - dokumentację budowlaną i przyjęty harmonogram prac,
   - pozwolenie konserwatorskie i budowlane,
   - dokumentację powykonawczą,
   - świadectwa jakości, certyfikaty, atesty na zastosowane materiały budowlane.
2. Do odbioru końcowego wykonawca powinien przygotować dokumenty:
   - umowę z inwestorem,
   - dokumentację budowlaną i harmonogram prac,
   - dziennik budowy,
   - świadectwa jakości, certyfikaty, atesty na zastosowane materiały budowlane[1].

8.C. Wzór zawiadomienia o zakończeniu budowy

…….. Miejscowość, data
(inwestor)

……
(telefon kontaktowy)

Komenda Powiatowa / Miejska
Państwowej Straży Pożarnej
w ……..

ZAWIADOMIENIE[2]

[1] Materiał niepubl. z archiwum autorów.
[2] Materiał niepubl. z archiwum autorów.

Na podstawie art. 56 ustawy – Prawo budowlane (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2351 ze zm.) zawiadamiam o zakończeniu budowy:

……..

……..

(nazwa obiektu – inwestycji)

……..

……..

(adres)

……..

(nr działki budowlanej w obrębie nr)

i zamiarze przystąpienia do użytkowania.

Przedkładam zgodnie z właściwością, w celu zajęcia stanowiska w sprawie zgodności wykonania obiektu budowlanego z projektem budowlanym.

Dane o obiekcie zawarte w projekcie budowlanym:

wysokość obiektu [m]		powierzchnia całkowita [m^2]		kubatura [m^3]:	
kwalifikacja pożarowa (ZL (I-V), PM, IN)		gęstość obciążenia ogniowego (dla PM)			
liczba kondygnacji		w tym kondygnacji podziemnych			
przewidywana liczba osób w obiekcie		zagrożenie wybuchem		tak/nie*	
uzgodnienie projektu budowlanego przez rzeczoznawcę do spraw zabezpieczeń przeciwpożarowych				tak/nie*	
Informacja o uzyskanych odstępstwach od przepisów (m.in. data wydania i nr postanowienia KW PSP): …….. …….. ……..					
Informacja dotycząca garażu:	brak*	podziemny*	nadziemny*	otwarty*	zamknięty*
liczba kondygnacji		powierzchnia [m^2]:		liczba miejsc postojowych	

……

(podpis wnioskodawcy)

Załączniki:

1. Kserokopia decyzji pozwolenia na budowę*
2. Kserokopia oświadczenia kierownika budowy o zakończeniu budowy*
3. Pełnomocnictwo (w przypadku zastępstwa)*

* niepotrzebne skreślić

9.

Wzór protokołu odbioru robót budowlanych przy zabytku

Miejscowość, dnia ..... r.

Protokół
odbioru wykonanych robót budowlanych przy zabytku[1]

Obiekt: .....
.....
.....

Ogólny zakres prac przeprowadzonych w okresie od .....
do .....
.....
.....
.....
.....
.....

Realizacja robót budowlanych:
I. Kierownik budowy / inspektor nadzoru inwestorskiego oświadcza, że:
- dokonał zgłoszenia prac do odbioru wpisem do dziennika budowy z dnia .....
- złożył oświadczenie o zgodności wykonanych prac z projektem budowlanym, warunkami pozwolenia na budowę, ustaleniami, przepisami .....
.....

[1] Materiał niepubl.; archiwum autorów.

.....
.....
.....

– zgłaszał inwestorowi do sprawdzenia lub odbioru roboty podlegające zakryciu (zgłoszenie z dnia ..... sprawdzenie w dniu ....., odbiór w dniu .....).

II. Kierownik budowy/inspektor nadzoru inwestorskiego oświadczają, że prace przeprowadzono:
1. Zgodnie z projektem
2. Z zastosowaniem rozwiązań zamiennych w stosunku do przewidzianych w projekcie, nie odstępujących w sposób istotny od zatwierdzonego projektu lub warunków pozwoleń, które uzgodniono z projektantem i wojewódzkim konserwatorem zabytków (WKZ) i potwierdzonych przez inspektora nadzoru inwestorskiego (opis robót, rysunki),

.....
.....
.....
.....

Na podstawie oględzin obiektu:

.....
.....
.....
.....

dokonanych w dniu .....

z udziałem:

Przedstawicieli WKZ: .....
.....
.....

Przedstawicieli Inwestora: .....
.....
.....
.....

Inspektora nadzoru inwestorskiego: .....
.....
.....
.....

Wykonawców:

Kierownik robót budowlanych: .....
.....
.....
.....
.....
.....

stwierdza się, że prace polegające na: .....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

zostały wykonane zgodnie z pozwoleniem/konserwatorskim:
.....
.....

i podlegają odbiorowi pod względem konserwatorskim.

Z zastrzeżeniami (braki, usterki)
.....
.....
.....
.....

do usunięcia w terminie: .....
.....
.....

Uwagi dodatkowe .....

.....

.....

.....

Na tym protokół zakończono i podpisano

.....

.....

.....

....

....

10.

Procedury badań konserwatorskich przy zabytkach ruchomych i nieruchomych

10.A. Zabytki ruchome

Przy zabytkach ruchomych prowadzi się badania konserwatorskie, które w świetle art. 3 pkt 9 ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[1] *(dalej: u.o.z.o.z.)*, mają na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac konserwatorskich lub restauratorskich. Prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. wymaga uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Tryb i sposób wydawania pozwolenia szczegółowo reguluje rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2.08.2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na listę skarbów dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków[2] *(dalej: rozporządzenie MKiDN z 2018 r.)*.

Kierować pracami albo badaniami, albo samodzielnie je wykonywać powinna osoba spełniająca wymagania, o których mowa odpowiednio w art. 37a ust. 1 i 2, art. 37b ust. 1 i 3 albo art. 37d ust. 1 u.o.z.o.z.

Wojewódzki konserwator zabytków w czasie uzgodnionym z właścicielem lub posiadaczem przedmiotu będącego zabytkiem lub posiadającego cechy zabytku może prowadzić badania tego przedmiotu w miejscu, w którym przedmiot ten się znajduje. W przypadku odmowy udostępnienia przedmiotu albo

[1] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.

[2] Dz.U. z 2018 r. poz. 1609 ze zm.

zabytku wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję nakazującą jego udostępnienie na czas niezbędny do wykonania badań, jednak nie dłuższy niż 3 miesiące od dnia, w którym decyzja stała się ostateczna. Za szkody wyrządzone w związku z badaniami, właścicielowi przysługuje odszkodowanie na zasadach określonych w Kodeksie cywilnym[3].

10.B. Zabytki nieruchome

Przy zabytkach nieruchomych mogą być prowadzone dwa rodzaje badań: badania konserwatorskie i badania architektoniczne. Badania konserwatorskie, w świetle art. 3 pkt 9 ustawy u.o.z.o.z. mają na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich. Z kolei badania architektoniczne, w myśl art. 3 pkt 10 u.o.z.o.z., to działania ingerujące w substancję zabytku, w celu rozpoznania i udokumentowania pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenia zakresu jego kolejnych przekształceń. Prowadzenie badań konserwatorskich lub badań architektonicznych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3 i 4 u.o.z.o.z. wymaga uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Tryb i sposób wydawania przedmiotowych pozwoleń reguluje wspomniane rozporządzenie MKiDN z 2018 r. Kierować pracami albo badaniami, albo samodzielnie je wykonywać może osoba spełniającą wymagania, o których mowa odpowiednio w art. 37a ust. 1 i 2, art. 37b ust. 1 i 3 albo art. 37d ust. 1 u.o.z.o.z.

Szczególną regulację w zakresie prowadzenia badań przy zabytkach nieruchomych zawiera art. 30 u.o.z.o.z., który ustanawia prawny obowiązek udostępnienia przez właściciela lub posiadacza zabytku nieruchomego bądź nieruchomości o cechach zabytku, wykonawcy badań tego zabytku bądź nieruchomości, w celu ich przeprowadzenia. W przypadku odmowy udostępnienia zabytku nieruchomego bądź nieruchomości, wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję nakazującą właścicielowi lub posiadaczowi udostępnienie tego zabytku bądź nieruchomości, na czas niezbędny do przeprowadzenia badań, jednak nie dłuższy niż 3 miesiące od dnia, w którym decyzja stała się ostateczna. Za szkody wyrządzone w związku z prowadzeniem powyższych badań, właścicielowi przysługuje odszkodowanie na zasadach określonych w Kodeksie cywilnym.

[3] Ustawa z 23.04.1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.).

11.

Przesłanki do zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa

11.A. Osoby uprawnione do złożenia zawiadomienia

Do złożenia zawiadomienia o przestępstwie uprawniona jest każda osoba, która posiada informację o popełnieniu przestępstwa. Jeżeli zawiadamiający nie włada językiem polskim, protokół zostaje sporządzony z udziałem tłumacza. Jeżeli zawiadamiający jest osobą głuchą lub niemą, czynności zostaną przeprowadzone z udziałem biegłego sądowego o adekwatnej specjalności.

Zasady złożenia zawiadomienia o przestępstwie są jednakowe w odniesieniu do dzieci, jak osób dorosłych. Każde zawiadomienie o przestępstwie obliguje Policję do podjęcia stosownych czynności służbowych. Osoba małoletnia uczestniczy w czynnościach procesowych na identycznych zasadach, jak osoba dorosła (może składać zeznania w charakterze świadka), lecz inaczej będzie wyglądać kwestia odpowiedzialności karnej za ewentualne nieprawidłowości, związane z zawiadomieniem o popełnieniu przestępstwa. Zgodnie z procedurą karną, osoba powyżej 17 roku życia składająca zawiadomienie o przestępstwie, jest informowana o odpowiedzialności karnej za zawiadomienie o niepopełnionym przestępstwie, za fałszywe oskarżenie oraz za składanie fałszywych zeznań (art. 238, art. 234 i art. 233 kodeksu karnego[1]). W stosunku do zawiadamiających małoletnich, procedura jest następująca:

- osoby poniżej 13 roku życia informuje się, że zobowiązane są mówić prawdę,
- osoby w przedziale wiekowym od 13 do 17 lat uprzedza się o treści ww. artykułów k.k. oraz o możliwości zastosowania wobec nich środków przewidzianych w przepisach o postępowaniu w sprawach nieletnich w przypadku świadomego naruszenia tych przepisów i popełnienia czynu karalnego,
- osoby, które ukończyły 17 lat są traktowane jak osoby dorosłe.

[1] Ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2345); *dalej: k.k.*

11.B. Osoby mające obowiązek złożenia zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa

Procedura karna nakłada obowiązek zawiadomienia organów ścigania o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu. W tym celu w kodeksie postępowania karnego został wprowadzony zapis, dotyczący społecznego obowiązku zawiadomienia o przestępstwie (art. 304 k.p.k.[2]). Zgodnie z tym artykułem, każdy kto dowiedział się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma obowiązek zawiadomić o tym fakcie organy dochodzeniowo-śledcze (prokuraturę lub policję). Oznacza to, że nie tylko pokrzywdzony lub świadek przestępstwa, ale również każda osoba dysponująca informacjami na temat popełnienia przestępstwa powinna zawiadomić o tym fakcie organy ścigania. Jednocześnie przepisy nie przewidują kary za niedopełnienie wymienionego obowiązku, odwołując się wyłącznie do właściwych postaw społecznych w demokratycznym państwie prawa, dzięki którym popełnione przestępstwa nie pozostają anonimowe, a ich sprawcy nie pozostają bezkarnymi. Wyjątkiem od tej zasady jest prawny obowiązek zawiadomienia organów ścigania w przypadku posiadania rzetelnej informacji o przestępstwie, w przypadku wybranych, szczególnie groźnych kategorii przestępstw, określonych w art. 240 k.k. Są to: ludobójstwo, zamach stanu, szpiegostwo, zamach na życie prezydenta, zabójstwo, porwanie statku powietrznego lub wodnego, wzięcie zakładnika oraz przestępstwa o charakterze terrorystycznym.

Obowiązek zawiadomienia organów ścigania w przypadku posiadania wiedzy na temat popełnienia przestępstwa ściganego z urzędu, ciąży na instytucjach państwowych i samorządowych, które dowiedziały się o przestępstwie w związku ze swoją działalnością. Zobowiązane są one wówczas poczynić niezbędne działania w celu niezwłocznego powiadomienia organów powołanych do ścigania przestępstw o zaistniałym przestępstwie.

11.C. Formy zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa

Istnieje wiele możliwości zawiadomienia (np. Policji) o uzasadnionym podejrzeniu popełnienia przestępstwa:

– telefonicznie (anonimowo) – jeżeli osoba posiada informację o przestępstwie lub dysponuje wiedzą mogącą przyczynić się do jego wykrycia, a jednocześnie pragnie pozostać anonimowa,

[2] Ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 534 ze zm.); *dalej: k.p.k.*

– telefonicznie z podaniem swoich danych osobowych,
– pisemnie (anonimowo),
– pisemnie z podaniem swoich danych osobowych,
– elektronicznie (anonimowo),
– elektronicznie z podaniem swoich danych osobowych,
– osobiście w jednostce Policji.

Zawiadomienie o przestępstwie powinno zawierać jak najwięcej merytorycznych informacji. Jeśli zawiadomienie złożono na piśmie i niedokładnie przedstawiono okoliczności popełnienia przestępstwa, osoba która założyła zawiadomienie może zostać wezwana do złożenia zeznań w charakterze świadka. Jeśli zgłaszający woli złożyć zawiadomienie o przestępstwie listownie powinien pamiętać, że musi ono spełniać wymogi pisma procesowego, co wynika z art. 119 k.p.k., co znaczy, że powinno zawierać:
– znaczenie organu, do którego jest skierowane (wraz z adresem),
– dane personalne oraz adres wnoszącego pismo,
– opis sprawy, której dotyczy zawiadomienie,
– datę i podpis składającego zawiadomienie.

Jeżeli zgłaszający stawi się osobiście w jednostce Policji, wówczas zostanie przesłuchany w charakterze świadka, a jeśli jest pokrzywdzonym zostanie jednocześnie pouczony o przysługujących mu uprawnieniach oraz o obowiązkach.

11.D. Miejsce złożenia zawiadomienia

Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa ma obowiązek przyjąć każda jednostka Policji, każdy komisariat i komenda Miejska/Powiatowa/Wojewódzka Policji, sporządzając protokół przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie. Sprawę prowadziła będzie wówczas jednostka Policji, na terenie działania której zaistniało przestępstwo. Jeżeli jest to możliwe, najlepiej zgłosić się do jednostki Policji, na terenie której zaistniało przestępstwo. Jeżeli z różnych przyczyn nie jest to możliwe, zawiadomienie należy złożyć jak najszybciej w najbliższej jednostce Policji.

11.E. Prawa przysługujące w związku ze złożeniem zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa

Od momentu, w którym złożono zawiadomienie o przestępstwie, zgłaszającemu przysługują określone prawa. Jeżeli nie jest pokrzywdzonym przestępstwem, o którym zawiadomił, jego prawa są ograniczone. Sprowadzają się głownie do poinformowania o wydanych rozstrzygnięciach, jak decyzji

o wszczęciu postępowania przygotowawczego, decyzji o odmowie wszczęcia albo o umorzeniu postępowania. Jeżeli zgłaszający jest pokrzywdzonym albo w wyniku popełnienia przestępstwa doszło do naruszenia jego praw, przysługuje mu prawo złożenie zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego.

Jeżeli zgłaszający jest jednocześnie pokrzywdzonym, podczas sporządzania protokołu przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie otrzymuje dokument pt. „Pouczenie pokrzywdzonego o podstawowych uprawnieniach i obowiązkach".

Zgodnie z obowiązującymi przepisami, za pokrzywdzonego uznaje się:

a) osobę fizyczną (każdego człowieka),
b) osobę prawną (Skarb Państwa oraz jednostki organizacyjne, które z mocy przepisów szczególnych uzyskały osobowość prawną, np. przedsiębiorstwa państwowe, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjne, spółdzielnie, fundacje),
c) instytucję państwową, samorządową lub społeczną.

Na podstawie art. 299 k.p.k., pokrzywdzony jest stroną w postępowaniu przygotowawczym. Jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni, osobą ubezwłasnowolniona całkowicie lub częściowo, jego prawa wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą opieką pokrzywdzony pozostaje (art. 51 k.p.k.). Warunkiem uzyskania pełnej zdolności do czynności prawnych, pozwalającej na samodzielne działanie we własnym imieniu w toku postępowania karnego, jest ukończenie 18 roku życia. Jeżeli przestępstwo zostało popełnione na szkodę osoby małoletniej, jest ona reprezentowana przez jednego z rodziców, kuratora lub opiekuna (czyli przedstawiciela ustawowego) albo przez osobę, pod której stałą opieką pozostaje (np. osoba, której sąd opiekuńczy powierzył wychowanie małoletniego). Ubezwłasnowolnienie (całkowite lub częściowe) może być orzeczone przez sąd z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych. W celu właściwego zabezpieczenia interesów wymienionych osób ustawodawca określił konieczność ich reprezentacji przez przedstawiciela ustawowego (dla ubezwłasnowolnionego całkowicie jest to opiekun, zaś dla ubezwłasnowolnionego częściowo kurator). Jeżeli pokrzywdzonym jest osoba nieporadna, która ze względu na wiek lub stan zdrowia nie jest w stanie w sposób pełny realizować przysługujących jej uprawnień, to prawa te może wykonywać osoba, pod której opieką pokrzywdzony pozostaje (art. 51 k.p.k.). Może to być osoba najbliższa, którą definiuje art. 115 § 11 k.k., zgodnie z którym do kręgu osób najbliższych należą:

– małżonkowie,

– wstępni (rodziców, dziadków, pradziadków itd.),
– zstępni (dzieci, wnuki, prawnuki itd.),
– rodzeństwo (w tym także przyrodnie),
– powinowaci w tej samej linii lub stopniu (ojczyma, macochę, zięcia, synową, pasierba, pasierbicę),
– osoby pozostające w stosunku przysposobienia oraz ich małżonkowie (dzieci adoptowane, rodziców adopcyjnych),
– osoby pozostające we wspólnym pożyciu (konkubent, konkubina).

11.F. Obowiązki związane ze złożeniem zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa

Jeżeli złożono zawiadomienie o przestępstwie, zgłaszający zobowiązany jest do realizacji określonych procesowo obowiązków, których będzie miał więcej w przypadku, gdy jednocześnie będzie pokrzywdzonym i świadkiem przestępstwa. Zgodnie z obowiązującymi regulacjami świadek ma obowiązek stawić się na każde wezwanie organu prowadzącego postępowanie (art. 177 k.p.k.).

Na świadka, który bez usprawiedliwienia nie stawił się na wezwanie organu prowadzącego postępowanie albo bez zezwolenia tego organu oddalił się z miejsca czynności przed jej zakończeniem, lub bezpodstawnie uchyla się od złożenia zeznań, może być nałożona kara pieniężna w wysokości do 10.000 złotych, a ponadto zarządzone jego zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie (art. 285 k.p.k.).

Jeżeli karalność czynu może zależeć od stanu zdrowia pokrzywdzonego, nie może on sprzeciwić się oględzinom ciała i badaniom lekarskim niezwiązanym z zabiegiem chirurgicznym lub obserwacją w zakładzie leczniczym (art. 192 § 1 k.p.k.). W przypadku zaistnienia wątpliwości co do stanu psychicznego pokrzywdzonego, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego spostrzeżeń, sąd lub prokurator może zarządzić jego przesłuchanie z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa (art. 192 k.p.k.).

W celu ograniczenia liczby osób podejrzanych lub ustalenia wartości dowodowej ujawnionych śladów, od pokrzywdzonego można pobrać odciski daktyloskopijne, wymazy śluzówki, włosy, ślinę, próby pisma, wykonać fotografię lub dokonać zapisu głosu (art. 192a k.p.k.).

Pokrzywdzony, który przebywa za granicą ma obowiązek wskazać adresata dla doręczeń w kraju, lub osobę upoważnioną do odbioru korespondencji. W przypadku braku realizacji wymienionego obowiązku, korespondencja będzie kierowa na ostatnio znany/wskazany adres w kraju albo jeżeli

takiego adresu nie ma, będzie załączone do akt sprawy i uznana za doręczoną (art. 138 k.p.k.).

11.G. Odpowiedzialność karna zgłaszającego

Przed złożeniem zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa zgłaszający każdorazowo pouczany jest o treści dwóch przepisów, czyli art. 238 k.k., przewidującego odpowiedzialność karną za zawiadomienie o niepopełnionym przestępstwie oraz art. 234 k.k., który określa odpowiedzialność karną za fałszywe oskarżenie innej osoby o popełnienie przestępstwa.

Jeżeli zawiadomienie o przestępstwie ma formę protokolarną, zawiadamiający składa zeznania jako świadek, pouczony również zostaje o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań lub zatajenie prawdy (art. 233 k.k.).

Zgłaszający nie ponosi odpowiedzialności karnej wtedy, jeśli jego zawiadomienie o przestępstwie lub fałszywe oskarżenie innej osoby wynikało z błędnego przekonania, które powziął na podstawie okoliczności zdarzenia (błędne przekonanie co do zaistnienia przestępstwa lub co do jego sprawcy).

12.

Plan obrony cywilnej – elementy składowe

Plan Obrony Cywilnej (OC) jest jednym z podstawowych dokumentów z zakresu obrony cywilnej w Polsce, opracowywany w celu ustalenia i przygotowania przedsięwzięć organizacyjnych i rzeczowych obrony cywilnej na okres zewnętrznego zagrożenia państwa i wojny. Plany OC sporządzane są przez organy administracji rządowej i samorządowej, jednostki organizacyjne, instytucje oraz podmioty gospodarcze, na których ciąży obowiązek przygotowania i realizacji zadań obrony cywilnej.

Plan obrony cywilnej składa się z następujących elementów[1]:

A. Ocena zagrożenia i zamiar realizacji działania.
   1. Ogólna charakterystyka jednostki.
   2. Wnioski z oceny zagrożenia.
   3. Przewidywane straty wśród pracowników.
   4. Cel działania i zamiar prowadzenia akcji ratunkowej.
   5 Zestawienie formacji obrony cywilnej.
   6. Zestawienie sił współdziałających.
   7. Podział sił i środków na rejony działania.
   8. Schemat łączności kierowania i współdziałania.
   9. Plan alarmowania formacji OC.

B. Plan ewakuacji (przyjęcia) ludności.
   1. Cele i zamiar prowadzenia ewakuacji.
   2. Wykaz osób kierujących procesem ewakuacji.
   3. Plan alarmowania członków zespołu kierowania ewakuacją.
   4. Schemat łączności kierowania ewakuacją.
   5. Sposób powiadamiania pracowników o rozpoczęciu ewakuacji.
   6. Trasy ewakuacji.

[1] Opracowano na podstawie Wytycznych Szefa Obrony Cywilnej Kraju z 21.12.2011 r. w sprawie zasad opracowania planu obrony cywilnej województw, powiatów i gmin, a także w oparciu o materiały niepublikowane z archiwum K. Kociołka.

C. Plan zabezpieczenia logistycznego działań obrony cywilnej.
   1. Wykaz budowli ochronnych.
   2. Harmonogram uzupełniania potrzeb w zakresie budownictwa ochronnego.
   3. Wykaz obiektów gospodarki rolno-hodowlanej i żywnościowej podlegającej ochronie przed skażeniami.
   4. Zestawienie potrzeb oraz plan zabezpieczenia w wodę.
   5. Wykaz zapasów środków niezbędnych do przetrwania ludności i określenie zasad ich dystrybucji.
   6. Możliwości bazy szpitalnej i zastępczych miejsc szpitalnych.
   7. Możliwości doraźnego zakwaterowania ludności.
   8. Wykaz urządzeń specjalnych z podaniem ich możliwości oraz zabezpieczenia w środki chemiczne.
   9. Stan zabezpieczenia jednostek organizacyjnych obrony cywilnej w sprzęt i materiały oraz plan jego uzupełniania.
   10. Stan zabezpieczenia ludności w indywidualne środki ochrony przed skażeniami oraz plan jego uzupełniania.
   11. Wykaz punktów dystrybucji i sprzedaży indywidualnych środków ochrony przed skażeniami.
   12. Zestawienie sił i środków dla zaspokojenia potrzeb w zakresie ochrony dóbr kultury.
   13. Terminy i sposób realizacji przedsięwzięć związanych z zaciemnianiem i wygaszaniem oświetlenia.
   14. Inne dokumenty opracowywane według potrzeb.

D. Plan działania obrony cywilnej w procesie osiągania wyższych stanów gotowości obronnej.
   1. Charakterystyka stanów gotowości obronnej.
   2. Ogólny harmonogram osiągania wyższych stanów gotowości obronnej w obronie cywilnej.
   3. Czynności zespołu kierowania obroną cywilną w czasie osiągania wyższych stanów gotowości obronnej.
   4. Zakres i harmonogram realizacji zadań przewidzianych dla obrony cywilnej w okresie osiągania wyższych stanów gotowości obronnej.
   5. Podział stanu osobowego zespołu kierowania obroną cywilną na stanowiska określone w strukturach organizacyjnych czasu wojny
   6. Struktura kierowania obroną cywilną podczas osiągania wyższych stanów gotowości obronnej (schemat).
   7. Podział środków transportowych zespołu kierowania.
   8. Plan powiadamiania zespołu kierowania.
   9. Obowiązki osób funkcyjnych zespołu kierowania.

10 Plan łączności, a w nim:
   a) schemat łączności kierowania;
   b) schemat łączności współdziałania;
   c) tabela adresów i kryptonimów abonentów radiowych, radiotelefonicznych i telefonicznych;
   d) zestawienie sił i środków łączności.
11. Inne dokumenty opracowywane według potrzeb.

13.

Plan zarządzania kryzysowego – elementy

Plan zarządzenia kryzysowego składa się z następujących elementów[1]:

1) plan główny zawierający:
   a) charakterystykę zagrożeń oraz ocenę ryzyka ich wystąpienia, w tym dotyczących infrastruktury krytycznej, oraz mapy ryzyka i mapy zagrożeń,
   b) zadania i obowiązki uczestników zarządzania kryzysowego w formie siatki bezpieczeństwa,
   c) zestawienie sił i środków planowanych do wykorzystania w sytuacjach kryzysowych,
   d) zadania określone planami działań krótkoterminowych, o których mowa w art. 92 ustawy z 27.04.2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2020 r. poz. 1219, 1378 i 1565);
2) zespół przedsięwzięć na wypadek sytuacji kryzysowych, a w tym:
   a) zadania w zakresie monitorowania zagrożeń,
   b) tryb uruchamiania niezbędnych sił i środków, uczestniczących w realizacji planowanych przedsięwzięć na wypadek sytuacji kryzysowej,
   c) procedury reagowania kryzysowego, określające sposób postępowania w sytuacjach kryzysowych,
   d) współdziałanie między siłami, o których mowa w lit. b;
3) załączniki funkcjonalne planu głównego określające:
   a) procedury realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego, w tym związane z ochroną infrastruktury krytycznej,
   b) organizację łączności,
   c) organizację systemu monitorowania zagrożeń, ostrzegania i alarmowania,
   d) zasady informowania ludności o zagrożeniach i sposobach postępowania na wypadek zagrożeń,

[1] Opracowano na podstawie ustawy z 26.04.2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1856 ze zm.).

e) organizację ewakuacji z obszarów zagrożonych,
f) organizację ratownictwa, opieki medycznej, pomocy społecznej oraz pomocy psychologicznej,
g) organizację ochrony przed zagrożeniami charakterystycznymi dla danego obszaru,
h) wykaz zawartych umów i porozumień związanych z realizacją zadań zawartych w planie zarządzania kryzysowego,
i) zasady oraz tryb oceniania i dokumentowania szkód,
j) procedury uruchamiania rezerw państwowych,
k) wykaz infrastruktury krytycznej znajdującej się odpowiednio na terenie województwa, powiatu lub gminy, objętej planem zarządzania kryzysowego,
l) priorytety w zakresie ochrony oraz odtwarzania infrastruktury krytycznej.

Plany zarządzania kryzysowego podlegają systematycznej aktualizacji, a cykl planowania nie może być dłuższy niż dwa lata.

Cykl planowania realizują właściwe organy administracji publicznej oraz podmioty przewidywane do realizacji przedsięwzięć określonych w planie zarządzania kryzysowego, w zakresie ich dotyczącym.

Zgodnie z art. 5. ust. 5. ustawy z 26.04.2007 r. o zarządzaniu kryzysowym „plany zarządzania kryzysowego uzgadnia się z kierownikami jednostek organizacyjnych, w zakresie ich dotyczącym, planowanych do wykorzystania przy realizacji przedsięwzięć określonych w planie".

14.

Rodzaje alarmów, sygnały alarmowe i komunikaty ostrzegawcze

Tabela 12. Rodzaje alarmów, sygnały alarmowe

Lp.	Rodzaj alarmu	Sposób ogłoszenia alarmów		
		Akustyczny system alarmowy	Środki masowego przekazu	Wizualny sygnał alarmowy
1	Ogłoszenie alarmu	Sygnał akustyczny – modulowany dźwięk syreny w okresie 3 minut	Powtarzana trzykrotnie zapowiedź słowna: Uwaga! Uwaga! Uwaga! Ogłaszam alarm (podać przyczynę, rodzaj alarmu itp.) ..... dla	Znak żółty w kształcie trójkąta lub, w uzasadnionych przypadkach, innej figury geometrycznej
2	Odwołanie alarmu	Sygnał akustyczny – ciągły dźwięk syreny w okresie 3 minut	Powtarzana trzykrotnie zapowiedź słowna: Uwaga! Uwaga! Uwaga! Odwołuję alarm (podać przyczynę, rodzaj alarmu itp.) ..... dla	

Źródło: Załącznik 1 do Rozporządzenia Rady Ministrów z 7.01.2013 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach (Dz.U. z 2013 r. poz. 96).

Tabela 13. Komunikaty ostrzegawcze

Lp.	Rodzaj komunikatu	Sposób ogłoszenia komunikatu		Sposób odwołania komunikatu	
		Akustyczny system alarmowy	Środki masowego przekazu	Akustyczny system alarmowy	Środki masowego przekazu
1	Uprzedzenie o zagrożeniu skażeniami		Powtarzana trzykrotnie zapowiedź słowna: Uwaga! Uwaga! Osoby znajdujące się na terenie ..... około godz. ..... min. ..... może nastąpić skażenie ..... (podać rodzaj skażenia) w kierunku ..... (podać kierunek)		Powtarzana trzykrotnie zapowiedź słowna: Uwaga! Uwaga! Odwołuję uprzedzenie o zagrożeniu ..... (podać rodzaj skażenia) dla .....
2	Uprzedzenie o zagrożeniu zakażeniami		Formę i treść komunikatu uprzedzenia o zagrożeniu zakażeniami ustalają organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej		Powtarzana trzykrotnie zapowiedź słowna: Uwaga! Uwaga! Odwołuję uprzedzenie o zagrożeniu ..... (podać rodzaj skażenia) dla .....
3	Uprzedzenie o klęskach żywiołowych i zagrożeniu środowiska		Powtarzana trzykrotnie zapowiedź słowna: Informacja o zagrożeniu i sposobie postępowania mieszkańców ..... (podać rodzaj zagrożenia, spodziewany czas wystąpienia i wytyczne dla mieszkańców)		Powtarzana trzykrotnie zapowiedź słowna: Uwaga! Uwaga! Odwołuję uprzedzenie o zagrożeniu ..... (podać rodzaj klęski) dla .....

Źródło: Załącznik 1 do Rozporządzenia Rady Ministrów z 7.01.2013 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach (Dz.U. z 2013 r. poz. 96).

15.

Zagrożenia dla dóbr kultury

Tabela 14. Czynniki zagrażające dobrom kultury[1]

Zagrożenia naturalne	**Katastrofy i awarie techniczne**
• Temperatura. • Słońce. • Ogień. • Woda. • Mikroorganizmy. • Rośliny. • Zwierzęta. • Sól. • Wiatr. • Kwaśne deszcze. • Zanieczyszczenie wody i powietrza. • Katastrofy naturalne. • Naturalne starzenie się obiektów.	• Katastrofy techniczne. • Katastrofy komunikacyjne. • Katastrofy budowlane. • Awarie urządzeń infrastruktury technicznej. • Katastrofy górnicze. • Awaria sieci elektrotechnicznej. • Awaria sieci ciepłowniczej. • Awaria sieci gazowej. • Awaria sieci Internet. • Awaria sieci telekomunikacyjnej. • Awaria sieci wodno-kanalizacyjnej. • Zawodność systemu ostrzegania.
Sfera bezpieczeństwa i porządku publicznego	**Zagrożenia w sytuacji kryzysowej**
• Strajki. • Blokady dróg. • Okupacje budynków. • Kradzieże i zniszczenia, uszkodzenia. • Pożary. • Podpalenia. • Wydarzenia plenerowe i imprezy masowe. • Demonstracje. • Zamieszki.	• Pożar. • Powódź. • Katastrofa budowlana. • Awaria techniczna.

[1] Wskazane w tabeli zagrożenia nie stanowią katalogu zamkniętego, a są jedynie przykładami wskazanymi przez autorów w poszczególnych dziedzinach funkcjonowania państwa i człowieka.

Nieświadoma działalności człowieka	**Świadoma działalność człowieka**
• Rolnictwo. • Traktowanie dawnych budowli jako materiału budowlanego. • Nieodpowiednie warunki przechowywania. • Brak właściwej legislacji. • Niewystarczające wykształcenie i doświadczenie osób zajmujących się dobrami kultury. • Niedostateczny lub system zabezpieczeń.	• Działania inwestycyjne. • Niewłaściwe prowadzenie badań naukowych. • Spowodowanie katastrofy budowlanej. • Niezgodna ze sztuką renowacja i konserwacja. • Przemyt i handel na czarnym rynku. • Zmiana funkcji obiektu zabytkowego. • Niekontrolowana turystyka. • Obojętność społeczna. • Przypadkowe lub celowe zniszczenia/ uszkodzenia mechaniczne. • Wandalizm. • Uszkodzenia spowodowane małym obiektem latającym (dron).
Zagrożenia w konflikcie zbrojnym	**Zagrożenia w cyberprzestrzeni**
• Zniszczenia mechaniczne – w wyniku bezpośredniego ataku bombami lotniczymi, rakietami burzącymi, pociskami moździerzowymi czy artyleryjskimi, ładunkami wybuchowymi, ogniem z ciężkiej broni maszynowej. • Zniszczenia powstałe w wyniku wstrząsów lub drgań sejsmicznych, podmuchów wiatrów, zawirowań powietrza. • Tworzenie baz wojskowych/magazynów broni na obszarach/w sąsiedztwie zabytków. • Miny lub niewybuchy na terenach archeologicznych oraz w otoczeniu zabytków. • Pozostałości po prowadzonych działaniach zbrojnych, niewybuchy i niewypały. • Uszkodzenia wynikłe z prowadzenia walk ulicznych, pociski broni maszynowej. • Świadome zniszczenia, uszkodzenia, kradzieże zabytków. • Zniszczenia spowodowane pożarem na skutek działania pocisków i bomb zapalających, podpalenia bezpośredniego lub wynikające z uszkodzeń instalacji wewnętrznych. • Zniszczenia i uszkodzenia powstałe w wyniku działania broni chemicznej (gazy) i termojądrowej.	• Szpiegostwo komputerowe. • Ataki z użyciem szkodliwego oprogra mowania (malware, wirusy, robaki itp.). • Kradzieże tożsamości. • Kradzieże (wyłudzenia), modyfikacje bądź niszczenie danych. • Blokowanie dostępu do usług (mail bomb, DoS oraz DDoS19). • Spam (niechciane lub niepotrzebne wiadomości elektroniczne). • ataki socjotechniczne (np. *phishing*, czyli wyłudzanie poufnych informacji przez podszywanie się pod godną zaufania osobę lub instytucję). • *Cryptojacking* • *Ransomware* w chmurze. • Ataki skonstruowane w oparciu o sztuczną inteligencję. • Ataki IoT (Internet rzeczy).

Terroryzm	Zagrożenia klimatyczne
• Podłożenie ładunku wybuchowego • Wzięcie zakładników spośród osób obecnych w obiekcie lub pracowników podczas organizowanych wydarzeń • Zajęcie budynku połączone z kradzieżą cennych przedmiotów. • Rozpylenie substancji chemicznej lub biologicznej wewnątrz obiektu. • Zatrucie wody lub żywności. • Uszkodzenie instalacji. • Użycie broni palnej. • Pozorowany terroryzm, rozumiany jako zgłoszenie telefoniczne np. o podłożeniu bomby. • Wysłanie przesyłki (listu lub paczki), zawierającej środek chemiczny. • Atak z wykorzystaniem małego obiektu latającego (dron). • Atak „samotnego wilka".	• Silne wichury i burze. • Ekstremalne temperatury. • Skoki temperatur. • Tornada.
Zagrożenia epidemiologiczne	
• Pandemia. • Epidemia.	

Źródło: oprac. własne autorów

16.

Czyny zabronione przeciwko dobrom kultury

Tabela 15. Czyny przeciwko dobrom kultury

Kodeks karny z 6.06.1997 r.[1]	**Ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**[2]
• Kradzież rzeczy ruchomej (art. 278) • Kradzież szczególnie zuchwała (art. 278a) • Kradzież z włamaniem (art. 279) • Rozbój (kradzież z użyciem przemocy) (art. 280) • Kradzież rozbójnicza (art. 281) • Wymuszenie rozbójnicze (art. 282) • Przywłaszczenie cudzej rzeczy ruchomej (art. 284) • Oszustwo - doprowadzenie do niekorzystnego rozporządzenia mieniem (art. 286 § 1), • Zniszczenie lub uszkodzenie cudzej rzeczy (art. 288) • Zabór pojazdu (art. 289) • Paserstwo (art. 291) • Paserstwo nieumyślne (art. 292) • Przestępstwa przeciwko dobrom kultury na terenie okupowanym lub na którym toczą się działania zbrojne (art. 125) • Używanie w czasie działań zbrojnych niezgodnie z prawem znaku ochrony zabytków (art. 126)	• Uszkodzenie lub niszczenie zabytku (art. 108) • Wywiezienie zabytku bez zezwolenia lub nieprzywiezienie go w terminie udzielonego pozwolenia (art. 109) • Fałszowanie zabytku (art. 109a) i wprowadzenie go do obrotu (art. 109b) • Niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed uszkodzeniem, zniszczeniem, zaginięciem lub kradzieżą, gdy się jest jego właścicielem lub posiadaczem (art. 110) • Niepowiadomienie właściwego urzędu o dokonanym odkryciu zabytku (art. 115) lub zabytku archeologicznego (art. 116) • Umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic lub urządzeń reklamowych (art. 118)
Ustawa z 21.11.1996 r. o muzeach[3]	**Ustawa z 27.06.1997 r. o bibliotekach**[4]
• Nielegalny wywóz muzealium za granicę (art. 34a. ust. 1-2)	• Wywiezienie za granicę materiału bibliotecznego, który nie jest zabytkiem (art. 29a)

[1] T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.
[2] T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.
[3] T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 902 ze zm.
[4] T.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1479.

ustawa z 14.07.1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach[1]	ustawa z 25.05.2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury[2]
• Uszkodzenie lub niszczenie materiałów archiwalnych posiadanych pod opieką (art. 52) • Nielegalne wywiezienie archiwaliów za granicę (art. 53) • Zbycie, pomoc w zbyciu lub nabyciu materiałów archiwalnych wchodzących w skład narodowego zasoby archiwalnego (art. 54)	• Utrudnianie postępowania o zwrot zagranicznego narodowego dobra kultury (art. 52)

Źródło: oprac. własne autorów na podstawie wskazanych ustaw

[5] T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 164.

[6] T.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1591.

17.

Formy zabezpieczenia zabytków

Tabela 16. Formy zabezpieczenia zabytków

Formy zabezpieczenia zabytków nieruchomych	Zabezpieczenie mechaniczne, techniczne i fizyczne obiektu oraz jego elementów otoczenia
Formy zabezpieczenia zabytków ruchomych	Zabezpieczenie przez zniszczeniem lub uszkodzeniem za pomocą dostosowanych do rodzaju zagrożenia metod i środków
	Przeniesienie do innych pomieszczeń na terenie jednostki, np. na wyższe piętro (w przypadku powodzi, zalania) lub do innego budynku stanowiącego część -tego samego obiektu (w przypadku katastrofy budowlanej)
	Relokacja do innych lokalizacji na terenie miasta lub w jego okolicach z czym wiąże się organizacja transportu obiektów w sposób zgodny z obowiązującym prawem i dobrymi praktykami
	Zorganizowanie stałego dozoru w miejscu przechowywania
	Przekazywanie prywatnych kolekcji lub obiektów przez właścicieli do publicznych jednostek – na przechowanie (okresowe) – w czasie trwającego lub zbliżającego się zagrożenia
	Ewakuowanie poza granice państwa, na mocy postanowień Konwencji haskiej z 1954 r. w razie zagrażającego konfliktu zbrojnego w sytuacji, gdy odpowiednie zabezpieczenie ich w kraju nie jest możliwe

Źródło: oprac. własne autorów na podstawie Rozporządzenia Ministra Kultury z 25.08.2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153)

18.

Wykaz państw, które ratyfikowały konwencję haską z 1954 r. i jej protokoły dodatkowe

Tabela 17. Stan ratyfikacji Konwencji haskiej i jej Protokołów dodatkowych

I grupa państw

Państwo	Konwencja haska z 1954 r.	I Protokół	II Protokół
Andora	–	–	–
Austria	25/03/1964	25/03/1964	01/03/2002
Belgia	16/09/1960	16/09/1960	13/10/2010
Canada	11/12/1998	29/11/2005	29/11/2005
Cypr	09/09/1964	09/09/1964	16/05/2001
Dania	26/03/2003	26/03/2003	05/09/2018
Finlandia	16/09/1994	16/09/1994	27/08/2004
France	07/06/1957	07/06/1957	20/03/2017
Niemcy	11/08/1967	11/08/1967	25/11/2009
Grecja	09/02/1981	09/02/1981	20/04/2005
Monako	10/12/1957	10/12/1957	–
Holandia	14/10/1958	14/10/1958	30/01/2007
Norwegia	19/09/1961	19/09/1961	05/09/2016
Portugalia	04/08/2000	18/02/2005	09/04/2018
San Marino	09/02/1956	09/02/1956	–
Hiszpania	07/07/1960	26/06/1992	06/07/2001
Szwecja	22/01/1985	22/01/1985	10/11/2017
Szwajcaria	15/05/1962	15/05/1962	09/07/2004
Turcja	15/12/1965	15/12/1965	–
Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii	12/09/2017	12/09/2017	12/09/2017

II grupa państw

Państwo	Konwencja haska z 1954 r.	I Protokół	II Protokół
Albania	20/12/1960	20/12/1960	–
Armenia	05/09/1993	05/09/1993	18/05/2006
Azerbejdżan	20/09/1993	20/09/1993	17/04/2001
Białoruś	07/05/1957	07/05/1957	13/12/2000
Bośnia i Hercegowina	12/07/1993	12/07/1993	22/05/2009
Bułgaria	07/08/1956	09/10/1958	14/06/2000
Chorwacja	06/07/1992	06/07/1992	08/02/2006
Czechy	26/03/1993	26/03/1993	08/06/2007
Estonia	04/04/1995	17/01/2005	17/01/2005
Gruzja	04/11/1992	04/11/1992	13/09/2010
Węgry	17/05/1956	16/08/1956	26/10/2005
Łotwa	19/12/2003	19/12/2003	–
Litwa	27/07/1998	27/07/1998	13/03/2002
Czarnogóra	26/04/2007	26/04/2007	26/04/2007
Macedonia	30/04/1997	30/04/1997	19/04/2002
Polska	06/08/1956	06/08/1956	03/01/2012
Republika Mołdawii	09/12/1999	09/12/1999	–
Rumunia	21/03/1958	21/03/1958	07/08/2006
Federacja Rosyjska	04/01/1957	04/01/1957	–
Serbia	11/09/2001	11/09/2001	02/09/2002
Słowacja	31/03/1993	31/03/1993	11/02/2004
Słowenia	05/11/1992	05/11/1992	13/04/2004
Tadżykistan	28/08/1992	28/08/1992	21/02/2006
Ukraina	06/02/1957	06/02/1957	30/06/2020
Uzbekistan	21/02/1996	–	–

III grupa państw

Państwo	Konwencja haska z 1954 r.	I protokół	II Protokół
Antigua i Barbuda	–	–	–
Argentyna	22/03/1989	10/05/2007	07/01/2002
Bahamy	–	–	–
Barbados	09/04/2002	02/10/2008	02/10/2008
Belize	–	–	–
Boliwia	17/11/2004	–	–

Państwo	Konwencja haska z 1954 r.	I protokół	II Protokół
Brazylia	12/09/1958	12/09/1958	23/09/2005
Chile	11/09/2008	11/09/2008	11/09/2008
Kolumbia	18/06/1998	18/06/1998	24/11/2010
Kostaryka	03/06/1998	03/06/1998	09/12/2003
Kuba	26/11/1957	26/11/1957	–
Dominika	–	–	–
Dominikana	05/01/1960	21/03/2002	03/03/2009
Ekwador	02/10/1956	08/02/1961	02/08/2004
Salwador	19/07/2001	27/03/2002	27/03/2002
Grenada	–	–	–
Gujana	–	–	–
Gwatemala	02/10/1985	19/05/1994	04/02/2005–
Haiti	–	–	–
Honduras	25/10/2002	25/10/2002	26/01/2003
Jamajka	–	–	–
Meksyk	07/05/1956	07/05/1956	07/10/2003
Nikaragua	25/11/1959	25/11/1959	01/06/2001
Panama	17/07/1962	08/03/2001	08/03/2001
Paragwaj	09/11/2004	09/11/2004	09/11/2004
Peru	21/07/1989	21/07/1989	24/05/2005
Santa Lucia	–	–	–
Saint Kitts i Nevis	–	–	–
Saint Vincent i Grenadyny	–	–	–
Surinam	–	–	–
Trynidad i Tobago	–	–	–
Urugwaj	24/09/1999	24/09/1999	03/01/2007
Wenezuela	09/05/2005	–	–

IV grupa państw

Państwo	Konwencja haska z 1954 r.	I Protokół	II Protokół
Afganistan	26/10/2017	12/03/2018	12/03/2018
Australia	19/09/1984	–	–
Bangladesz	23/06/2006	23/06/2006	–
Bhutan	–	–	–
Brunei Darussalam	–	–	–

Państwo	Konwencja haska z 1954 r.	I Protokół	II Protokół
Kambodża	04/04/1962	04/04/1962	17/09/2013
Chińska Republika Ludowa	05/01/2000	05/01/2000	–
Wyspy Cooka	–	–	–
Koreańska Republika Ludowo Demokratyczna	–	–	–
Fidżi	–	–	–
Indie	16/06/1958	16/06/1958	–
Indonezja	10/01/1967	26/07/1967	–
Iran	22/06/1959	22/06/1959	24/05/2005
Japonia	10/09/2007	10/09/2007	10/09/2007
Kazachstan	14/03/1997	14/03/1997	–
Kiribati	–	–	–
Kirgistan	03/07/1995	–	–
Laos	–	–	–
Malezja	12/12/1960	12/12/1960	–
Malediwy	–	–	–
Wyspy Marshalla	–	–	–
Mikronezja	–	–	–
Mongolia	04/11/1964	–	–
Mjanma	10/02/1956	10/02/1956	–
Nauru	–	–	–
Nepal	–	–	–
Nowa Zelandia	24/07/2008	17/10/2013	23/10/2013
Niue	–	–	–
Pakistan	27/03/1959	27/03/1959	–
Palau	–	–	–
Papua Nowa Gwinea	–	–	–
Filipiny	–	–	–
Republika Korei Południowej	–	–	–
Samoa	–	–	–
Singapur	–	–	–
Wyspy Salomona	–	–	––
Sri Lanka	11/05/2004	–	–
Tajlandia	02/05/1958	02/05/1958	–
Timor Wschodni	–	–	–
Tonga	–	–	–

Państwo	Konwencja haska z 1954 r.	I Protokół	II Protokół
Turkmenistan	22/01/2018	22/01/2018	22/01/2018
Tuvalu	–	–	–
Vanuatu	–	–	–
Wietnam	–	–	–

Va grupa państw

Państwo	Konwencja haska z 1954 r.	I Protokół	II Protokół
Angola	07/02/2012	–	–
Benin	17/04/2012	17/04/2012	17/04/2012
Botswana	03/01/2002	23/08/2017	–
Burkina Faso	18/12/1969	04/02/1987	05/02/2018
Burundi	–	–	–
Kamerun	12/10/1961	12/10/1961	
Republika Zielonego Przylądka	–	–	–
Republika Środkowoafrykańska	–	–	–
Czad	17/06/2008	–	–
Kongo	–	–	–
Wybrzeże Kości Słoniowej	–	–	–
Demokratyczna Republika Konga	18/04/1961	18/04/1961	–
Dżibuti	09/04/2018	09/04/2018	09/04/2018
Gwinea Równikowa	19/11/2003	–	19/11/2003
Erytrea	06/08/2004	–	–
Etiopia	31/08/2015	31/08/2015	
Gabon	04/12/1961	04/12/1961	29/08/2003
Gambia	–	–	–
Ghana	25/07/1960	25/07/1960	–
Gwinea	–	–	–
Gwinea–Bissau	–	–	–
Kenia	–	–	–
Lesotho	–	–	–
Liberia	–	–	–
Madagaskar	03/11/1961	03/11/1961	03/07/2018
Malawi	–	–	–
Mali	18/05/1961	18/05/1961	15/11/2012

Państwo	Konwencja haska z 1954 r.	I Protokół	II Protokół
Mauritius	–	–	–
Mozambik	–	–	–
Namibia	–	–	–
Niger	06/12/1976	06/12/1976	16/06/2006
Nigeria	05/06/1961	05/06/1961	21/10/2005
Rwanda	28/12/2000	–	–
Wyspy Świętego Tomasza i Książęca	–	–	–
Senegal	17/06/1987	17/06/1987	
Seszele	08/10/2003		
Sierra Leone	–	–	–
Somalia	–	–	–
Republika Południowej Afryka	18/12/2003		11/02/2015
Sudan Południowy	–	–	–
Eswatini	–	–	–
Togo	24/01/2017	24/01/2017	24/01/2017
Uganda	–	–	–
Republika Tanzanii	23/09/1971	–	–
Zambia	–	–	–
Zimbabwe	09/06/1998	–	–

Vb grupa państw

Państwo	Konwencja haska z 1954 r.	I Protokół	II Protokół
Algieria	-	-	-
Bahrajn	26/08/2008	26/08/2008	26/08/2008
Egipt	17/08/1955	17/08/1955	03/08/2005
Irak	21/12/1967	21/12/1967	-
Jordania	02/10/1957	02/10/1957	05/05/2009
Kuwejt	06/06/1969	17/02/1970	
Liban	01/06/1960	01/06/1960	08/10/2020
Libia	19/11/1957	19/11/1957	20/07/2001
Mauretania	-	-	-
Maroko	30/08/1968	30/08/1968	05/12/2013
Oman	26/10/1977	-	16/05/2011
Palestyna	22/03/2012	22/03/2012	22/03/2012

Katar	31/07/1973	-	04/09/2000
Arabia Saudyjska	20/01/1971	06/11/2007	06/11/2007
Sudan	23/07/1970	-	-
Syryjska Republika Arabska (Syria)	06/03/1958	06/03/1958	-
Tunezja	28/01/1981	28/01/1981	-
Zjednoczone Emiraty Arabskie	-	-	-
Jemen	06/02/1970	06/02/1970	-

Źródło: *List-State-members-electoral-group-EN-Final-2020*; http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/List-State-members-electoral-group-EN-Final-2020.pdf www.unesco.org (dostęp: 8.09.2021).

19.

Wniosek o udzielenie wzmocnionej ochrony

19 A. Formularz wniosku o udzielenie ochrony wzmocnionej[1]

FORMULARZ WNIOSKU
O UDZIELENIE OCHRONY WZMOCNIONEJ

[PAŃSTWO WNIOSKUJĄCE]

[NAZWA DOBRA KULTURY]

[DATA ZŁOŻENIA WNIOSKU]

FORMULARZ WNIOSKU
O UDZIELENIE OCHRONY WZMOCNIONEJ[2]

---

1. STRONA:	2. DATA ZŁOŻENIA:
Wniosek przygotowany przez:	
Instytucja:	E-mail:
Nazwa:	Fax:
Adres:	Telefon:

[1] Przekład: M. Szuniewicz-Stępień; oryginalny formularz w jęz. angielskim, dostępny na stronie internetowej UNESCO: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/enhanced-protection-request-form-en.pdf (dostęp: 15.03.2021).

[2] Komitet Ochrony Dóbr Kultury w czasie Konfliktu Zbrojnego w grudniu 2019 r. na mocy decyzji 14.Com 8 przyjął *Revised Enhanced Protection Request Form*; zob. UNESCO, Committee or the Protection of Cultural Property in the event of Armed Conflict, *Amendments to the Guidelines for the Implementation of the 1999 Second Protocol: Enhanced protection*, C54/20/15.COM/11 (Paris, 29.10.2020) – Annex 2; dostępny na: https://en.unesco.org/sites/default/files/item_11_15com_amendments_to_the_guidelines_-_enhanced_protection_en.pdf, s. 14 i n.

3. WYMOGI ROZPATRYWANE PRZEZ KOMITET[3]:

3.A IDENTYFIKACJA DOBRA KULTURY
(proszę załączyć zdjęcia i mapy):

Nazwa dobra kultury:
Państwo, prowincja lub region, w jakim dobro kultury jest zlokalizowane lub przechowywane: Współrzędne UTM (*Universal Transverse Mercator*) przybliżonego punktu centralnego oraz lista współrzędnych UTM, wskazujących przebieg granicy nieruchomości, oraz – jeśli dotyczy – obszar dobra kultury (w hektarach)

3.B OPIS DOBRA KULTURY

.....
.....
.....

3.C OCHRONA DOBRA KULTURY

.....
.....
.....

3.D WYKORZYSTANIE DOBRA KULTURY

.....
.....
.....

3.E INFORMACJA DOTYCZĄCA WŁADZ ODPOWIEDZIALNYCH
(władz odpowiedzialnych za zapewnienie warunków, o jakich mowa w art. 5[4], 10 (b) i 10 (c) Drugiego Protokołu)

[3] Szczegółowe informacje zawierają par. 54-62 Wytycznych: UNESCO, Committee or the Protection of Cultural Property in the event of Armed Conflict, *Guidelines for the implementation of the 1999 Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Event of Armed Conflict*, Paryż 1999; dostępne na: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/1999_Protocol_Guidelines_EN_2020.pdf (dostęp: 1.09.2021).

[4] Mowa tu o władzach odpowiedzialnych za opiekę nad dobrami kultury przed skutkami konfliktów zbrojnych (w szczególności za podjęcie koniecznych przygotowań w czasie pokoju).

3.F UZASADNIENIE OCHRONY WZMOCNIONEJ

Wnioskodawcy są proszeni o wykazanie spełnienia następujących kryteriów:

Dobro kultury:

(i) jest o największym znaczeniu dla ludzkości (art. 10 (a) Drugiego Protokołu);

(ii) jest chronione na mocy odpowiednich krajowych środków prawnych i administracyjnych uznających jego wyjątkową wartość kulturową i historyczną oraz zapewniających ochronę w najwyższym stopniu (art. 10 (b) Drugiego Protokołu). W załączniku kopia listy wymaganej przez par. 58 Wytycznych[5];

(iii) nie jest wykorzystywane do celów wojskowych lub dla osłony miejsc wojskowych. W załączniku kopia deklaracji o wykorzystywaniu niewojskowym, potwierdzająca taką sytuację (art. 10 (c) Drugiego Protokołu).

Strona/y jest/są również proszone o dostarczenie informacji dotyczących odpowiednich środków, przyjętych w ramach innych instrumentów UNESCO ustanawiających standardy oraz programów, jeśli ma to zastosowanie.

Podpis kompetentnej władzy Strony:

Imię i nazwisko:

.....

Stanowisko/tytuł:

.....

Data:

.....

[5] Zgodnie z Wytycznymi Strona wnioskująca musi załączyć wykaz środków prawnych i administracyjnych dotyczących odpowiedniej ochrony i utrzymania przedmiotowego dobra kultury. Powinny one zawierać szczegółową analizę dotyczącą praktyki wdrażania środków ochronnych i zabezpieczających z najwyższego poziomu ochrony. Ustawy, rozporządzenia i inne regulacje lub ich streszczenia powinny być dołączone do wniosku. Informacje powinny obejmować okoliczności potrzebne do poparcia i uzasadnienia argumentów świadczących o tym za tym, że odnośne dobro kultury spełnia kryterium bycia odpowiednio chronionym, zgodnie z art. 10 lit. b).

19.B. Wzór deklaracji o niewykorzystywaniu dla celów wojskowych

WZÓR
Deklaracja o niewojskowym wykorzystaniu [obiektu]

W imieniu *[Strony, która sprawuje kontrolę nad dobrem kultury]* niniejszym oświadczam, że zgodnie z artykułem 10 Drugiego Protokołu, *[dobro kulturalne, dla którego zwrócono się o ochronę wzmocnioną]* nie będzie wykorzystywane do celów wojskowych ani do osłony miejsc wojskowych.

[Podpis przedstawiciela upoważnionego przez Stronę sprawującą kontrolę nad dobrem kultury, właściwego w tym zakresie]

Imię i nazwisko:

.....

Funkcja/stanowisko:

.....

Data:

.....

19.C. Dokument weryfikujący warunki określone w art. 10 (b) drugiego protokołu (lista kontrolna)

[CHECKLIST ON ARTICLE 10 (B) OF THE SECOND PROTOCOL][6]

Aby znaleźć się na Międzynarodowej Liście Dóbr Kultury Objętych Ochroną Wzmocnioną, dobro kultury musi spełniać trzy warunki, wymienione w art. 10 Drugiego Protokołu do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14.05.1954 r., sporządzonego 26.03.1999 r. Warunek określony w lit. b) przywołanego artykułu wymaga od odpowiednich władz krajowych wnioskującej Strony przyjęcia szeregu środków, uznających wyjątkową kulturową i historyczną wartość dobra kultury i gwarantujących mu najwyższy poziom ochrony.

Niniejsza lista kontrolna służy jest przede wszystkim narzędziem o charakterze użytkowym. Ma ona na celu pomóc Stronom przygotowującym wnioski o przyznanie wzmocnionej ochrony w złożeniu deklaracji zapewniającej, że wszystkie środki wymienione w tym zakresie w Drugim Protokole i odnoszących się do niego Wytycznych zostały przez Stronę podjęte.

[6] Zob. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/images/Checklist-English-pdf.pdf; tłum. M. Szuniewicz-Stępień.

Lista kontrolna nie jest częścią wniosku formalnie składanego przez Państwo-Stronę ubiegające się o przyznanie wzmocnionej ochrony.

Tabela 18. Lista kontrolna weryfikująca spełnienie przesłanek zawartych w art. 10(b) Drugiego Protokołu

Charakter środka ochronnego, który ma zostać wdrożony	**Czy uwzględniono tę informację we wniosku o przyznanie wzmocnionej ochrony?**	**Czy wyjaśniono w jaki sposób środek/-ki przyjęte przez Pana/i władze dają dowody swego znaczenie i skuteczność w praktyce?**	**Czy załączono kopie w jęz. ang. lub franc. ustaw, rozporządzeń i/lub teksty innych regulacji wdrażających środki ochronne lub podsumowanie takich tekstów, do wniosku o przyznanie ww. ochrony?**
1	**2**	**3**	**4**
1. ŚRODKI POKOJOWE			
1.1 Ustanowienie i regularna aktualizacja precyzyjnych i udokumentowanych spisów dóbr kultury na poziomie krajowym i regionalnym, w tym wszelkiego mienia ruchomego o takim charakterze. Identyfikacja, rozpoznawanie i rejestracja każdego dobra kultury. Stworzenie cyfrowej bazy danych, jeśli to możliwe.			
1.2 Udostępnianie wykazu wszystkim zainteresowanym stronom, takim jak Ministerstwo Kultury, Ministerstwo Obrony lub Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.			
1.3 Przygotowanie do przeniesienia ruchomych dóbr kultury lub zapewnienie im odpowiedniej ochrony na miejscu (np. utworzenie listy dóbr kultury, które mają otrzymać pierwszeństwo do usunięcia lub ochrony w nagłych przypadkach). Budowanie nowych konstrukcji magazynowych lub renowacji starych.			
2. ŚRODKI AWARYJNE			
2.1 Planowanie środków nadzwyczajnych zapewniających mieniu ochronę przed zagrożeniami pożarowymi lub zawaleniem się konstrukcji budynków (a także szkolenie odpowiednich służb, w tym wojska, straży pożarnej, obrony cywilnej i personelu instytucji zajmujących się gromadzeniem dóbr kultury).			

1	2	3	4
2.2 Organizacja praktycznych ćwiczeń, w celu weryfikacji właściwego wdrożenia powyższych środków.			
3. USTALENIE ŚRODKÓW, JAKIE NALEŻY PODJĄĆ PODCZAS KONFLIKTU ZBROJNEGO I PO JEGO ZAKOŃCZENIU			
3.1 Ustalenie zakresu działań na czas postkonfliktowy: ocena uszkodzenia, udokumentowanie uszkodzenia, sporządzenie protokołów wyrządzonych szkód, zabezpieczenie awaryjne i zapobieganie wtórnym szkodom mogącym dotknąć dobra kultury, działania naprawcze w nagłych przypadkach itp.			
3.2 Uwzględnienie ochrony dóbr kultury w zasadach zaangażowania sił zbrojnych (*Rules of Engagement*).			
WYZNACZENIE WŁADZ (ORGANÓW)			
4.1 Wyznaczenie właściwych władz (organów), odpowiedzialnych za ochronę dóbr kultury (w ich skład może wejść personel konserwatorski, pełniący funkcje doradcze w sprawach przechowywania oraz przemieszczania przedmiotów, a jeśli jest to niezbędne – także specjaliści odpowiedzialni za przemieszczanie dóbr kultury). Współpraca międzysektorowa organów zajmujących się sprawami związanymi z nielegalnym obrotem dobrami kultury (służba celna, muzea, policja).			
4.2 Zapewnienie odpowiednich środków w celu zagwarantowania funkcjonalności organów.			
5. CPP W PROGRAMACH SZKOLENIA WOJSKOWEGO			
5.1 Uwzględnienie ochrony dóbr kultury w edukacji i szkoleniu wojskowym. Włączenie do materiałów szkoleniowych międzynarodowych i krajowych przepisów prawnych, dotyczących ochrony dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego, w tym w okresie okupacji.			
5.2 Systematyczne wpisywanie dóbr kultury na „*no-strike lists*" (listy obiektów niemogących stanowić celu ataku).			
6. IMPLEMENTACJA ROZDZIAŁU IV DRUGIEGO PROTOKOŁU W PRAWIE KRAJOWYM			
6.1 Wdrożenie postanowień rozdziału IV Drugiego Protokołu, w szczególności art. 15 i 16 w ramach wewnętrznego ustawodawstwa Strony[7].			

Źródło: Checklist on Article 10 (b) of the Second Protocol; http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/images/Checklist-English-pdf.pdf [tłum. M. Szuniewicz-Stępień].

[7] Chodzi o uznanie – w ramach prawa krajowego – za przestępstwo, czynów wskazanych w art. 15 Protokołu [Poważne naruszenia niniejszego protokołu] oraz objęcia ich jurysdykcją w przypadkach wskazanych w art. 16 ust. 1.

20.

Projekty pomocowe, przygotowane i zrealizowane przez polskich specjalistów ds. dóbr kultury przy PKW Irak (2003–2008)

Tabela 19. Zestawienie projektów pomocowych, przygotowanych i zrealizowanych przez polskich specjalistów ds. dóbr kultury przy PKW Irak (2003–2008)

L.p.	Kod projektu	Specyfikacja zadania	Koszt (USD)	Data ukończenia
Odbudowa regionalnych muzeów oraz placówek służby starożytności i policji archeologicznej				
1.	MND36/DFI	Wymiana uszkodzonego sufitu i renowacja hal ekspozycyjnych oraz remont sklepu z pamiątkami w Muzeum Nabuchodonozora w Babilonie, prow. Babil	9 771,00	IV.2004
2.	MND54/DFI	II etap remontu Muzeum Nabuchodonozora (wymiana konstrukcji dachu, renowacja pomieszczeń biurowych i socjalnych oraz dziedzińca, wstawienie okien i drzwi, zamontowanie furtek) w Babilonie, prow. Babil	27 957,00	VI.2004
3.	MND73/DFI	Założenie instalacji elektrycznej, budowa pawilonu na generator i podłączenie do miejskiej sieci energetycznej kompleksu muzealnego w Babilonie, prow. Babil	1 800,00	IV.2004
4.	MND78/APP	Dodatkowe wyposażenie (parasole ogrodowe, ławki, kosze na śmieci) dla parku historycznego w Babilonie, prow. Babil	6 500,00	VIII.2004
5.	MND1233/APP	Naprawy uszkodzonych chodników i ścian budynków oraz generalne sprzątanie terenu stan. Babilon, prow. Babil	5 650,00	I.2005

L.p.	Kod projektu	Specyfikacja zadania	Koszt (USD)	Data ukończenia
6.	MND1234/APP	Renowacja Muzeum Hammurabiego w Babilonie, prow. Babil (tynkowanie i malowanie pomieszczeń, montaż drzwi i okien, założenie instalacji elektrycznej, rekultywacja ogrodu)	16 242,00	I.2005
7.	MND1116/APP	Renowacja siedziby Policji Archeologicznej, montaż furtek przy Bramie Isztar i I etap remontu inspektoratu starożytności w Babilonie, prow. Babil	41 448,00	I.2005
8.	MND1217/APP	Remont wraz z montażem okien i drzwi oraz instalacji elektrycznej i wody bieżącej w pomieszczeniach gospodarczych, magazynach i garażach Muzeum Babilonu, prow. Babil	40 950,00	XII.2004
9.	MND1235/APP	Podłączenie Muzeów Nabuchodonozora i Hammurabiego w Babilonie, prow. Babil, do miejskiej sieci wodociągowej	4 250,00	XII.2004
10.	CERP0606-CS-629	Remont budynku głównego (pomieszczenia, dziedziniec i fasady, instalacja zasilania) posterunku Policji Archeologicznej w Niffar (staroż. Nippur), prow. Al-Kadisijja	51 120,00	XI.2006
11.	CERP1206-CS-813	Remont posadzek i elewacji siedziby inspektoratu starożytności w Ad-Diwanijja, prow. Al-Kadisijja	9 650,00	I.2007
12.	001/2006	Kolejny etap prac remontowych (biura i pomieszczenia socjalne) inspektoratu starożytności w Ad-Diwanijja, prow. Al-Kadisijja**	60 725,00	XII.2006
13.	CERP0406-CS-567	Remont siedziby inspektoratu oraz muzeum regionalnego z magazynem w Al-Kut, prow. Wasit, wyposażenie dla muzeum: generator, sprzęt komputerowy i fotograficzny	133 562,00	XII.2006
14.	CERP0207-CS-862	Malowanie elewacji biura służby starożytności w Ad-Diwanijja, prow. Al.-Kadisijja	9 600,00	IV.2007
Inżynieryjne zabezpieczenie stanowisk archeologicznych				
15.	MND81/APP	1 200 m ogrodzenia, bramy, tablice informacyjne i kontener dla dozorców na stan. Tell Babil (Pałac Letni) k. Barnum, prow. Babil	7 400,00	VIII.2004

L.p.	Kod projektu	Specyfikacja zadania	Koszt (USD)	Data ukończenia
16.	MND81/APP/B	Kontener mieszkalny – posterunek Policji Archeologicznej na stan. Tell Babil, prow. Babil	10 000,00	VIII.2004
17.	MND122/DFI	Odbudowa płotu (6 km) i bram oraz montaż kontenera mieszkalnego dla strażników na stan. Tell el-Ochajmir (staroż. Kisz), prow. Babil	57 000,00	VI.2004.
18.	MND1123/APP	Wieże obserwacyjne i kontener mieszkalny na stan. Birs Nimrud (staroż. Borsippa), prow. Babil	75 000,00	XII.2004
19.	MND1231/APP	Elektroniczny system CCTV (kamery i centrum monitorowania) dla stan. Babilon, prow. Babil	79 900,00	I.2005
20.	MND067/IV/APP	Kontener mieszkalny z wyposażeniem dla posterunku Policji Archeologicznej w Wana as-Sadoum (staroż. Marad), prow. Al-Kadisijja	34 000,00	XI.2005
21.	CERP0206-CS-487	Kontener mieszkalno-biurowy dla posterunku Policji Archeologicznej na stan. Sumer, prow. Al-Kadisijja	33 000,00	VI.2006
22.	CERP0206-CS-486	Kontener mieszkalno-biurowy dla posterunku Policji Archeologicznej na stan. Al-Budayr, prow. Al-Kadisijja	35 000,00	IX.2006
23.	CERP0406-CS-501	Kontener mieszkalny dla posterunku Policji Archeologicznej w Asz Szamiujach, prow. Al-Kadisijja	33 500,00	IX.2006
24.	CERP0906-CS-657	Ogrodzenie, brama wjazdowa i tablice informacyjne na stan. Asz Szamiujach, prow. Al-Kadisijja	6 620,00	X.2006
25.	CERP0806-CS-633	Kontener mieszkalno-biurowy dla inspektoratu służby starożytności i Policji Archeologicznej przy muzeum w Ad-Diwanijja, prow. Al-Kadisijja	25 475,00	b.d.
26.	CERP0806-CS-634	Kontener mieszkalny dla posterunku Policji Archeologicznej w Al-Hamzah, prow. Al-Kadisijja	36 770,00	b.d.
27.	CERP0406-CS-566	Kontener dla posterunku policji i inspektora zabytków w Muzeum Archeologicznym w Ad-Diwanijja, prow. Al-Kadisijja	24 500,00	VII.2007

L.p.	Kod projektu	Specyfikacja zadania	Koszt (USD)	Data ukończenia
Zakupy sprzętu technicznego i wyposażenia dla placówek służby starożytności				
28.	MND53/DFI	Sprzęt komputerowy, drukarki i skaner (z kursem obsługi) dla inspektoratu starożytności w prow. Babil	8 780,00	V.2004
29.	MND72/DFI	Sprzęt komputerowy, drukarki i aparaty cyfrowe (z kursem obsługi) dla pracowników inspektoratów w prow. An-Nadżaf i Karbala	9 710,00	V.2004
30.	MND80/APP	Laptopy, aparat cyfrowy, rzutnik i sprzęt geodezyjny dla służby starożytności w prow. Babil	13 500,00	VIII.2004
31.	CERP0406-CS-540	Wyposażenie dla inspektoratu starożytności w Ad-Diwanijja, prow. Al- Kadisijja	23 600,00	VII.2006
32.	CERP0906-CS-652	Sprzęt dla placówki służby starożytności w Afak, prow. Al-Kadisijja	20 635,00	b.d.
33.	MND066/IV/APP	Samochód osobowy i auto terenowe typu *pick-up* dla inspektoratu starożytności w Ad-Diwanijja, prow. Al-Kadisijja	53 000,00	IX.2005
34.	CERP1006-CS-738	4 samochody terenowo-patrolowe dla służby starożytności w prow. Al-Kadisijja	101 000,00	IV.2007
Zakupy sprzętu technicznego i wyposażenia dla uniwersyteckich katedr archeologii				
35.	MND1236/APP	Wyposażenie dla Instytutu Archeologii Uniwersytetu w Al-Hilla, prow. Babil: komputery, drukarki, skanery, projektory multimedialne, kserokopiarki, sprzęt geodezyjny, stanowiska internetowe i krzesła do sal wykładowych	71 925,00	I.2005
36.	CERP1005-CS-412	Wyposażenie dla Katedry Archeologii Uniwersytetu w Ad-Diwanijja, prow. Al--Kadisijja: komputery, drukarki i skanery, rzutniki, aparaty cyfrowe, kserokopiarka, sprzęt geodezyjny, meble do sal wykładowych, klimatyzatory, agregat prądotwórczy	77 630,00	I.2006
37.	CERP0507-CS-948	Zaopatrzenie dla Katedry Archeologii Uniwersytetu w Ad-Diwanijja, prow. Al--Kadisijja (2 mikrobusy i samochód, komputery, sprzęt geodezyjny i fotograficzny) oraz ogrodzenie i kontener mieszkalny na terenie uniwersyteckich wykopalisk w Wana as-Sadoum (staroż. Marad), prow. Al-Kadisijja	169 560,00	IX.2007

L.p.	Kod projektu	Specyfikacja zadania	Koszt (USD)	Data ukończenia
Renowacja obiektów sakralnych				
38.	MND170/DF	Renowacja meczetu imama Omrana bin-Alego w Dżamjamah, prow. Babil (wymiana warstwy tynku, naprawa kopuł i stropu)	65 000,00	VI.2004
39.	MND194/APP	Restauracja meczetu imama Ibrahima Abdalli al-Mahta w Al-Kasim, prow. Babil (tynki i powłoki malarskie, wstawienie okien i drzwi, naprawa instalacji elektrycznej)	44 640,00	IX.2004
40.	MND1286/APP	Renowacja kompleksu Abu al-Fathala w Ad-Diwanijja, prow. Al-Kadisijja	150 000,00	*
Zakupy wyposażenia dla policji archeologicznej (w ramach programu *archaeological sites protection*)				
41.	MND79/APP	Wyposażenie indywidualne (kamizelki kuloodporne, detektory metalu i radiotelefony) dla funkcjonariuszy Policji Archeologicznej w prow. Babil	10 000,00	VIII.2004
42.	MND1115/APP	Kamizelki kuloodporne, radiotelefony i mundury zimowe dla funkcjonariuszy Policji Archeologicznej w prow. Babil	45 350,00	lX.2004
43.	MND1216/APP	Hełmy i system łączności dalekosiężnej dla Policji Archeologicznej w Babilonie, prow. Babil	23 300,00	XII.2004
44.	MND1243/APP	Latarki i lornetki dla Policji Archeologicznej w Babilonie, prow. Babil	2 550,00	XII.2004
45.	MND 064/IV/APP	Zakup podstawowego wyposażenia dla Policji Archeologicznej w prow. Al-Kadisijja (mundury, obuwie, kamizelki kuloodporne, hełmy, lornetki, noktowizory i latarki)	69 500,00	IX.2005
46.	MND 065/IV/APP	Telefony komórkowe dla Policji Archeologicznej w prow. Al-Kadisijja	4 420,00	IX.2005
47.	CERP1005-CS-416	Karty SIM do telefonów dla Policji Archeologicznej w prow. Al-Kadisijja	3 000,00	I.2006
Renowacja placówek kulturalnych i wsparcie dla mediów				
48.	CERP1006-CS-716	Remont biur i studia lokalnej stacji telewizyjnej w Ad-Diwanija, prow. Al-Kadisijja	71 702,00	I.2006

Źródło: oprac. M.Lemiesz w oparciu o materiały niepubl. (archiwum autora)

* Ostatecznie w grafiku zadań projektowych nie znalazły się następujące przedsięwzięcia, zrealizowane poza standardowymi procedurami projektowymi:
- Ogrodzenie prowizorycznymi zasiekami terenu wykopalisk irackich w Wana as-Sadoum (staroż. Marad), prow. Al-Kadissijja;
- Podstawowe meble i zapasy żywności dla posterunku Policji Archeologicznej w Niffar (staroż. Nippur), prow. Al-Kadisijja;
- Szkolenie strzeleckie oraz z zakresu pierwszej pomocy, służby wartowniczej i procedur łączności dla 150 funkcjonariuszy Policji Archeologicznej w Babilonie (grudzień 2004);
- Przekazanie Policji Archeologicznej w Babilonie karabinków AK-47, karabinów maszynowych PK, amunicji oraz kamizelek kuloodpornych i hełmów.

** Projekt zrealizowano całkowicie z Funduszu Rezerwy Celowej polskiego MSZ.

*** Projekt nie został uruchomiony w związku z reperkusjami tzw. „afery bakszyszowej" w Grupie CIMIC.

21.

Formularz karty inwentaryzacyjnej stosowanej w Afganistanie

Tabela 20. Formularz Karty Inwentaryzacyjnej stosowanej w Afganistanie

ARCHAEOLOGICAL SITE INVENTORY FORM

GENERAL INFORMATION

Initial site code:	Field date:	AMA* No. (if present):
Survey:	Form date:	Ball's AGA** No. (if present):
Season:	Site inventory No.:	Other:

ADMINISTRATIVE LOCATION

Village/City:	Traditional place name:	Ownership: ☐ Private individual ☐ State ☐ Local community ☐ City ☐ Other
Sector:	Popular denomination:	
District:	Address:	
Province:	Additional location description:	Details (owner's name, address etc.):
Geodesic plot no.		

GIS LOCATION & MAPPING

WGS84 grids:	BM longitude (°/'/''):	Other:
UTM reference:	BM latitude (°/'/''):	
Map reference:	BM altitude (m above sea level):	

ENVIRONMENT

Accessibility / land use:
☐ Cultivated field
☐ Built-up area
☐ Wasteland / non-arable
☐ Orchard
☐ Pasture
☐ Forest
☐ Industrial
☐ Road infrastructure
☐ Water
☐ Steppe
☐ Desert
☐ Road infrastructure
☐ Other

Exposition:
☐ Exposed >45%
☐ Lightly exposed <45%
☐ Flat

Open area:
☐ Plain
☐ Moulded
☐ Upland
☐ Small hill / hills
☐ Mountain / mountains
☐ Wetland
☐ River bank
☐ Lake bank
☐ Lake island

Exposed area:
☐ Hill top
☐ Slope
☐ Rocky wall
☐ Cave / rock shelter
☐ Pass

Valleys:
☐ Bottom
☐ Slope terrace
☐ Upper terrace
☐ Edge of valley

Soil type:
☐ Alluvium / sedimentary
☐ Desert soil
☐ Saline soil
☐ Alkali soil
☐ Glacio-fluvial loess
☐ Alluvial loess
☐ Eolian sediment
☐ Other

Soil texture:
☐ Stony
☐ Sandy
☐ Silt

* Archaeological Map of Afghanistan

** Ball W. ed., *Archaeological Gazetteer of Afghanistan. Catalogue des sites archéologiques d'Afghanistan*, Paris 1982.

STRUCTURE CLASSIFICATION & FUNCTION

Residential:
- ☐ Campsite
- ☐ City / urban
- ☐ Village
- ☐ Open settlement
- ☐ Fortified settlement
- ☐ Qalat
- ☐ Single house
- ☐ Residence
- ☐ Palace
- ☐ Unidentified tepe
- ☐ Other

Fortification:
- ☐ Fort
- ☐ City citadel
- ☐ Fortress/castle
- ☐ Fortified gate
- ☐ Tower
- ☐ Refugial
- ☐ Other

Rock art:
- ☐ Rock drawing / graffiti
- ☐ Rock relief
- ☐ Rock statue
- ☐ Rock inscription

Loose find:
- ☐ Object of art
- ☐ Material culture

Religious:
- ☐ Buddhist temple / shrine
- ☐ Hindu temple / shrine
- ☐ Greek temple
- ☐ Other temple
- ☐ Sacral complex
- ☐ Animists' cult place
- ☐ Muslim shrine
- ☐ Mosque
- ☐ Open-air altar
- ☐ Stupa
- ☐ Buddhist monastery
- ☐ Single grave / tomb
- ☐ Mausoleum / tomb
- ☐ Cemetery
- ☐ Tumulus / burial mound
- ☐ Other

Economic infrastructure:
- ☐ Farm
- ☐ Bazaar
- ☐ Agricultural structure
- ☐ Animal enclosure / corral
- ☐ Irrigation system
- ☐ Dam
- ☐ Well
- ☐ Road remains
- ☐ Quarry/mine
- ☐ Lithic scatter
- ☐ Other

Other categories:
- ☐ Commemorative tower
- ☐ Monument
- ☐ Theater
- ☐ Other

Additional description:

CHRONOLOGY

Prehistoric:
- ☐ Low Paleolithic
- ☐ Mid Paleolithic
- ☐ Upper Paleolithic
- ☐ Late Paleolithic
- ☐ Epipaleolithic
- ☐ Mesolithic
- ☐ Early Neolithic
- ☐ Jeitun culture
- ☐ Kelteminar-Group
- ☐ Neolithic (nonspecific)
- ☐ Chalcolithic

Bronze Age:
- ☐ BMAC
- ☐ Mohengho Daro/Harappa
- ☐ Proto-Bronze
- ☐ Late Bronze
- ☐ Bronze (nonspecific)

Iron Age:
- ☐ Early Iron period
- ☐ Iron Age BMAC
- ☐ Achaemenid

Ancient:
- ☐ Macedonian
- ☐ Seleucid / Hellenistic
- ☐ Mauri
- ☐ Graeco-Bactrian
- ☐ Parthian
- ☐ Indo-Greek
- ☐ Sakian
- ☐ Early Kushan
- ☐ Indo-Parthian
- ☐ Great Kushan
- ☐ Sasanian
- ☐ Kushan-Sasanian
- ☐ Ancient (nonspecific)

Early Medieval:
- ☐ Hephtalite
- ☐ Late Sasanian
- ☐ Early Arabic
- ☐ Turk Shahi
- ☐ Turkish Khans
- ☐ Kharidjit
- ☐ Hindu Shahi
- ☐ Saffawid
- ☐ Tahawid
- ☐ Samanid
- ☐ Early Medieval (nonspecific)

Late Medieval:
- ☐ Ghaznavid
- ☐ Ghorid
- ☐ Seldjuk
- ☐ Mongol
- ☐ Khaganid / Chaghatid
- ☐ Kert
- ☐ Timurid
- ☐ Late Medieval (nonspecific)

Post-Medieval to Modern:
- ☐ Late Timurid
- ☐ Uzbek
- ☐ Early Mogol
- ☐ Mogol
- ☐ Safawid
- ☐ Post-Medieval (nonspecific)
- ☐ 19th c.
- ☐ British colonial
- ☐ 20th c.

Additional information (absolute chronology, C14 dating):

SITE DESCRIPTION

Length (m):	Depth (m):	Other (min. & max. elevation, depth of stratigraphical deposit etc.)
Width (m):	Height (m):	
Extent area (m^2):	Diameter (m):	

Field sketch of the site:

Key, remarks:

Levels:

BM level: .....

01:	21: .....
02:	22: .....
03:	23: .....
04:	24: .....
05:	25: .....
06:	26: .....
07:	27: .....
08:	28: .....
09:	29: .....
10:	30: .....
11:	31: .....
12:	32: .....
13:	33: .....
14:	34: .....
15:	35: .....
16:	36: .....
17:	37: .....
18:	38: .....
19:	39: .....
20:	40: .....

Satelite photo (if available):	Example aerial photo (if available):
Comments:	Comments:

FIELD METHODS & RESTORATION EVALUATION

Site detection:
- ☐ None
- ☐ Literature check
- ☐ Informal report
- ☐ Remote sensing
- ☐ Geophysical
- ☐ Exposed ground surface
- ☐ Posthole digging
- ☐ Robbery
- ☐ Satelite / aerial analyse
- ☐ Unscreened shoveling
- ☐ Architecture inventory
- ☐ Test trenches
- ☐ Regular excavation
- ☐ Other

Stratigraphy observation:
- ☐ Disturbed
- ☐ Clear
- ☐ None evident

Artifact density:
- ☐ Heavy
- ☐ Medium
- ☐ Light
- ☐ Minute quantities

Artifact distribution:
- ☐ Evenly
- ☐ Single-centric
- ☐ Multicentric
- ☐ Other

Architectural substance:
- ☐ Foundations
- ☐ Walls
- ☐ Roofing
- ☐ Doors / windows
- ☐ Entire buildings
- ☐ None preserved

Integrity / overall disturbance:
- ☐ None
- ☐ Minor
- ☐ Substantial
- ☐ Major
- ☐ Redeposited
- ☐ Destroyed
- ☐ Unknown

Current risk status / threats:
- ☐ None
- ☐ Looting / robbery
- ☐ Demolition / dismantling
- ☐ Sand mining
- ☐ Construction work
- ☐ Agriculture activities
- ☐ Ground erosion
- ☐ Historical substance erosion
- ☐ Modern graveyard
- ☐ Military activities
- ☐ Vandalised
- ☐ Under-standard renovation
- ☐ Negligence by owner
- ☐ Other
- ☐ Unidentified

SURFACE FINDS & SAMPLING

Collection selectivity:

☐ Unselective (all finds) ☐ Selective (diagnostic artifacts)

Artifact categories:

Pottery: Rims ……. Bottoms ……. Handles ……. Decorated ……. Other …….	Faience: Rims ……. Bottoms ……. Handles ……. Decorated ……. Other …….	Glassware: Rims ……. Bottoms ……. Handles ……. Decorated ……. Other …….	Flint & other lithics:
Iron:	Bronze & Copper Alloy:	Other Metals:	Stone grinders:
Animal bone:	Human remains:	Nonspecific bone:	Bone tools:
Wooden tools:	Other wood:	Charcoal:	Plait / basket fragments:
Textiles	Leather fragments:	Other organic materials:	Other find categories:
Brick / building debris:	Stone / stone debris:	Architectural sculpture / relief:	Other architectural elements:

Samples processing:

Environmental sample No.:	Archaeological context No.:	C14 sample No.:

RECORDING

General plan drawing No.:	General digital photo No.:	Finds register No.:
Section drawing No.:	Slide No.:	
Architectural plan No.:	Negative photo No.:	
Geodesic plan No.:	Aerial photo No.:	Samples register No.:
Geological plan No.:	Satelite photo No.:	

RESEARCH HISTORY & BIBLIOGRAPHY

Surveys:	Excavation:
Publications (incl. manuscripts):	
Place of storage of finds:	Current location of field notes:

RECOMMENDATIONS FOR CONSERVATION

Resource significance:
- ☐ None
- ☐ Low
- ☐ Moderate
- ☐ High
- ☐ Special / unique

Conservation suggestion:
- ☐ Detailed inventory
- ☐ Registration by MoIC
- ☐ Comprehensive excavation
- ☐ Administrative protection
- ☐ Protective fencing
- ☐ Suspension of earthworks
- ☐ Regular supervision
- ☐ None

Supplementary remarks:

ADDITIONAL INFORMATION

Supplementary information, observations, suggestions::

Completed by (signature) and date:	Checked by (signature) and date:	Revised by (signature) and date:

Źródło: archiwum prywatne M. Lemiesza

Spis tabel

Tabela 1. Elementy planu ochrony zabytku nieruchomego
Tabela 2. Elementy planu ochrony zabytków ruchomych
Tabela 3. Wzór formularza dokumentowania prac ratowniczych
Tabela 4. Wzór karty projektowej elementu wystroju architektonicznego
Tabela 5. Formularz zgłoszenia strat w zabytkach
Tabela 6. Wzór zestawienia prac dokumentacyjnych i konserwatorsko-zabezpieczających w razie wystąpienia strat i szkód w zabytkach
Tabela 7. Wykaz zbiorczy zabytków ruchomych
Tabela 8. Zakres działania w stopniach alarmowych
Tabela 9. Znaki umowne stosowane w części graficznej planu ochrony zabytków
Tabela 10. Elementy instrukcji bezpieczeństwa pożarowego
Tabela 11. Wzór harmonogramu ewakuacji
Tabela 12. Rodzaje alarmów, sygnały alarmowe
Tabela 13. Komunikaty ostrzegawcze
Tabela 14. Czynniki zagrażające dobrom kultury
Tabela 15. Czyny przeciwko dobrom kultury
Tabela 16. Formy zabezpieczenia zabytków
Tabela 17. Stan ratyfikacji Konwencji haskiej z 1954 r. i Protokołów do niej
Tabela 18. Lista kontrolna weryfikująca spełnienie przesłanek zawartych w art. 10(b) Drugiego Protokołu
Tabela 19. Zestawienie projektów pomocowych, przygotowanych i zrealizowanych przez polskich specjalistów ds. dóbr kultury przy PKW Irak (2003–2008)
Tabela 20. Formularz Karty Inwentaryzacyjnej stosowanej w Afganistanie

O autorach

mgr Bożena Boba-Dyga

Konserwatorka dzieł sztuki, absolwentka krakowskiej ASP, stypendystka europejskiego *Tempus Programm*, DAAD i laureatka Stypendium Twórczego Miasta Krakowa. Rzeczoznawca w zakresie konserwacji malarstwa i powierzchni architektonicznych, wiceprzewodnicząca Ogólnopolskiej Rady Konserwatorów Dzieł Sztuki przy Zarządzie Głównym Związku Polskich Artystów Plastyków (ZPAP) oraz Sekcji Konserwacji ZPAP Okręgu Krakowskiego, członkini Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków przy Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorze Zabytków. Autorka lub współautorka około 500 programów, badań i realizacji w obiektach zabytkowych w latach 1992–2021 (m.in. Pałac Sztuki w Krakowie, Zamek w Łańcucie, Zamek Górny w Wiśle, Teatr Polski, Katedra i Ratusz w Bielsku-Białej), kilkudziesięciu prezentacji i artykułów naukowych (m.in. w *Biuletynie Informacyjnym Konserwatorów Dzieł Sztuki, Renowacjach i Zabytkach*), redaktorka i współautorka albumu „Konserwatorzy Dzieł Sztuki przy Pracy". Kuratorka wystaw konserwatorskich i artystycznych, założycielka i prezes Fundacji Art Forum. Kilkukrotna laureatka Modernizacji Roku, odznaczona m.in. Złotą Odznaką za Opiekę nad Zabytkami, Zasłużony dla Kultury Polskiej, Złotym Krzyżem Zasługi.

kmdr dr hab. Dariusz R. Bugajski, prof. AMW

Absolwent Wydziału Nawigacji i Uzbrojenia Okrętowego Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni (AMW) oraz Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego. Ukończył studia podyplomowe dowódczo-sztabowe w AMW. W 2001 r. obronił rozprawę doktorską a w 2012 r. rozprawę habilitacyjną w zakresie nauk prawnych na WPiA Uniwersytetu Szczecińskiego. Służył na stanowisku dowódcy okrętu w 16. Dywizjonie Kutrów Zwalczania Okrętów Podwodnych w Kołobrzegu. Następne pełnił różne funkcje w Akademii Marynarki Wojennej, w tym prorektora ds. kształcenia w latach 2016–2019. Naukowo zajmuje się prawem międzynarodowym publicznym, w tym szczególnie międzynarodowym prawem morza, międzynarodowym prawem humanitarnym konfliktów zbrojnych, a także ochroną podwodnego dziedzictwa kulturowego. Twórca i redaktor naukowy czasopisma „Międzynarodowe Prawo Humanitarne" oraz współtwórca cyklicznej konferencji Międzynarodowe Prawo Humanitarne. Członek Komisji Prawa Morskiego PAN, zarządu stowarzyszenia Rada Budowy Okrętów, Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Wojskowego i Wojennego oraz narodowy ekspert *Advisory Board on the Law of the Sea* (Międzynarodowej Organizacji Hydrograficznej). Wyróżniony m.in.: II. nagrodą za pracę teoretyczną w konkursie Ministra Środowiska i Ministra Obrony Narodowej (1998 i 2001), nagrodą Ministra Obrony Narodowej za osiągnięcia naukowe (2013), odznaczeniem Złoty Medal „Za zasługi dla obronności kraju" (2014), Medalem Komisji Edukacji Narodowej i Morskim Krzyżem Zasługi (2015). Jego książki były dwukrotnie nominowane (2020 i 2021) do nagrody *the Mountbatten Award for Best Book of the Maritime Foundation (UK).*

prof. dr hab. Piotr Dobosz

Pracownik naukowo-dydaktyczny w Katedrze Prawa Administracyjnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie i Katedrze Administracji Wydziału Administracyjno-Ekonomicznego Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnowie, opiekun naukowy Koła Naukowego Prawnej Ochrony Dóbr Kultury TBSP UJ, Prodziekan WPiA UJ w kadencjach 2016–2020 i 2020–2024. Prezes Instytutu Prawa Ochrony Dziedzictwa, członek wielu organizacji, piastujący szereg funkcji w instytucjach publicznych i społecznych (m.in. Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa, Polski Komitet Narodowy ICOMOS, Komitet Kopca Kościuszki w Krakowie, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Rycerski Zakon Bibliofilski z Kapitułą Orderu Białego Kruka w Krakowie). Przewodniczący Komisji Dyscyplinarnej przy Ministrze Nauki i Szkolnictwa Wyższego (kadencja 2016–2020), członek Rady Uczelni Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnowie (kadencja 2019–2020, 2021–2024), wieloletni pracownik Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie. Członek komisji resortowej powołanej do opracowania ustawy o ochronie zabytków (1997–1998), ekspert Komisji Kultury Sejmu RP (2002–2003) w zakresie ochrony zabytków, od 1998 w kolejnych kadencjach członek Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury i Sztuki (obecnie przy Ministrze Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu), od 2007 r. członek IV Międzyrządowej Komisji Polsko-Ukraińskiej do spraw zwrotu dóbr kultury przemieszczonych w związku z II wojną światową.

dr Katarzyna Góralczyk

Wykładowczyni w Katedrze Krajobrazu i Dziedzictwa Kulturowego na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. W 2012 r. obroniła na Akademii Obrony Narodowej rozprawę doktorską *Ochrona dóbr kultury przez Polski Kontyngent Wojskowy podczas międzynarodowych działań stabilizacyjnych w Iraku (2003–2008)*. Absolwentka studiów magisterskich na Uniwersytecie Jana Pawła II w Krakowie oraz studiów podyplomowych na Uniwersytecie Jagiellońskim (m.in. Dyplomacja Kulturalna), a także w Międzynarodowym Centrum Kultury (Akademia Dziedzictwa) i Akademii Obrony Narodowej. Ponadto ukończyła Szkołę Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych organizowaną przez PCK. Prezes Fundacji Nauka i Kultura, Wiceprzewodnicząca Obywatelskiego Komitetu Ratowania Krakowa, członkini Polskiego Komitetu Błękitnej Tarczy i Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS, członkini Komisji Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych przy Zarządzie Głównym PCK oraz ekspert Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas im. Krzysztofa Liedela. Tematyka podejmowanych przez nią badań to: ochrona dóbr kultury na wypadek sytuacji kryzysowej i wojny, bezpieczeństwo kulturowe, terroryzm kulturowy oraz międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Inicjatorka i organizatorka szeregu przedsięwzięć społecznych i kulturalnych, a także szkoleń, warsztatów i konferencji. Członkini Zespołu ds. ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie. Pomysłodawczyni i kierownik projektu pt. „*Międzysektorowe wyzwania: specjalista ds. ochrony dóbr kultury na wypadek sytuacji kryzysowej i wojny – opracowanie programu studiów podyplomowych, dedykowanych pracownikom działającym na pograniczu dziedzin*", finansowanego w ramach Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2014–2021 Program Edukacja.

mgr Witold Górny

Absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, doktorant w Katedrze Prawa Administracyjnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Autor przeszło dwudziestu wystąpień na krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych oraz ponad trzydziestu artykułów naukowych w recenzowanych czasopismach i monografiach wieloautorskich, z których znaczna część poświęcona była prawu ochrony dziedzictwa kulturowego. Inicjator i przewodniczący komitetu organizacyjnego cyklu (siedmiu edycji) – początkowo ogólnopolskich, obecnie międzynarodowych – konferencji naukowych pt. *Prawne formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*. Współredaktor naukowy dziewięciu recenzowanych monografii wieloautorskich poświęconych prawu ochrony dziedzictwa kulturowego. Jedna z nich pt. *Dziedzictwo, dobra kultury, zabytki, ochrona i opieka w prawie*, pod red. P. Dobosza, K. Szepelak, W. Górnego nagrodzona została tytułem „Książki Roku 2015" w konkursie Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków. Od 2019 r. wiceprezes Instytutu Prawa Ochrony Dziedzictwa. Członek Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Komitetu Kopca Kościuszki oraz Komisji Prawno-Organizacyjnej SKOZK.

mgr Aleksandra Guss

Absolwentka prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego. Swoją pracę magisterską pt. *Prawo ochrony dziedzictwa kultury w regulacji krajowej*, realizowaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Kamila Zeidlera, obroniła na ocenę bardzo dobrą. Obecnie doktorantka w Szkole Doktorskiej Nauk Humanistycznych i Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego w dziedzinie nauk prawnych. Przygotowywana przez nią dysertacja doktorska dotyczy wartości estetycznych w orzecznictwie sądów polskich. Swoją wiedzę z zakresu prawa ochrony dziedzictwa kultury miała możliwość poszerzać podczas pobytów naukowych na Università degli Studi di Perugia oraz Sapienza – Università di Roma. Autorka wielu artykułów z zakresu estetyki prawa, prawa ochrony dziedzictwa kultury oraz prawa własności intelektualnej. Jej artykuły były publikowane m.in. w *Gdańskich Studiach Prawniczych*, *Gdańskich Studiach Azji Wschodniej* czy *Studia Iuridica Toruniensia* oraz w zagranicznych czasopismach naukowych: *Isaidat Law Review* i *McGill GLSA Research Series*. Problematykę ochrony dziedzictwa kultury miała okazję poruszyć również w referatach wygłaszanych m.in. na Uniwersytecie Sapienza w Rzymie oraz Uniwersytecie McGill w Montrealu. Członkini Polskiej Sekcji International Association for Philosophy of Law and Social Philosophy (IVR).

st. bryg. w st. spocz.
mgr inż. poż. Krzysztof T. Kociołek

Absolwent Szkoły Głównej Służby Pożarniczej w Warszawie (studia magisterskie), ukończył studia podyplomowe na Uniwersytecie Jagiellońskim, Politechnice Krakowskiej (zarządzanie bezpieczeństwem i higieną pracy) i Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie oraz *International Operational Command Course* w The Fire Service College w Moreton in Marsh (Wielka Brytania). Ekspert w dziedzinie bezpieczeństwa pożarowego i profilaktyki przeciwpożarowej oraz zabezpieczenia przeciwpożarowego obiektów zabytkowych, a także bezpieczeństwa przemysłowego i bezpieczeństwa pracy. Inicjator i organizator wielu seminariów i konferencji. Autor i współautor wielu książek, publikacji oraz wystąpień na seminariach i konferencjach, a także opracowań specjalistycznych: m.in. *Poradnik inspektora ochrony przeciwpożarowej* (Wyd. Tarbonus), *Plany ochrony zabytków w aspekcie nowych zagrożeń i wyzwań cywilizacyjnych* (w: *Klasyczne i nowe formy ochrony zabytków w europejskiej przestrzeni dziedzictwa kulturowego*, praca zbior. pod red. Piotra Dobosza, Witolda Górnego, Anny Mazur, Adama Kozienia), *Taktyka działań ratowniczych – wypadki i katastrofy w transporcie lotniczym* oraz *Taktyka działań ratowniczych – ratownictwo kolejowe* (Wyd. SA PSP w Krakowie). Członek Rady Programowej ds. Ochrony Dóbr Kultury przed Nadzwyczajnymi Zagrożeniami oraz Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Pożarnictwa, członek zespołu ds. ochrony zabytków przy Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorze Zabytków. Kieruje Punktem Kontaktowym Błękitnej Tarczy w Krakowie. Był członkiem Rady Redakcyjnej „Przeglądu Pożarniczego". Przez 32 lata pełnił służbę w PSP na wielu stanowiskach. Czynny zawodowo w zakresie bezpieczeństwa pożarowego i ochrony dziedzictwa przed pożarami i innymi zagrożeniami, prowadzi wykłady i szkolenia w zakresie bezpieczeństwa pożarowego. Członek Zarządu Głównego Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Pożarnictwa oraz Zarządu Małopolskiego Oddziału SITP.

mgr Marek Lemiesz

Absolwent archeologii śródziemnomorskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim i krakowskiej Akademii Dziedzictwa oraz stypendysta UNESCO. Ekspert Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Polskiego Komitetu Błękitnej Tarczy, a także współpracownik brytyjskiego *Cultural Protection Fund*. Od 25 lat zawodowo aktywny na Bliskim Wschodzie, w Azji Centralnej i w Wielkiej Brytanii, specjalizuje się w zarządzaniu międzynarodowymi projektami ratowniczymi (w ostatnich latach związany z *Mes Aynak Archaeological Project* w Afganistanie oraz *Jazirah al-Hamrah Conservation Project* w Zjednoczonych Emiratach Arabskich). Jeden z polskich „archeologów w mundurze", pracował jako doradca przy Polskich Kontyngentach Wojskowych w Iraku (2003–2004) i Afganistanie (2010), zajmując się inwentaryzacją tamtejszego dziedzictwa kulturowego oraz przeciwdziałaniem grabieży i nielegalnemu obrotowi zabytkami ruchomymi. Uczestniczył też w pracach zespołu ds. rewitalizacji Babilonu w ramach *UNESCO International Coordination Committee for the Safeguarding of the Cultural Heritage of Iraq*, a w 2019 r. reprezentował Polskę w gronie ekspertów, zaproszonych przez Parlament Europejski do udziału w panelu *Financing Terrorism through Trafficking of Cultural Goods – Closing the Gaps*. Jest autorem bądź współautorem ponad 20 publikacji poświęconych tematowi ochrony dziedzictwa kultury na terenach post-konfliktowych.

mgr Anna Mazur

Doktorantka w Katedrze Prawa Administracyjnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, aplikantka sędziowska w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury. Członek stowarzyszenia Instytut Prawa Ochrony Dziedzictwa oraz TIAMSA – *The International Art Market Studies Association*. W zakresie prawa ochrony dziedzictwa swoje zainteresowania skupia głównie na kwestii restytucji dóbr kultury zagrabionych w czasie II wojny światowej. Przygotowuje rozprawę doktorską pt. *Obowiązki polskich organów i instytucji administracyjnych wynikające z procesu restytucji dóbr kultury w świetle obowiązujących regulacji prawnych – kontekst porównawczy i postulatywny legislacyjnie (de lege ferenda)*. Jest autorką wielu artykułów z zakresu prawa ochrony dziedzictwa oraz restytucji dóbr kultury.

mgr Marcin Sabaciński

Archeolog, absolwent Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego oraz podyplomowego studium *Ochrona i zarządzanie dziedzictwem archeologicznym* na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Od 2007 r. pracownik Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Stypendysta w dziedzinie opieki nad zabytkami Prezydenta m. st. Warszawy (2014) oraz Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2018). Odznaczony złotą odznaką „Za opiekę nad zabytkami" oraz brązowym „Medalem za Zasługi dla Policji". Członek Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS). Specjalista w zakresie zagrożeń dla dziedzictwa archeologicznego.

płk mgr Krzysztof Sałaciński

Absolwent studiów magisterskich z zakresu prawa (1991–1996) na Uniwersytecie Warszawskim oraz studiów podyplomowych menadżerów kultury (1997) w Kolegium Gospodarki Światowej Szkoły Głównej Handlowej. Prezes Polskiego Komitetu Błękitnej Tarczy, członek Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS. Radca w MKDiN. Zastępca dyrektora Biura Spraw Obronnych Ministerstwa Kultury (1998–2002) oraz dyrektor Biura Spraw Obronnych (2003–2006). Pułkownik Wojska Polskiego w stanie spoczynku. Ekspert ds. bezpieczeństwa dziedzictwa kultury oraz międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. W latach 2003–2008 inicjator i koordynator działań i zadań ochrony dziedzictwa kultury Iraku w ramach misji Wojska Polskiego. W latach 2009–2013 koordynator zadań ochrony dziedzictwa kultury Afganistanu w ramach misji Wojska Polskiego. Inicjator i organizator wielu szkoleń, warsztatów, seminariów, konferencji dla żołnierzy Sił Zbrojnych i innych służb mundurowych. Pełnił także funkcję narodowego punktu kontaktowego, zespołu roboczego do spraw udziału przedstawicieli RP w Celu 4.3 „Świadomość międzykulturowa" Wielonarodowego Eksperymentu 6 realizowanego w latach 2009–2010. Na potrzeby Celu powołał zespół ekspercki i naukowy, prowadzący badania wśród żołnierzy przygotowujących się do misji zagranicznych oraz organizował warsztaty zamykające realizację Celu w Polsce przy współudziale MON. Inicjator działań na rzecz powstania oraz utworzenia Międzynarodowego Ośrodka Szkolenia i Badań nad Dziedzictwem Kultury w Zagrożeniu. Autor wielu publikacji opracowań oraz organizator wielu przedsięwzięć szkoleniowych, edukacyjnych i upowszechniających, dotyczących ochrony dziedzictwa kultury na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. W 1999 r. za zasługi w ochronie i ratowaniu dóbr kultury na wniosek Ministra Kultury i Sztuki został odznaczony przez Prezydenta RP Złotym Krzyżem Zasługi.

dr hab. Marta Szuniewicz-Stępień, prof. AMW

Absolwentka studiów magisterskich z zakresu prawa (1999–2004) i studiów doktoranckich z zakresu nauk prawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (2004–2008). W 2011 roku uzyskała stopień doktora nauk prawnych na WPiA UMK, a w 2018 roku – stopień naukowy doktora habilitowanego nauk prawnych na WPiA Uniwersytetu Śląskiego. Od 2008 r. naukowo i dydaktycznie związana z Wydziałem Dowodzenia i Operacji Morskich Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni. Autorka kilkudziesięciu publikacji naukowych z zakresu prawa międzynarodowego publicznego, prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, praw i wolności człowieka, imigracji i uchodźctwa oraz prawa Unii Europejskiej. Wieloletnia redaktorka tematyczna i sekretarz redakcji czasopisma naukowego *Międzynarodowe Prawo Humanitarne*, a od 2020 r. członkini jego Rady Naukowej. Współorganizatorka cyklicznych konferencji naukowych z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych – wspólnego przedsięwzięcia Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich AMW i WPiA Uniwersytetu Gdańskiego. Wielokrotnie prowadziła wykłady w Polskiej Szkole Międzynarodowego Prawa Humanitarnego organizowanej przez PCK. Od kilkunastu lat prowadzi szkolenia dla członków Sił Zbrojnych RP z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego, w tym ochrony dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego. Odznaczona brązowym medalem „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny". W latach 2020–2022 koordynatorka ze strony AMW (jako Partnera) w międzynarodowym projekcie pt. „Międzysektorowe wyzwania: specjalista ds. ochrony dóbr kultury na wypadek sytuacji kryzysowej i wojny – opracowanie programu studiów podyplomowych, dedykowanych pracownikom działającym na pograniczu dziedzin", finansowanego w ramach Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2014–2021 Program Edukacja.

dr Radosław Tyślewicz

Z wykształcenia ekonomista, doktor w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie. Adiunkt na Wydziale Dowodzenia i Operacji Morskich Akademii Marynarki Wojennej. Kierownik kursu doskonalącego MON w zakresie CIMIC (AMW). Weteran działań poza granicami kraju (Polski Kontyngent Wojskowy Irak 2005 i 2006 r., Polski Kontyngent Wojskowy Afganistan 2010 r.), gdzie pełnił funkcję doradcy dowódcy Wielonarodowej Dywizji Centrum Południe ds. rozwoju ekonomicznego oraz specjalisty ds. rozwoju struktur władz samorządowych Amerykańsko-Polskiego Zespołu Odbudowy Prowincji (ang. PRT) w prowincji Ghazni. Działalność naukowo-badawcza w obszarach komunikacji międzykulturowej w bezpieczeństwie, współpracy cywilno-wojskowej (w tym działań hybrydowych oraz roli i znaczenia armii w społeczeństwie), bezpieczeństwa morskiego w zakresie lekkich szybkich jednostek nawodnych i morskich farm wiatrowych oraz ratownictwa wodnego. Autor kilkudziesięciu publikacji naukowych i popularnonaukowych. Uczestnik międzynarodowych projektów badawczych IMPACT (*Impact of Cultural aspects in the management of emergencies in public Transport*) oraz *ESCAPED/COST – Evacuation Science, Cooperation and Access: Policy, Emerging tech and Data / The European Union COST (Cooperation in Science and Technology*. Odznaczony m.in. medalem Prezydenta RP – Brązowy Krzyż Zasługi, srebrnym (dwukrotnie) i brązowym medalem Ministra Obrony Narodowej „za zasługi dla obronności kraju", gwiazdą Iraku – dwukrotnie, Gwiazdą Afganistanu – dwukrotnie, medalem pamiątkowym MNDCS *Operation Iraqi Freedom*, medalem Duńskiego Kontyngentu Wojskowego (Irak), medalem Sekretarza Generalnego NATO (Afganistan), Medalem *Vierdaagsekruis* (Holandia), Złotym Krzyżem Polskiego Związku Piłsudczyków oraz medalem Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, Złotą odznaką „za udział w akcjach" (Irak), Dyplomem Dowódcy Salwadorskiego Kontyngentu Wojskowego w Iraku. Zastępca redaktora naczelnego magazynu *Special OPS* oraz Prezes Stowarzyszenia Studiów i Analiz Bezpieczeństwa.

kmdr mgr inż. Jacek Wajchert

Szef Centrum Doskonalenia Kursowego Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni, realizującego kursy i szkolenia specjalistyczne dla Resortu Obrony Narodowej. Studia wojskowe ukończył na Wydziale Nawigacji i Uzbrojenia Okrętowego Akademii Marynarki Wojennej. W ciągu swojej ponad 20-letniej służby wojskowej ukończył wiele specjalistycznych kursów oraz szkoleń z zakresu prawa konfliktów zbrojnych; m.in. Polskiej Szkoły Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych organizowanej przez PCK, *Humanitarian Assistance Response Training* (HART) w Center for Excellence in Disaster Management & Humanitarian Assistance oraz kurs *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych – ochrona dóbr kultury w konfliktach zbrojnych oraz w sytuacjach kryzysowych*. Absolwent studiów podyplomowych *Międzynarodowe Prawo Humanitarne Konfliktów Zbrojnych* na Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Obrony Narodowej w Warszawie. Współautor publikacji naukowych z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych i bezpieczeństwa (w zakresie m.in. użycia min morskich w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych i podręcznika San Remo, morskich agencji ochrony i bezpieczeństwa żeglugi morskiej oraz zbrodni agresji w kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego).

dr Małgorzata Węgrzak

Adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego w Katedrze Praw Człowieka i Prawa Własności Intelektualnej, radca prawny, specjalista z zakresu prawa autorskiego, prawa nowych technologii oraz prawa dziedzictwa kultury. Laureatka Nagrody Rektora UG za pracę naukową- monografia „Zasady prawa ochrony dziedzictwa kultury w orzecznictwie sądów administracyjnych" (2020), laureatka konkursu Narodowego Instytutu Dziedzictwa za pracę doktorską z zakresu dziedzictwa kultury (2021) i konkursu Generalnego Konserwatora Zabytków za pracę naukową dotyczącą ochrony zabytków i muzealnictwa (2019). Członkini IVR (Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej), Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków oraz Komisji Naukowej Prawa Nowych Technologii LegTech przy Okręgowej Izbie Radców Prawnych w Gdańsku. Recenzentka ds. własności intelektualnej w czasopiśmie naukowym *Ad Astra* dotyczącym zagadnień z zakresu prawa kosmicznego. Stypendystka NAWA – PROM na Uniwersytecie Karola III w Madrycie w Hiszpanii (2019) i małych grantów – Ugrants Uniwersytetu Gdańskiego (2021). Prowadziła zajęcia na Uniwersytecie w La Laguna (2017, 2018) z zakresu ochrony dóbr kultury i turystyki kulturowej oraz odbyła staż naukowy w Katedrze Prawa Międzynarodowego i Katedrze Filozofii Prawa na Uniwersytecie w Alicante w Hiszpanii (2021). Autorka wielu publikacji naukowych dotyczących prawa ochrony dziedzictwa kultury, które ukazały się m.in. na łamach *Gdańskich Studiów Prawniczych*, *Gdańskich Studiów Międzynarodowych*, *Brazilian Journal of International Law*. Zainteresowania badawcze w obszarach: prawa ochrony dziedzictwa kultury, prawa własności intelektualnej, w tym prawa nowych technologii, prawa autorskiego, prawa sztucznej inteligencji oraz teorii i filozofii prawa.

podinsp. w st. spocz. mgr Robert Wojtas

Oficer dyplomowany Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie (administracja w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego) oraz absolwent Wydziału Zarządzania i Administracji Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach. Wieloletnie do*świadczenie zawodowe w obszarze bezpieczeństwa publicznego i zarządzania kryzysowego, nabyte podczas pracy w Komendzie Wojewódzkiej Policji w K*atowicach oraz Wydziale Bezpieczeństwa i Zrządzania Kryzysowego Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach. Koordynator wojewódzkich i krajowych programów poprawy bezpieczeństwa. W latach 2007–2016 koordynator wojewódzki rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań pn. „Razem bezpieczniej", w ramach którego kierował m.in. grupą roboczą ds. ochrony dziedzictwa narodowego. Organizator szkoleń dla administratorów obiektów zabytkowych. Realizator wielu inicjatyw w zakresie zarządzania kryzysowego i bezpieczeństwa publicznego. Od 2017 r. pełnomocnik ds. ochrony zabytków w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie. W trakcie pracy zawodowej odznaczony brązowym i srebrnym medalem „Za zasługi dla obronności kraju", brązową odznaką „Zasłużony Policjant", „Medalem Komisji Edukacji Narodowej" oraz brązowym medalem za długoletnia służbę.

ISBN 978-83-963739-3-9